
COMENIUS

časopis

V tomto čísle:

Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky

Nová právna úprava EU v oblasti digitálnych služieb

Právne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel

Architektúra ako materiálna stránka právnej ideológie

Machinácie pri verejnom obstarávaní v rímskom práve

Aplikačné problémy priestupkovej a trestnoprávnej úpravy extrémizmu

Daňové a odvodové aspekty odmeny členov orgánov spoločností za výkon funkcie

COMENIUS ČASOPIS

December 2021

ISSN 2454-0846

Vydavateľ: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo n. 6
811 00 Bratislava
Slovenská republika

COMENIUS časopis je vedecko-odborný časopis so zameraním na príspevky z právnej teórie a praxe.

Redakcia:

Zodpovedný redaktor: JUDr. Jozef Andraško, PhD. (prodekan)

Výkonný redaktor: JUDr. Matúš Mesarčík, PhD., LL.M.

Redakčná rada:

Predseda: JUDr. Jozef Andraško, PhD. (prodekan)

Členovia: doc. JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.

doc. JCDr. PeaDr. Róbert Brtko, CSc.

Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.

doc. JUDr. Marek Domin, PhD.

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

Mgr. Andrea Koroncziová, PhD.

JUDr. Jana Strémy, PhD.

JUDr. Lenka Freel, PhD.

Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

JUDr. Radovan Blažek, PhD.

JUDr. Hana Kováčiková, PhD.

JUDr. Soňa Sopúchová, PhD.

Mgr. Sylvia Mičíková

Mgr. Zuzana Illýová, PhD.

Ing. Zdenka Poláková, PhD.

Recenzenti:

JUDr. Jozef Andraško, PhD.

JUDr. Matúš Mesarčík, PhD., LL.M.

prof. Mgr. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M.

JUDr. PhDr. Barbara Pavlíková, PhD.

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

Mgr. Marek Ivančo, PhD.

Mgr. Vincent Bujňák, PhD.

JUDr. Matej Smalik, PhD.

Adresa redakcie:

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo n. 6

811 00 Bratislava

Slovenská republika

Za jazykovú a formálnu úpravu príspevkov zodpovedajú autori. Redakcia si vyhradzuje právo na minimálne redakčné zásahy.

OBSAH**ŠTÚDIE**

Olexij M. METEŇKANYČ: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky 6

ČLÁNKY

Roman BISTÁK: Aplikačné problémy priestupkovej a trestnoprávnej úpravy extrémizmu.....	37
Martin DAŇKO – Petra ŽÁRSKÁ: Nová právna úprava EU v oblasti digitálnych služieb.....	56
Marek DOMIN: Dvojinštančná kontrola ústavnosti a zákonnosti volieb?	70
Júlia FLOREKOVÁ - Sára TARNOCIOVÁ: Maloletý ako vlastník.....	83
Zoltán GYURÁSZ – Stanislav MIHÁLIK – Petra DRÁŽOVÁ: Právne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel	93
Kristian HODOSSY: Využitie konceptu mojich údajov v prostredí verejnej správy Slovenskej republiky.....	109
Matej HORVAT: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy	120
Jakub NOVOCKÝ - Peter KUBOLEK: Causa Iuniana – Machinácie pri verejnom obstarávaní v rímskom práve	137
Ľudovít MÁČAJ: Význam bezzásahovosti pri právnej úprave územnej ochrany prírody a krajiny	146
Dominika PINTÉROVÁ - Daňové a odvodové aspekty odmeny členov orgánov spoločností za výkon funkcie	157
Andrej PORUBAN: Všeobecná zodpovednosť agentúry dočasného zamestnávania za škodu spôsobenú dočasne pridelenému zamestnancovi	173
Nikolas SABJÁN: Architektúra ako materiálna stránka právnej ideológie	179
Soňa SOPÚCHOVÁ: Zaručená elektronická fakturácia ako jedna z povinností určitého okruhu podnikateľov v rámci e-Government a e-Commerce.....	218
Ján ŠKROBÁK: Hraničné prípady subjektov verejného sektora v Slovenskej republike	228

ŠTÚDIE

Olexij M. METEŇKANYČ: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky¹

Abstrakt: *Právne a spoločenské postavenie trans ľudí na Slovensku je komplikované, sťažené a neľahké, keďže túto problematiku dodnes v našej spoločnosti sprevádzajú mnohé dezinformácie, predsudky či skreslené pohľady. Uvedené sa pretavuje aj do tej skutočnosti, že mnohé aspekty života trans ľudí sú prehliadané naším zákonodarcom (a inými štátnymi orgánmi) a doposiaľ nie sú právne komplexne upravené. Uvedené si budeme demonštrovať na probléme nútenej kastrácie, ktorú musia podstúpiť trans ľudia počas svojej tranzície v zmysle súčasných zaužívaných praktík na Slovensku. Z tohto dôvodu sa predkladaný text zameriava na existujúcu právnu (ne)úpravu týkajúcu sa procesu tranzície v podmienkach Slovenskej republiky, ako aj následne si našu právnu (ne)úpravu a zaužívané praktiky porovnáme s medzinárodnými štandardami, ktoré sa týkajú právneho postavenia trans ľudí a sú relevantné aj pre Slovenskú republiku. Na záver si predmetnú komparáciu zhodnotíme, zanalyzujeme a sformulujeme viaceré závery a úvahy de lege ferenda, ktoré sa nám pri tejto téme ponúkajú.*

Abstract: *The legal and social status of trans people in Slovakia is complicated, difficult and severe, as this issue is still accompanied in our society by many misinformation, prejudices or biased views. This can also be seen in the fact that many aspects of the lives of trans people are overlooked by our legislator (and other state authorities) and have not yet been comprehensively regulated by law. We will demonstrate the above on the problem of forced castration, which trans people have to undergo during their transition in terms of current practices in Slovakia. For this reason, the presented text focuses on the existing legal (non)regulation concerning the process of transition in the conditions of the Slovak Republic, as well as subsequently comparing our legal (non)regulation and established practices with international standards concerning the legal status of trans people, relevant for the Slovak Republic as well. Finally, we evaluate, analyse and formulate several conclusions and considerations de lege ferenda, which are related to the set issue.*

Kľúčové slová Rodový nesúlad; tranzícia; kastrácia; sterilizácia; zmena pohlavia; legislatíva

Key words Gender incongruence; transition; castration; sterilization; gender reassignment; legislation

Autor:

Mgr. Olexij M. Meteňkanyč, PhD.

Katedra teórie práva a filozofie práva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. č. 6

811 00 Bratislava, Slovenská republika

olexij.metenkanyc@flaw.uniba.sk

---

¹ Tento článok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1-0350-21 „Trans-Identita pri maloletých. Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom.“.

Slovo úvodom

Písať o problematike trans ľudí² v našej dnešnej (slovenskej) spoločnosti je pomerne prekérna záležitosť. Globálne síce žijeme v dobe, ktorú mnohí označujú ako „tipping point“³ v prospech tejto komunity, pričom pozorujeme až bezprecedentný progres v akceptácii práv a postavenia trans ľudí v niektorých štátoch, ale zase v iných je to menej viditeľné, ak vôbec (tu si trúfame zaradiť aj našu spoločnosť). Dané napredovanie má za následok dva protichodné, no súvisiace prejavy. Ide o tzv. prejav viditeľnosti a prejav zraniteľnosti.⁴ Na jednej strane sme svedkami značného zvýšenia záujmu o tému trans ľudí, ktorí vo zvýšenej miere vystupujú verejne, a to ako herci, politici, spisovatelia, novinári, muzikanti, Youtube influenceri a pod. (prejav viditeľnosti). Na strane druhej práve dané zviditeľnenie so sebou prináša reakciu, keď sa mnohí cítia trans ľuďmi ohrození (na základe rôznorodých dôvodov) a želajú si ich vytlačenie nielen s verejného priestoru, ba až ich úplne potlačenie a odstránenie zo spoločnosti ako takej (princíp zraniteľnosti).⁵ Pritom diskriminácia trans ľudí (aj na Slovensku) je problém, o ktorom sa nejak zvlášť nehovorí vo verejnom priestore, a to napriek tomu, že k nej frekventovane dochádza v mnohých základných oblastiach ľudského života (zdravotná starostlivosť, právne uznanie ich práv, práca, sociálna oblasť a mnohé ďalšie). Naopak, zintenzívňujú sa politické a právne kroky, smerujúce práve voči trans ľuďom a komplikujú im životy.⁶

Zásadnou správou v poslednom období ohľadom trans ľudí bola skutočnosť, že Svetová zdravotnícka organizácia (ďalej len ako „WHO“) v máji roku 2019 vo svojej 11. revízii Medzinárodnej klasifikácie chorôb (ďalej len ako „MKCH“) preklasifikovala pôvodnú „chorobu“ trans ľudí z transsexualizmu (diagnóza F64.0 podľa aktuálne účinnej MKCH-10) na rodový nesúlad (*gender incongruence*), pričom ten je definovaný ako „výrazný a trvalý nesúlad medzi prežívaným rodom jedinca a jemu priradeným pohlavím, ktorý často vedie k túžbe po tranzícii, aby jedinec mohol žiť a byť prijatý ako osoba prežívaného rodu.“⁷ Tým sa dostávame do

² Trans ľudia je pre mnohých preferovanejší spôsob označenia tejto komunity, keďže adjektívum „trans“ je skratkou slov pre „transrodových/transgender/transsexuálnych“ ľudí a dané slovné spojenie lepšie zahŕňa všetky rôznorodé osoby, o ktorých bude v tomto článku reč. Predsa len existuje rozdiel medzi transsexuálnymi a transrodovými osobami a slovné spojenie „trans ľudia“ ich všetkých zahŕňa (ide o „strešný“ pojem zahŕňajúci jedincov rôznych identít, ktoré patria pod tzv. *spektrum rodových identít*). Z tohto dôvodu ho budeme v rámci tohto článku používať aj my. Pre viac pozri v PATARÁK, Michal. Nozologické transformácie transrodovej identity v najnovších psychiatrických klasifikáciách. In: *PSYCHIATRIA-PSYCHOTERAPIA-PSYCHOSOMATIKA*, roč. 25, č. 3, 2018, s. 33, prípadne v MAGÚROVÁ, Zuzana. Trans ľudia – vybrané právne aspekty. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan, VALDHANS, Jiří (eds.): *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017. Časť VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 16.

³ Predovšetkým odkazujeme na známe číslo renomovaného časopisu *Time*, v rámci ktorého bolo použité predmetné slovné spojenie, porovnaj s STEINMETZ, Katy. The Transgender Tipping Point. In: *Time*, zverejnené dňa: 29. 05.2014, dostupné na internete: <https://time.com/135480/transgender-tipping-point/> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴ PEARCE, Ruth, GUPTA, Kat, MOON, Igi. Introduction. The many-voiced monster: collective determination and the emergence of trans. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 2-4.

⁵ Pre viac k vzťahu prejavu viditeľnosti a zraniteľnosti (aj k ich negatívnym aspektom) odporúčame pozrieť KENNEDY, Natacha. Becoming. Discourses of trans emergence, epiphanies and oppositions. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 46-59, prípadne aj GUPTA, Kat. Response and responsibility. Mainstream media and Lucy Meadows in a post-Leveson context. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 119-134.

⁶ Za všetky takéto opatrenia spomeňme napríklad náhle rozsiahle prijímanie „anti-transgender“ zákonov v Spojených štátoch amerických za ostatné obdobie, ktoré boli prijaté, resp. sú prijímané vo viac ako 30 štátoch, pričom sú namierené predovšetkým voči adolescentom (buď sa zameriavajú na zákaz participácie trans dievčat v rôznych športoch, alebo je adolescentom znemožňované dostávať patričnú zdravotnú starostlivosť v procese tranzície). Viac odporúčame pozrieť v SWISHER, Kara. Inside the Republican Anti-Transgender Machine. In: *The New York Times*, zverejnené dňa 13. 05.2021. Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2021/05/13/opinion/sway-kara-swisher-chase-strangio.html> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁷ World Health Organization. *International Classification of Diseases 11th Revision. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics*. Verzia 05/2021. Dostupné na internete: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en> (navštívené dňa 30.10.2021), cit. podľa PATARÁK, Michal. Rodový nesúlad. In: *Psychiatria pre prax*, roč. 21, č. 4, 2020, s. 153.

situácie, že osobám, ktoré chcú podstúpiť tranzíciu, už nebude nutné diagnostikovať duševnú poruchu (keďže transsexualizmus v zmysle MKCH-10 spadá do časti „Duševné poruchy a poruchy správania“), ale od 01. januára 2022 by im mal byť diagnostikovaný „rodový nesúlad“, ktorý spadá podľa MKCH-11 do časti „Stavy súvisiace so sexuálnym zdravím“ (č. HA60, HA61, HA6Z).⁸ A tak ako v prípade homosexuality ešte v roku 1992, tak aj vo veci trans ľudí došlo k tomu posunu, že sa dané osoby prestali vnímať ako jednotlivci s duševnými poruchami. Uvedená skutočnosť symbolizuje zásadný posun v chápaní trans ľudí z medicínskeho aj ľudskoprávneho pohľadu.

Avšak aká je situácia trans ľudí v Slovenskej republike? Z nášho pohľadu nie veľmi lichotivá, keďže problematiku trans ľudí v našej spoločnosti sprevádzajú dodnes mnohé dezinformácie, predsudky a skreslené pohľady, ktoré často bránia vecnej a otvorenej diskusii o tejto téme. Dané zhodnotenie podporujú aj mnohé medzinárodné hodnotenia, realizované v celoeurópskom meradle rôznorodými organizáciami, ktoré prezentujú Slovenskú republiku v problematike trans ľudí (ale celkovo aj LGBTI ľudí) ako krajinu s vysokou mierou intolerancie a s mnohými nedostatkami. Za všetky spomeňme Eurobarometer uskutočnený v roku 2019, pričom na otázku, či by mali mať LGB ľudia rovnaké práva ako heterosexuálni ľudia, odpovedalo kladne len 31 % opýtaných Sloveniek a Slovákov (čím sa naša krajina zaradila na posledné miesto pri tejto otázke),⁹ ako aj len 25 % opýtaných respondentov zo Slovenska si myslí, že trans ľuďom by mala byť umožnená zmena ich úradných dokumentov a listín (čím sme sa tiež zaradili do spodnej päťice v tomto prieskume).¹⁰

Daná intolerancia sa následne pretavuje aj iným spôsobom – trans ľudia sú dlhodobo ignorovaní z pohľadu práva, resp. nášmu zákonodarcovi niekoľko desiatok rokov nestáli ani za to, aby sa podrobnejšie zaoberal ich právnym postavením a vybranými právnymi aspektami ich života (predovšetkým samotnou tranzíciou). Niektorí by možno uviedli, že uvedené je trochu prehnané tvrdenie, avšak jedným z cieľov tohto článku je práve aj poukázanie na to, prečo si myslíme, že takéto zhodnotenie situácie trans ľudí v rámci Slovenskej republiky je adekvátne a oprávnené. Uvedené budeme demonštrovať na probléme nútenej kastrácie, ktorú musia podstúpiť trans ľudia počas svojej tranzície v zmysle súčasných zaužívaných praktík na Slovensku. Z tohto dôvodu sa najprv zameriame na právnu (ne)úpravu zameriavajúcu sa práve na vybraný problém, ako aj celkovo na proces tranzície ako taký (kapitola č. 3), ďalej si našu právnu úpravu a zaužívané praktiky porovnáme s medzinárodnými štandardami, ktoré sa týkajú právneho postavenia trans ľudí a sú relevantné aj pre Slovenskú republiku (kapitola č. 4), pričom na záver si predmetnú komparáciu zhodnotíme, zanalyzujeme a sformulujeme viaceré závery a úvahy *de lege ferenda* (kapitola č. 5). Ale predtým je najskôr potrebné si sprecizovať určité pojmy a termíny, ktoré budeme používať v rámci tohto článku a z tohto dôvodu začneme menším terminologickým rámcom k vytýčenej problematike (kapitola č. 2).

1 Stručný terminologický rámec vytýčenej problematiky

Terminológia celkovo v oblasti LGBTI ľudí sa v ostatnom období znateľne vyvíja, pričom sú tu podstatné dva pohľady, medicínsky a ľudskoprávny. Odborníci z oboch sfér dodnes

⁸ Porovnaj napríklad s Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹ Porovnaj s Directorate-General for Justice and Consumers, Directorate-General for Communication. *Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. Summary*. May 2019, s. 22. Dostupné na internete: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251> (navštívené dňa 30.10.2021).

¹⁰ Tamže, s. 24.

diskutujú o vhodnej terminológii a pojmoch, pričom predmetná diskusia stále nie je ukončená a slovník pojmov pre túto oblasť sa neustále sprecizuje a aktualizuje. No nie všetky národné právne systémy vždy reflektujú terminologický rozvoj v tejto oblasti (vrátane toho slovenského). Z tohto dôvodu si uvedieme niektoré zásadné pojmy, ktoré sa často vyskytujú v nami vytýčenej problematike, avšak z nášho pohľadu nie vždy sú správne uchopené či už v odbornej literatúre, alebo celkovo pri používaní širšou verejnosťou.

Prvými dôležitými pojmami, pri ktorých je potrebné sa zastaviť, je **rod a pohlavie**. Je nutné medzi nimi rozlišovať, nakoľko **pohlavie** je biologickou charakteristikou, ktorá je zakódovaná v ľudskej DNA a zvyčajne sa prejavuje prvotnými a druhotnými pohlavnými znakmi (pohlavné orgány, vzrast, prsia, brada a pod.). **Rod** je však ďaleko komplexnejším pojmom, ktorý má svoje sociálne, kultúrne, no aj biologické aspekty. Súvisí totiž oveľa viac s očakávaným správaním a spoločenskými rolami, teda tým, čo u mužov a žien sa považuje za bežné a náležité správanie v spoločnosti.¹¹ Tým sa dostávame k ďalšiemu pojmu, a to **rodovej identite**. Pod tou je potrebné rozumieť „*vnútorný pocit príslušnosti k danému rodu*“.¹² A práve ak dochádza k výraznému (*marked*) a trvalému (*persistent*) nesúladu/nehode/rozporu (*incongruence*) medzi prežívaným rodom (*experienced gender*) jedinca a jeho priradeným pohlavím (*assigned sex*), tzn. dochádza k nesúladu rodovej identity s biologickým pohlavím, pričom daná disharmónia pretrváva neprestajne po dlhšiu dobu (minimálne niekoľko mesiacov), hovoríme o tzv. **rodovom nesúlade** (*gender incongruence*).¹³

Transrodoví ľudia sú teda ľudia, u ktorých sa prejavuje rodový nesúlad, tzn. rodová identita sa nezhoduje s rodom, ktorý im bol pripísaný pri narodení (alebo s biologickým pohlavím, ktoré nadobudli pri narodení), ako aj tí ľudia, ktorí si želajú svoju rodovú identitu prejavovať rozdielne od rodu, ktorý im bol pripísaný pri narodení.¹⁴ Transrodovosť však nie je možné stotožňovať s **transsexualizmom**, keďže transsexualizmus sa definuje ako túžba žiť a byť prijatý ako príslušník opačného pohlavia (*member of the opposite sex*), transrodovosť sa determinuje prostredníctvom rodového nesúladu, čiže ide o túžbu žiť a byť prijatý ako osoba zakúšaného rodu (*person of the experienced gender*).¹⁵ Z tohto dôvodu je potrebné rozlišovať medzi transrodovými a transsexuálnymi ľuďmi, keďže nie všetci trans ľudia chcú podstúpiť chirurgické zákroky, aby žili ako príslušníci opačného pohlavia. Pre niektorých transrodových ľudí sú dané operácie síce nevyhnutné pre to, aby zmenili svoj zakúšaný rod, pre iných sú však nepodstatné, či až zaťažujúce alebo ich dokonca vnímajú ako neoprávnené a nehumánne.¹⁶

¹¹ Jednoduchý príklad za všetko: keď hovoríme o skutočnosti, že porodiť dieťa môže len žena, nie je tu reč o rode, ale o biologickom pohlaví. Len ženské telo je biologicky spôsobilé donosiť a porodiť dieťa. Naopak, keď dnes často hovoríme, že sa zmenila doba a žena nepatrí len do domácnosti, nehovoríme o biologickom pohlaví, ale o rode – t.j. analyzujeme kultúrne a sociálne charakteristiky toho, čo dnes znamená byť ženou (pričom to už nie je tak naviazané na varešku, zásteru a starostlivosť o deti). Ide tu o predstavy, ako má vyzerat' „správna žena“ a „pravý chlap“, čo sa v priebehu vekov menilo. Porovnaj viac v MARKOŠ, Ján. Medzi dobrom a zlom. 16 etických dilem, pred ktorými môžete raz stáť i vy. Bratislava: N Press, 2020, s. 75.

¹² PATARÁK, Michal. Nozologické transformácie transrodovej identity v najnovších psychiatrických klasifikáciách. In: *PSYCHIATRIA-PSYCHOTERAPIA-PSYCHOSOMATIKA*, roč. 25, č. 3, 2018, s. 32.

¹³ PATARÁK, Michal. Problém (ne-)binárnej rodovej identity. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 8. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514168_Problem_ne-binárnej_rodovej_identity_The_problem_of_non-binary_gender_identity (navštívené dňa 30.10.2021).

¹⁴ Pozri v MAGÚROVÁ, Zuzana. Trans ľudia – vybrané právne aspekty. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan, VALDHANS, Jiří (eds.): *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 28.

¹⁵ Porovnaj napríklad s PATARÁK, Michal. Problém (ne-)binárnej rodovej identity. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 8. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514168_Problem_ne-binárnej_rodovej_identity_The_problem_of_non-binary_gender_identity (navštívené dňa 30.10.2021).

¹⁶ Zjednodušene povedané: transsexuál je transrodový človek, ktorý k naplneniu svojej rodovej identity chce podstúpiť operáciu, ktorá zmení jeho primárne a sekundárne pohlavné znaky. Pozri viac v Transfúzia. Sterilization as a Requirement for Legal Gender Recognition in Slovakia. Additional information on the List of Issues (CCPR/C/SVK/Q/4). Question No. 12 — Illegal Sterilization. Predložené dňa 19. 09. 2016. Dostupné na internete: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/SVK/INT_CCPR_CSS_SVK_25219_E.docx (navštívené dňa

Z tohto dôvodu je zrejmé, že do popredia sa dostáva predovšetkým kategória rodu a nie pohlavia, pričom by bolo vhodnejšie pri trans ľuďoch hovoriť nie o **zмене pohlavia**,¹⁷ ale primeranejšie je použitie pojmu **prepis rodu**.¹⁸ Uvedené má aj svoje medicínske zdôvodnenie, keďže pohlavie ako také (v tzv. geneticko-biologickej rovine) nie je možné zmeniť (gonozómy XY a XX nezmeníme).¹⁹ Čo sa však mení sú primárne a sekundárne pohlavné znaky jedinca, ako aj spoločensko-právne rozpoznanie jedinca k istému rodu. Celý proces prepisu rodu nazývame **tranzíciou**. Ide skutočne o náročné životné obdobie a komplexný postup spoločenských, telesných, no aj právnych zmien, ktoré vedú k vyjadreniu zvolenej rodovej identity.²⁰ Z tohto dôvodu ju delíme na tri časti:

- 1) sociálna tranzícia (stret trans človeka a jeho okolia, pričom daná osoba konzistentne komunikuje svoju rodovú identitu v rámci spoločnosti);
- 2) medicínska tranzícia (priebeh samotných zmien tela na základe zdravotnej starostlivosti s cieľom zosúladienia telesných a rodových charakteristík);
- 3) právna tranzícia (završenie prepisu rodu aj z pohľadu práva, predovšetkým ide o zmenu identifikačných a právnych dokumentov).²¹

Samotná tranzícia má viesť k tomu, aby jednotlivec mohol žiť a bol prijatý ako osoba zakúšaného rodu, a to prostredníctvom hormonálnej liečby, chirurgického zákroku či iných zdravotníckych služieb, aby sa telo konkrétnej osoby podľa možností a v čo možno najväčšej miere zosúladiť so zakúšaným rodom.

V zmysle terajšej praxe na Slovensku je nevyhnutnou súčasťou „zmeny pohlavia“ aj odstránenie reprodukčných orgánov trans človeka. Uvedené však nie je **ukončenie** reprodukčnej schopnosti človeka (teda tzv. **sterilizácia**), ale priamo **kastrácia**, keďže sa definitívne **odstránia** pohlavné žľazy a orgány (a to má za následok aj sterilizáciu). Samotná sterilizácia je **prerušenie** pohlavných žliaz a ide o úkon, ktorým sa zabraňuje v plodnosti bez toho, aby došlo k odstráneniu alebo poškodeniu samotných pohlavných žliaz.²² Žiaľ, na

30.10.2021), prípadne pozri aj PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9 a 14. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskych_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021).

¹⁷ Pritom tento pojem sa používa aj v našej legislatíve, ako si ukážeme v nasledujúcej kapitole tohto článku.

¹⁸ Zároveň však budeme v článku na vybraných miestach používať termín „zmena pohlavia“, keďže predmetné slovné spojenie sa vyskytuje v rámci slovenského právneho poriadku.

¹⁹ Porovnaj s PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9 a 14. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskych_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021).

²⁰ Z tohto dôvodu sa nám javí, že z medicínskeho, ako aj ľudskoprávneho hľadiska je vhodnejšie používať pojem prepis rodu namiesto zmena pohlavia a pojem trans ľudia (resp. transrodové osoby) namiesto transsexuáli, pretože reprezentujú nepatologizujúci pohľad na osoby, ktoré prechádzajú tranzíciou. Pre viac viď Práva lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celostátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka), príloha č. 1, s. 2. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

²¹ Porovnaj s PATARÁK, Michal. Dokument o postupe pri zmene pohlavia bol zamietnutý. In: *Denník N*, zverejnený dňa 13. 09. 2020. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/2037648/dokument-o-postupe-pri-zmene-pohlavia-bol-zamietnuty/> (navštívené dňa 30.10.2021), prípadne pre detailnejší postup tranzície pozri aj Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).

²² Sterilizácia by mala byť nielen jednoduchšia operácia, ale v niektorých prípadoch je ju možné zvrátiť pomocou chirurgického zákroku, napr. opätovné chirurgické spojenie pri vasektómii. Porovnaj s TEŠINOVÁ, Jana, DOLEŽAL, Tomáš, POLICAR, Radek. *Medicínské Právo*. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 203-205, 211-215.

Slovensku doposiaľ pretrvávajúca nutná podmienka uskutočnenia kastrácie pri „zmene pohlavia“,²³ čo však nereflektuje súčasný rozvoj v iných krajinách, ako aj mnohých medzinárodných štandardov, na čo si poukážeme v nasledujúcich kapitolách.

2 Právna (ne)úprava tranzície trans ľudí v podmienkach Slovenskej republiky

Ak by niekto skúšal hľadať v slovenskom právnom poriadku viaceré vyššie spomenuté pojmy (predovšetkým tranzícia, trans človek, transrodoví ľudia, prepis rodu a pod.), tak by hľadal márne. Aj v tomto sa prejavuje určitý postoj väčšinovej spoločnosti (prípadne minimálne politikov pri moci), keď nechce (prípadne ani nemá záujem) reflektovať posledný recentný vývoj v oblasti ochrany ľudských práv trans ľudí. Čo však môžeme nájsť je pojem „zmena pohlavia“, ktorý sa vyskytuje vo viacerých zákonných či podzákonných normách, avšak ako sme si v predchádzajúcej kapitole poukázali, uvedený termín nie je vhodné používať, keďže nezodpovedá presne tomu, čo sa deje pri prepise rodu trans človeka. Napriek tomu sa povenujme aspoň tomu, čo nám zákonodarcia predkladá k tejto téme.

Žiaľ, nie je toho tak veľa. Problém už je aj v tom, že „zmena pohlavia“ nie je ani legálna definícia, tzn. právny poriadok Slovenskej republiky nikde neposkytuje definíciu tohto pojmu, len sa používa vo viacerých právnych predpisoch, a to bez toho, aby bolo bližšie upravené v zákonnej norme.²⁴ Samotný pojem „zmena pohlavia“ sa vyskytuje predovšetkým v dvoch zákonoch – v zákone č. 300/1992 Z.z. o mene a priezvisku (ďalej len ako „Zákon o mene a priezvisku“), ako aj v zákone č. 301/1995 Z.z. o rodnom čísle (ďalej len ako „Zákon o rodnom čísle“).²⁵ Zamerajme sa spočiatku na Zákon o mene a priezvisku, nakoľko ten je v tomto smere esenciálny. V zmysle § 7 ods. 2 písm. f) a § 7 ods. 3 tohto zákona je možné zmeniť meno a priezvisko osoby z dôvodu zmeny pohlavia, avšak k takémuto úkonu je potrebné predložiť lekárske posudok, ktorý bude potvrdzovať, že došlo k zmene pohlavia. Súčasne, podľa ustanovení § 6 ods. 6 tohto zákona, okresný úrad povolí fyzickej osobe, u ktorej prebieha zmena pohlavia, používať neutrálne meno a priezvisko na základe jej žiadosti a potvrdenia zdravotníckeho zariadenia, v ktorom liečba k zmene pohlavia prebieha.²⁶ Zároveň neopomeňme, že podmienku predloženia lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby je potrebné dodržať aj pri zmene rodného čísla v rámci Zákona o rodnom čísle (§ 8 ods. 2 písm. b) daného zákona). Z uvedených ustanovení možno dedukovať, že zákonnou podmienkou na zmenu mena, priezviska a rodného čísla (a následný zápis do matriky)²⁷ je lekárske posudok.

²³ V podmienkach Slovenskej republiky to znamená odstránenie maternice a vaječníkov (*hysterektomia totalis cum adnexectomia*) u trans mužov a odstránenie oboch semenníkov (*orchiektomia bilateralis*) u trans žien. Viac vid' v PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskych_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021).

²⁴ V Českej republike práve uvedené zmenili pri prijatí „nového“ občianskeho zákonníka v roku 2012 (resp. v období pred tým), keď sa do právneho systému uviedli legálne definície „zmena pohlavia“ a „transsexuálny pacient“. Podľa § 29 ods. 1 prvá veta zákona č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník (ďalej aj ako „Občiansky zákonník“) „Zmena pohlavia človeka nastáva chirurgickým zákrokom pri súčasnom znemožnení reprodukčnej funkcie a premene pohlavných orgánov“; ako aj podľa § 21 ods. 1 prvá veta zákona č. 373/2011 Sb. o špecifických zdravotných službách „Zmenou pohlavia transsexuálnych pacientov sa na účely tohto zákona rozumejú uskutočnenie zdravotníckych výkonov, účelom ktorých je vykonanie zmeny pohlavia chirurgickým zákrokom pri súčasnom znemožnení reprodukčnej funkcie.“ Hneď v ďalšej vete toho istého ustanovenia sa uvádza: „Transsexuálnym pacientom sa rozumie osoba, s trvalým nesúladiem medzi psychickým a fyzickým pohlavím.“

²⁵ Samozrejme, pojem „zmena pohlavia“ je použitý aj v rámci iných zákonných a podzákonných normách, za všetky spomeňme napríklad zákon č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách či zákon č. 570/2005 Z.z. o brannej povinnosti.

²⁶ Uvedená právna úprava často spôsobuje to, že trans ľudia sú povinní si meniť meno hneď dvakrát – najprv si musia zmeniť meno na neutrálne (keďže uvedené sa jednoducho uskutočňuje) a po zmene pohlavia (teda po zvládnutí celej tranzície, vrátane odstránenia reprodukčných orgánov) si môžu vybrať meno a priezvisko, ktoré si zvolia.

²⁷ Vid' aj § 26 zákona č. 154/1994 Z.z. o matrikách (ďalej len ako „Zákon o matrikách“).

Tými najproblematickejšími aspektmi sa následne stávajú nielen výklady vybraných termínov typu „zdravotnícke zariadenie, v ktorom liečba zmeny pohlavia prebieha“ či „lekársky posudok“, keďže ich zákon bližšie nerozpracováva; ale aj neexistencia bližšej právnej úpravy upravujúcej samotný proces zmeny pohlavia. Nakoľko vyššie spomenutá právna úprava ohľadom zmeny pohlavia v Zákone o mene a priezvisku, ako aj v Zákone o rodnom čísle vyžaduje lekársky posudok na uskutočnenie príslušných právnych úkonov, avšak už žiaden iný zákon, resp. vykonávací predpis neupravuje základné náležitosti spomínaných posudkov, dostávame sa do situácie, keď zákonodarca (štát) touto právnou (ne)úpravou preniesol svoju zodpovednosť pri rozhodovaní o dôležitých otázkach pri „zmene pohlavia“ na lekárov. Pritom väčšina z lekárov postupuje (či už na základe zotrvačnosti alebo zo svojho presvedčenia) v súlade so starším Oznámením Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 3–4 z roku 1981 s názvom „*Liečebné zákroky u intersexuálov, transsexuálov, sexuálnych deviantov a postup pri vydávaní posudku pre zápis v matrike transsexuálnych osôb*“ (ďalej len ako „Oznámenie MZ SR“). Avšak toto oznámenie zd’aleka nereflektuje aktuálny ľudskoprávny vývoj v spoločnosti i v zdravotníctve, keď aj samotné Ministerstvo spravodlivosti SR v minulosti uviedlo, že daný vykonávací predpis „*nielenže nie je v súlade so súčasnými štandardami, ale je s nimi v neprípustnom rozpore*“,²⁸ ako aj je necitlivé, keďže „*zdravotnícke problémy transrodových osôb spája s liečebnými krokmi u sexuálnych deviantov, čo spolu nesúvisí*“.²⁹ Početné praktiky, ktoré uviedlo v minulosti do praxe predmetné Oznámenie MZ SR, dodnes pretrvávajú v postupoch mnohých lekárov pri tranzícii (vrátane potreby podstúpenia chirurgického zákroku na tele trans ľudí s cieľom odstrániť ich reprodukčné orgány, resp. dosiahnuť u týchto osôb neplodnosť).³⁰

Na malý moment sa pristavme pri samotnom Oznámení MZ SR, ktoré je často označované ako jediná platná legislatíva, ktorá sa dotýka procesu tranzície a stanovuje podmienky zdravotnej starostlivosti pri nej.³¹ Ide o pomerne strohý dokument, ktorý predovšetkým slúžil „*na zabezpečenie jednotného postupu pri liečení závažných sexuálnych porúch operačným zákrokom*“ a na zabezpečenie jednotného postupu pri „*vydávaní posudku pre zápis v matrike u transsexuálnych osôb*“.³² Tento vykonávací predpis bol vydaný na základe pôvodného zákona č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu, pričom ten bol derogovaný neskorším zákonom č. 277/1994 Z.z. o zdravotnej starostlivosti. Je však dôležité uviesť, že neskoršie predpisy, ktoré nahradili zákon č. 20/1966 Zb., už neobsahovali splnomocňovanie ustanovenie, ktoré bolo v pôvodnom zákone (§ 21) a umožňovalo Ministerstvu zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky určovať rozsah vykonávania posudkovej činnosti (vrátane možnosti určovať obsah lekárskeho posudku). A teraz menšie teoretickoprávne intermezzo

²⁸ Práva lesbičiek, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celostátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka), s. 8. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

²⁹ Tamže, príloha č. 3, s. 11.

³⁰ Na uvedené upozorňuje dlhodobo aj verejná ochrankyňa práv, profesorka Patakyová, pozri napríklad v Kancelária verejného ochrancu práv. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za obdobie roka 2019*. Bratislava: KVOP, 2020, s. 126–128. Dostupné na internete: https://www.vop.gov.sk/files/VOP_Vyrocnna%20sprava_SK_DIGITAL.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

³¹ Vid’ napríklad v Práva lesbičiek, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celostátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka), príloha č. 3, s. 11. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

³² Samotné znenie Oznámenia MZ SR, cit. podľa PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskyh_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021).

ohl'adom derogácie právnych predpisov vrátane vykonávacích predpisov. „Najtypickejšia“ derogácia, čiže zrušenie právnej normy alebo právneho predpisu, je, keď normotvorca zruší predpis, ktorý vydal, alebo ho zmení či doplní (čím stráca platnosť pôvodné znenie a nadobúda platnosť nové znenie).³³ Podľa spôsobu vykonania derogácie následne rozoznávame derogáciu explicitnú (výslovnú) a implicitnú. Explicitná derogácia spočíva v priamom zrušení právneho predpisu alebo jeho časti, ktorý je aj priamo označený v derogačnej klauzule.³⁴ Pre náš prípad je však zásadná implicitná derogácia, keďže tá spočíva vo výslovnej derogácii právneho predpisu, v dôsledku ktorej implicitne zaniká platnosť aj iného právneho predpisu, najčastejšie nastáva situácia, keď zrušením pôvodného zákona (napr. v našom prípade zákon č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu) zaniká aj platnosť vyhlášky, opatrenia a iného podzákonného právneho predpisu vydaných na jeho vykonanie (opätovne v našom prípade ide o Oznámenie MZ SR). Nič svetoborné ani náročné. O to viac je zaujímavé, že uvedenú teoretickoprávnu vsuvku Ministerstvo zdravotníctva SR pomerne dlho prehliadalo v našom vytýčenom prípade, keď ešte napríklad v roku 2014 pri príprave dokumentu „*Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory Ľudských práv v Slovenskej republike*“ uviedlo, že jedinou platnou legislatívou, ktorá sa dotýka procesu tranzície a stanovuje podmienky zdravotnej starostlivosti pri nej, je Oznámenie MZ SR.³⁵ Avšak aj na základe našej menšej analýzy je evidentné, že už v tom čase nemohlo byť predmetné oznámenie ministerstva platné a účinné, keďže došlo k jeho implicitnej derogácii, keď došlo k derogácii zákona č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu. Uvedenú skutočnosť si Ministerstvo zdravotníctva SR priznalo (uvedomilo) neskôr, keď v roku 2018 na 13. zasadaní Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálov, transrodových a intersexuálnych osôb prezentovalo stanovisko so záverom, že Oznámenie MZ SR stratilo platnosť i účinnosť z dôvodu implicitnej derogácie.³⁶ No napriek tomu predmetné Oznámenie MZ SR (síce neplatné a neúčinné už niekoľko rokov) stále slúžilo (a slúži) ako istý referenčný rámec pre (aj právnu) prax a mnohí lekári naďalej postupujú v jeho zmysle.³⁷

Žiaľ, aj na základe uvedeného je nutné uviesť, že proces tranzície v podmienkach SR nie je vôbec komplexne právne upravený, absentuje nielen zákonná úprava, ale i tá podzákonná, a zákonodarca nám poskytuje len parciálne úpravy, ktoré vyplývajú zo Zákona o mene a priezvisku a Zákona o rodnom čísle, pričom tie sú veľmi strohé a obsahujúce mnohé bližšie neupravené pojmy, čo spôsobuje nejednoznačnosť a vágnosť (aj) tejto parciálnej právnej úpravy.

Napriek zjavnej medzere v práve a absencii komplexnej právnej úpravy procesu tranzície v podmienkach Slovenskej republiky,³⁸ samotné tranzície v našom štáte prebiehajú,

³³ Porovnaj napríklad s GERLOCH, Aleš. *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 96.

³⁴ Pozri viac v FÁBRY, Branislav, KASINEC, Rudolf, TURČAN, Martin. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 93-94.

³⁵ Práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory Ľudských práv v Slovenskej republike. In: Ministerstvo spravodlivosti SR (oficiálna stránka), s. 8, ako aj pozri poznámku pod čiarou č. 44. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

³⁶ Zápisnica z 13. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19.09.2018 o 13:30, bod 1, s. 1-2. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).

³⁷ A len opätovne pripomeňme, daný vykonávací predpis je hodnotený už dlhodobo ako nielenže nesúladný so súčasnými štandardami, ale aj tak, že „je s nimi v nepripustnom rozpore“. Tamže, s. 8, ako aj príloha č. 3, s. 11.

³⁸ Porovnaj s Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).

pričom na tomto mieste si zhrňme ich najdôležitejšie štádia, ako sa štandardne uskutočňujú. Samotný proces môžeme rozdeliť do viacerých etáp:

1. Stanovenie diagnózy lekárom podľa MKCH (do konca roku 2021 ide o diagnózu F64.0 - Transsexualizmus, od 01.01.2022 by malo ísť o diagnózu Rodová nesúrodosť pod číslami HA60, HA61, HA6Z). V praxi uvedené znamená, že osoba, ktorá chce podstúpiť tranzíciu, musí navštevovať pravidelne sexuologickú ambulanciu, kde začína proces rozhodovania a vyslovenie súhlasu osoby so začatím terapeutického procesu. Celkovo v rámci procesu tranzície je vyžadované absolvovanie vyšetrení z oblastí endokrinológie, genetiky, psychológie a nezriedka gynekológie/urológie.
2. V terapeutickom procese sa uskutočnia tzv. real life experience (ďalej len ako „RLE“), ako aj real life test (ďalej len ako „RLT“) – osoba začne žiť v roli opačného pohlavia.³⁹ Po skompletizovaní výsledkov vyšetrení sa pristúpi k hormonálnej terapii. Tá následne môže paralelne sprevádzať RLE a RLT.
3. Pre zavŕšenie celkovej medicínskej tranzície je vyžadovaný chirurgický zákrok, v rámci ktorého dôjde k odstráneniu maternice a vaječníkov u žien a odstránenie semenníkov u mužov (tzv. kastrácia). Na báze dobrovoľnosti si následne jednotlivец môže zvoliť rekonštrukciu hrudníka a genitálnu rekonštrukciu.⁴⁰
4. Záverečná fáza spočíva v právnom potvrdení zmeny pohlavia, ktoré súvisí s vydaním nových dokladov a úradných listín (zmena mena a priezviska, rodného čísla, matričných a iných identifikačných dokumentov). Všetky zmeny sú však podmienené podmienkou preukázania sa lekárskeho posudkom, že došlo k samotnej „zmene pohlavia“.⁴¹

Úspešným zavŕšením aj poslednej etapy dochádza k „plnohodnotnému“ uskutočneniu „zmeny pohlavia“ z pohľadu súčasnej praxe na Slovensku. Je však potrebné uviesť, že uvedené je skutočne skôr výsledkom istého typu spoločenského konsenzu spolupôsobiacich skupín na tomto úkone (lekárov, sexuológov, psychológov, matrikárov a iných úradníkov a pod.), než že by uvedené bolo stanovené právnym predpisom a zákonodarcom. Ako bolo už uvedené, proces tranzície je skutočne len parciálne právom upravená problematika, ktorá má mnoho nejednoznačností a neurčitostí.

Zaujímavou sa v tomto smere javí snaha občianskeho združenia TransFúzia, ktoré sa v minulosti pokúsilo o zmenu danej praxe približne v roku 2016. Za súčasného *de lege lata* právneho stavu je kľúčovým lekárskeho posudku a čo všetko by mal obsahovať, keďže žiadna ďalšia zákonná či podzákonná norma neupravuje špecifické náležitosti potvrdzujúceho posudku o zmene pohlavia. V istom zmysle sa snažili zmeniť zabehnutú prax zdola, čo sa im čiastočne aj podarilo v niektorých prípadoch. Totiž dvaja spolupracujúci lekári poskytli v niektorých prípadoch odporúčacie lekárske posudky na zavŕšenie právnej tranzície bez toho, aby došlo k samotnej nútenej kastrácii (nakoľko neexistuje žiadne oficiálne usmernenie, resp. iná zákonná či podzákonná právna úprava, ktorá by tak činila). Po počiatkových individuálnych

³⁹ ŠALATA, Libor. Transsexualita a zmena pohlavia v podmienkach Slovenskej republiky a vo svete. In: *Medicínske právo*, zverejnené dňa 24.04.2017. Dostupné na internete: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1184/transsexualita-a-zmena-pohlavia-v-podmienkach-slovenskej-republiky-a-vo-svete> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴⁰ Tieto úkony nie sú hradené zdravotnou poisťovňou v súčasnosti. Porovnaj s Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴¹ Aj keď viaceré ministerstvá priznávajú, že neexistuje žiadna podrobnejšia právna úprava, resp. vykonávací právny predpis, ktorý by bližšie upravoval náležitosti takéhoto lekárskeho posudku. Pozri v Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).

úspechoch však prišla reakcia, keď začali prichádzať z matričných úradov zamietavé rozhodnutia o zmenu pohlavia, nakoľko samotné posudky neobsahovali explicitnú formulu: „osoba prešla procesom zmeny pohlavia a tým sa **definitívne znemožnila jej reprodukčná schopnosť**,” ktoré týmto začali vyžadovať.⁴² Samozrejme, spolupracujúci doktori v nasledujúcej činnosti nechceli klamať o reálnom stave pacientov a uvádzať danú formulu bez toho, aby reálne došlo k ich terminácii reprodukčnej schopnosti, a tak sa skončil pokus o zmenu prevládajúcej praxe na Slovensku neúspechom a možnosť podstúpenia zmeny pohlavia bez toho, aby došlo k nútenej kastrácii, bola zahatená.⁴³

S ohľadom na všetko, čo odznelo v tejto podkapitole je však otázne, na základe akého právneho podkladu k samotnej nútenej kastrácii v rámci procesu tranzície dochádza. Máme za to, že dnešný stav je istá výslednica viacerých faktorov. Na jednej strane ide o dôsledok zaužívanej praxe, zotrvačnosti a presvedčenia veľkej časti zainteresovaných osôb participujúcich na procese tranzície, že je nevyhnutné, aby osoba, ktorá chce prejsť zmenou pohlavia, musela podstúpiť všetky medicínske zákroky, aby sa čo najviac priblížila opačnému pohlaviu, pričom uvedené zahŕňa i potrebu odstránenia pohlavných žliaz; ako aj ide o dôsledok pasivity príslušných štátnych autorít na tomto úseku (predovšetkým Ministerstva zdravotníctva SR a Ministerstva vnútra SR), nakoľko túto problematiku dlhodobo zanedbávajú, ako aj neprijímajú žiadne príslušné vykonávacie právne predpisy, ktoré by bližšie upravovali samotný proces tranzície, pričom túto právomoc majú,⁴⁴ avšak z už akýchkoľvek dôvodov sa uvedeným nezaoberajú.

⁴² Transfúzia. *Sterilization as a Requirement for Legal Gender Recognition in Slovakia. Additional information on the List of Issues (CCPR/C/SVK/Q/4). Question No. 12 — Illegal Sterilization*, bod 7. Predložené dňa 19. 09. 2016. Dostupné na internete: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/SVK/INT_CCPR_CSS_SVK_25219_E.docx (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴³ Tamže.

⁴⁴ To, že v tomto smere sa dá výrazným spôsobom napomôcť celému tomuto procesu aj prijatím podzákonných právnych noriem, dosvedčujú aj rokovania Výboru pre práva LGBTI osôb, v rámci ktorého participujú nielen neziskové organizácie z tretieho sektora, ale aj zástupcovia iných ústredných orgánov štátnej správy (predovšetkým už spomenuté ministerstvá a Ministerstvo spravodlivosti SR), v rámci ktorých sa daná problematika často riešila (v podstate od vzniku tohto výboru), avšak intenzívnejšie sa začala preberať od polky roka 2018, avšak bez nejakého konkrétneho výsledku, a to až dodnes. Predovšetkým k tomu pozri Zápisnica z 12. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 21.06.2018 o 9:00, bod 2. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021); Zápisnica z 13. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19.09.2018 o 13:30, bod 1. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021); Zápisnica z 14. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 12.03.2019 o 14:00, bod 1. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021); Zápisnica z 15. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 27.06.2019 o 14:00, bod 1. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021); Zápisnica z 16. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19.11.2019 o 13:00, bod 1. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021); Zápisnica z 17. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 11.06.2021 o 14:00, bod 1. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021). Uvedené zdôraznené časti zápisnic prezentujú dodnes neúspešné niekoľkoročné snaženie sa vybraných štátnych orgánov, aby sa prijali podzákonné právne predpisy (v podobe odborných usmernení), ktoré by riešili problematiku tranzície a otázku nútenej kastrácie. Žiaľ, k uvedenému dodnes nedošlo, pričom k dôvodom prečo nie, odporúčame pozrieť PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9 a 14. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskyh_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021); VAŠECKOVÁ, B. a kol. *Otvorený list zástupcom Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky vo veci poskytovania zdravotnej starostlivosti transrodovým osobám*. V Bratislave, zo dňa 31.03.2021. Dostupné na internete: http://www.psychiatry.sk/cms/File/2021/otvoreny%20list_MZ_31_3_2021.pdf (navštívené dňa 30.10.2021), prípadne aj GEHREROVÁ, Ria. Zmena pohlavia: Nerobte už z toho politiku a stanovte jasný postup, odkazujú lekári a experti ministerstvu.

A tak sa dostávame do situácie, keď síce na jednej strane v Slovenskej republike naďalej dochádza pri tranzícii trans ľudí k nútenej kastrácii, avšak na strane druhej absentuje komplexná zákonná či podzákonná (vykonávacia) právna úprava, ktorá by samotný priebeh bližšie a podrobnejšie upravovala, pričom tento stav trvá už dlhodobo. Netreba súčasne opomínať skutočnosť, že každý zásah do práv a slobôd jednotlivca by mal prebiehať v súlade s princípom legality ako kardinálnym princípom právneho štátu, ktorý je vyjadrený predovšetkým v čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. Uvedený princíp chráni občanov pred negatívnou činnosťou štátu, tzn. štátne orgány na jeho základe by nemali obmedzovať práva osôb vo väčšej miere, ako im dovoľuje zákon. Čo však ak absentuje zákon či iná podzákonná právna úprava? Nedošlo k závažnému opomenutiu v činnosti vybraných štátnych orgánov, ak sa nesnažia k náprave tohto stavu, keďže stále platí, že akékoľvek obmedzenie ľudského práva a slobody je možné urobiť len zákonom a na jeho základe?⁴⁵ Samozrejme, niektorí by možno spochybňovali samotnú existenciu práva trans ľudí na prepis rodu bez nevyhnutnej podmienky povinnej kastrácie (sterilizácie),⁴⁶ v tomto smere sa nám javí ako smerodajné pozrieť sa na vybrané medzinárodnoprávne štandardy jestvujúce v tejto oblasti, ktoré nám pomôžu vo vyvrátení tejto myšlienky.

1. Systém medzinárodnej ochrany ľudských práv trans ľudí

Dnešný systém medzinárodnej ochrany ľudských práv trans ľudí je skutočne rozsiahly a mnohohrstvový. Avšak nebolo to vždy tak. Predmetný systém je výsledkom predovšetkým posledných desaťročí, najmä obdobia od začiatku tretieho tisícročia. Všetky však majú spoločný cieľ – zabezpečiť uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania so všetkými ľuďmi a poskytnúť im bezpečné užívanie základných ľudských práv a slobôd, vrátane ich ochrany. Nie je novum uviesť, že ľudské práva sú univerzálne, nedeliteľné, vzájomne previazané a navzájom súvisiace.⁴⁷ Trans ľudia tým, že sú stále tiež ľuďmi, požívajú rovnaké ľudské práva ako všetci jednotlivci, vrátane práva na rovnaké zaobchádzanie, pričom to spočíva v zákaze diskriminácie (vrátane dôvodu rodovej identity⁴⁸ či sexuálnej orientácie). Tento princíp našiel

---

In: *Denník N*, zverejnené dňa 01.04.2021. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2335493/zmena-pohlavia-nerobte-uz-z-toho-politiku-a-stanovte-jasny-postup-odkazuju-lekari-a-experti-ministerstvu/?ref=tit> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴⁵ Tu si len dovoľujeme uviesť napríklad test legality, ktorý tvorí dôležitú súčasť testu proporcionality, zaužívaného argumentačného nástroja najvyšších súdnych autorít (vrátane Slovenska), pričom ide o vôbec prvý substest, ktorý musí byť splnený, aby sa mohlo prikrčiť k tým ďalším. Predmetný test legality sa predovšetkým sústreďuje na zistenie, či k obmedzeniu ľudského práva alebo slobody došlo na základe a v súlade so zákonom. Celkovo k testu proporcionality bližšie pozri BARAK, Aharon. *Proportionality, Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, predovšetkým s. 83-98 a 243-370, prípadne problematike proporcionality sa venuje nedávno vydané pilotné číslo novozaloženého časopisu *Ratio Publica*, osobitne odporúčame pozrieť ČERVÍNEK, Zdeněk. Kritérium potrebnosti v judikatúre Ústavného soudu. In: *Ratio Publica*, Vol. 1, No. 1, 2021, s. 30-59, či ĽALÍK, Tomáš. Vyvažovanie – nesúmerateľnosť, racionalita a tragédia. In: *Ratio Publica*, Vol. 1, No. 1, 2021, s. 60-79. Uvedené nie je nič prelomové v rámci teórie ústavného práva a naďalej platí a nie je spochybňované, že len „relevantný výsledok legislatívnej činnosti parlamentu je spôsobilý byť právnu normou, ktorá obmedzí právo alebo slobodu. Iné právne normy (napr. vyhlášky, výnosy, rozhodnutia, nariadenia vlády) obmedziť ľudské právo/slobodu nemôžu.“ ĽALÍK, Tomáš. Úvod do problematiky ľudských práv. In: KROŠLÁK, Daniel a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 286.

⁴⁶ Opätovne len poukážme na Eurobarometer uskutočnený v roku 2019, keď len 25 % opýtaných respondentov zo Slovenska si myslí, že trans ľuďom by mala byť vôbec umožnená zmena ich úradných dokumentov a listín (čím sme sa tiež zaradili do spodnej päťice v tomto prieskume). Pozri viac v Directorate-General for Justice and Consumers, Directorate-General for Communication. Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. Summary. May 2019, s. 24. Dostupné na internete: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴⁷ Porovnaj napríklad s čl. 1, 2 a 7 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, dostupná na internete: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁴⁸ Nie zakaždým je v rámci enumerácie diskriminačných dôvodov uvedený(á) rod/rodová identita. Častokrát je uvedené obsiahnuté vo výklade pojmu „iné postavenie“ z pohľadu zákazu diskriminácie v rôznorodej judikatúre rozličných súdnych autorít. K tomu viac viď SABJAN, Nikolas, CENKNER, Michal. *Výklad pojmu „iné postavenie“ z pohľadu zákazu diskriminácie v judikatúre súdov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 7-16.

svoje premietnutie do mnohých medzinárodnoprávných štandardov, a to či na globálnej úrovni, ale aj na tej „regionálnej“ (máme na mysli predovšetkým európsky priestor).⁴⁹

1.1. Ochrana práv trans ľudí na globálnej úrovni

Globálnu úroveň ochrany práv trans ľudí je možné vidieť predovšetkým v činnosti Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“), pričom za kľúčové možno považovať predovšetkým nasledovné medzinárodne dokumenty prijaté orgánmi OSN:

- Charta OSN (najmä čl. 1);
- Všeobecná deklarácia ľudských práv (predovšetkým čl. 1, 2 a 7);
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (predovšetkým čl. 2 a 26);
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (hlavne čl. 2 bod 2 a čl. 5);
- Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (najmä čl. 1);
- Rezolúcie prijaté Radou OSN pre ľudské práva s názvom:
  - o Ľudské práva, sexuálna orientácia a rodová identita z rokov 2011⁵⁰ a 2014,⁵¹
  - o Ochrana pred násilím a diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity z roku 2016,⁵²
  - o Udelenie a rozšírenie mandátu nezávislého experta na ochranu pred násilím a diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.⁵³

Ako je možno vidieť z vyššie uvedeného zoznamu medzinárodných dokumentov, postupne sa v rámci OSN popri všeobecných dokumentoch týkajúcich sa ľudských práv začali prijímať aj osobitné dokumenty namierené na ochranu ľudských práv určitých skupín ľudí, vrátane trans ľudí. Uvedené je evidentné predovšetkým po začatí tohto tisícročia, najmä vďaka činnosti Rady OSN pre ľudské práva.

Osobitnú pozornosť na globálnej úrovni ochrany práv trans ľudí je potrebné venovať dokumentu s názvom tzv. Jogjakartské princípy (YP). Ide o síce právne nezáväzný dokument, avšak často sa na neho odvolávajú relevantné orgány nielen OSN, ale aj Rady Európy či Európskej únie, keďže vznikol ako výsledok expertízy mnohých odborníkov. Ešte v roku 2006 sa mnoho významných expertiek a expertov pôsobiacich v oblasti ochrany ľudských práv z rôznych štátov stretlo a prijalo daný dokument o uplatňovaní medzinárodných ľudsko-

⁴⁹ Regionálne systémy ochrany ľudských práv sú rôznorodé a v nich sa odrážajú isté špecifiká štátov, ktoré tvoria dané jednotlivé regióny. Dané systémy sa zvyknú členiť na európsky, americký, ázijský, arabský a africký.

⁵⁰ Human Rights Council. *Resolution: Human rights, sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 17 júna 2011-17/19 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/17/19> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵¹ Human Rights Council. *Resolution: Human rights, sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 26 septembra 2014-27/32 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/27/32> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵² Human Rights Council. *Resolution: Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 20 júna 2016-32/2 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/32/2> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵³ Human Rights Council. *Resolution: Mandate of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 12 júla 2019-41/18 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/41/18> (navštívené dňa 30.10.2021). Uvedenou rezolúciou sa rozšíril mandát nezávislého experta, pričom ten mu bol udelený ešte v roku 2016 vyššie spomenutou rezolúciou Rady OSN pre ľudské práva z roku 2016. Jeho úlohou je najmä posudzovanie uplatňovania existujúcich medzinárodných nástrojov v oblasti ľudských práv, pokiaľ ide o spôsoby, ako prekonať násilie a diskrimináciu osôb na základe ich sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, prípadne identifikovať a riešiť príčiny takéhoto násillia a diskriminácie a vypracovávať výročné správy pre Radu.

právnych predpisov na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu.⁵⁴ Ide o súbor právnych princípov podporujúcich a ukotvujúcich ochranu práv osôb s menšinovou sexuálnou orientáciou, ktorý má komplexný, vecný a prierezový charakter.⁵⁵ Netreba opomenúť ani ich „aktualizáciu“, tzv. Jogjakartské princípy plus 10 (YP plus 10) z roku 2017, v rámci ktorých dochádza k doplneniu o ďalších deväť princípov a 111 dodatočných záväzkov štátov.⁵⁶ Práve oba dokumenty (YP, ako aj YP plus 10) podľa mnohých odráža súčasný stav medzinárodnoprávných ľudsko-právnych predpisov vo vzťahu k otázkam rodovej identity (a sexuálnej orientácie).⁵⁷

1.2. Systém ochrany práv trans ľudí na regionálnej úrovni

Pre Slovensku republiku nie je významná len globálna úroveň systému ochrany práv trans ľudí, avšak azda podstatnejšia je práve regionálna úroveň ochrany ľudských práv, ktorá vzniká predovšetkým na pôde Európskej únie (predtým Európske spoločenstvá) a Rady Európy.

1.2.1. Európska únia

Európska únia (ďalej aj ako „EÚ“) dlhodobo presadzuje hodnoty rešpektovania ľudskej dôstojnosti, demokracie, slobody, právneho štátu, tolerancie, ako aj váženia si ľudských práv, vrátane osôb patriacich k menšinám. Bola to Amsterdamská zmluva z roku 1977, ktorá udelila orgánom EÚ kompetenciu konať v oblasti ochrany ľudských práv (predovšetkým Rade EÚ dala možnosť prijímať opatrenia na boj proti diskriminácii uskutočňujúcej sa na základe sexuálnej orientácie). Neskoršie právne predpisy a politiky EÚ zabezpečujú rovnosť a nediskrimináciu z dôvodu sexuálnej orientácie, ktoré sú zakotvené v článkoch 10 a 19 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len ako „ZFEÚ“), ako aj v článku 21 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len ako „Charta“). Z uvedeného je zrejmé, že kardinálnou zásadou, na ktorej je EÚ založená, je zásada rovnakého zaobchádzania, ktorá pred diskrimináciou chráni aj trans ľudí.

Medzi kľúčové dokumenty, ktoré je potrebné uviesť pri ochrane práv trans ľudí na úrovni EÚ,⁵⁸ môžeme zaradiť:

- smernica EÚ o rodovej rovnosti (2006/54/ES), resp. v jej prepracovanej verzii;
- smernica o rodovej rovnosti v prístupe k tovaru a službám (2004/113/ES);
- smernica, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani (2000/78/ES);
- smernica o oprávnení na azyl v EÚ (2004/83/ES – aj s explicitným odkazom na rodovú identitu a prejav)
- balík právnych predpisov EÚ o právach obetí (2011/0129; 2012/29) a mnohé ďalšie.⁵⁹

⁵⁴ Pre ucelené znenie pozri bližšie: The Yogyakarta Principles: Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity. Dostupné na internete: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵⁵ Viac pozri v CHMEL, Rudolf. Predslov. In: Úrad vlády Slovenskej republiky. Jogjakartské princípy. Bratislava: ŠEVT, a.s., 2011, s. 4-5. Dostupné na internete: https://www.vlada.gov.sk/data/att/1829_subor.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵⁶ Porovnaj s *The Yogyakarta Principles plus 10: Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles*, s. 3-4. Dostupné na internete: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁵⁷ Bližšie pozri v MAGÚROVÁ, Zuzana. Trans ľudia – vybrané právne aspekty. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan, VALDHANS, Jiří (eds.): *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 19-20.

⁵⁸ Pomimo už vyššie spomenutých všeobecne zameraných dokumentov EÚ (tzn. ZFEÚ a Charta).

⁵⁹ Práva lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka), s. 21. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

Priekopníkom v presadzovaní práv LGBTI ľudí sa v ostatnom období stáva predovšetkým Európsky parlament. Už v roku 1993 prijal uznesenie o rovnakých právach homosexuálov a lesbií v Európskom spoločenstve, v ktorom volal okrem iného po dekriminalizácii homosexuálnych aktov, antidiskriminačnej legislatíve, prístupe k manželstvu (alebo podobným právnym inštitútom) a rovnom prístupe pri adopciách. Odvtedy prijal množstvo uznesení s rôznymi požiadavkami práv LGBTI ľudí, vrátane aj nedávneho Uznesenia zo 14. septembra 2021 o právach LGBTIQ osôb v EÚ (2021/2679(RSP)), v rámci ktorého opätovne zdôraznil potrebu rešpektovania základných práv LGBTIQ osôb v EÚ, keďže dochádzalo vo viacerých krajinách k diskriminácii dúhových rodín a ich detí na základe ich sexuálnej orientácie alebo rodovej identity pri uplatňovaní základného práva osôb na voľný pohyb v rámci EÚ.⁶⁰

Súčasne nemožno opomenúť skutočnosť, že Európska komisia prijala 12. novembra 2020 vôbec prvú stratégiu rovnosti LGBTIQ na roky 2020-2025, ktorá má zabezpečiť „Úniu rovnosti“, keď sa bude zameriavať na stále pretrvávajúce nerovnosti a diskriminačné konania smerované voči LGBTIQ ľuďom v mnohých členských štátoch EÚ.⁶¹ V nej je opätovne zdôraznená potreba zlepšenia ochrany trans ľudí, predovšetkým sú kritizované nepotrebné požiadavky kladené národnými právnymi systémami na právne uznanie trans ľudí (ide predovšetkým o podmienky nevyhnutných chirurgických zákrokov a sterilizácie).⁶² Komisia si v tomto smere kladie za cieľ výmenu osvedčených postupov medzi členskými štátmi o tom, ako zaviesť vhodné právne predpisy a postupy v oblasti uznávania rodu založené na princípe sebaurčenia (a dokonca bez obmedzenia veku).⁶³

Je evidentné, že problematika nediskriminácie osôb z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity sa postupne dostala medzi priority v rámci ľudskoprávnej politiky EÚ, pričom sa jej venuje predovšetkým v kontexte presadzovania rodovej rovnosti, ako aj v kontexte ochrany obetí trestných činov.

Uvedené potvrdzuje aj rozhodovacia činnosť Súdneho dvora Európskej únie (ďalej len ako „SD EÚ“). Už v roku 1996 SD EÚ v prípade *P. v S. a Cornwall County Council* dospel k záveru, že pôsobnosť zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami sa nemôže obmedzovať len na zákaz diskriminácie z dôvodu tej skutočnosti, že osoba je mužského alebo ženského pohlavia. Potvrdil, že aj trans človek, ktorý bol diskriminovaný, môže byť chránený zákazom diskriminácie z dôvodu pohlavia, ak úplne zmenil alebo mení prepis rodu.⁶⁴ V nasledujúcich rokoch SD EÚ vydal množstvo ďalších rozhodnutí, ktoré viedli k odstráneniu diskriminácie vedenej voči trans ľuďom v rôznych podobách,⁶⁵ avšak je potrebné uviesť, že sa častejšie pri problematike ochrany práv trans ľudí argumentuje činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“), než SD EÚ. Z tohto dôvodu bližšiu pozornosť budeme venovať rozhodovacej činnosti ESLP.

⁶⁰ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 14. septembra 2021 o právach LGBTIQ osôb v EÚ (2021/2679(RSP)), predovšetkým body 2-5. Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0366_SK.html (navštívené dňa 30.10.2021).

⁶¹ European Commission. *Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025 (COM(2020) 698). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* Brusel, 2020, s. 3. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0698&from=EN> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁶² Tamže, s. 16.

⁶³ Tamže, s. 16-17.

⁶⁴ CJEU, *P v S and Cornwall County Council*, C-13/94, 30 April 1996.

⁶⁵ Uvedme napríklad: CJEU, *K.B. v National Health Service Pensions Agency and Secretary of State for Health*, Case C-117/01, 7 January 2004; CJEU, *Sarah Margaret Richards v Secretary of State for Work and Pensions*, Case C-423/04, 27 April 2006; CJEU, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Case C-267/06, 1 April 2008 a ďalšie.

1.2.2. Rada Európy a Európsky súd pre ľudské práva

Rada Európy (obdobne ako OSN) postupne prijímala dôležité dokumenty zamerané na ochranu ľudských práv LGBTI ľudí. Esenciálnym (ale všeobecným) dokumentom ochrany základných ľudských práv je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Dohovor“), pričom k špecifickej úprave ochrany rodovej identity pristupovala v neskoršom období.⁶⁶ Medzi najdôležitejšie dokumenty prijaté orgánmi Rady Európy a týkajúce sa ochrany trans ľudí (popri Dohovore) môžeme uviesť:

- Odporúčanie č. 1117 z roku 1989, ktorým Parlamentné zhromaždenie vyzvalo členské štáty k tomu, aby podnikli kroky na ochranu trans sexuálnych osôb a prijali právne predpisy na dosiahnutie tohto cieľa;⁶⁷
- Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (tzv. Istanbulský dohovor) z roku 2011;⁶⁸
- Odporúčanie CM/Rec(2010)5 z roku 2010 o opatreniach na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ktoré obsahuje rozsiahly súbor opatrení a nástrojov na presadzovanie ľudských práv LGBTI ľudí v členských štátoch Rady Európy. S ohľadom na tému tohto príspevku, samotné odporúčanie obsahuje okrem iného aj požiadavku odmietnutia neodôvodnených podmienok v oblasti zdravotníctva pri prepise rodu (resp. pri jeho právnom uznaní);⁶⁹
- významnou je aj Rezolúcia Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1945 z roku 2013 s názvom *Ukončenie vynútených sterilizácií a kastrácií*, keď hneď v prvom bode tejto rezolúcie je uvedené: „Vynútené, nereverzibilné sterilizácie a kastrácie predstavujú vážne porušenie ľudských práv a ľudskej dôstojnosti a nemôžu byť akceptované v členských štátoch Rady Európy.“ Zároveň z celej rezolúcie je zrejma zásadná myšlienka, že nútené sterilizácie či kastrácie by nemali mať miesto v 21. storočí v modernej a demokratickej krajine;⁷⁰
- Odporúčanie č. 2021 z roku 2013 s názvom „*Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity*“, ktoré v zásade nadväzuje na predošlé dva dokumenty a opätovne poukazuje na potrebu zavedenia určitých opatrení, ktoré

⁶⁶ Aj dodnes orgány Rady Európy pristupujú k ochrane rodovej identity pri starších všeobecných dokumentov (vrátane Dohovoru) cez kategóriu „iné postavenie“. Bližšie k tomu opätovne pozri SABJAN, Nikolas, CENKNER, Michal. *Výklad pojmu „iné postavenie“ z pohľadu zákazu diskriminácie v judikatúre súdov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 7-12.

⁶⁷ Viac pozri v *Recommendation 1117 (1989) Condition of Transsexuals*, predovšetkým bod 4 [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=15151&lang=en> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁶⁸ Istanbulský dohovor je významný pre ochranu práv trans ľudí z toho dôvodu, že obsahuje definíciu rodu (gender, pozri konkrétne čl. 3, písm. c) daného dohovoru) a ako prvý dohovor upravuje popri pohlaví, rode, sexuálnej orientácii ako diskriminačný dôvod aj rodovú identitu (gender identity) – porovnaj s čl. 4 ods. 3 dohovoru. Samotný dohovor je možné nájsť tu: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/Dohovor_RE_k_nasilium_pachanom_na_zenach1.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁶⁹ „V niektorých krajinách sú podmienkou oprávnenosti na podrobenie sa zmene pohlavia také procedúry, ako je napr. **nezvratná sterilizácia**, hormonálna liečba, **predchádzajúce chirurgické zákroky** a niekedy aj doklad o schopnosti danej osoby dlhodobo žiť s novým pohlavím (tzv. „test skutočného života“ – real life experience). V tejto súvislosti by sa mali prehodnotiť existujúce požiadavky a postupy s cieľom odstrániť tie z nich, ktoré sú neprimerané. Treba najmä poznamenať, že niektoré osoby nebudú zo zdravotných dôvodov schopné absolvovať všetky požadované hormonálne a/alebo chirurgické procedúry. Podobné predpoklady sa spájajú aj s právnym uznaním zmeny pohlavia, ktoré môže byť podmienené viacerými procedúrami a predbežnými požiadavkami, medzi ktoré môžu patriť aj zmeny fyzickej povahy. (...) Štáty by mali tiež zabezpečiť, aby postupy potrebné na právne uznanie zmeny pohlavia a mena osoby boli **rýchle, transparentné, dostupné**, a aby sa pri nich rešpektovala fyzická integrita osoby a jej súkromný život (tak, aby sa o zmene pohlavia nemohla dozvedieť žiadna tretia osoba).“ *Recommendation CM/Rec(2010)5 to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, dôvodová správa, čl. IV, body 20-21 [online]. Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁷⁰ Porovnaj s *Resolution 1945 (2013) Putting an end to coerced sterilisations and castrations*, predovšetkým bod 1 a 4 [online]. Dostupné na internete: <https://pace.coe.int/en/files/19984/html> (navštívené dňa 30.10.2021).

zabránia v pokračovaní výskytu diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity;⁷¹

- Rezolúcia č. 2048 z roku 2015 s názvom „*Diskriminácia namierená voči transrodovým ľuďom v Európe*“, v rámci ktorej Parlamentné zhromaždenie opätovne vyzývalo členské štáty k viacerým krokom, predovšetkým:
  - o vypracovať rýchle, transparentné a dostupné postupy založené na princípe sebaurčenia, ako aj pri zmene mena a registrácii pohlavia transrodových ľudí v rodných listoch, preukazoch totožnosti, pasoch, osvedčeniach o vzdelaní a iných obdobných dokumentoch a súčasne aj sprístupniť tieto postupy všetkým ľuďom, ktorí ich chcú vyžiť, bez ohľadu na vek, zdravotný stav, finančnú situáciu alebo register trestov (6.2.1.);
  - o zrušiť sterilizáciu a iné povinné lekárske ošetrenie, ako aj diagnostiku duševného zdravia ako nevyhnutnú právnu požiadavku na uznanie rodovej identity osoby v zákonoch upravujúcich postup na zmenu mena a zapísaného rodu (6.2.2.) a mnohé ďalšie.⁷²

Z vyššie uvedeného zoznamu dokumentov je pomerne ľahko zistiteľný postoj orgánov Rady Európy k vytýčenej problematike a posledné desaťročie zreteľne zaznievajú výzvy pre členské štáty, aby zabezpečili legislatívne i iné opatrenia, ktoré nebudú spôsobovať diskrimináciu voči trans ľuďom v Európe. Treba však uviesť, že v tomto smere Parlamentné zhromaždenie a iné inštitúcie (napr. Komisár pre ľudské práva Rady Európy⁷³) nasledujú cestu, ktorú predznamenal a vytýčil svojou rozhodovacou činnosťou Európsky súd pre ľudské práva.

Spočiatku však ESLP bol v otázkach súvisiacich s trans ľuďmi pomerne zdržanlivý, zvrät nastal predovšetkým v posledných rokoch, keď došlo v rámci rozhodovacej činnosti ESLP k výraznému posunu v prospech práv trans ľudí. Judikatúra ESLP k právam trans ľudí sa vyvíjala predovšetkým vo vzťahu k čl. 3 (zákaz mučenia), čl. 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), čl. 12 (právo uzatvoriť manželstvo) a čl. 14 Dohovoru (zákaz diskriminácie).

Prvým významnejším rozsudkom, ktorý sa dotýkal práv trans ľudí, je dnes už známy rozsudok *Rees proti Spojenému kráľovstvu*,⁷⁴ ktorý sa týkal požiadavky zmeny údajov v oficiálnych dokumentov na základe zmeny pohlavia pána Reesa. V tomto prípade ESLP ešte ponechal Veľkej Británii pomerne široký priestor na úvahu, čo do otázky právnej úpravy zmeny pohlavia. Súd poukázal na to, že by umožnenie zmeny pohlavia operovaným transsexuálom v oficiálnych matričných záznamoch znamenalo pre Veľkú Britániu rozsiahlu zmenu ich právnej úpravy v oblasti matričných záznamov a takéto zásadné „prekopanie“ legislatívy nemôže ESLP od Británie vyžadovať ani v rámci pozitívnych záväzkov vyplývajúcich pre štát v zmysle čl. 8 Dohovoru.⁷⁵

⁷¹ Porovnaj s *Recommendation 2021 (2013) Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity* [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=20011&lang=en> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁷² Celkovo pre viac pozri bod 6 danej rezolúcie, viac bližších informácií je možné nájsť v *Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe* [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁷³ Komisár pre ľudské práva Rady Európy sa taktiež hlási k Jogjakartským princípom, pričom ich považuje za dôležitý nástroj na určenie povinností štátov rešpektovať, chrániť a plniť ľudské práva všetkých osôb bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu a rodovú identitu. Pozri v *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011, s. 11, 40-41. Dostupné na internete: https://www.coe.int/t/commissioner/source/lgbt/lgbtstudy2011_en.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁷⁴ ECtHR, *Rees v. the United Kingdom*, No. 9532/81, rozsudok zo dňa 17 október 1986.

⁷⁵ Tamže, body 42-47.

Uvedený pohľad ESLP neskôr modifikoval, pričom zásadným je v tomto smere prípad *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*.^{76,77} ESLP v tejto veci judikoval, že neprípustnosť procedúry zmeny pohlavia pre trans ľudí je porušením čl. 8 Dohovoru. V tomto smere sa potvrdilo právo trans človeka mať možnosť uviesť svoju vnútornú a vonkajšiu identitu do súladu, pričom uvedené rozhodnutie ESLP v najbližších rokoch potvrdil hneď vo viacerých ďalších prípadoch.⁷⁸

Avšak skutočne „revolučným“ a v našom stredoeurópskom priestore až „kontroverzným“ rozhodnutím bol rozsudok ESLP vo veci *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*.⁷⁹ Francúzskym sťažovateľom nebola umožnená zmena pohlavia, pretože v čase keď tak chceli urobiť, platné a účinné francúzske zákony podmieňovali registráciu zmenu pohlavia podstúpením chirurgického zákroku, pričom následok takéhoto zákroku by bol s najväčšou pravdepodobnosťou znemožnenie reprodukčnej funkcie (sterilizácia). Uvedené však sťažovatelia nechceli podstúpiť. Z tohto dôvodu, po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych prostriedkov nápravy, sa sťažovatelia obrátili na ESLP. Ten v tejto veci zdôraznil na viacerých miestach, že nie je prípustné podmieňovať uznanie sexuálnej/rodovej identity trans ľudí podstúpením chirurgického zákroku alebo inej formy sterilizácie. Súčasne súd poukázal na to, že tento zákrok je prípustný len v prípade, keď si ho trans človek sám praje podstúpiť, nesmie však byť nevyhnutnou podmienkou pre uskutočnenie zmeny pohlavia v oficiálnych registroch štátu. Celkovo môžeme uviesť, že z predmetného rozsudku vyplýva záver, že podmieňovanie uznania rodovej identity (vrátane úradnej zmeny pohlavia) podmienkou podstúpenia chirurgického zákroku (prípadne sterilizáciou), pri ktorom je vysoká pravdepodobnosť neplodnosti, je v rozpore Dohovorom, keďže dochádza k nerespektovaniu práva na súkromný život a telesnú integritu, ktoré sú zaručené čl. 8, ako aj čl. 3 Dohovoru.⁸⁰

V čom spočíva už vyššie spomínaná kontroverznosť tohto rozsudku v našich stredoeurópskych „končinách“? Je tomu tak z toho dôvodu, že tak Slovenská republika, ako aj Česká republika, majú explicitne či implicitne zavedenú právnu úpravu a spoločenskú prax, že na to, aby trans človek mohol zmeniť pohlavie, musí podstúpiť minimálne sterilizáciu, ak nie rovno kastráciu. Slovenskú aktuálnu právnu (ne)úpravu sme si už rozanalyzovali v predchádzajúcej kapitole, tak na tomto mieste len v krátkosti uvedme, aká je situácia u nášho západného suseda.

Na rozdiel od Slovenska, Česká republika pri prijímaní svojho občianskeho zákonníka prijala aj explicitnú právnu úpravu venujúcu sa tranzícii trans ľudí. Samotná zmena pohlavia je upravená v § 29 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákonník, pričom v rámci ods. 1 je stanovená prvá nevyhnutná podmienka, aby vôbec došlo k zmene pohlavia – chirurgický zákrok, na ktorý má nadväzovať aj premena pohlavných orgánov.⁸¹ Zo samotného znenia tohto ustanovenia nie je úplne jasné, čo všetko sa chirurgickým zákrokom uskutoční, aby sme to

⁷⁶ ECtHR, *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, No. 28957/95, rozsudok zo dňa 11 júla 2002.

⁷⁷ Pre vývoj rozhodovacej činnosti ESLP v tejto oblasti odporúčame pozrieť HELFER, R. Laurence, VOETEN, Erik. International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe. In: *International Organization*, Vol. 68, č. 1, 2014, s. 87-91.

⁷⁸ Predovšetkým ide o prípady ECtHR, *Van Kück v. Germany*, No. 35968/97, rozsudok zo dňa 12. júna 2003; ECtHR, *L. v. Lithuania*, No. 27527/03, rozsudok zo dňa 11 septembra 2007; či ECtHR, *Y.Y. v. Turkey*, No. 14793/08, rozsudok zo dňa 10. júna 2015.

⁷⁹ ECtHR, *A.P., Garçon and Nicot v. France*, No. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6 apríla 2017.

⁸⁰ „ESLP v tomto prípade priznal príslušnému štátu obmedzený manévrovací priestor, pretože v stávke bola telesná integrita jednotlivcov a ich rodová identita.“ MAGÚROVÁ, Zuzana. Trans ľudia – vybrané právne aspekty. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan, VALDHANS, Jiří (eds.): *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 23.

⁸¹ Ucelené znenie tohto ustanovenia je nasledovné: „Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.“

zistili, musíme svoju pozornosť obrátiť na *Doporučený postup pro sexuology v péči o transsexuální pacienty*, ktorý bol v roku 2020 schválený odbornou lekárskou komunitou, z ktorého je zreteľné (aj pre medicínskeho laika), že trans človek musí podstúpiť závažné a rozsiahle operácie.⁸²

Druhou podstatnou podmienkou vyplývajúcou z ust. § 29 ods. 1 Občanského zákonníka pri zmene pohlavia je znemožnenie reprodukčnej funkcie. To sa dá dosiahnuť sterilizáciou, ktorou sa zabráni plodnosti vďaka odstráneniu či poškodeniu pohlavných žliaz. Konkrétne zákonné podmienky pre uskutočnenie sterilizácie možno nájsť v § 13 až 16 zákona č. 373/2011 Sb. o špecifických zdravotných službách (ďalej len ako „ZSZS“). Problematickým ostáva však aj tá skutočnosť, že pri operáciách trans ľudí v Českej republike často nedochádza „len“ k sterilizácii, ale až ku kastrácii, keďže sa dodnes využívajú aj tie chirurgické zákroky, ktoré vedú k úplnému odstráneniu pohlavných žliaz.⁸³

Súhrnom, pre dosiahnutie zmeny pohlavia sa tak v podmienkach Českej republiky vyžaduje chirurgický zákrok pri súčasnom znemožnení reprodukčnej funkcie a premene pohlavných orgánov. Pokiaľ tieto podmienky nie sú splnené, z právneho hľadiska (*de lege lata*) nie je možné uznať danú osobu ako osobu opačného pohlavia. Práve táto legislatíva, ako aj prax a právna (ne)úprava na Slovensku, je v zjavnom rozpore s rozhodnutím ESLP vo veci *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*. Keďže tak Česká republika, ako aj Slovenská republika sú zmluvnou stranou Dohovoru, je ich povinnosťou uviesť zákonné ustanovenia do súladu s judikatúrou ESLP. V opačnom prípade môže dôjsť k situáciám, že konkrétne prípady o sťažnostiach podané pred ESLP zo strany občanov oboch krajín v tejto veci budú zo strany súdu vyhodnotené tak, že nastalo porušenie Dohovoru a dôjde k rôznym sankčným mechanizmom. Uvedené však naďalej nepopchlo ani jedného zo zákonodarcov oboch krajín a naďalej pretrváva tento zjavný nesúlad, pričom právnu úpravu v oboch krajinách prevažne potvrdzujú aj ich súdne authority vo svojich recentných rozhodnutiach.⁸⁴

⁸² V tomto smere dané odporúčenie odkazuje na starší dokument *Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřující ke změně pohlaví transsexuálních pacientů*, ktorý sa uplatňoval pred týmito novšími odporúčaniami. Porovnaj s WEISS, Peter. *Doporučený postup pro sexuology v péči o transsexuální pacienty*. In: *Česká a slovenská psychiatrie*. Roč. 116, č. 2, 2020, s. 105-107. Dostupné na internete: http://www.cspychiatr.cz/download/CSP_2020_2_105_107.pdf (citované dňa 30.10.2021). Staršie odporúčanie stanovovalo nasledovné chirurgické zákroky, ktoré smerovali k zmene pohlavia:

Female-to-male:

a) mastektomie (odstránenie alebo redukcie prsou); b) hysterektomie (odstránenie maternice); c) oboustranná ovariectomia (odstránenie vaječníkov); d) metaidioplastika (konstrukcia mikropenisu); e) faloplastika (konstrukcia penisu); f) scrotoplastika (konstrukcia šourku); g) urethroplastika (plastika močovej trubice).

Male-to-female:

a) orchiektomie (odstránenie varlat); b) penektomie (odstránenie penisu); c) vaginoplastika (plastika vagíny); d) klitorideoplastika (plastika klitoris); e) labioplastika (plastika stydkých pyskú).

Pre viac pozri v *Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřující ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů*, *Věstník ministerstva zdravotnictví České republiky*, 09.11.2012, 2012. č. 8, s. 5.

⁸³ Viac pozri v predchádzajúcej poznámke pod čiarou, keď medzi bežné chirurgické zákroky, ktoré smerujú k zmene pohlavia patria aj: hysterektomia (odstránenie maternice); obojstranná ovariectomia (odstránenie vaječníkov); orchiektomia (odstránenie semenníkov) či penektomia (odstránenie penisu). Ku kastrácii a jej rizikám pozri viac aj v TEŠINOVÁ, Jana, DOLEŽAL, Tomáš, POLICAR, Radek. *Medicínské Právo*. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 211-215.

⁸⁴ V rámci podmienok ČR pozri napríklad rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 30. mája 2019, spis. zn. 2 As 199/2018 – 37; či v podmienkach SR pozri bližšie rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 07. októbra 2020, spis. zn.: 24S/227/2019. Pre úplnosť informácií ešte dodajme, že momentálne prebieha na Ústavnom súde ČR konanie o návrhu na zrušenie § 29 ods. 1 Občanského zákonníka, ako aj iných súvisiacich právnych ustanovení, pričom Ústavný súd ČR má meritórne posúdiť, či postup nižších súdov v ČR (Najvyšší správny súd a Mestský súd v Prahe), keď nenasledovali pri hodnotení danej veci spomínané rozhodnutie ESLP vo veci *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, nebolo z ich strany protiústavné a či svojimi rozhodnutiami neporušili povinnosť dodržiavania medzinárodných záväzkov ČR. Bližšie informácie pozri v Uznesení Ústavného súdu ČR zo dňa 11. februára 2020, bod 10, spis. zn.: II.ÚS 2460/19. Žiaľ, v čase vyhotovovania tohto článku ešte v danej veci nebolo meritórne rozhodnuté v pléne Ústavného súdu ČR.

1.3. Súhrnom

Globálny a regionálny medzinárodný systém ochrany práv trans ľudí prechádza dôležitým obdobím. Napriek tomu, že neexistuje žiadna medzinárodná zmluva, ktorá by sa explicitne a výlučne venovala trans ľuďom, v ostatnom období stále vzrastá záujem o danú problematiku zo strany viacerých významných ľudsko-právnych medzinárodných orgánov. Tie (vrátane orgánov OSN) ustálene potvrdzujú, že bez ohľadu na výslovné znenie základných dokumentov o ľudských právach, zásady a záruky v nich obsiahnuté, sa vzťahujú aj na trans ľudí v plnom rozsahu. V európskom priestore na uvedené tvrdenia poukazujú posledné roky jednak orgány EÚ (predovšetkým Európsky parlament, Európska komisia a SD EÚ), ako aj Rada Európy na čele s jej ESĽP. V spoločnom úsilí všetkých zainteresovaných orgánov sa podarilo výrazným spôsobom zvýšiť uznanie a ochranu práv trans ľudí v Európe.

Je však nutné podotknúť, že uvedené medzinárodnoprávne štandardy sa nepremietli v ucelenosti a úplnosti do všetkých právnych poriadkov členských štátov EU či Rady Európy. Aj dnes existuje viacero krajín, ktoré naďalej vyžadujú pre právne uznanie prepisu rodu: a) buď nevyhnutné podstúpenie chirurgického zákroku na „zmenu pohlavia“; b) ako aj preukázanie, že podstúpili proces sterilizácie alebo inak potvrdiť informáciu, že nie sú už schopní reprodukcie. Aj na základe informácií, ktoré sme uviedli v kapitole č. 2 nie je prekvapením, že Slovenská republika vyžaduje obidve podmienky na úspešné završenie právnej tranzície pri „zмене pohlavia“.

Pri tom už len na základe vyššie analyzovanej sudcovskej činnosti ESĽP je evidentné, že kladené chirurgické požiadavky pri prepise rodu odrážajú nesprávny predpoklad, že fyzické (invazívne) zásahy sú neoddeliteľnou súčasťou procesov rodovej zmeny a že každý trans človek automaticky nevyhnutne túži zmeniť svoje telo (najmä svoje pohlavné orgány) na tie, ktoré má opačné pohlavie. Podobne aj ukladanie sterilizačných (či až kastračných) povinností vyplýva z historických obáv a predsudkov, že ak by jednotlivci splodili potomstvo potom, čo boli zákonne potvrdení ako osoby opačného pohlavia, viedlo by to k „nevhodným reprodukčným praktikám“ (napr. „tehotní muži“).⁸⁵ Žiaľ, obidva pohľady výrazným spôsobom skresávajú skutočnosť, ako trans ľudia „prežívajú“ svoje telá a neochota bližšie porozumieť ich motiváciám a správaniu naďalej podporuje pretrvávanie nesprávnych predsudkov a nepochopení o trans ľuďoch.⁸⁶

4 Závery a vybrané úvahy *de lege ferenda*

Na základe vyššie uskutočnenej analýzy je možné vyvodiť viaceré závery, ktoré by nepochybne napomohli k lepšiemu uplatneniu práv trans ľudí na Slovensku, ako aj k zníženiu dodnes pretrvávajúcim predsudkom a poverám, ktoré často vyvrcholujú až v diskriminačnom správaní sa voči tejto komunite v naše spoločnosti. Niektoré z nich môžu slúžiť potenciálne

⁸⁵ Pritom je potrebné zdôrazniť, že výskyt „tehotných mužov“ je skutočne ojedinelý. Je tomu tak aj z toho dôvodu, že jedinci, ktorí skutočne trpia rodovým nesúladom, pociťujú averziu nielen k svojim telesným častiam, ktoré zodpovedajú nechcenému rodu (najmä prsníky a ženské genitálie v prípade transrodových mužov a mužské genitálie v prípade transrodových žien), ale aj k biologickým funkciám spojeným s daným rodom (v prvom prípade napríklad menštruačný cyklus, v druhom močenie postojáčky). Michal Patarák, psychiater dlhodobu sa venujúci problematike trans ľudí, k predmetnému uviedol nasledovné stanovisko: „Vedomé a chcené absolvovanie tehotenstva a pôrodu u transrodového muža s rodovým nesúladom považujem za niečo, čo je kontradiktorické k jeho stavu a čo by viedlo k jeho výraznému psychickému zhoršeniu. Samozrejme, mohlo by ísť aj o transrodovosť v širšom zmysle, teda o jedinca, ktorý nemal diagnostikovaný rodový nesúlad alebo rodovú dysfóriu, ale v rámci spomenutých stavov je tehotenstvo v prípade mužskej identity niečo, čoho by sa daný jedinec stránil ako čert kríža.“ PATARÁK, Michal. Tehotných transrodových mužov sa nemusíme báť. In: *Denník N*, zverejnený dňa 07. 06. 2019. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/1492853/tehotnych-transrodovych-muzov-sa-nemusime-bat/> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁸⁶ Pre viac informácií odporúčame pozrieť predovšetkým van den BRINK, Marjolein, DUNNE, Peter. Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis. Brusel, 2018, s. 60-63. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

ako námet na prijatie novej právnej úpravy, ktorá by nepochybne znamenala krok vpred v ochrane práv trans ľudí. Ako najpodstatnejšie závery možno uviesť:

- I. V prípade, ak by sa skutočne prijímala komplexnejšia právna úprava, ktorá by buď upravovala postavenie trans ľudí v našej spoločnosti, či sa bližšie venovala procesu tranzície trans ľudí, bolo by skutočne vhodné v prvom rade prehodnotiť doteraz používanú (právnú) terminológiu. Tá súčasná zaužívaná totiž v niektorých prípadoch nedáva zmysel, resp. minimálne ide o značne nepresné pojmy. Ako typický príklad si môžeme uviesť pojem „**zmena pohlavia**“, keďže ako sme si už uviedli, geneticko-biologicky nie je možné zmeniť pohlavie. Preto je vhodnejšie používať pojem „**prepis rodu**“, ktorý viac vystihuje samotný proces tranzície, ktorý musí trans človek podstúpiť. Zároveň chirurgické zákroky nevedú k zmene pohlavia, ale ide o operácie „**prispôbenia sa pohlaviu**“. Ďalej tu máme pomerné širokú škálu pojmov, ktoré sa používajú pri opise a zadefinovaní jedného a toho istého javu. Napríklad namiesto toho, aby sme všade používali pojem „rodová identita“ (teda hovoríme o vnútornom pocite príslušnosti človeka k danému rodu) často sa používajú iné výrazy, ktoré len spôsobujú nejasnosti a neurčitost' v ich následnej aplikačnej praxi.⁸⁷ Zároveň by bolo vhodné, aby sa v tomto diskurze začali používať primeranejšie pojmy, ktoré nemajú negatívny obsah na základe minulého používania v našej spoločnosti. Napríklad je vhodnejšie používať pojmy ako LGBTI ľudia, páry rovnakého pohlavia, coming out, než tie typu transsexuáli/homosexuáli, sexuálne menšiny či priznať sa k transsexualite/homosexualite.⁸⁸ Uvedené len zbytočne prispieva k vytváraniu/pretrvávaniu zavádzajúcich predsudkov a stereotypov.⁸⁹
- II. Kľúčovým záverom tohto článku je už skutočne nevyhnutná potreba vyriešenia situácie, keď súčasná právna úprava v Slovenskej republike nedostatočne upravuje samotný proces tranzície. Namiesto parciálnej právnej úpravy je skutočne vhodné prijať takú, ktorá by riešila proces tranzície komplexne a podrobne. Nedochoádzalo by k súčasnej situácii, že hlavná zodpovednosť je „hodená“ na lekárov, pričom tí nemajú žiadne bližšie usmernenie ako postupovať pri vyhotovovaní lekárskeho posudku, ktorý je tak dôležitý pri právnom uznaní „zmeny pohlavia“ v našich podmienkach. Z tohto dôvodu väčšina lekárov postupuje (či už na základe zotrvačnosti alebo zo svojho presvedčenia) na základe Oznámenia MZ SR, ktoré však zďaleka nereflektuje aktuálny ľudskoprávny vývoj v spoločnosti i v zdravotníctve a súčasne stratilo svoju právnu platnosť a účinnosť. Z tohto dôvodu máme za to, že slovenský zákonodarca by mal prijať príslušnú právnu úpravu smerujúcu k regulácii procesu tranzície. Žiaľ, uvedené odporúčanie však zrejme nie je realizovateľné, keďže v poslednom období v rámci činnosti NR SR je možné badať skôr odmietavý

⁸⁷ Napríklad v § 2a ods. 11 zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) sa používa pojem „pohlavná a rodová identifikácia“. Pritom v iných právnych predpisoch už je používaný aj pojem „rodová identita“ – pozri viac v § 19a ods. 5 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle.

⁸⁸ Pre viac takýchto pojmov a výrazov pozri bližšie Práva lesbičiek, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celostátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka), príloha č. 1 a 2. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

⁸⁹ V tomto smere je vhodné podotknúť, že už máme viaceré krajiny, ktoré uvedené reflektujú a máme sa kde inšpirovať. Naopak, máme aj krajiny, ktoré naďalej zotrvávajú pri už prekonanej terminológii, dokonca ju aj nanovo prijímajú/potvrdzujú – ako príklad sme si uviedli Českú republiku, ktorá naďalej má v Občanském zákonníku a príslušných právnych predpisoch pojem „zmena pohlavia“, a to aj napriek vyššie uvedeným výhradám voči predmetnému pojmu.

postoj voči LGBTI témam (vrátane tých o trans ľuďoch).⁹⁰ Preto sa javí viac prechodné to riešenie, že Ministerstvo zdravotníctva SR (v spolupráci s ďalšími príslušnými ministerstvami) prijme vykonávací právny predpis, ktorý by bližšie upravoval samotný proces tranzície. Už niekoľko rokov sa rieši táto téma prijatia určitého odborného usmernenia zo strany Ministerstva zdravotníctva SR na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia,⁹¹ avšak stále neúspešne. A to napriek tomu, že v minulosti boli vytvorené viaceré pracovné skupiny pri ministerstve, ktoré sa uvedenému venovali. Dokonca odborná skupina na čele s MUDr. Barborou Vašečkovou, PhD., pripravila ešte v roku 2019 dokument, ktorý získal podporu viacerých odborných lekárskejších spoločností, avšak samotná publikácia tohto usmernenia vo Vestníku Ministerstva zdravotníctva SR dodnes nenastala.⁹² A tak sa opätovne nevyužila možnosť vytvoriť jasné pravidlá pre „zmenu pohlavia“ v rámci právnej tranzície, pričom je otáznou, či samotné odmietnutie malo medicínsko-odborný dôvod, alebo len čisto politický.⁹³ Žiaľ, zrejme druhá alternatíva je pravdepodobnejšia, aj keď práve prijatie vykonávacieho právneho predpisu samotným ministerstvom by bolo viac než nápomocné a v mnohom by pomohlo pri poskytovaní adekvátnej zdravotnej starostlivosti v tejto oblasti a prispelo by k zvýšeniu ochrany práv trans ľudí v procese tranzície.

III. Na tomto mieste by sme nechceli v úplnosti navrhovať, aký konkrétny obsah by mala mať nami navrhovaná právna úprava priebehu tranzície v podmienkach Slovenskej republiky. Predkladaný text bol koncipovaný tým spôsobom, aby

⁹⁰ Za všetko uveďme nedávnu snahu určitých poslancov a poslankyň z politickej strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, keď chceli prostredníctvom návrhu ústavného zákona znemožniť proces zmeny pohlavia, keď čl. 15 ods. 1 Ústavy SR mal znieť nasledovne: „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. **Pohlavná identita človeka je nemenná a je určená jeho pohlavím pri narodení.**“, resp. čl. 41 ods. 1 Ústavy mal znieť takto: „**Manželstvo je jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Slovenská republika manželstvo všestranne chráni a napomáha jeho dobru. Rodičia sú otec – muž a matka – žena. Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých.**“ Viac pozri v Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Mariana Kotlebu, Rastislava Schlosára, Martina Beluského a Magdalény Sulanovej na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, Parlamentná tlač 429, dátum doručenia 12.2.2021. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=429> (navštívené dňa 30.10.2021). Čo je však viac zarážajúce (a ponuré), je, že za daný návrh hlasovalo 44 poslancov a poslankyň NR SR, vrátane tých, čo sú súčasťou politických strán, ktoré tvoria dnešnú koalíciu. Samotné hlasovanie je dostupné tu: Národná rada Slovenskej republiky - hlasovanie poslancov. Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Mariana KOTLEBU, Rastislava SCHLOSÁRA, Martina BELUSKÉHO a Magdalény SULANOVEJ na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (tlač 429) - prvé čítanie. Hlasovanie o tom, aby bol návrh zákona prerokovaný v druhom čítaní. Hlasovanie č. 43 zo dňa 17. 03. 2021 11:14. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=45488&fbclid=IwAR3ZFPEdJx0RPPH9Iv4IL2AyuRYIoKD2yVzIKjX0gWfnS5y2i7i3JfphU> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹¹ Opätovne len odkazujeme na rokovania Výboru pre práva LGBTI osôb, v rámci ktorého participujú nielen neziskové organizácie z tretieho sektora, ale aj zástupcovia iných ústredných orgánov štátnej správy (vrátane príslušných ministerstiev), v rámci ktorých sa daná problematika často riešila (v podstate od vzniku tohto výboru), avšak dodnes neúspešne. Pre viac informácií pozri Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Výbor pre práva LGBTI osôb*. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹² Porovnaj s PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9 a 14. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskych_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021), prípadne aj GEHREROVÁ, Ria. Zmena pohlavia: Nerobte už z toho politiku a stanovte jasný postup, odkazujú lekári a experti ministerstvu. In: *Denník N*, zverejnené dňa 01.04.2021. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2335493/zmena-pohlavia-nerobte-uz-z-toho-politiku-a-stanovte-jasny-postup-odkazuju-lekari-a-experti-ministerstvu/?ref=tit> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹³ Na uvedené bolo poukázané aj v rámci otvoreného listu členov odbornej pracovnej skupiny, ktorá vypracovala spomínané usmernenie – bližšie pozri v VAŠEČKOVÁ, B. a kol. *Otvorený list zástupcom Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky vo veci poskytovaní zdravotnej starostlivosti transrodovým osobám*. V Bratislave, zo dňa 31.03.2021. Dostupné na internete: http://www.psychiatriy.sk/cms/File/2021/otvoreny%20list_MZ_31_3_2021.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

poukázal na to, že jednu podmienku by nemala obsahovať žiadna potenciálne prijímaná právna úprava. A tou je podmienka nútenej sterilizácie/kastrácie (či iné povinné medicínske zásahy), keďže:

- i. V súčasnosti sa na Slovensku naďalej uplatňuje prax, ktorá podmieňuje završenie právnej tranzície tým, že osoba musí prejsť celým procesom „zmeny pohlavia“, vrátane definitívneho znemožnenia jej reprodukčnej schopnosti. Proces „zmeny pohlavia“ sa teda dokončí chirurgickým zákrokom, v rámci ktorého dôjde k odstráneniu maternice a vaječníkov u žien a odstráneniu semenníkov u mužov (kastrácia). Ale ako bolo uvedené, bližšia právna úprava, ktorá by tento proces upravovala, absentuje. A tak sa dostávame do situácie, keď síce na jednej strane v Slovenskej republike naďalej dochádza pri tranzícii trans ľudí k nútenej kastrácii, avšak na strane druhej absentuje komplexná zákonná či podzákonná (vykonávací) právna úprava, ktorá by samotný priebeh bližšie a podrobnejšie upravovala, pričom tento stav trvá už dlhodobo. Spomína sa len neplatné a neúčinné Oznámenie MZ SR, avšak to sa už nedá aplikovať. Zároveň je veľmi pravdepodobné, že ak by k tomu dochádzalo (tzn. dochádzalo by k aplikácii takéhoto neplatného právneho predpisu s nevyhnutnou podmienkou kastrácie), tak by to bolo v rozpore s Ústavou SR, podľa ktorej možno obmedzovať práva a ukladať povinnosti iba zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd.
- ii. Súčasne z viacerých nami spomínaných medzinárodných dokumentov je zreteľné, že podmieňovanie uznania rodovej identity trans ľudí chirurgickým zákrokom alebo sterilizáciou (nie to ešte kastráciou), ktoré si dané osoby neprajú podstúpiť, predstavuje podmieňovanie uplatňovania práv a slobôd trans ľudí (predovšetkým ich práva na rešpektovanie súkromného života jednotlivca a práva na rešpektovanie telesnej integrity jednotlivca). Uvedené je evidentné na globálnej úrovni ochrany práv trans ľudí (vybrané rezolúcie prijaté Radou OSN pre ľudské práva), ako aj na tej regionálnej úrovni (na úrovni EÚ spomeňme napríklad Uznesenie zo 14. septembra 2021 o právach LGBTIQ osôb v EÚ (2021/2679(RSP)), ktoré nedávno prijal Európsky parlament; v rámci Rady Európy sú to viaceré dokumenty, ale predovšetkým Rezolúcia č. 2048 z roku 2015). Nemožno opomenúť ani rozhodovaciu činnosť ESĽP v tejto veci, ktorý síce spočiatku mal zdržanlivejší postoj v 80. a 90. rokoch minulého storočia, ale postupne v rámci tohto storočia rozširoval ochranu trans ľudí v rôznych oblastiach, pričom uvedený vývoj kulminoval práve v prípade *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, v rámci ktorého súd dospel k záveru, že podmienka podstúpenia chirurgického zákroku (prípadne sterilizácie, nie to ešte kastrácie), pri ktorom je vysoká pravdepodobnosť neplodnosti, je v rozpore s viacerými článkami Dohovoru (konkrétne čl. 3 a 8).

Z vyššie analyzovaných dôvodov vyplýva, že je viac než žiaduce a potrebné, aby sa upustilo od uplatňovania súčasnej nevyhnutnej podmienky nútenej kastrácie pri „zmene pohlavia“ v podmienkach Slovenskej republiky, keďže nenachádza žiadnu oporu v slovenskom právnom poriadku, ako aj je v rozpore s dnešnými štandardmi medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv trans ľudí. Domnievame sa, že by bolo

vhodné, aby sa prijala príslušná právna úprava, ktorou sa upraví poskytovanie zdravotnej starostlivosti pre trans ľudí v súvislosti s procesom prepisu ich rodu a ktorá bude v súlade s pozitívnym záväzkom Slovenskej republiky predovšetkým rešpektovať právo trans ľudí na ľudskú dôstojnosť a na súkromný život v zmysle čl. 3 a čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Zamyslenie sa na záver

Je zreteľné (a to nielen na základe predkladaného textu), že právne a spoločenské postavenie trans ľudí na Slovensku je komplikované, sťažené a neľahké. Žiaľ, mnohé osudy ľudí končia tragicky.⁹⁴ Pritom naďalej platí, že Ústava SR deklaruje rovnosť **všetkých** ľudí v dôstojnosti i v právach, ako aj garantuje právo **každého** na zachovanie ľudskej dôstojnosti.⁹⁵ Avšak národné i medzinárodné výskumy zreteľne preukazujú, že v našej spoločnosti sa vyskytuje mnoho intolerancie a antipatií, majúce svoj pôvod v dezinterpretáciách a predsudkoch a tie nám bránia viesť vecnú a otvorenú diskusiu k tejto téme.⁹⁶

Žiaľ, javí sa nám, že keď sa riešia vybrané otázky súvisiace s **trans ľuďmi**, tak často sa zabúda na druhú časť tohto slovného spojenia: „ľudia“, a kladie sa príliš veľký dôraz na „trans“, čo akoby ich deklasovalo na nižšiu úroveň, ktorej nie je potrebné priznať rovnaké práva, ako „obyčajným“ ľuďom. V skutočnosti to však opätovne skresáva pohľad. Trans ľudia sú súčasťou celkového ľudstva. A tak sa k nim je potrebné aj správať. Boli tu, sú tu a aj budú. Smutné je, že u nás si mnohí politici a iné verejne činné osoby vybrali práve trans ľudí (ako aj celkovo LGBTI komunitu) za terč svojho populizmu. Napríklad v roku 2020 poslanec Milan Mazurek, v tom čase už právoplatne odsúdený za rasistické výroky, na pôde parlamentu poprel, že by trans ľudia vôbec existovali.⁹⁷ Trnavský arcibiskup Ján Orosch zase vo svojom vyjadrení v auguste roku 2019 označil LGBTI hnutie ako „pliagu“ a „morovú epidémiu“.⁹⁸ Domnievame sa však, že uvedené len ďalej šíri zbytočnú nenávisť, nepochopenie a rozbroje v rámci našej spoločnosti.

⁹⁴ Na Slovensku dodnes rezonuje prípad Gabriela Švábenského, mladého talentovaného začínajúceho umelca, ktorý bol transrodovým človekom, narodil sa ako dievča a aj napriek úsiliu a podpore všetkých blízkych sa rozhodol dobrovoľne ukončiť svoj život v roku 2018. Gabrielov otec, Waldemar Švábenský, na jeho počesť nielenže zriadil stránku, ktorá je spomienkou na jeho tvorbu a život, ale organizuje originálny a ojedinelý festival transrodovej kultúry "Svet podľa Gabriela", ktorého zámerom je rozširovať povedomie o trans komunite na Slovensku a vyvolať verejný diskurz formou debát, divadelných predstavení, literárnych čítačiek, koncertov, filmových predstavení a výstav. Hlavným motívom je upozorňovať na kritickú situáciu trans ľudí a približovať ich životy a problémy väčšinovému publiku. Pre bližšie informácie pozri ŠVÁBENSKÝ, Waldemar. Prečo sme založili tento web? In: *Svet podľa Gabriela*. Publikovaný dňa 05. 11. 2018. Dostupný na internete: <https://gabrielšvabensky.sk/preco-sme-zalozili-tento-web/> (navštívené dňa 30.10.2021), prípadne oficiálnu stránku festivalu, a to: Svet podľa Gabriela. Festival transrodovej kultúry. Dostupná na internete: <https://www.svetpodlagabriela.sk/> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹⁵ Článok 12 a 19 Ústavy SR.

⁹⁶ Z tých medzinárodných uvedme Správu ECRI o Slovenskej republike, dostupná na internete: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a> (navštívené dňa 30.10.2021), ako aj spomenutý Eurobarometer z roku 2019, vid' v Directorate-General for Justice and Consumers, Directorate-General for Communication. *Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. Summary*, May 2019, s. 22. Dostupné na internete: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251> (navštívené dňa 30.10.2021). Z národných prieskumov spomeňme celoslovenský prieskum uskutočnený Iniciatívou Inakosť – bližšie informácie pozri v KURUC, Andrej, JABLONICKÁ ZEŽULOVÁ, Jana. Celoslovenský LGBT prieskum. Správa o výsledkoch. Bratislava: Iniciatíva Inakosť, 2017. Dostupné na internete: <https://inakost.sk/wp-content/uploads/2018/05/Celoslovensky-LGBT-prieskum-2017-sprava.pdf> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹⁷ „Podľa mňa totižto neexistujú žiadne transrodové osoby, sú nejakí blázni, ktorí si zo dňa na deň povedia, že ja už nie som žena, ja som muž, ja už nie som muž, ja som žena.“ RED. Homofób roka pozná nominantov. Na anticenu aspirujú aj Záborská, Korda či Mazurek. In: *hnonline.sk*, publikované dňa 18. 05. 2020. Dostupné na internete: <https://strategie.hnonline.sk/media/2149233-homofob-roka-pozna-nominantov-na-anticenu-aspiruju-aj-zaborska-korda-ci-mazurek> (navštívené dňa 30.10.2021).

⁹⁸ Porovnaj s TO ABU. Mons. Ján Orosch podporil arcibiskupa Jędraszewskiego. In: *Trnavská arcidiecéza*, publikované dňa 11.08.2019. Dostupné na internete: <https://www.abu.sk/archiv/spravy/mons-jan-orosch-podporil-krakovskeho-arcibiskupa-jedraszewskiego> (navštívené dňa 30.10.2021).

Súhlasíme s Jánom Markošom, že slovenská spoločnosť si bude musieť skôr či neskôr prejsť vlastným vnútorným coming outom, keďže „zoči-voči zjavnému vedeckému poznaniu si bude môcť skôr či neskôr otvorene priznať, že transrodovosť existuje, a teda že jej zaužívané predstavy o mužskosti či ženskosti celkom neplatia.“⁹⁹ Trans ľudia totiž kategórie mužskosti a ženskosti, teda kategórie, ktoré sme považovali za nemenné, prekračujú a uvedené môže pôsobiť znepokojivo, ba až ohrozujúco. Ale je potrebné pamätať na to, že sú to obyčajní ľudia, ktorí si chcú jednoducho (tak ako my ostatní) žiť svoje životy bez toho, aby im do nich štát a spoločnosť neustále a nadmerne zasahovali. Naopak, u nás však naďalej prebieha potreba klásť až nehumánne podmienky na samotný proces tranzície, ktorého úplne zavŕšenie sa naďalej podmieňuje nútenou kastráciou, pričom uvedené z vlastnej vôle nechce podstúpiť veľké množstvo trans ľudí.¹⁰⁰ Už je načase to zmeniť a čím skôr sa to podarí, tým lepšie. Tým menej utrpenia budú musieť zakúšať trans ľudia v našej spoločnosti. Možno k zvratu by mohlo dôjsť práve v roku 2022, keď symbolicky začne byť účinná 11. revízia Medzinárodnej klasifikácie chorôb a trans ľudia sa aj podľa WHO prestanú chápať ako jednotlivci s duševnými poruchami. Dúfame v to.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knižné a časopisecké zdroje a zborníky

1. BARAK, Aharon. *Proportionality, Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 638 s. ISBN 9781139035293.
2. ČERVÍNEK, Zdeněk. Kritérium potrebnosti v judikatúre Ústavného soudu. In: *Ratio Publica*, Vol. 1, No. 1, 2021, s. 30-59.
3. FÁBRY, Branislav, KASINEC, Rudolf, TURČAN, Martin. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 324 s. ISBN 9788057101277.
4. GERLOCH, Aleš. *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 310 s. ISBN 9788073804541.
5. GUPTA, Kat. Response and responsibility. Mainstream media and Lucy Meadows in a post-Leveson context. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 119-134. ISBN 978-1-315-14581-5.
6. KENNEDY, Natacha. Becoming. Discourses of trans emergence, epiphanies and oppositions. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 46-59. ISBN 978-1-315-14581-5.
7. ĽALÍK, Tomáš. Úvod do problematiky ľudských práv. In: KROŠLÁK, Daniel a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 277-293. ISBN 978-80-8168-511-8.
8. ĽALÍK, Tomáš. Vyvažovanie – nesúmerateľnosť, racionalita a tragédia. In: *Ratio Publica*, Vol. 1, No. 1, 2021, s. 60-79.
9. MARKOŠ, Ján. *Medzi dobrom a zlom. 16 etických dilem, pred ktorými môžete raz stáť i vy*. Bratislava: N Press, 2020, 307 s. ISBN 978-80-99925-50-3.
10. MAGÚROVÁ, Zuzana. Trans ľudia – vybrané právne aspekty. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DÁVID, Radovan, VALDHANS, Jiří (eds.): *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017. Část*

⁹⁹ MARKOŠ, Ján. *Medzi dobrom a zlom. 16 etických dilem, pred ktorými môžete raz stáť i vy*. Bratislava: N Press, 2020, s. 89.

¹⁰⁰ Tamže, s. 87-89.

- VI. *Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 15-46. ISBN 978-80-210-8973-0.
11. PATARÁK, Michal. Nozologické transformácie transrodovej identity v najnovších psychiatrických klasifikáciách. In: *PSYCHIATRIA-PSYCHOTERAPIA-PSYCHOSOMATIKA*, roč. 25, č. 3, 2018, s. 32-37.
  12. PATARÁK, Michal. Rodový nesúlad. In: *Psychiatria pre prax*, roč. 21, č. 4, 2020, s. 153-156.
  13. PEARCE, Ruth, GUPTA, Kat, MOON, Igi. Introduction. The many-voiced monster: collective determination and the emergence of trans. In: PEARCE, Ruth, MOON, Igi, GUPTA, Kat, STEINBERG, Deborah Lynn (eds.): *The Emergence of Trans: Cultures, Politics and Everyday Lives*. London, New York: ROUTLEDGE, 2020, s. 1-12. ISBN 978-1-315-14581-5.
  14. SABJAN, Nikolas, CENKNER, Michal. *Výklad pojmu „iné postavenie“ z pohľadu zákazu diskriminácie v judikatúre súdov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 60 s. ISBN 9788081689499.
  15. TĚŠINOVÁ, Jana, DOLEŽAL, Tomáš, POLICAR, Radek. *Medicínské Právo*. Praha: C.H. Beck, 2019, 496 s. ISBN 9788071793182.

Elektronické zdroje

1. Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011. Dostupné na internete: https://www.coe.int/t/commissioner/source/lgbt/lgbtstudy2011_en.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
2. Directorate-General for Justice and Consumers, Directorate-General for Communication. *Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. Summary*. May 2019. Dostupné na internete: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251> (navštívené dňa 30.10.2021).
3. European Commission. *Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025 (COM(2020) 698). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Brusel, 2020, s. 3. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0698&from=EN> (navštívené dňa 30.10.2021).
4. GEHREROVÁ, Ria. Zmena pohlavia: Nerobte už z toho politiku a stanovte jasný postup, odkazujú lekári a experti ministerstvu. In: *Denník N*, zverejnené dňa 01.04.2021. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2335493/zmena-pohlavia-nerobte-uz-z-toho-politiku-a-stanovte-jasny-postup-odkazuju-lekari-a-experti-ministerstvu/?ref=tit> (navštívené dňa 30.10.2021).
5. HELFER, R. Laurence, VOETEN, Erik. International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe. In: *International Organization*, Vol. 68, č. 1, 2014, s. 77-110.
6. CHMEL, Rudolf. Predslov. In: Úrad vlády Slovenskej republiky. *Jogjakartské princípy*. Bratislava: ŠEVT, a.s., 2011, s. 4-5. Dostupné na internete: https://www.vlada.gov.sk//data/att/1829_subor.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

7. Kancelária verejného ochrancu práv. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za obdobie roka 2019*. Bratislava: KVOP, 2020. Dostupné na internete: https://www.vop.gov.sk/files/VOP_Vyrocn%C3%A0sprava_SK_DIGITAL.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
8. KURUC, Andrej, JABLONICKÁ ZEZULOVÁ, Jana. Celoslovenský LGBT prieskum. Správa o výsledkoch. Bratislava: Iniciatíva Inakosť, 2017. Dostupné na internete: <https://inakost.sk/wp-content/uploads/2018/05/Celoslovensky-LGBT-prieskum-2017-sprava.pdf> (navštívené dňa 30.10.2021).
9. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Pravidlá uznávania zmeny pohlavia. In: *slovensko.sk*, zverejnené dňa 19. 11. 2020, naposledy aktualizované dňa 18.02.2021. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_pravidla-uznavania-zmeny-pohla/ (navštívené dňa 30.10.2021).
10. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Výbor pre práva LGBTI osôb*. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGBTI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).
11. Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Mariana Kotlebu, Rastislava Schlosára, Martina Beluského a Magdalény Sulanovej na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, Parlamentná tlač 429, dátum doručenia 12.2.2021. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=429> (navštívené dňa 30.10.2021).
12. Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Mariana KOTLEBU, Rastislava SCHLOSÁRA, Martina BELUSKÉHO a Magdalény SULANOVEJ na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (tlač 429) - prvé čítanie. Hlasovanie o tom, aby bol návrh zákona prerokovaný v druhom čítaní. Hlasovanie č. 43 zo dňa 17. 03. 2021 11:14. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=45488&fbclid=IwAR3ZFPedjDx0RPPH9Iv4IL2AyuRYloKD2yVzzIKjX0gWfnS5y2i7i3JfphU> (navštívené dňa 30.10.2021).
13. PATARÁK, Michal. Dokument o postupe pri zmene pohlavia bol zamietnutý. In: *Denník N*, zverejnený dňa 13. 09. 2020. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/2037648/dokument-o-postupe-pri-zmene-pohlavia-bol-zamietnuty/> (navštívené dňa 30.10.2021).
14. PATARÁK, Michal. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia nebolo prijaté. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 9 a 14. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/347514234_Odborne_usmernenie_Ministerstva_zdravotnictva_Slovenskej_republiky_na_zjednotenie_medicinskyh_postupov_pri_vydavani_lekarskeho_posudku_pri_zmene_pohlavia_nebolo_prijate (navštívené dňa 30.10.2021).
15. PATARÁK, Michal. Problém (ne-)binárnej rodovej identity. In: *Sexuológia*, č. 1, 2020, s. 6-9. Dostupné na internete:

- https://www.researchgate.net/publication/347514168_Problem_nebinarnej_rodovej_identity_The_problem_of_non-binary_gender_identity (navštívené dňa 30.10.2021).
16. PATARÁK, Michal. Tehotných transrodových mužov sa nemusíme báť. In: *Denník N*, zverejnený dňa 07. 06. 2019. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/1492853/tehotnych-transrodovych-muzov-sa-nemusime-bat/> (navštívené dňa 30.10.2021).
  17. Práva lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Východiskový materiál do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. In: *Ministerstvo spravodlivosti SR* (oficiálna stránka). Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/08_strategia_prava_LGBTI.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
  18. RED. Homofób roka pozná nominantov. Na anticenu ašpirujú aj Záborská, Korda či Mazurek. In: *hnonline.sk*, publikované dňa 18. 05. 2020. Dostupné na internete: <https://strategie.hnonline.sk/media/2149233-homofob-roka-pozna-nominantov-na-anticenu-aspiruju-aj-zaborska-korda-ci-mazurek> (navštívené dňa 30.10.2021).
  19. Správa ECRI o Slovenskej republike, dostupná na internete: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a> (navštívené dňa 30.10.2021).
  20. STEINMETZ, Katy. The Transgender Tipping Point. In: *Time*, zverejnené dňa: 29. 05.2014. Dostupné na internete: <https://time.com/135480/transgender-tipping-point/> (navštívené dňa 30.10.2021).
  21. Svet podľa Gabriela. Festival transrodovej kultúry. Dostupná na internete: <https://www.svetpodlagabriela.sk/> (navštívené dňa 30.10.2021).
  22. SWISHER, Kara. Inside the Republican Anti-Transgender Machine. In: *The New York Times*, zverejnené dňa 13. 05.2021. Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2021/05/13/opinion/sway-kara-swisher-chase-strangio.html> (navštívené dňa 30.10.2021).
  23. ŠALATA, Libor. Transsexualita a zmena pohlavia v podmienkach Slovenskej republiky a vo svete. In: *Medicínske právo*, zverejnené dňa 24.04.2017. Dostupné na internete: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1184/transsexualita-a-zmena-pohlavia-v-podmienkach-slovenskej-republiky-a-vo-svete> (navštívené dňa 30.10.2021).
  24. ŠVÁBENSKÝ, Waldemar. Prečo sme založili tento web? In: *Svet podľa Gabriela*. Publikovaný dňa 05. 11. 2018. Dostupný na internete: <https://gabrielsvabensky.sk/preco-sme-zalozili-tento-web/> (navštívené dňa 30.10.2021).
  25. The Yogyakarta Principles: Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity. Dostupné na internete: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
  26. The Yogyakarta Principles plus 10: Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles. Dostupné na internete: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).

27. Transfúzia. *Sterilization as a Requirement for Legal Gender Recognition in Slovakia. Additional information on the List of Issues (CCPR/C/SVK/Q/4). Question No. 12 — Illegal Sterilization.* Predložené dňa 19. 09. 2016. Dostupné na internete: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/SVK/INT_CCPR_CSS_SVK_25219_E.docx (navštívené dňa 30.10.2021).
28. TO ABU. Mons. Ján Orosch podporil arcibiskupa Jędraszewskiego. In: *Trnavská arcidiecéza*, publikované dňa 11.08.2019. Dostupné na internete: <https://www.abu.sk/archiv/spravy/mons-jan-orosch-podporil-krakovskeho-arcibiskupa-jedraszewskiego> (navštívené dňa 30.10.2021).
29. van den BRINK, Marjolein, DUNNE, Peter. *Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis.* Brusel, 2018, s. 60-63. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
30. VAŠEČKOVÁ, B. a kol. *Otvorený list zástupcom Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky vo veci poskytovania zdravotnej starostlivosti transrodovým osobám.* V Bratislave, zo dňa 31.03.2021. Dostupné na internete: http://www.psychiatry.sk/cms/File/2021/otvoreny%20list_MZ_31_3_2021.pdf (navštívené dňa 30.10.2021).
31. WEISS, Peter. Doporučený postup pro sexuology v péči o transsexuální pacienti. In: *Česká a slovenská psychiatrie.* Roč. 116, č. 2, 2020, s. 105-107. Dostupné na internete: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2020_2_105_107.pdf (citované dňa 30.10.2021).
32. World Health Organization. *International Classification of Diseases 11th Revision. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics.* Verzia 05/2021. Dostupné na internete: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en> (navštívené dňa 30.10.2021).
33. Zápisnica z 12. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 21.06.2018 o 9:00. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).
34. Zápisnica z 13. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19.09.2018 o 13:30. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).
35. Zápisnica z 14. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 12.03.2019 o 14:00. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).
36. Zápisnica z 15. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 27.06.2019 o 14:00. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).
37. Zápisnica z 16. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19.11.2019 o 13:00. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).

38. Zápisnica z 17. zasadnutia Výboru pre práva lesbičiek, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 11.06.2021 o 14:00. Dostupná na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx> (navštívené dňa 30.10.2021).

Zákony, rozhodnutia a iné právne pramene

1. CJEU, *P v. S and Cornwall County Council*, C-13/94, 30 Apríl 1996.
2. CJEU, *K.B. v National Health Service Pensions Agency and Secretary of State for Health*, Case C-117/01, 7 January 2004.
3. CJEU, *Sarah Margaret Richards v Secretary of State for Work and Pensions*, Case C-423/04, 27 April 2006.
4. CJEU, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Case C-267/06, 1 April 2008.
5. Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřující ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů, Věstník ministerstva zdravotnictví České republiky, 09.11.2012, 2012. č. 8.
6. ECtHR, *Rees v. the United Kingdom*, No. 9532/81, rozsudok zo dňa 17. október 1986.
7. ECtHR, *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, No. 28957/95, rozsudok zo dňa 11. júla 2002.
8. ECtHR, *Van Kück v. Germany*, No. 35968/97, rozsudok zo dňa 12. júna 2003.
9. ECtHR, *L. v. Lithuania*, No. 27527/03, rozsudok zo dňa 11. septembra 2007.
10. ECtHR, *Y.Y. v. Turkey*, No. 14793/08, rozsudok zo dňa 10. júna 2015.
11. ECtHR, *A.P., Garçon and Nicot v. France*, No. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6. apríla 2017.
12. Human Rights Council. *Resolution: Human rights, sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 17. júna 2011-17/19 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/17/19> (navštívené dňa 30.10.2021).
13. Human Rights Council. *Resolution: Human rights, sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 26. septembra 2014-27/32 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/27/32> (navštívené dňa 30.10.2021).
14. Human Rights Council. *Resolution: Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 20. júna 2016-32/2 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/32/2> (navštívené dňa 30.10.2021).
15. Human Rights Council. *Resolution: Mandate of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*. Prijatá dňa 12. júla 2019-41/18 [online]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/A/HRC/RES/41/18> (navštívené dňa 30.10.2021).
16. Oznámenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 3-4 z roku 1981 s názvom Liečebné zákroky u intersexuálov, transsexuálov, sexuálnych deviantov a postup pri vydávaní posudku pre zápis v matrike transsexuálnych osôb.
17. Recommendation 1117 (1989) Condition of Transsexuals [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=15151&lang=en> (navštívené dňa 30.10.2021).

18. Recommendation CM/Rec(2010)5 to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity [online]. Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5> (navštívené dňa 30.10.2021).
19. Recommendation 2021 (2013) Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=20011&lang=en> (navštívené dňa 30.10.2021).
20. Resolution 1945 (2013) Putting an end to coerced sterilisations and castrations [online]. Dostupné na internete: <https://pace.coe.int/en/files/19984/html> (navštívené dňa 30.10.2021).
21. Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe [online]. Dostupné na internete: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736> (navštívené dňa 30.10.2021).
22. Rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 07. októbra 2020, spis. zn.: 24S/227/2019.
23. Rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 30. mája 2019, spis. zn. 2 As 199/2018 – 37.
24. Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Sb.).
25. Uznesenie Európskeho parlamentu zo 14. septembra 2021 o právach LGBTIQ osôb v EÚ (2021/2679(RSP)). Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0366_SK.html (navštívené dňa 30.10.2021).
26. Uznesenie Ústavného súdu ČR zo dňa 11. februára 2020, bod 10, spis. zn.: II.ÚS 2460/19.
27. Všeobecná deklarácia ľudských práv, dostupná na internete: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf> (navštívené dňa 30.10.2021).
28. Zákon č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu.
29. Zákon č. 300/1992 Z.z. o mene a priezvisku.
30. Zákon č. 154/1994 Z.z. o matrikách.
31. Zákon č. 301/1995 Z.z. o rodnom čísle.
32. Zákon č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
33. Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
34. Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).
35. Zákon č. 570/2005 Z.z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
36. Zákon č. 373/2011 Sb. o špecifických zdravotných službách.
37. Zákon č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník.

ČLÁNKY

Roman BISTÁK: Aplikačné problémy priestupkovej a trestnoprávnej úpravy extrémizmu

---

Abstrakt

Predkladaný článok sa venuje analýze problematiky represívnej právnej úpravy extrémizmu, ktorá je v rámci Slovenskej republiky zakotvená takmer identicky predovšetkým v Trestnom zákone a zákone o priestupkoch. Následkom tejto dvojkoľajnosti vznikajú aplikačné problémy, ktoré predkladaný článok analyzuje.

Abstract

The presented article deals with the analysis of the issue of repressive legal regulation of extremism, which is in the Slovak Republic almost identically in the Slovak Republic, especially in the Criminal Code and the Offenses Act. As a result of this double track legislation, various application problems arise, which the presented article analyzes

Kľúčové slová trestný čin extrémizmu, priestupok extrémizmu, dvojkoľajnosť

Key words the crime of extremism, offense of extremis, double track legislation

Autor:

Mgr. Roman Bisták
Katedra správneho a environmentálneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
roman.bistak@flaw.uniba.sk

Úvod

Problematika extrémizmu je široko diskutovanou témou azda v každej vrstve slovenskej spoločnosti. Avšak to, že nejde o tému číro konverzačnú, dokazuje aj zapracovanie určitých konceptov extrémizmu do slovenskej legislatívy, pričom úprava smerujúca k jeho prevencii a represie je roztrúsená v právnych predpisoch správneho a trestného práva. Práve táto dvojkol'ajnosť je prameňom mnohých aplikačných problémov, ktoré vyvstávajú v praxi, kde hranica medzi trestným činom extrémizmu, priestupkom extrémizmu a slobodným prejavom je často veľmi tenká. V predkladanom článku sa pokúsime v stručnosti vysvetliť hlavné východiská represívnych protiextrémistických úprav ako aj popísať základné problémy spôsobené spomínanou dvojkol'ajnosťou. V záverečnej podkapitole tohto článku následne poskytneme úvahy de lege ferenda, ktoré by mohli byť spôsobilé odstrániť nejasnosti súvisiace s aplikáciou predmetných právnych predpisov.

1 Represívne prostriedky postihovania extrémizmu

Aj keď slovenská legislatíva implicitne obsahuje množstvo prostriedkov, ktorých aplikácia môže byť chápaná v oblasti boja proti extrémizmu ako represívna (napr. rozpustenie politickej strany, rozpustenie zhromaždenia, atď.), jadro represívnej úpravy je ukryté predovšetkým v úprave zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) a zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“ alebo „priestupkový zákon“).

Represia, na rozdiel od prevencie, ktorá sa viaže na predchádzanie prejavov extrémizmu, sa zameriava na ich reálne potlačovanie a postihovanie ich páchatel'ov. Právna represia extrémizmu v Slovenskej republike je charakteristická najmä svojou dvojkol'ajnosťou. Na jednej strane totiž stojí vyššie spomínaný Trestný zákon, ktorý definuje niekoľko skutkových podstát extrémistických trestných činov, no na strane druhej stojí priestupkový zákon, ktorý upravuje „priestupky extrémizmu“. Práve dvojkol'ajnosť úpravy „represívnych nástrojov boja proti extrémizmu“ je témou diskusií vedeckej a odbornej verejnosti, a to hlavne s akcentom na oprávnenosť existencie priestupkovej úpravy extrémistických deliktov spôsobom, ktorý obsahovo korešponduje s vymedzením trestných činov extrémizmu. K zavedeniu priestupkov extrémizmu do slovenského právneho poriadku Burda uvádza, že ide o „*najhorší z krokov v boji proti extrémizmu, ktorý sa na Slovensku urobil.*“¹ Dôvodom tohto tvrdenia je najmä aplikačný problém, ktorý súvisí s dvojkol'ajnosťou a tým, že **rozdiel medzi priestupkom extrémizmu a trestným činom je často iba v materiálnom znaku, závažnosti.** Problematické podľa Burdu je v tomto kontexte najmä to, že zavedením priestupkovej úpravy sa vytvorila ďalšia hranica, s ktorou je nutné sa pri aplikácii jednotlivých ustanovení postihujúcich extrémizmus vysporiadať. Zo situácie, kedy bolo potrebné určiť, najmä v oblasti verbálnych prejavov, hranicu medzi extrémistickým trestným činom a prejavom, ktorý je politický nekorektný, ba až opovrhnutiahodný, no v stále v súlade medzi slobody prejavu, zavedenie priestupkov extrémizmu priviedlo aplikačnú prax do situácie, v ktorej musí riešiť ďalšiu dilemu. Tá spočíva v tom, že od zavedenia predmetných priestupkov „*musíme určiť takéto hranice dve: prvú medzi trestným činom a priestupkom a druhú medzi priestupkom a vyjadrením názoru v súlade s právom.*“² **To môže spôsobiť, že väčšina extrémistických**

¹ BURDA, E.: Sprehľadnenie protiextrémistickej legislatívy, In: VRÁBLOVÁ, M (ed.) Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Leges. Praha. 2019. s.29.

² Tamtiež. s.29.

deliktov bude postihovaných ako priestupok už len z dôvodu, že to je jednoduchšie, čo je podľa Burdu nedostatočné a vyvodzovanie administratívnoprávnej zodpovednosti v tejto oblasti nie je efektívne a de lege ferenda navrhuje priestupky extrémizmu vypustiť a sústrediť sa na zefektívnenie vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči extrémistom.³ Iným spôsobom sa o inkorporovaní priestupkov extrémizmu do slovenského právneho poriadku vyjadruje Sepeši, ktorý zásadne nesúhlasí s vypustením priestupkov extrémizmu, nakoľko považuje „za systematické, aby v rámci systému právnej kvalifikácie a postihu deliktov verejnoprávnej povahy existoval vo vzťahu ku každému prečinu korešpondujúci priestupok.“⁴ Podľa Sepešihho by prípadné vypustenie priestupkov extrémizmu stávalo orgány činné v trestnom konaní do pozície, kedy by sa museli rozhodovať medzi beztrestnosťou páchatel'a na jednej strane alebo jeho postihnutím za prečin, čo sa môže zdať zase neprímerane prísne.⁵ Táto vyššie uvedená polemika nám naznačuje, že aj v odbornej verejnosti nepanuje zhoda o ingerencii administratívnoprávnej zodpovednosti v oblasti extrémizmu a dokonca ani o jej vhodnosti. V nasledujúcich podkapitolách sa teda pokúsime vysporiadať aj s predmetnou argumentáciou a poukážeme na ďalšie neuralgické body týkajúce sa represie extrémizmu.

2 Administratívna zodpovednosť a jej uplatňovanie voči extrémistickým deliktom, komparácia s trestnoprávnou úpravou

Pojem zodpovednosť podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka predstavuje „povinnosť niest' následky za niečo, resp. ručiť za niekoho alebo za niečo.“⁶ V oblasti práva je interpretácia zodpovednosti reštriktívnejšia, kedy pojem právnej zodpovednosti doktrinálne definujeme ako „uplatnenie nepriaznivých právnych následkov stanovených právnou normou voči tomu kto porušil právnú povinnosť.“⁷ O právnej zodpovednosti hovoríme ako o hmotnoprávnom inštitúte, realizujúcom sa prostredníctvom procesných právnych noriem, a nachádzame ho či už v súkromnom alebo verejnom práve. V prípade extrémizmu sú pre nás zaujímavé druhy zodpovednosti, ktoré sú typické pre verejné právo, avšak aj v prípade súkromného práva nájdeme typ vyvodenia zodpovednosti, ktorými je možné čeliť extrémistickým a hanobiacim prejavom. Ide napr. o zodpovednosť za zásah do nehmotných statkov, akými sú česť alebo dôstojnosť⁸, ktorá môže byť vyvodená na základe § 11 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, ktorý dáva poškodenému možnosť domáhať sa nahradenia škody alebo nemajetkovej ujmy voči tomu, kto zasiahol do jeho cti, dôstojnosti alebo súkromia, atď. Uvedený príklad nám napovedá, že v prípade zodpovednosti teda nejde iba o zodpovednosť per se, ale zakladá aj právny vzťah, kedy zodpovednému subjektu vzniká nová, sekundárna povinnosť (nahradiť škodu, zaplatiť pokutu).⁹

V oblasti verejného práva ďalej v rámci jednotlivých právnych odvetví rozoznávame ústavnoprávnú zodpovednosť, disciplinárnu zodpovednosť a zodpovednosť trestnoprávnú a administratívnoprávnu resp. správnu zodpovednosť. V tejto časti nášho článku sa budeme venovať komparácii posledných dvoch menovaných, a to so zreteľom na problematiku boja proti extrémizmu.

³ Tamtiež. s. 30.

⁴ SEPEŠI, P.: Zapadajú priestupky extrémizmu do systému právneho poriadku Slovenskej republiky? Dostupné online ku dňu 02.05.2021: http://www.ucps.sk/Patria_priestupky_extremizmu_do_systemu_pravneho_poriadku_Slovenskej_republiky

⁵ Tamtiež.

⁶ <https://slovník.juls.savba.sk/zodpovednost>

⁷ VRABKO M. a kol. : Správne právo hmotné. Všeobecná časť. C.H.Beck. 2012, s. 269.

⁸ Tamtiež, s.270.

⁹ HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva. Plzeň. Vydavatelství Aleš Čeněk. 2008. s. 381. In: VRABKO M. a kol. : Správne právo hmotné. Všeobecná časť. C.H.Beck. 2012, s. 269.

Administratívnoprávna zodpovednosť, vynímajúc sa zo všeobecného pojmu zodpovednosti, predstavuje podľa zavedenej definície schopnosť subjektu znášať následky svojho protiprávneho konania, ktoré je správnym deliktom. Naproti tomu, **trestná zodpovednosť** sa chápe „ako povinnosť páchatel'a trestného činu podľa predpokladaných zákonných podmienok strpieť sankcie ustanovené Trestným zákonom.“¹⁰ Zo základných definícií uvedených pojmov možno vyčítať, že najvýraznejším rozdielom pri ich definícii je typ deliktu, za ktorý sa konkrétny typ zodpovednosti vyvodzuje. V oboch prípadoch ide v zmysle teórie o vyvodzovanie zodpovednosti za spáchanie tzv. verejnoprávnych deliktov, v rámci ktorej rozoznávame správne delikty a súdne delikty. Pojem delikt nie je v rámci slovenského právneho poriadku legálne definovaný, avšak právna teória ho vykladá ako „zákonom pomenované protiprávne konanie deliktuálne spôsobilej osoby s konaním ktorej je spojená hrozba sankcie.“¹¹ Správne delikty, nazývané aj ako delikty mimosúdne, sú roztrúsené v mnohých právnych predpisoch, ktoré upravujú výkon verejnej správy, pričom ich kategorizácia však upravená nie je. Teória správneho práva ich však diferencuje na priestupky a iné správne delikty, ktoré sa vnútorne členia „spravidla na iné správne delikty fyzických osôb postihované na základe zavinenia, správne delikty právnických a fyzických osôb postihované bez ohľadu na zavinenie, správne (verejné) disciplinárne delikty a správne poriadkové delikty.“¹² Z pohľadu vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti v oblasti extrémistický deliktov je pre nás zaujímavá predovšetkým kategória priestupkov. Priestupok ako druh správneho deliktu pozitívne definuje § 2 ods. 1 priestupkového zákona ako „zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone...“ Takýmto spôsobom zákon o priestupkoch, podobne ako trestný kódex, uplatňuje zásadu legality, t.j. nullum crimen sine lege, čo je základným podkladom pre vyvodzovanie administratívnoprávnej zodpovednosti.¹³ V zostávajúcej časti definície zákon ďalej špecifikuje, že o priestupok však ide vtedy, „...ak nejde o iný správny delikt postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin.“ Toto negatívne vymedzenie má za cieľ odlíšiť priestupok od iných konaní, ktoré tiež porušujú alebo ohrozujú záujem spoločnosti. V negatívnom vymedzení pokračuje priestupkový zákon aj v § 2 ods. 2, kde následne vymedzuje okolnosti vylučujúce protiprávnosť, ktoré indikujú v prípade písm. a) konanie v nutnej obrane a v písm. b) konanie v krajnej núdzi. V predmetnej definícii môžeme následne identifikovať formálne a materiálne znaky, ktoré musia byť splnené na to, aby určité konanie mohlo byť považované za priestupok a voči jeho páchatel'ovi mohla byť vyvodená administratívnoprávna zodpovednosť. Materiálny znak v rámci definície predstavuje zavinenie porušenie alebo ohrozenie záujmu spoločnosti.

Zavinenie sa tradične v právnej vede definuje ako vnútorný psychický vzťah páchatel'a k priestupku, k jeho vlastnému konaniu, resp. opomenutiu konania, ktoré je v rozpore so zákonom.¹⁴ Priestupkový zákon na vyvodenie zodpovednosti predpokladá dva druhy zavinenia a teda zavinenie z nedbanlivosti a úmyselné zavinenie, ktoré sa podobne ako v trestnom práve líšia kombináciou rozumovej a vôľovej zložky.

¹⁰ IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.

¹¹ POTASCH, P.: Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov. Žilina/Bratislava: Eurokódex/Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 12.

¹² BACHLEDA, V.: Vybrané všeobecné a osobitné komparatívne atribúty správnych deliktov a súdnych deliktov. 2014. Dostupné online dňa: 08.05.2021: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/vybrane-vseobecne-a-osobitne-komparativne-atributy-spravnych-deliktov-a-sudnych-deliktov.htm>

¹³ SREBALOVÁ, M. a kol.: Zákon o priestupkoch. 2. vydanie. Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, 2020, s. 6.

¹⁴ Tamtiež.

Porušenie alebo ohrozenie záujmu spoločnosti je ďalším materiálnym znakom, ktorý predstavuje **škodlivosť** priestupku. Tá je vyjadrením stupňa spoločenskej nebezpečnosti, pričom tento stupeň možno najlepšie priblížiť porovnaním priestupkov so závažnejšími konaniami, ktoré sú trestnými činmi a konaniami, ktoré formálne môžu vykazovať znaky priestupku, no chýba im dostatočný stupeň spoločenskej škodlivosti.¹⁵ V rámci vymedzenia priestupku figuruje aj pojem „záujem spoločnosti“, ktorý je pojmom právne neurčitým, jeho naplnenie posudzuje vždy pre konkrétny prípad správny orgán v rámci svojej diskrecie. V zásade však ide o všeobecné vyjadrenie objektu priestupku, ktorý chráni vybrané spoločenské vzťahy a je jedným zo znakov skutkovej podstaty priestupku.

V súvislosti so „škodlivosťou“ priestupku je dôležitý najmä § 12 ods. 1 zákona o priestupkoch, ktorý určuje správnomu orgánu pri posudzovaní druhu sankcie a jej výmery prihliadať na **závažnosť** spáchaného priestupku, na ktorej hodnotenie dotknuté ustanovenie poskytuje demonštratívny výpočet kritérií, ktoré bližšie špecifikuje rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky pod sp. zn. 7 As 43/2004-51, a to:

- **spôsob spáchania priestupku** (či bol priestupok spáchaný konaním alebo jeho opomenutím, aké prostriedky použil páchatel', či spáchal verejne a pod.), jeho **následky** (či bol objekt porušený alebo ohrozený, možnosť navrátenia do pôvodného stavu, výška škody,...),
- **okolnosti spáchania priestupku** (subjektívne i objektívne okolnosti, ktoré môžu závažnosť priestupku znižovať, napr. páchanie priestupku pod vplyvom duševného rozrušenia, alebo naopak zvyšovať, napr. dlhší čas páchania priestupku),
- **miera zavinenia** (tá vychádza z premisy, že úmyselné zavinenie je závažnejšie ako nedbanlivostné, rovnako aj druhu úmyslu, či ide o úmysel priamy alebo nepriamy alebo či ide o nedbanlivosť vedomú alebo nevedomú, táto kategória súvisí s okolnosťami spáchania priestupku),
- **osoba páchatel'a** (posudzuje sa predovšetkým postoj páchatel'a k jeho skutku, jeho osobné vlastnosti, ale napr. aj vek alebo recidivizmus),
- **či bol páchatel' postihnutý v disciplinárnom konaní** (tento bod prelamuje zásadu ne bis in idem pri skutkoch v ktorých môže ísť o priestupok alebo disciplinárny delikt, v prípade, ak bol páchatel' právoplatne postihnutý v disciplinárnom konaní a správny orgán tento postih nepovažuje za dostatočný.)

Práve otázka kategórie závažnosti je tak, ako uviedol napr. Burda, pomerne abstraktnou hranicou, ktorá rozdeľuje jednotlivé extrémistické alebo „zdanlivo“ extrémistické prejavy do jednotlivých kategórií, či už priestupku alebo trestného činu extrémizmu. V podobných intenciách sa vyjadruje aj Bachleda, keď poukazuje na skutkové podstaty priestupkov v zmysle § 47a zákona o priestupkoch a trestných činov extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona, ako na korešpondujúce, pričom s prihliadnutím na formálne znaky možno použiť trestnoprávne aj priestupkové ustanovenia postihujúce extrémizmus.¹⁶

Skutkové podstaty priestupkov extrémizmu máme, tak ako sme už uviedli zapracované v § 47a ods.1 zákona o priestupkoch, ktoré boli do slovenského právneho poriadku zavedené zákonom č. 1/2014 Z.z. o organizovaní verejných športových podujatí. Cieľom ich zavedenia

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ BACHLEDA, V.: Vybrané všeobecné a osobitné komparatívne atribúty správnych deliktov a súdnych deliktov. 2014. Dostupné online dňa: 08.05.2021: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/vybrane-vseobecne-a-osobitne-komparativne-atributy-spravnych-deliktov-a-sudnych-deliktov.htm>

bolo v zmysle dôvodovej správy „*podchytiť predovšetkým tie konania, ktoré by v rámci trestného konania boli skončené odmietnutím trestného oznámenia prípadne jeho zastavením (s poukazom na § 10 ods. 2 TZ)*“.¹⁷ Odkazujúc na trestnoprávny inštitút tzv. materiálneho korektívu, tento môže byť pre nás významným limitačným kritériom, ktoré budeme zohľadňovať pri stanovení hraníc medzi jednotlivými prejavmi. Dôvodová správa ďalej poukazuje na mimoriadnu škodlivosť extrémistických prejavov a vyjadruje potrebu postihovania menej závažného extrémistického konania v kontexte priestupkového práva. Zmyslom vyvodzovania priestupkovej zodpovednosti je podľa predkladateľa zákona aj to, že vyodením administratívnoprávnej zodpovednosti bude páchatel' upozornený na svoje protiprávne konanie (podľa dôvodovej správy toto konanie môže predstavovať napr. obnaženie tetovania na verejnosti, ktoré má charakter extrémistického symbolu). Dokladom zmyslu administratívneho postihu v prípade extrémizmu má byť aj to, že ak dôjde zo strany páchatel'a k spáchaniu ďalšieho obdobného deliktu, bude zo strany orgánov činných v trestnom konaní zjednodušené preukázanie subjektívnej stránky trestného činu, pri ktorom musí byť preukázaný prinajmenšom **nepriamy úmysel**, a teda, že: „*... páchatel' vedel, že svojim konaním môže spáchať trestný čin a pre prípad, že ho spácha bol s tým uzrovaný.*“¹⁸ Okrem toho, zákon o organizovaní verejných športových podujatí pracuje s pojmom priestupok extrémizmu v rámci svojho znenia v § 26 ods. 2, kde zaraďuje priestupky extrémizmu páchané v súvislosti s účasťou na verejnom športovom podujatí a sú agresívnej povahy do kategórie priestupkov diváckeho násillia. Do kategórie priestupkov diváckeho násillia však zákon o organizovaní verejných športových podujatí (§ 26) zaraďuje viacero iných skutkových podstát, ktoré môžu smerovať k extrémistickej činnosti, pričom sa ich môže účastník podujatia dopustiť napr. porušením § 16, písm. e), ktorý ustanovuje zákaz používať štátne symboly cudzích štátov znevažujúcim spôsobom alebo spôsobom, ktorým možno podnecovať k narušeniu verejného poriadku alebo riadnemu priebehu podujatia. Ešte vypuklejšie smerom k extrémizmu pôsobí porušenie § 16, písm. g) „*vnášať na podujatie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie :*

1. textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,

2. obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násillie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie...“

Podľa názoru autorov článku ide o jednoznačne o naplnenie protiextrémistického ducha zákona o organizovaní verejných športových podujatí, kedy postihuje už samotné vnášanie vyššie vymedzených predmetov, ktorých použitím by mohlo bez ďalšieho dôjsť k trestnému stíhaniu páchatel'ov za širokú plejádu extrémistických trestných činov.

Podľa zákona o priestupkoch sa v zmysle § 47a dopustí priestupku extrémizmu ten, kto „*a) použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,*

¹⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 1/2014 Z.z. o organizovaní verejných športových podujatí.

¹⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2.vydání., Praha: C.H.Beck. 2012. s.211-212.

b) použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie **obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násillie** alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie,

c) dopustí sa priestupku podľa § 49 ods. 1 písm. a), b) a d) alebo priestupku proti majetku podľa § 50 úmyselným zničením alebo poškodením veci **z dôvodu národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisťi alebo nenávisťi z dôvodu farby pleti, pôvodu rodu alebo z dôvodu náboženského** vyznania,

d) napriek zákazu podľa osobitného predpisu g) umiestni na pamätníku, pomníku alebo pamätnej tabuli text, vyobrazenie alebo symbol oslavujúci, propagujúci alebo obhajujúci režim založený na komunistickej, fašistickej alebo nacistickej ideológii alebo jeho predstaviteľa, alebo takéto umiestnenie iniciuje, rozhodne o ňom, umožní ho alebo sa na ňom inak podieľa."

Takéto vymedzenie jednotlivých skutkových podstát priestupkov extrémizmu nám pri súčasnom pohľade na úpravu trestných činov extrémizmu dokladuje vzájomné korešpondovanie ich jednotlivých skutkových podstát. V nasledujúcom texte teda pristúpime ku komparácii priestupkov extrémizmu vo vzťahu k trestným činom, pričom poukážeme na problémy aplikačnej praxe.

K písm. a) a b):

V prípade skutkových podstát uvedených pod týmito písmenami môžeme hovoriť o konaniach, ktoré môžu formálne naplňať aj skutkové znaky hneď viacerých trestných činov extrémizmu. Nemožno zabúdať aj na to, že priestupková úprava v ustanoveniach písm. a) a b) pracuje s trestnoprávnou definíciou extrémistického materiálu tak, ako ho definuje Trestný zákon v § 130 ods. 7 a 8. To nám indikuje, že v intenciách takto formulovaných skutkových podstát možno v prvom rade vždy diskutovať o naplnení skutkovej podstaty rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b Trestného zákona. Takémuto výkladu istým spôsobom nahráva to, že či už v prípade priestupkov uvedených pod písmenami a) a b), tak aj v prípade trestného činu rozširovania extrémistického materiálu ich objektívna stránka obsahuje prvok verejnosti, resp. zverejnenia, sprístupnenia resp. spočíva pri trestnom čine „v rozmnožovaní, preprave, zadovážení, sprístupnení, uvedení do obehu, dovoze, vývoze, ponuke, predaji, zasielaní alebo rozširovaní výroby extrémistických materiálov." Skutkové podstaty a) a b) priestupku extrémizmu začínajú formuláciou „...kto použije na verejnosti" a ďalej pokračujú definíciou extrémistického materiálu takmer úplne korešpondujúcou s tou, ktorá je obsiahnutá v § 130 ods. 7 pís. a) až c) Trestného zákona. Použitie extrémistického materiálu na verejnosti môže tak podľa nášho názoru naplňať aj jeden zo z alternatívnych znakov naplnenia objektívnej stránky menovaného trestného činu, a to jeho „sprístupnením". Pod sprístupnením sa podľa Kordika a Kurilovskej rozumie „umiestnenie, premietanie zvukových obrazových či zvukovo-obrazových záznamov, vystavenie na mieste či miestach, ktoré sú verejnosti bežne prístupné."⁹ Verejnosť spáchania priestupku sa taktiež odráža od trestnoprávnej úpravy, keď možno ako uvádza Srebalová a kol. „analogicky dospieť k záveru" že priestupok extrémizmu je spáchaný vtedy ak extrémistické materiály sú obsahom tlačoviny alebo boli rozširované

⁹KURILOVSKÁ, L., KORDIK, M.: Postavenie poškodených vo vybraných trestných činoch extrémizmu právnických osôb. s.7. Dostupné online dňa 10.05.2021: https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/Notitiae/12020/002%20%20KURILOVSK%C3%81%20KORD%C3%8DK%20%20TC%20extremizmu%20TZPO_final_EDITED.pdf

spisom, filmom, rozhlasom, televíziou, prostredníctvom počítačovej siete alebo iným obdobne účinným spôsobom. Alternatívnym spôsobom verejného spáchania priestupku je jeho spáchanie pred dvoma a viacerými osobami. V týchto intenciách máme zato, že verejné použitie extrémistického materiálu dáva možnosť úvahy stíhať ako priestupok podľa písm. a) a b) alebo za trestný čin rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b Trestného zákona. Ostatné konania, ktoré sú trestné a súvisia s extrémistickými materiálmi a ich vyjadrením v § 422a výroba extrémistického materiálu, resp. prechovávanie extrémistického materiálu v § 422c sú v tomto smere v rámci priestupkovej legislatívy § 47a ods.1 písm. a) nepostihnuteľné.

Skutkové podstaty priestupkov, ktorú sú pod prejednávateľnými písmenami sa však ďalej rozchádzajú vo svojej objektívnej stránke. Kým použitie extrémistického materiálu na verejnosti v skutkovej podstate a) smeruje k potláčaniu základných práv a slobôd, skutková podstata b) postihuje také použitie extrémistického materiálu, ktoré obhajuje, podporuje alebo podnecuje nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie. V tomto smere možno v prípade a) diskutovať o korešpondovaní skutkovej podstaty s trestným činom založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potláčaniu základných práv podľa § 421 Trestného zákona, resp. trestného činu prejavu sympatie k hnutiu smerujúceho k potláčaniu základných práv a slobôd podľa § 422 Trestného zákona. Skutkové podstaty týchto trestných činov, ktorých spoločným menovateľom je podpora hnutí smerujúcich dnes alebo v minulosti k potláčaniu základných práva a slobôd, však vo svojom znení skrývajú podstatné nuansy.

Trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potláčaniu základných práv vo svojej objektívnej stránke okrem spôsobu jeho spáchania založením takéhoto hnutia, obsahuje aj alternatívne možnosti, a to: „*kto...podporuje alebo propaguje hnutie alebo ideológiu*“.

Hnutím je na tento účel napr. podľa definície Nejvyššího státního zastupiteľství Českej republiky „*skupina osob alespoň částečně organizovaná, byť třeba formálně neregistrovaná směřující k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásající národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Jedná se o kvalifikovanou formu zločinecké organizace, která je charakterizována těmito znaky:*

1. *personální obsah hnutí: skupina osob, která je alespoň částečně organizovaná, byť třeba formálně neregistrovaná*
2. *ideologický obsah hnutí: hnutí musí prokazatelně směřovat k potlačení práv a svobod občana nebo hlásat národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob.*²⁰

Na strane druhej, **ideológia** predstavuje viacznačný pojem, avšak opätovne nedefinovaný v rámci trestného zákonodarstva. Podľa slovníkov predstavuje ucelený systém názorov, myšlienok a postojov, ktoré sú základom fungovania hnutia, organizácie alebo celého politického systému.²¹ Jandourek pre širší kontext uvádza, že v európskych reáliách ide o pojem, ktorého charakter je pejoratívny a negatívny. Je to tak z dôvodu, že ako ucelený systém názorov sa vyznačuje svojou uzavretosťou, iracionálnosťou, jednostrannosťou a propagandistickými rysmi.²²

²⁰ Nejvyšší státní zastupitelství: Extremismus. Metodický materiál. SL 54/2006. Brno. 2009, s. 43

²¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ideology>

²² JANDOUREK, J.: Sociologický slovník. 1. vydání. Praha: Portál. 2001, s.215.

V zmysle skutkovej podstaty trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutí musí dôjsť z pohľadu priestupku a) dôjsť k podpore alebo propagácii. **Podpora** spočíva v konaní, ktorého cieľom je posilniť hnutie alebo ideológiu a získať jej nových prívržencov. Môže mať materiálnu alebo morálnu podobu, pričom sa môžu prelínať.²³ Kým materiálna podpora môže spočívať napr. vo financovaní takéhoto hnutia, alebo v poskytnutí priestorov na účely jeho zhromaždenia, morálna podpora predstavuje predovšetkým získavanie nových členov, resp. utvrdzovanie tých existujúcich v ich aktivitách.²⁴ **Propagácia** na strane druhej je snaha o to, aby sa hnutie dostalo do povedomia, čo môže byť uskutočnené priamo, napr. verejným vyhlasovaním alebo vyzdvihovaním hnutia alebo ideológie, alebo nepriamo, distribúciou filmov, nahrávok a pod.. Pre naplnenie tohto znaku skutkovej podstaty trestného činu je dôležitý úmysel zo strany páchatel'a ovplyvniť ďalšie osoby.²⁵ Burda dodáva, že nie je potrebné, aby skutočne došlo k ovplyvneniu nejakej osoby.²⁶

Druhou korešpondujúcou skutkovou podstatou trestného činu je prejav sympatií k hnutiu smerujúcemu k potláčaniu základných práv a slobôd v zmysle § 422 Trestného zákona. Na základe znenia predmetného ustanovenia je trestným verejné prejavovanie sympatií k hnutiam, ktoré smerujú alebo smerovali k potláčaniu základných práv a slobôd, alebo hnutí, skupín a ideológií, ktoré hlásajú nenávisť z dôvodov rasy, národnosti, náboženstva a pod. Samotný znak objektívnej stránky trestného činu **prejav sympatie** môže navodzovať otázku rozdielu tejto formulácie s podporou alebo s propagovaním hnutia alebo ideológie. Aj napriek opätovnej absencii ďalšej definície nám viac svetla do definovania pojmu „prejav sympatií“ vlieva rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici. Podľa formulácie rozhodnutia „*prejav sympatie v zmysle tohto ustanovenia znamená vyjadriť buď výslovne alebo konkludentne svoj pozitívny názor a vzťah fašizmu alebo inému podobnému hnutiu bez priameho úmyslu ovplyvniť iné osoby.*“²⁷ Súd v tejto súvislosti zdôrazňuje, že ide o trestný čin spáchaný úmyselne, a teda, že páchatel' musí vedieť, že svojim konaním prejavuje sympatie napr. fašizmu, resp. hnutiu, ktoré preukázateľne smeruje k potlačeniu práv a slobôd občanov alebo hlása národnostnú, rasovú, triednu alebo náboženskú nenávisť.²⁸ Pre porovnanie skutkových podstát § 421 a § 422 Trestného zákona je esenciálny rozdiel v tom, že kým podpora alebo propagácia smeruje k „verbovaniu“ nových prívržencov zakázaných ideológií alebo hnutí, prejav sympatie spočíva iba v prejavení svojho osobného kladného vzťahu k nim, bez zámeru ovplyvňovania iných osôb. Z pohľadu takto konštruovaných znení predmetných trestných činov máme za to, že z hľadiska toho, že podpora alebo propagácia vyžaduje, aktívne konanie smerom k iným, nemožno uvažovať v prípade priestupku v písm. a) uvažovať o korešponovaní trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potláčaniu základných práv a slobôd. Za týchto okolností je na mieste diskusia o prekryvaní sa trestných činov rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b alebo prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potláčaniu základných práv a slobôd v zmysle § 422.

²³ Stanovisko Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 13.12.2005 so sp. zn. Tpjn 302/2005

²⁴ ŠÁMAL, P. a ko.l: Trestní zákoník I.: Komentář. § 1-421. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, 3497- 3504 s.

²⁵ Tamtiež.

²⁶ BURDA, E.: Extrémistické trestné činy (habilitačná práca). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Katedra trestného práva a kriminológie; študijný odbor: 3. 4. 7. Trestné právo, 2013, s. 173.

²⁷ Uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica zo dňa 18.06.2014 so sp. zn. 3To/52/2014.

²⁸ Tamtiež.

3 Aplikačné problémy dvojkoľajnej úpravy represie extrémizmu – analýza rozhodnutí

Samostatne k písm. a):

To, že vymenované trestné činy korešpondujú s priestupkom uvedeným v § 47 ods. 1 písm. a) si môžeme rozobrať na nasledujúcej modelovej situácii, pričom sa pokúsime priblížiť možné riešenia:

X.Y. sa počas letného dňa rozhodol ísť na kúpalisko, pričom počas svojej prítomnosti na kúpalisku odhalil na svojom tele tetovanie s extrémistickým symbolom, ktoré si dal urobiť v mladosti. Po nejakom čase k nemu prišla policajná hliadka na základe podnetu zo strany iného návštevníka kúpaliska.

V prvom momente je potrebné poukázať na pomerne nekompromisnú definíciu trestného činu uvedenú v § 8 Trestného zákona, a teda : „*Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.*“ Z danej formulácie možno vyčítať, že skutok páchatel'a je potrebné subsumovať pod všetky ustanovenia osobitnej časti Trestného zákona, ktorých skutkové podstaty konanie páchatel'a napĺňa.²⁹ V modelovej situácii tak môže na prvý pohľad XY svojim tetovaním napĺňať jednak skutkovú podstatu trestného činu prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potláčaniu základných práva a slobôd, ako aj trestného činu rozširovania extrémistického materiálu, čo potvrdzuje aj Čentíš.³⁰ Okrem toho však prichádza do úvahy aj vyvodenie zodpovednosti za spáchanie priestupku podľa § 47a ods. 1 písm. a) priestupkového zákona. Odhalenie extrémistického symbolu na verejnosti môže jednoznačne napĺňať znak objektívnej stránky rozširovania extrémistického materiálu jeho „sprístupnením“ a rovnako môže indikovať aj „prejav sympatií“ k vymedzeným hnutiam. Do úvahy však prichádza aj postihnutie XY za priestupok extrémizmu podľa písm. a). V takejto situácii máme za to, že neexistencia objektívneho kritéria na účely oddelenia toho, či je dané konanie priestupkom alebo trestným činom. V zmysle zásady ultima ratio, ako aj subsidiarity trestnej represie je tak jediným možným východiskom vziať do úvahy kritérium závažnosti v zmysle § 10 ods. 2, prelamujúce formalistické chápanie trestného činu. Orgány činné v trestnom konaní by následne museli posudzovať jednotlivé okolnosti spáchania skutku. Je zrejmé, že v prípade, ak by tetovanie zobrazovalo známy extrémistický symbol, ako napr. hákový kríž, situácia by bola jednoznačnejšia. Avšak, v prípade použitia subtilnejšieho extrémistického symbolu, ktorý v spoločnosti nie je tak známy ako spomínaná svastika, by mohol byť z pohľadu dokazovania trestného činu problém v preukázaní úmyslu, a teda toho, že páchatel' vedel, že svojim konaním prejavuje sympatie k hnutiu, ktoré preukázateľne smeruje k potlačovaniu základných práv a slobôd.³¹ Obdobnú situáciu musel riešiť Špecializovaný trestný súd v rozsudku 5T/2/2019 zo dňa 09.07.2019, kedy odsúdil páchatel'a za trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potláčaniu základných práv a slobôd, čoho sa mal dopustiť odhalením svojich tetovania zobrazujúceho keltský kríž a tým, že mal oblečené tričko s nápisom Vandal wear – The Love for My Land Will Never Fade v prednej časti a vyobrazením pootočeného slnečného kríža, a v zadnej časti s nápisom Europe Against EU. Súd v rozhodnutí odmietol návrh obhajoby dožadujúcej sa v zmysle ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, o kvalifikáciu

²⁹ BISTÁK, R.: Trestné činy extrémizmu: limity a súbegy. Diplomová práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018. s. 63.

³⁰ ČENTÍŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár.

³¹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákon. 6. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 1606.

predmetného skutku ako priestupku. Súd súhlasil s tým, že „...je práve potrebné hodnotiť okolnosti prípadu, spôsob vykonania činu, mieru zavinenia ako aj pohnútku obžalovaného. **Obžalovaný bol opakovane v minulosti súdom trestaný pre extrémistické trestné činy, ide u neho o špeciálnu recidívu, kedy obžalovaný skutok spáchal len niekoľko hodín po jeho podmienenom prepustení, pričom si musel byť vedomý toho, že nosenie extrémistických znakov, resp. odhaľovanie svojho extrémistického tetovania na verejnosti, bude opätovne, tak ako aj v minulosti, trestané. Práve špeciálna recidíva u obžalovaného, ale aj odstránenie problémového tetovania na predlaktí ruky, pričom je evidentné, že obžalovaný má na sebe aj ďalšie extrémistické a neonacistické tetovania, sú dôvodom, pre ktoré nie je možné konanie obžalovaného hodnotiť v zmysle § 10 ods. 2 Trestného zákona, resp. uvažovať o tom, že jeho konanie by mohlo byť posudzované ako priestupok.**“ Zaujímavým je v rámci daného rozhodnutia vyjadrenie znalca, ktorý sa na hlavnom pojednávaní vyjadril, „**keby tričko bolo samo osebe, bez ďalších okolností v kontexte celého prípadu, tak by mal pochybnosti o jeho problémovosti z titulu extrémistického označenia, ale v kontexte so všetkými okolnosťami je tričko problémové, pretože je na ňom skrytá svastika.**“ Predmetná formulácia daného rozhodnutia je pomerne jednoznačná a dokladuje nám postup súdov pri posudzovaní obdobných činov, i keď je zrejmé, že páchatel'ovi v tomto prípade významne priťažila práve jeho recidíva. Nevyriešenou otázkou však v spojení s citovaným rozhodnutím zostáva, ako by rozhodol súd v prípade, keby išlo prvopáchatel'a bez „extrémistickej minulosti“.

Samostatne k písm. b):

Skutková podstata v písm. b) sa na rozdiel od tej, ktorá je zakotvená v písm. a) zameriava na administratívnoprávne postihovanie takých prejavov extrémizmu, ktoré súvisia s použitím extrémistických materiálov na účely obhajovania, podpory, podnecovania nenávisti, násilia, diskriminácie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie. Objektívna stránka tohto priestupku teda pokrýva pomerne širokú oblasť prejavov z pohľadu ich charakteru. Spočíva, ako sme už uviedli v spoločnom výklade k písm. a.) a b), v tom, že musí smerovať k obhajobe, podpore alebo podnecovaniu násilia alebo diskriminácie. V tomto prípade teda nejde o podporu hnutí a skupín, tak ako v predchádzajúcom prípade. Daná skutková podstata obsahuje rad dôležitých pojmov, ktoré nachádzame aj v jej trestnoprávných ekvivalentoch. Ústrednými pojmami v tomto prípade sú najmä nenávisť, násilie a diskriminácie.

Nenávisť je osobitnou kategóriou, ktorej definícia však v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky, aj napriek jej častému použitiu v prípade skutkových podstát trestných činov extrémizmu, ako aj v prípade priestupkov, ale aj inej legislatívy, absentuje. Odrážajúc sa od jej gramatického výkladu v rámci slovenských slovníkov, nenávisť predstavuje silný citový odpor, nepriateľský vzťah alebo nevraživosť.³² Smieško v súvislosti s použitím tohto pojmu v rámci trestnoprávneho zákonodarstva, hovorí o jeho nevhodnosti a o tom, že nejde o pojem právny, ale skôr psychologický. Za vhodnejší by považoval použitie pojmu predsudok.³³ Aj keď

³²<https://slovník.juls.savba.sk/?w=nen%C3%A1vis%C5%A5&s=exact&c=G779&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>

³³ SMIEŠKO, I.: Internet a trestné činy extrémizmu (dizertačná práca). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Katedra trestného práva a kriminológie; študijný odbor: 3. 4. 7. Trestné právo, 2017, s. 65

súhlasíme s touto Smieškovou konštrukciou a kritikou použitia tohto pojmu, aj vzhľadom na tlak európskej legislatívy, je nepravdepodobné, že k zmenám v tejto oblasti dôjde. Napriek tomu však zastávame názor, že nenávisť ako taká je čisto subjektívnym kritériom. Varovným príkladom zo zahraničia môže byť napr. legislatíva kanadského Bill C-16, ktorá novelizuje kanadský trestný kódex do ktorého sa dopĺňa pojem „rodovej identity“ a „rodového vyjadrenia“. Podľa kritikov tejto legislatívy, môže dôjsť k trestnému činu z nenávisti aj v prípade, ak osoba odmietne oslovovať inú osobu podľa jej preferovaného rodového zámene.³⁴

Násilie je už pojmom jednoznačnejším a k jeho výkladu možno pristúpiť v zmysle jeho trestnoprávneho vymedzenia. Podľa názoru autorov tohto článku je práve kategória násilia, resp. výzvy k násiliu najlepším objektívnym deliacim kritériom, ktoré by mohlo byť použité ako hranica medzi prejavmi, ktoré požívajú slobodu prejavu a tými, ktoré nie.

Odlíšné zaobchádzanie resp. diskriminácia je rovnako ako násilie pojmom dobre udomácneným v právnom poriadku Slovenskej republiky, a to napr. v zákone č. 365/2004 Z.z. antidiskriminačný zákon. Práve odlíšné zaobchádzanie je jedným z prejavov, ktoré sú typické pre pravicový extrémizmus.³⁵

Priestupkový zákon v objektívnej stránke predmetného priestupku ďalej uvádza, že musí dôjsť k obhajobe, podpore alebo podnecovaniu nenávisti, násilia a odlíšného zaobchádzania. **Podporu** môžeme vymedziť analogicky vo vzťahu k výkladu trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd podľa § 421 Trestného zákona. V týchto konotáciách teda pôjde najmä o podporu morálnu, a teda utvrdzovanie ostatných v ich nenávistnom konaní. **Obhajoba** násilia, nenávisti alebo odlíšného zaobchádzania je obsiahnutá aj v definícii extrémistického materiálu, no ani Trestný zákon ju partikulárne nešpecifikuje. S odkazom na gramatický výklad pôjde v tomto zmysle o konanie komisívne alebo verbálne smerujúce k obraňovaniu, zastávaniu sa nenávisti, násilia.³⁶ Ďalším spôsobom, ktorým možno naplniť objektívnu stránku analyzovaného priestupku je **podnecovanie**. Podnecovanie podľa Herczegovho výkladu označuje myšlienkový prejav páchatel'a. Jeho cieľom je vyvolať v ostatných silnú negatívnu emóciu³⁷, ktorou je v tomto prípade nenávisť, alebo výzva k násiliu vo vzťahu k vymedzeným skupinám, alebo jednotlivcom kvôli ich osobným atribútom, ktorými sú:

- **rasa** : predstavuje skupinu ľudí s rovnako dedične podmienenými znakmi, ktoré ich odlišujú od iných rás. Ide napr. o tvar lebky, postavy a farbu pleti. **Farba pleti**, je v rámci analyzovanej skutkovej podstaty samostatným dôvodom deliktuálnych konaní približených vyššie. Srebalová uvádza, že farba pleti je jedným z atribútov rasy a na základe toho, ako je uvedená vo výpočte § 47a písm. b) ide o pojem špecifickejší.³⁸
- **národ, národnosť a etnická skupina** : ide o pomerne zameniteľné pojmy. Kým národ definujeme ako skupinu osôb zdieľajúcu rovnakú kultúru, históriu alebo štátne územie, národnosť predstavuje príslušnosť k národu. Etnická skupina sa naproti tomu vyznačuje

³⁴ Bližšie pozri napr. BISTÁK, R.: Sloboda prejavu versus politická korektnosť. In: Dny práva 2018. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta. 2018. s.8-21.

³⁵ LICHNER, V. a kol.: Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Filozofická fakulta. Košice. 2018. s. 118.

³⁶ <https://slovník.juls.savba.sk/?w=obhajoba&s=exact&c=Vb05&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernalak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>

³⁷ HERCZEG, J.: Trestné činy z nenávisti. 1. vydání. Praha: ASPI a.s., 2008, s. 44.

³⁸ SREBALOVÁ, M. a kol.: Zákon o priestupkoch. 2. vydanie. Bratislava: Nakladateľstvá C. H. Beck, 2020, s. 217.

pocitom spolupatričnosti a spoločnou kultúrou. V Slovenskej republike takéto etnické skupiny predstavujú napr. Rómovia, Gorali alebo Rusíni.

- **pôvod rodu:** v tomto prípade označuje súhrn anglického ekvivalentu „sex“, teda pohlavie a „gender“, teda rod. Pohlavie v tejto súvislosti označuje biologickú charakteristiku človeka, muža alebo ženy, na základe jeho pohlavných orgánov, chromozómovej alebo hormonálnej výbavy. Rod je naproti tomu „súbor vlastností, charakteristík, činností a znakov, ktoré mužom a ženám pripisujeme a s ktorými sa muži a ženy v rôznej miere stotožňujú.“³⁹
- **náboženské vyznanie :** v kontexte analyzovanej skutkovej podstaty znamená nielen príslušnosť jednotlivca k organizovanej forme vyznávania náboženstva, ale ochrana je poskytovaná aj osobám bez náboženského vyznania.

Skutková podstata uvedená v § 47a ods. 1 písm. b) rovnako korešponduje s niekoľkými extrémistickými trestnými činmi. V prvom rade je to skutková podstata uvedená v § 424, t.j. trestný čin podnecovania k národnostnej, etnickej a náboženskej nenávisti, kde dochádza k prekryvaniu skutkových podstát analyzovaného priestupku a trestného činu takmer jedna ku jednej.

Z hľadiska aplikačnej praxe sa však môžeme stretnúť aj so situáciou, kedy súd rekvalifikoval stíhanie osoby z dôvodu spáchania trestného činu podľa § 423 hanobenia národa, rasy a presvedčenia na priestupok extrémizmu. Dokladom takéhoto prístupu súdnej praxe je uznesenie sp. zn. 2To/21/2018 Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 11.10.2018 proti odsúdeniu páchatel'a za trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 Trestného zákona. Krajský súd uznesením zrušil prvostupňový rozsudok a postúpil vec Policajnému zboru Slovenskej republiky s tým, že nejde o trestný čin a predmetné konanie je potrebné prejednať ako priestupok extrémizmu. Konanie páchatel'a v tomto prípade súviselo so zverejnením série videí na internetovom portáli YouTube. Prvé z nich nieslo názov „PREZIDENT SR JE FAŠISTA... TVRDÍ CIGÁN, ČO NECIGÁNI...!!!!“, kde uviedol, že: „Židovskí boháči, zbohatlíci, ktorí organizujú, intrigujú, vytvárajú ekonomické a rasové napätie vytvorili Hitlera, podporovali ho.“ Následne uviedol aj, „organizátorom genocídy sú najbohatší Židia na tejto planéte“, „Židia vytvárajú angloamerickú ríšu, ktorá je založená na otrockom systéme“. Ďalším videom bolo video s názvom „ZLO VO SVETE SA VOLÁ NAJBOHATŠÍ ŽIDIA SVETA“, kde okrem iného uviedol : „kto financoval Hitlera, no najbohatší Židia na tejto planéte, kto financoval Lenina, no najbohatší Židia na tejto planéte, kto financoval I., II. a teraz aj III. svetovú vojnu, no najbohatší Židia na tejto planéte“, „Hitler bol organizovaný najbohatšími Židmi na tejto planéte“, „zabíja nás tu liberálna trhová ekonomika, za ktorou sú najbohatší Židia“. Posledné video pod názvom „NEGRAMOTNÝ CIGÁN ODHALUJE 10 TISÍC ROKOV UTAJENÚ PRAVDU“ obsahujúce výrok „demokraciu, zdokonalené otroctvo zaviedli oficiálne Židia.“ Odvolací súd sa síce stotožnil so skutkovými zisteniami súdu prvostupňového, no vyslovil, že tento nesprávne posúdil vec ako prečin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 písm. a) Trestného zákona. Súd v argumentácii bez bližšieho kontextu uviedol, že obžalovaný dosiahol iba základné vzdelanie, no súčasne je jeho záľubou aj čítanie odbornej literatúry spoločenskovedného zamerania, na základe čoho dospel k vlastným názorom, ktoré prezentoval v uverejnených videách na portáli YouTube, t.j. že „zlo na svete spôsobili najbohatší Židia.“ Súd v tejto súvislosti skonštatoval, že „obžalovaný vyjadril svoj názor, ktorý však nie je útokom na židovský národ, ale na najbohatších Židov na tejto planéte, a to konkrétne tých, ktorí podľa obžalovaného spáchali genocídu vlastného národa a konkrétne

³⁹ Tamtiež.

na najbohatšie židovské rodiny na tejto planéte, čo nie je totožné so židovským národom." Mimoriadne zaujímavým pre účely nášho článku a nastoleného problému dvojkoľajnosti právnej represie v oblasti extrémizmu je argumentácia odvolacieho súdu vo vzťahu k zavineniu. Súd v týchto intenciách poukázal na zložitost' jeho preukázania v predmetnom prípade a vyslovil, že zavinenie spočíva na zložke poznania a vôle, pričom ide o vnútorný psychický vzťah páchatel'a. Súd uvádza, že tento vnútorný psychický vzťah „...je navonok poznateľný len tým, že buď verbálnu informáciu o ňom poskytne sám páchatel', najčastejšie vo svojej výpovedi, alebo tým, že sa prejaví v správaní páchatel'a." Nadväzujúc na túto argumentáciu súd zdôraznil, že **úmysel páchatel'a „nemožno v žiadnom prípade len predpokladať, ale je nutné ho na základe zistených okolností preukázať."** Súd ďalej veľmi stručne vymedzuje výpočet objektívnych okolností na základe ktorých možno preukázať úmysel, aj keď v danej veci chýba priznanie páchatel'a. Sem demonštratívne zaraďuje napr. povahu činu, spôsob jeho vykonania, alebo „iné okolnosti objektívnej povahy", čo, žiaľ, odvolací súd ďalej nerozvádza. Na druhej strane úsudok o zavinení je v prípade absencie priznania možné vyvodit' zo zistených subjektívnych okolností, napr. pohnútky, alebo motívu trestného činu. **Tieto okolnosti, subjektívne a objektívne je nutné hodnotit' v ich vzájomnej súvislosti.** Na tomto mieste súd spresňuje, že: „Nemožno prikladať zásadný význam len niektorým z nich a ostatné pominúť, alebo ich do hodnotenia zahrnúť len okrajovo, či izolovane. V posudzovanej veci krajský súd dospel k záveru, že **videá, ktoré obžalovaný zverejnil, nie sú spôsobilé naplnit' objektívnu stránku skutkovej podstaty prečinu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 písm. a) Tr. zák., pričom zároveň nedošlo ani k naplneniu subjektívnej stránky tohto prečinu, nakoľko obvinenému nebol bez akýchkoľvek pochybností preukázaný úmysel hanobiť židovský národ, ale ani úmysel hanobiť verejne jednotlivca alebo skupinu osôb pre ich príslušnosť k tomuto národu. Konanie obžalovaného nevykazuje taký stupeň závažnosti, aký pre naplnenie všetkých pojmových znakov svojej skutkovej podstaty vyžaduje prečin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 písm. a) Tr. zák.** „ Súd v ďalšej argumentácii poukázal, že použil na verejnosti obrazovo-zvukové vyhotovenie, čo súd posudzuje ako „vysokú formu negativistického postoja voči iným osobám – ekonomickým „špičkám" židovského národa, ktoré charakterizuje ekonomické bohatstvo a „šírenie zla" (nie je však podstatná ich židovská národnosť)." Súd v samom závere už len konštatuje, že keďže nebolo preukázané úmyselné konanie páchatel'a „pri správnom postupe bolo preto možné konanie obžalovaného právne posúdiť ako priestupok extrémizmu podľa § 47a ods. 1 písm. b) Zák. č. 372/1990 Z. z." ⁴⁰

Možno povedať, že v analyzovanom rozhodnutí sa potvrdzujú citované slová Burdu z úvodnej časti predkladaného článku, kde poukazuje na dvojkoľajnosť represívnej protiextremistickej legislatívy a varuje pred tým, že mnoho extrémistických deliktov bude riešených práve ako priestupok. Predmetné rozhodnutie síce poukazuje iba na konkrétnu situáciu, no je možno v nej v istom zmysle badať alibizmus súdu. Ten síce poukazuje na negativistický postoj obžalovaného k iným ľuďom vyjadrený vo videách, no akosi nesmelé a v zátvorke dodáva, že vo vzťahu k tomuto negativistickému postoju nie je podstatná židovská národnosť bližšie nekonkretizovaných „ekonomických špičiek židovského národa". V prípade nepodstatnosti židovskej národnosti v tejto právnej veci sa však pýtame prečo súd nerozhodol o oslobodení obžalovaného? Možno sa len domnievať, či tomu je tak preto, že

⁴⁰ Uznesenie sp. zn. 2To/21/2018 Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 11.10.2018.

existuje úroveň priestupku, ktorý je možné spáchať aj z nedbanlivosti a súd vec bez ďalšieho jednoducho postúpil nižšiemu orgánu. Samotná konštatácia súdu o nepodstatnosti židovskej národnosti „najbohatších Židov planéty“ v negativistickom postoji obžalovaného vyznieva pomerne absurdne. V tomto prípade, pridržajúc sa výkladu súdu, by z nášho pohľadu následne nebolo možné vyvodit' ani priestupkovú zodpovednosť, nakoľko pri vylúčení národného pôvodu súdom ako znaku objektívnej stránky by následne aj v zmysle priestupku neexistovala skupina voči ktorej sa prostredníctvom konaní vymedzených v § 47a ods. 1 písm. b) obhajovala, podporovala alebo podnecovala nenávisť, násilie alebo odlišné zaobchádzanie, čo i len nedbanlivostnou formou. Súd dokonca vo svojom rozhodnutí nespomína ani násilie, ani nenávisť, pričom odkazuje iba na negativistický postoj, čo nemožno logickým výkladom vyložiť ako „silný citový odpor, nevraživosť alebo nepriateľstvo“, čo hovorí definícia nenávisti v zmysle slovenských slovníkov.

Korešpondujúcim trestným činom vo vzťahu ku skutkovej podstate b) je z hľadiska jeho vymedzenia aj trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti v zmysle § 424 Trestného zákona. Vymedzenie týchto dvoch deliktov sa výrazne prekrýva najmä v objektívnej stránke priestupku. Žiaľ, na preukázanie ich príbuznosti, resp. problematikosti zaradenia určitého konania pod tento priestupok, alebo trestný čin nedisponujeme žiadnym rozhodnutiami, ktoré by náš výrok potvrdili. Z medializovaných informácií však vieme, že v máji 2014 bolo začaté trestné stíhanie vo veci spáchania prečinu podnecovania národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti za status (po danom incidente už bývalej) moderátorky RTVS Kristíny Kormúthovej. Tá na sociálnej sieti Facebook uverejnila status v znení: „Zobudiť sa 4:30 na to, že si myslíte, že vám padá strecha na hlavu a to pri tom nejaký nedonosný smradľavý cigáň vám z domu kradne 4-metrovú odkvapovú rýnu, je také slovenské. Prečo „toto“ nemôžeme my poľovníci strieľať ako škodnú?“⁴¹ V danom konaní badáme pomerne nápadný prejav nenávisti, ktorý je doplnený povzdychom a dehumanizovaným označením človeka ako „toto“, ba zo skúmania gramatickej stránky statusu možno badať aj podnecovanie násilia otázkou, „prečo toto nemôžeme my poľovníci strieľať ako škodnú.“ Zarážajúcejšie na tom je to, že dané trestné stíhanie bolo zastavené a podľa ďalších medializovaných informácií bola Kormúthová sankcionovaná v priestupkovom konaní za spáchanie priestupku⁴² proti občianskemu spolunažívaniu, i keď už vtedy bola účinná novela priestupkového zákona, ktorá zaviedla priestupky extrémizmu. Daná situácia je rozpačitá aj vo svetle toho, že v iných prípadoch bola aj za miernejšie vyjadrenia vyvodená trestná zodpovednosť (napr. voči Mazurekovi, keď počas relácie v rádiu Frontinus uvádzal rôzne hanlivé výroky na adresu rómskej menšiny).

K písm. c):

Skutková podstata predmetného priestupku zahŕňa niekoľko alternatívnych foriem naplnenia objektívnej stránky, pričom odkazuje na niektoré ustanovenia priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu a proti majetku. Pri každom sa zároveň vyžaduje, aby bol prítomný faktor nenávisti, či už etnickej alebo rasovej alebo nenávisti z dôvodu farby pleti,

⁴¹ Dostupné online ku dňu 12.05.2021: <https://www.cas.sk/clanok/281537/moderatorka-z-rtvs-sokuje-rasizmom-nedonoseny-smradlavvy-cigan-preco-toto-nemozeme-strielat/>

⁴² Dostupné online ku dňu 12.05.2021: <https://romovia.sme.sk/c/7287673/stihanie-kormuthovej-za-rasizmus-na-facebooku-zastavili.html>

rodu alebo náboženského vyznania, tak ako sú tieto atribúty vymedzené v skutkovej podstate pod písm. b). Priestupku v zmysle analyzovaného ustanovenia sa teda dopustí ten, kto:

- z dôvodu národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti, pôvodu rodu alebo z dôvodu náboženského vyznania inému ublíži na cti tým, že ho urazí alebo vydá na posmech (§ 49 ods. 1 písm. a);
- inému **z nedbanlivosti** ublíži na zdraví (§ 49 ods. 1 písm. b);
- alebo **úmyselne** naruší občianske spolunažívanie vyhrázaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním (§ 49 ods. 1 písm. d);
- kto úmyselne zničí alebo poškodí cudziu vec z dôvodu národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti, pôvodu rodu alebo z dôvodu náboženského vyznania (§ 50 ods. 1);

Ako je možné pozorovať, ide o široký okruh konaní, ktoré v tomto ustanovení priestupkový zákon upravuje ako priestupky extrémizmu. V tejto súvislosti je dôležitým povedať, že ak dôjde k naplneniu odkazovaných skutkových podstát s prítomnosťou kritéria nenávisti z vymedzených dôvodov, administratívnoprávna zodpovednosť nebude vyvodzovaná v intenciách odkazovaných ustanovení, teda nie podľa § 49 resp. § 50, ale podľa § 47a upravujúceho priestupky extrémizmu. Srebalová a kol. prízvukujú, že daná úprava je zdôvodnená nebezpečnosťou daných skutkov a absolútnou neakceptovateľnosťou extrémistického správania v demokratickej spoločnosti, pričom tieto vymedzené v § 47a ods. 1 písm. c) možno sankcionovať prísnejšie, a teda je možné uložiť vyššiu pokutu, t.j. až do 1000 EUR.⁴³ Rozdielnym v rámci tejto skutkovej podstaty je diferenciácia zavinenia, ktorá je nevyhnutná na vznik administratívnoprávnej zodpovednosti. Ak teda spáchanie priestupku spočíva v narušení občianskeho spolunažívania vyhrázaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním alebo v zničení alebo poškodení cudzej veci, zákon vyžaduje **úmyselné zavinenie**.⁴⁴ **Iba z nedbanlivosti** možno spáchať skutkov, ktorý spočíva v ublížení na zdraví z vyššie vymedzených dôvodov. Zákonodarca tak v tomto smere vyníma možnosť priestupkovej zodpovednosti za úmyselné ublíženie na zdraví z dôvodu rasovej, etnickej nenávisti a pod., čím naznačuje, že v prípade úmyslu by mohlo ísť o splnenie kritéria osobitného motívu podľa § 140, písm. e) a následné vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za spáchanie zločinu ublíženia na zdraví v zmysle § 155 ods. 2 písm. c).

Administratívnoprávna zodpovednosť v zmysle tohto ustanovenia bola vyvodená voči Y.Y., ktorá mala použiť v telefonáte rôzne nadávky voči svojmu bývalému manželovi A.A. a svokrovi B.B., ktorý je inej, v analyzovanom rozhodnutí, anonymizovanej národnosti. Y.Y. mala okrem iného svojej dcére hovoriť o tom, že jej priezvisko, ktoré nesie po svojom otcovi A.A. a ktorý je inej národnosti je teroristické, pričom podpis Y.Y. na sadre dcéry okomentovala rovnako ako teroristický. Tým mala naplniť znaky skutkovej podstaty priestupku extrémizmu podľa § 47a ods. 1 písm. c), a teda, že inému ublížila na cti tým, že ho urazila, vydala na posmech a úmyselne narušila občianske spolunažívanie hrubým správaním.

⁴³ SREBALOVÁ, M. a kol.: Zákon o priestupkoch. 2. vydanie. Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, 2020, s. 217.

⁴⁴ ALÁČ, M.: Niekoľko úvah k skutkovým podstatám vybraných priestupkov. In: Verejná správa a priestupky. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. EUROKÓDEX. Žilina. 2016. s. 12.

K písm. d):

Skutková podstata zahrnutá pod týmto písmenom je legislatívnou novinkou a do priestupkového zákona bola doplnená jeho nepriamou novelizáciou zákonom č. 338/2020 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. Zavedením tohto priestupku zákonodarca vytvára právny rámec, prostredníctvom ktorého možno sankcionovať toho, kto zrealizuje, iniciuje, rozhodne, umožní alebo inak sa podieľa na umiestnení vyobrazenia alebo symbolu oslavujúceho, obhajujúceho alebo propagujúceho režim alebo predstaviteľa komunistickej, nacistickej alebo fašistickej ideológie. Podstatou predmetnej novelizácie je reakcia zákonodarcu na situáciu v Slovenskej republike, kde aj po novembri 1989 prebiehajú iniciatívy týkajúce sa umiestňovania rôznych pamätných tabúl s odkazom na vymenované totalitné režimy. I keď v trestnom zákone máme ustanovenia postihujúce extrémistickú symboliku, resp. symboliku totalitných režimov, podľa dôvodovej správy orgány činné v trestnom konaní takéto konania nepovažujú za dostatočné na naplnenie skutkových podstát trestných činov ako napr. v zmysle § 422 až 422d Trestného zákona.⁴⁵ Osobitne sa zákaz umiestňovať vymedzenú symboliku v zmysle predmetnej novely nachádza aj v legislatíve zákona č.125/1996 Z.z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického režimu v § 7a, a rovnako aj v zákone č. 487/2013 Z.z. o protifašistickom odboji, postavení a pôsobnosti Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v § 6a. Dôležitým v tomto kontexte z pohľadu protiextrémistickej legislatívy je konštatovanie dôvodovej správy, keď uvádza, že takáto úprava môže napomôcť pri stíhaní extrémistických trestných činov a to najmä v rovine eliminácie potreby znaleckého dokazovania, ktoré by preukazovalo, *„že komunistický režim bol založený na ideológii, ktorá smerovala k potlačeniu základných práv a slobôd, ale aj z dôvodu jasného pomenovania, spresnenia a tvrdenia, že komunistický režim je nielen odsúdeniahodný, ale aj zločinný a nelegitímny“*⁴⁶

Na podklade vyššie uvedenej analýzy priestupkov, ako najvýraznejších represívnych nástrojov správneho práva v oblasti boja proti extrémizmu, sme sa zamerali najmä na ich komparatívne aspekty vo vzťahu k extrémistickým trestným činom. Aj na základe badateľnej podobnosti niektorých skutkových podstát v trestnom alebo priestupkovom kódexe sme sa však nezaoberali otázkami ich sankcionovania. V tejto súvislosti je úplne najvýraznejším rozdielom medzi trestnoprávnymi a priestupkovými sankciami existencia trestu odňatia slobody v trestnej úprave. Na trest odňatia slobody je možné v prípade naplnenia niektorých skutkových podstát trestných činov extrémizmu odsúdiť páchatel'a aj na dlhoročné väzenie. Naproti tomu priestupková úprava, prirodzene, takouto sankciou nedisponuje. Základnou sankciou za spáchanie priestupku v zmysle priestupkovej úpravy je pokuta. V tomto opätovne Burda kritizuje administratívnoprávnu represiu, keď tvrdí, že vyvodzovanie zodpovednosti nemôže odstrašiť extrémistov, ktorí sú väčšinou fanatici, smiešnou pokutou.⁴⁷ Z hľadiska sankcií je však zaujímavejšie to, že i keď je akýkoľvek druh extrémizmu proklamovaný za spoločensky neakceptovateľný a odsúdeniahodný fenomén, rozdiel medzi tým, či bude niekto stíhaný za priestupok a dostane pokutu 1000 EUR ako predpisuje priestupkový zákon, alebo bude odsúdený na trest odňatia slobody, sú prinajmenšom priepastné. Táto priepastnosť je

⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu č.338/2020 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému.

⁴⁶ Tamtiež.

⁴⁷ BURDA, E.: Sprehl'adnenie protiextrémistickej legislatívy, In: VRÁBLOVÁ, M (ed.) Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Leges. Praha. 2019. s.29.

ešte desivejšia vo svetle problematickosti preukazovania naplnenia subjektívnej stránky trestného činu, ako aj to, že je postavená na hmlistých hraniciach medzi tým, čo je slobodný prejav a čo nie je.

Záver

Ako sme uviedli v úvode predkladaného článku, problematika extrémizmu je čoraz viac akcentovanou témou novodobej spoločnosti, na čo sa snaží reflektovať aj slovenský zákonodarca. Samotná úprava trestných činov a priestupkov extrémizmu, ktorá je viac-menej identická, neumožňuje v určitých momentoch jasne rozlíšiť, či v konkrétnom prípade ide o trestný čin extrémizmu, priestupok extrémizmu alebo ide o prejav slobodný, čo spôsobuje nejednotný postup orgánov činných v trestnom konaní, súdov alebo správnych orgánov pri ich postihovaní.

Na účely poskytnutia detailnejšieho pohľadu na danú problematiku sme sa v rámci predkladaného článku venovali v prvej časti najmä stručnému vymedzeniu protiextrémistickej legislatívy represívneho charakteru. V druhej časti sme sa následne obsirnejšie zamerali na oblasť vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti za spáchanie priestupkov extrémizmu. V tretej, záverečnej časti, predkladaného článku sme podrobili analýze jednotlivé skutkové podstaty priestupkov extrémizmu v komparácii s trestnými činmi extrémizmu a na konkrétnych prípadoch sme poukázali na jednotlivé problémy, ktoré pramenia predovšetkým z dvojkoľajnosti represívnej úpravy extrémizmu v Slovenskej republike.

Zoznam použitej literatúry

ALÁČ, M.: *Niekoľko úvah k skutkovým podstatám vybraných priestupkov*. In: Verejná správa a priestupky. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. EUROKÓDEX. Žilina. 2016.

BACHLEDA, V.: *Vybrané všeobecné a osobitné komparatívne atribúty správnych deliktov a súdnych deliktov*. 2014.

BISTÁK, R.: *Sloboda prejavu versus politická korektnosť*. In: Dny práva 2018. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta. 2018

BURDA, E.: *Sprehľadnenie protiextrémistickej legislatívy*, In: VRÁBLOVÁ, M (ed.) *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu*. Leges. Praha. 2019

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 2008.

HARVÁNEK, J. a kol.: *Teorie práva*. Plzeň. Vydavatelství Aleš Čeněk. 2008.

HERCZEG, J.: *Trestné činy z nenávisťi*. 1. vydání. Praha: ASPI a.s.. 2008.

IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.

JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál. 2001.

KURILOVSKÁ, L., KORDIK, M.: *Postavenie poškodených vo vybraných trestných činoch extrémizmu právnických osôb.*

LICHNER, V. a kol.: *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.* Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Filozofická fakulta. Košice. 2018.

POTASCH, P.: *Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov.* Žilina/Bratislava: Eurokódex/Paneurópska vysoká škola, 2011.

SEPEŠI, P.: *Zapadajú priestupky extrémizmu do systému právneho poriadku Slovenskej republiky?*

SMIEŠKO, I.: *Internet a trestné činy extrémizmu (dizertačná práca).* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Katedra trestného práva a kriminológie; študijný odbor: 3. 4. 7. Trestné právo, 2017.

SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch.* 2. vydanie. Bratislava: Nakladateľství C. H. Beck, 2020.

ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník I.: Komentář. § 1-421.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012.

VRABKO M. a kol. : *Správne právo hmotné. Všeobecná časť.* C.H.Beck. 2012.

Martin DAŇKO – Petra ŽÁRSKÁ: Nová právna úprava EU v oblasti digitálnych služieb⁴⁸

Abstrakt: Článok sa venuje analýze návrhu nariadenia o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene smernice 2000/31/ES o elektronickom obchode, kde jeho autori sa zamerali najmä na rozbor nových povinnosti poskytovateľov digitálnych služieb. Príspevok analyzuje a hodnotí dôvody, ciele a vybrané opatrenia návrhu nariadenia z pohľadu nových výziev kyberpriestoru v oblasti digitálnych služieb.

Abstract: The article analyses the proposal for a regulation on the single market for digital services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31 / EC on electronic commerce, where its authors focused in particular on the analysis of new obligations for digital service providers. The paper analyzes and evaluates the reasons, objectives and selected measures of the draft regulation in view of the new challenges of cyberspace in the field of digital services.

Kľúčové slová: elektronický obchod, digitálne služby, poskytovateľ digitálnych služieb, veľmi veľké online platformy.

Key words: e-commerce, digital services, digital service provider, very large online platforms.

Autori:

Mgr. Martin Daňko, PhD.

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

martin.danko@flaw.uniba.sk

Mgr. Petra Žárská, PhD., LL.M

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

petra.zarska@flaw.uniba.sk

---

⁴⁸ Vypracovanie tohto článku bolo podporené Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV – 17 – 0403. Projekt: Vplyv vzájomného uznávania prostriedkov elektronickej identifikácie na elektronické služby verejnej správy.

Úvod

Pri písaní vedeckých článkov častokrát sklzneme do roviny všeobecných fráz, ktoré možno netreba považovať za tak všeobecné ako skôr ide o realitou vybrúsené notoriety. Ani v tomto prípade sa nevieme ubrániť konštatovaniu, že pri písaní o regulácii digitálnych služieb, resp. o návrhu novej právnej regulácie digitálnych služieb by sme nemali opomenúť skutočnosť, že digitálne služby prerastajú, a úplne zodpovedne môžeme povedať, že v niektorých sociálnych skupinách už prerástli horizontom bytia jednotlivca ako aj celej spoločnosti.

Digitálne služby sú obsahovým naplnením prechodu analógového sveta do digitálu, kde kyberpriestor vytvára nové možnosti sociálnych vzťahov bez ohľadu na druh a obsah tohto vzťahu. Aj EÚ si uvedomuje dôležitosť prínosu progresu v oblasti poskytovania digitálnych služieb a nie je možné nesúhlasiť, že tento progres je nosným v otázke budovania jednotného vnútorného trhu v online cezhraničnom obchode. EÚ si uvedomuje, že obchod, či už na úrovni profesionálov alebo spotrebiteľov kvantitatívne rastie vďaka možnostiam, ktoré kyberpriestor ponúka.⁴⁹

1. Dôvody potreby novej regulácie digitálnych služieb

Pre pochopenie potreby novej regulácie digitálnych služieb prostredníctvom návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o jednotnom trhu s digitálnymi službami (akt o digitálnych službách) a o zmene smernice 2000/31/ES je nutné si položiť základnú otázku, do akej miery došlo k zmenám na jednotnom trhu EÚ s digitálnymi službami, aby na ich základnú reguláciu postačovala harmonizácia prostredníctvom Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode). Povaha rozsah a význam digitálnych služieb sa dramaticky zmenili, nakoľko obchodné modely, ktoré vznikli s veľkými online platformami, ako sú sociálne siete alebo trhoviská, zmenili prostredie digitálnych služieb v EÚ. O tom, že tieto služby sú v súčasnosti využívané veľkým množstvom občanov EÚ nie sú pochybnosti. Môžeme skonštatovať, že ich dennodenné použitie je založené na mnohostranných obchodných modeloch podporených silnými sieťovými efektmi.⁵⁰

Predstavy na pôde EÚ o využití digitálnych technológií smerujú do každého aspektu života jednotlivca, ktorý si musí uvedomiť, že budúcnosť udržateľného rozvoja znamená podporu princípu udržateľnosti v rovine hospodárskej, spoločenskej a neposlednom rade aj v rovine environmentálnej. K tejto úlohe v nemalej miere prispieva aj existencia a využívanie digitálnych služieb. Toto tvrdenie sa preukázalo ako pravdivé počas pandémie COVID-19, kde došlo k pomerne rýchlej, ale hlavne nevyhnutnej transformácii mnohých aj bežných životných činností do sveta digitálnych technológií. Využitie digitálnych služieb nemá len pozitíva, nakoľko dokážeme identifikovať aj ich nevýhody a riziká. Primárne je úlohou dobre nastavenej právnej regulácie minimalizovať riziká a spoločensky neželané javy, ktoré vznikajú pri poskytovaní

⁴⁹ Nárast elektronického obchodu (pre služby a tovar predávaný online) bol za posledných 20 rokov stabilný. V súčasnosti je približne 20 % európskych podnikov zapojených do elektronického obchodu. Z tých, ktorí predávajú tovar online, 40 % využíva na oslovenie svojich zákazníkov online trhoviská. Bližšie pozri: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> V roku 2002, krátko po nadobudnutí účinnosti smernice o elektronickom obchode, len 9 % Európanov nakupovalo tovar online, dnes ich už nakupuje online viac ako 70 %. Bližšie pozri: DUCH-BROWN A MARTENS: Prekážky cezhraničného elektronického obchodu na jednotnom digitálnom trhu EÚ In. Inštitút pre perspektívne technologické štúdie. Pracovný dokument o digitálnej ekonomike č. 2015/07. Európska komisia.

⁵⁰ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document PROPOSAL FOR A REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC, SWD/2020/348 v konečnom znení, (ďalej „Posúdenie vplyvov návrhu DSA“) bod 10.

digitálnych služieb. To je možné dosiahnuť len pri identifikovaní problémov, ktoré je potrebné odstrániť. EÚ vníma tri druhy problémov, na ktorých prekonanie je nevyhnutné prijať nariadenia DSA. Ide o problémy:

1. Existencia nelegálnych online aktivít,
2. Systémové riziká súvisiace s existenciou online platforiem,
3. Nedostatočná primeraná ochrana základných práv.

Existencia nelegálnych aktivít predovšetkým predstavuje: a) predaj nelegálneho tovaru, ako je nebezpečný tovar, nebezpečné hračky, nelegálne lieky, falzifikáty, podvody a iné praktiky porušujúce ochranu spotrebiteľa, alebo dokonca obchodovanie s voľne žijúcimi zvieratami, nelegálny predaj chránených druhov atď.,⁵¹ b) šírenie nezákonného obsahu⁵², ako je materiál so sexuálnym zneužívaním detí⁵³, teroristický obsah, nezákonné nenávistné prejavy a nezákonné reklamy zamerané na jednotlivcov, obsah porušujúci práva duševného vlastníctva atď., c) poskytovanie nezákonných služieb, ako sú nevyhovujúce ubytovacie služby na platformách krátkodobého prenájmu, nezákonné marketingové služby, služby porušujúce ustanovenia o ochrane spotrebiteľa alebo nerešpektovanie povinností rozšírenej zodpovednosti výrobcu.

Digitálne služby môžu prispieť alebo dokonca vyvolať nezákonné online aktivity v závislosti od spôsobu protiprávneho konania, ku ktorému dochádza. Poskytovatelia digitálnych služieb akými sú webové stránky online obchodov, rôznorodé aplikácie, hazardné hry alebo online hry môžu sami porušovať právny poriadok nekalosúťažným konaním v podobe zavádzania spotrebiteľov alebo aj predajom nelegálnych produktov. Tento problém EÚ vníma ako otázku aplikačnú, nakoľko upozorňuje na skutočnosť, že takmer 80% všetkých oznámení a žiadostí o pomoc členskými štátmi v súvislosti s cezhraničnými otázkami sa týka porušení zo strany takýchto online služieb. Prezentované údaje boli zistené ako štatistické dáta⁵⁴ systému IMI.⁵⁵

Ďalším aspektom zdôvodňujúcim nárast nelegálnych online aktivít je matematická logickosť tvrdenia, že zo zvyšujúcim sa využívaním online platforiem sa objavilo viac príležitostí

⁵¹ Celkový dovoz falšovaného tovaru do Európy v roku 2016 dosiahol 121 miliárd EUR 24 a 80 % výrobkov, ktoré colné orgány odhalili, zahŕňali malé balíky, o ktorých sa predpokladá, že išlo o cezhraničné nákupy prostredníctvom online trhovísk alebo priamych webových stránok predajcov. Rastú ja cezhraničné nákupy spotrebiteľov od výrobcov so sídlom mimo Európy (zo 14 % v roku 2014 na 27 % v roku 2019). Bližšie pozri: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E-commerce_statistics_for_individuals

⁵² V prípade nezákonných prejavov je obzvlášť ťažké odhadnúť objemy a šírenie obsahu, v poslednom rade preto, že väčšina dostupných informácií odkazuje na vlastné definície nenávistných prejavov platforiem, a nie na právne definície, ako je napríklad referencia na EÚ. Nezákonné nenávistné prejavy, ako sú definované v rámcovom rozhodnutí 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti určitým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva a vnútroštátnych zákonov, ktoré ho transponujú, znamenajú každé správanie, ktoré verejne podnecuje k násiliu alebo nenávisti smerujúcej k proti skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženstva, pôvodu alebo národného alebo etnického pôvodu. Napríklad Facebook oznámil apríla až jún 2019 prijal opatrenia proti 4,4 miliónom kusov obsahu považovaného za nenávistné prejavy podľa definícií svojich komunitných štandardov 35 a porovnateľne 22,5 miliónom v rovnakom období v roku 2020. Bližšie pozri: <https://transparency.fb.com/data/community-standards-enforcement/?from=https%3A%2F%2Ftransparency.facebook.com%2Fcommunity-standards-enforcement>

⁵³ Zvyšuje sa použitie telefonických čísel harmonizovaných služieb sociálneho významu, známeho ako horúce linky. Tento trend registruje aj organizácia EÚ INHOPE, ktorej poslaním je podporovať sieť horúcich liniek v boji proti online materiálom sexuálneho zneužívania detí. Podľa EÚ INHOPE sa počet snímok spracovaných v rokoch 2017 až 2019 takmer zdvojnásobil. Správy obsahujú viacero obrázkov a že nezákonnosť podlieha overeniu zo strany zúčtovacích stredísk, štatistiky INHOPE ukazujú, že až 70 % nahlásených obrázkov je nezákonných. Bližšie pozri: https://www.inhope.org/media/pages/the-facts/download-our-whitepapers/803148eb1e-1600720887/2020.09.18_ih_annualreport_digital.pdf

⁵⁴ Bližšie pozri údaje Eurostatu o elektronickom obchode za rok 2020 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200420-1>

⁵⁵ Informačný systém o vnútornom trhu (IMI) je bezpečný viacjazyčný online nástroj na výmenu informácií medzi orgánmi verejnej správy, ktoré sa podieľajú na vykonávaní právnych predpisov EÚ v praxi. Bližšie pozri: https://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/about/index_sk.htm

na šírenie a zintenzívnenie šírenia nezákonného obsahu, tovaru alebo služieb. Páchatelia využívajú digitálne služby na svoju protiprávnu činnosť. Od hostovania obsahu v službách zdieľania súborov až po šírenie hypertextových odkazov prostredníctvom najpoužívanejších platforiem sociálnych sietí, kde možno osloviť najširšie publikum. Okrem toho, takéto služby sú samy osebe postavené na optimalizáciu prístupu k obsahu alebo komerčným ponukám a ich systémy možno manipulovať a zneužiť, aby používatel'ov ľahšie priviedli k nelegálnemu tovaru, obsahu alebo službám. V prípade veľmi veľkých online platforiem naberá takéto protiprávne konanie úplne nový rozmer, kde je možné osloviť najvyšší počet používateľ'ov a kde je rozšírenie nezákonného obsahu a činnosti následne najvplyvnejšie.⁵⁶ EÚ identifikovala problém v nedostatkoch veľmi veľkých platforiem, ktorým chýbajú potrebné stimuly a dohľad, aby zaručili bezpečnosť a súkromie používateľ'ov a zabránili klamlivým a podvodným praktikám.⁵⁷

Riziká, ktoré priniesli do kyberpriestoru online platformy sú záložné na hrozbách ekonomiky pozornosti. Ekonomika pozornosti predstavuje sociologický koncept, podľa ktorého ľudské správanie sa rozvíja online v ekonomike, v ktorej je ľudská pozornosť hlavná prevládajúca komodita. Digitálna sféra je navrhnutá tak, aby ľudia poskytovali svoje cenné zdroje čas, pozornosť a dáta bez ohľadu na náklady – pre seba a ostatných. Toto využíva určité črty ľudského správania, čo sťažuje riešenie na individuálnej úrovni. Na spoločenskej úrovni, koordinácia je potrebná na zabezpečenie súkromia a autonómie ako verejného statku, inak dôjde k hlbokému konfliktu s princípmi demokracie, slobody a rovnosti.⁵⁸ Šírenie informácií prostredníctvom veľmi veľkých online platforiem je systémové a má schopnosť formovať obchodné správanie ich užívateľ'ov. Tento obchodný model je založený na prepojení používateľa z informáciami, ktoré sú pre daného používateľa najrelevantnejšie. Toto prepojenie má komerčné ciele, pretože má ovplyvniť spotrebu používateľa platformy takým spôsobom, aby používateľ pozitívne reagoval na ciele reklamu, resp. na odplatne poskytované služby používanou platformou. Používateľ môže byť cieľom manipulácie, ktorá sa odohráva na online platformách prostredníctvom koordinovaných útokov a neautentického správania, určitých správ alebo správania online. Takéto praktiky vedú k úmyselnému zneužívaniu systému platforiem na podnecovanie k násiliu alebo sebapoškodzovaniu (škodlivému najmä pre deti a v kontexte rodovo podmieneného online násilia), konšpiračné teórie, dezinformácie súvisiace so základnými zdravotnými problémami (ako sú pandémie COVID-19 alebo očkovanie), politické dezinformácie atď.⁵⁹ Podobné nástroje na zosilnenie, či už prostredníctvom algoritmických odporúčaní alebo navrhovania „tmavých vzorov“⁶⁰, môžu tiež ovplyvniť výber spotrebiteľ'ov na trhoch a mať vplyv na schopnosť predajcov osloviť spotrebiteľ'ov.

Nie je jednoduché prijať opatrenia, ktoré by dokázali nájsť dôležitú rovnováhu medzi opatreniami prijatými na odstránenie nezákonného obsahu a ochranou základného práva, najmä slobody prejavu a slobody podnikania. Túto nepochybne nepríjemnú úlohu majú aj

⁵⁶ Bližšie pozri: DAŇKO, M. a ŽÁRSKÁ, P.: Hyperlinky porušujú autorské práva na internete iba za určitých okolností In. Bratislavské právnické fórum 2016: Internet ako priestor možného porušovania práv [elektronický zdroj]. - Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016. S. 125-134.

⁵⁷ Posúdenie vplyvov návrhu DSA, bod 38.

⁵⁸ LEWANDOWSKY, S., SMILLIE, L., GARCIA, D., HERTWIG, R., WEATHERALL, J., EGIDY, S., ROBERTSON, R., O'CONNOR, C., KOZYREVA, A., LORENZ-SPREEN, P., BLASCHKE, Y. A LEISER, M., Technológia a demokracia: Pochopenie vplyvu online technológií na politické správanie a rozhodovanie, EUR 30422 EN, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, Luxemburg, 2020, ISBN 978-92-76-24088-4, doi:10.2760/709177, JRC122023, s. 4.

⁵⁹ Posúdenie vplyvov návrhu DSA, bod 42.

⁶⁰ Bližšie pozri: <https://webtransparency.cs.princeton.edu/dark-patterns/>

online platformy. Napríklad, ak odstránia obsah používateľov, služby alebo tovar ponúkaný na predaj, znížia ich hodnotenie alebo inak obmedzia prístup alebo pozastavia používateľské účty. Takáto ingerencia online platforiem môže to mať vážne dôsledky na práva a slobody ich používateľov, pokiaľ rozhodnutia, ktoré predchádzali odstráneniu neboli založené na dostatočnom posúdení zákonnosti obsahu. V prípade, že osoba dotknutá stiahnutím nedostane dostatočné odôvodnenie k predmetnému odstráneniu ňou poskytovaného obsahu a absentujú účinné mechanizmy podávania sťažnosti, reps. možnosti nápravy, ani ich nesprevádzajú primerané záruky vrátane odôvodnení odstránenia alebo prístupu k mechanizmom podávania sťažností, dotknutá osoba nemá okrem súdnej ochrany svojich práv žiadne možnosti ako relevantné vysvetliť zákonnosť ňou poskytovaného obsahu.⁶¹

2. Úlohy a ciele nariadenia o digitálnych službách

Nariadenie o digitálnych službách môže prispieť k riadnemu fungovaniu vnútorného trhu so sprostredkovateľskými službami, pokiaľ plne harmonizovaná úprava regulácie digitálnych služieb preukáže svoj aplikačný potenciál. Zrušené články 12 až 15 Smernice o elektronickom obchode riešiacie zodpovednosť poskytovateľov sprostredkovateľských digitálnych služieb, sú upravené v návrhu nariadenia v II. kapitole, kde svojou úpravou nepredstavujú žiadnu výraznú obsahovú zmenu oproti ich ešte stále existujúcej úprave v smernici o elektronickom obchode. Preto poskytovateľ sprostredkovaných služieb bude môcť využívať možnosti zbaviť sa zodpovednosti za nezákonný obsah v situácií obyčajného prenosu, kešingu a hostingu, čo sú v čl. 2 písm. f) návrhu nariadenia taxatívne vymedzené ako sprostredkovateľské služby. V nadväznosti na predmetné výnimky návrh nariadenia ponúka možnosti zbaviť sa zodpovednosti aj vtedy, keď poskytovatelia sprostredkovateľských služieb vykonávajú dobrovoľné vyšetrovanie z vlastnej iniciatívy alebo iné činnosti zamerané na odhaľovanie, identifikáciu a odstraňovanie nezákonného obsahu alebo znemožnenie prístupu k nemu, alebo prijímajú potrebné opatrenia podľa iných právnych aktov EÚ, ktorými je možné dosiahnuť odhalenie, identifikáciu a odstránenie nezákonného obsahu. Sme presvedčení, že ide predovšetkým o právne akty EÚ, ktoré sú vymenované v čl. 1 ods. 4 návrhu nariadenia⁶². Dobrovoľné vyšetrovanie z vlastnej iniciatívy je limitované úpravou, ktorá sa nachádzala v čl. 15 Smernice o elektronickom obchode, a to zakotvením neexistencie všeobecnej monitorovacej povinnosti alebo aktívnej povinnosti zisťovania skutočností. V návrhu nariadenia nájdeme úpravu, podľa ktorej poskytovateľ sprostredkovateľských služieb nemá povinnosť monitorovať informácie, ktoré poskytovatelia prenášajú alebo uchovávajú, ani povinnosť aktívne zisťovať skutočnosti alebo okolnosti naznačujúce nezákonnú činnosť v čl.7.

⁶¹ V niektorých prípadoch môže byť obsah odstránený aj omylom, aj keď to nie je nezákonné ani v rozpore s podmienkami služby. Takéto prípady môžu prameniť napríklad z chybného hlásenia inými používateľmi a urážlivých oznámení, ako aj z vlastných detekčných systémov platforiem, v neposlednom rade pri používaní automatizovaných nástrojov. Medzi notoricky známe príklady patrí sťahovanie historických záberov používaných na vzdelávacie účely alebo zdokumentované dôkazy z vojnových oblastí. Bližšie pozri:

<https://www.theguardian.com/technology/2019/jun/06/youtube-blocks-history-teachers-uploading-archive-videos-of-hitler>

a taktiež: <https://www.wired.co.uk/article/chemical-weapons-in-syria-youtube-algorithm-delete-video>

⁶² Článok 1 bod 5 návrhu nariadenia vymenúva nasledovné právne akty: a) smernica 2000/31/ES; b) smernica 2010/13/ES; c) právne predpisy Únie v oblasti autorského práva a s ním súvisiacich práv; d) nariadenie (EÚ) .../... o predchádzaní šíreniu teroristického obsahu online [TOO po prijatí]; e) nariadenie (EÚ) .../... o európskom príkaze na predloženie a uchovanie elektronických dôkazov v trestných veciach a smernica (EÚ) .../..., ktorou sa stanovujú harmonizované pravidlá určovania právnych zástupcov na účely zhromažďovania dôkazov v trestnom konaní [elektronické dôkazy po prijatí]; f) nariadenie (EÚ) 2019/1148; g) nariadenie (EÚ) 2019/1150; h) právne predpisy Únie v oblasti ochrany spotrebiteľa a bezpečnosti výrobkov vrátane nariadenia (EÚ) 2017/2394; i) právne predpisy Únie o ochrane osobných údajov, najmä nariadenie (EÚ) 2016/679 a smernica 2002/58/ES.

V súlade s potrebou aktivizácie poskytovateľov sprostredkovateľských služieb v otázke efektívneho boja proti nezákonnému obsahu, sa v návrhu nariadenie bližšie upravujú dve povinnosti, a to v čl. 8 formulovaný príkaz konať proti nezákonnému obsahu a v čl. 9 príkaz na poskytnutie informácií. V závislosti od právneho systému jednotlivých členských štátov a predmetnej oblasti práva môžu vnútroštátne súdne alebo správne orgány prikázať poskytovateľom sprostredkovateľských služieb, aby konali proti určitým konkrétnym položkám nezákonného obsahu alebo poskytli určité konkrétne informácie. Vnútroštátne právne predpisy, na základe ktorých sa takéto príkazy vydávajú, sa značne líšia a tieto príkazy sa čoraz častejšie riešia v cezhraničných situáciách, čo bol dôvod na zjednotenie právnej úpravy, ktorá ma zabezpečiť, aby sa príkazy plnili účinným a efektívnym spôsobom tak, aby dotknuté orgány verejnej moci mohli plniť svoje úlohy a poskytovatelia nepodliehali neprimeranej záťaži, a bez toho, aby boli nenáležité dotknuté práva a oprávnené záujmy tretích strán.⁶³ Vyššie uvedené príkazy na poskytnutie informácií, sa týkajú predloženia konkrétnych informácií o jednotlivých príjemcoch dotknutej sprostredkovateľskej služby, ktorí sú v týchto príkazoch identifikovaní, na účely určenia súladu príjemcov služby s platnými pravidlami Únie alebo vnútroštátnymi pravidlami. Sú to práve členské štáty, ktoré musia zabezpečiť, aby príkaz obsahoval odôvodnenie, v ktorom sa vysvetľuje cieľ, na ktorý sa informácie požadujú, a prečo je požiadavka na poskytnutie informácií nevyhnutná a primeraná na určenie toho, či príjemcovia sprostredkovateľských služieb dodržiavajú uplatniteľné pravidlá Únie alebo vnútroštátne pravidlá, okrem prípadov, keď takéto odôvodnenie nemožno poskytnúť z dôvodov súvisiacich s predchádzaním trestným činom, ich vyšetrovaním, odhaľovaním a stíhaním, informácie o prostriedkoch nápravy, ktoré má k dispozícii poskytovateľ a dotknutí príjemcovia služby. Poskytovateľ môže prostredníctvom príkazu poskytnúť len informácie, ktoré už boli zhromaždené na účely poskytovania služby a ktoré má pod kontrolou.⁶⁴

Naplnenie cieľa návrhu nariadenia v podobe nastavenia jednotných pravidiel pre online prostredie, ktorými sa zabezpečí bezpečnosť, predvídateľnosť a dôveryhodnosť online prostredia, je možné najlepšie vidieť v III. Kapitole návrhu nariadenia obsahujúce povinnosť náležitej starostlivosti pre transparentné a bezpečné online prostredie. Požiadavky kladené na online prostredie v navrhovanom nariadení majú okrem regulácie poskytovateľov digitálnych služieb ponúknuť potrebný právny štandard ochrany základných práv užívateľov upravených Charte základných práv EÚ. Za účelom ochrany základných práv sú v piatich oddieloch III. kapitoly návrhu nariadenia upravené povinnosti poskytovateľov sprostredkovateľských služieb, poskytovateľov hostingových služieb, pre online platformy a pre veľmi veľké online platformy, zabezpečujúce už uvádzané požadované vlastnosti online prostredia. Uvádzaná III. kapitolu stanovením pomerne rozsiahlych povinností pri vymenovaní subjekty považujeme za najsignifikantnejší prínos návrhu nariadenia, preto sa budeme venovať analýze tejto kapitoly podrobnejšie.

Tretia kapitola nariadenia definuje potreby primeraného zabezpečenia správy systémového rizika digitálnych služieb v závislosti od ich poskytovateľov. Veľmi veľké platformy vyžadujú z pohľadu systémového rizika najväčšiu pozornosť, to však neznamená, že návrh by mal riešiť primárne len tento online priestor. Primeraná správa znamená aj vytvorenie proporcionality, medzi povinnosťami a rizikami, ktoré predstavujú jednotlivý poskytovateľ a digitálnych služieb v závislosti od ich možností v online priestore. Rovnaké

⁶³ Recitál návrhu nariadenia 29

⁶⁴ Článok 9 ods. 2, písm. a) a b) návrhu nariadenia

podmienky sa musia vytvoriť aj pre menších hráčov tým, že sa zohľadní ich postavenie a pôsobenia na digitálnych trhoch. Optimálne nastavenie pravidiel znamená zabezpečenie dôslednej ochrany online bezpečnosti a základných práv v korelácii z požiadavkou, aby všetky služby zamerané na európsky jednotný trh spĺňali rovnaké normy ochrany a posilnenia postavenia občanov. Naplnenie uvedených požiadaviek je možné dosiahnuť stanovením postupných a primeraných súborov povinností náležitej starostlivosti pre rôzne digitálne služby, ktoré by sa vzťahovali aj na služby zriadené mimo EÚ, ale ponúkajúce služby v jednotný trh.⁶⁵ Uvedené skutočnosti lepšie tak interpretujú v jednotlivých oddieloch III. kapitoly stanovené povinnosti.

3. Povinnosti sprostredkovateľských služieb

V prípade prvého oddielu, povinnosti sú určené predovšetkým pre poskytovateľov sprostredkovateľských služieb, kde v mnohých prípadoch by liberálny nadhľad mohol vzniknúť kritiku značnej administratívnej záťažnosti. Jednotné kontaktné miesto v zmysle čl. 10 návrhu nariadenia ako priestor pre priamu komunikáciu s orgánmi členských štátov, Európskou komisiou ako aj v návrhu nariadení stanovenými výbormi, považujeme za privilegovaný komunikačný kanál, ktorého význam by mohol mať aj žiadané parametre, keby boli presnejšie stanovené kritéria na určenie komunikačného jazyka. Komunikácia je základom pre správne fungovanie jednotného kontaktného miesta, preto už v momente zverejnenia informácií o existencii jednotného kontaktného miesta, by mala byť otázka jazyka komunikácie stanovená na základe rigidnejších pravidiel. Na druhej strane pre prijatie novej úpravy je možnosť výberu vždy politicky vhodnejšou cestou, aj keď odporúčaná možnosť komunikácie ako v prípade Jednotnej digitálnej brány najpoužívanejším jazykom EÚ, nemusí byť vnímaná vždy rovnako u veľkých krajín EÚ ako je Nemecko alebo Francúzsko.

Ako administratívnu záťaž vnímame aj povinnosť stanovenú v čl. 13 návrhu nariadenia, kde vychádzame z absencie akejkoľvek potreby vyhodnocovania dát, ktorých predmetom by mali byť údaje týkajúce sa transparentnosti konania poskytovateľa sprostredkovateľských služieb transparentnosti v prípadoch odstránenia a znefunkčnenia informácií považovaných za nezákonný obsah alebo za odporujúce obchodným podmienkam poskytovateľa. S obchodnými podmienkami je spojená povinnosť v čl. 12 návrhu nariadenia, kde poskytovatelia sprostredkovateľských služieb sú povinní do svojich obchodných podmienok zahrnúť informácie o všetkých obmedzeniach, ktoré v súvislosti s využívaním svojej služby zavedú vo vzťahu k informáciám poskytovaným príjemcami služby. Povinnosť v obchodných podmienkach informovať o akýchkoľvek politikách, postupoch, opatreniach a nástrojoch používaných na účely moderovania obsahu vrátane algoritmického rozhodovania a ľudskej kontroly, vnímame pozitívne, pokiaľ sa naplní požiadavka poskytnutia týchto informácií, tzn. jasným a jednoznačným jazykom a verejne v ľahko prístupnom formáte. Na druhej strane je potrebné chápať aj obavy poskytovateľov sprostredkovateľských služieb o rozsahu zverejňovania predmetných informácií, pokiaľ by predstavovali know-how alebo obchodné tajomstvo povinného subjektu.

4. Povinnosti poskytovateľov hostingových služieb

Povinnosti poskytovateľov hostingových služieb, ktoré sú upravené v druhom oddiele III. kapitoly predstavujú špecifické doplnenie povinnosti upravených v prvom oddiele tejto

⁶⁵ Posúdenie vplyvov návrhu DSA, bod 297 a 298.

kapitoly. Prispieť k rýchlejšiemu konaniu v čase od zistenia nezákonného obsahu po jeho odstránenie majú povinnosti ako umožnenie tretím stranám oznámiť prítomnosť údajného nezákonného obsahu poskytovateľom hostingových služieb v zmysle čl. 14 návrhu nariadenia. V tomto smere je kladená požiadavka na oznámenie nahlasujúceho nezákonnosť zverejneného obsahu, kde predmetné oznámenie musí byť odôvodnené, musí byť v ňom dostatočne určená elektronická poloha obsahu, kontaktné údaje oznamujúceho a vyhlásenie o dobrej vôli oznamujúceho subjektu. Predovšetkým posledné vyhlásenie, v ktorom oznamujúci oznamuje svoju dobromyseľnosť svojho konania, môže predstavovať problém. Predmetná oznámenie môže niektorých oznamovateľov ohlásiť a reálne nezamedzí nekalému konaniu. Tento skepticizmus je skôr subjektívnym faktorom, ktorý výrazne formuje hodnotenie takejto povinnosti. Rovnaký skepticizmus je na mieste aj pri rozhodovaní poskytovateľa hostingových služieb, ktorého výsledok je odstránenie alebo znemožneniu prístup k obsahu. Oznámenie teda prináša na pomyselný „stôl sudcu a kata zároveň“, tzn. poskytovateľa hostingových služieb podklady, ktorých relevantnosť je základom pre jeho rozhodnutie o budúcnosti údajne nelegálneho obsahu, teda buď ho odstráni alebo k nemu znemožní prístup, čo bude sprevádzať minimálne formálne vyhlásenie nezlučiteľnosti obsahu s obchodnými podmienkami poskytovateľa hostingových služieb. Kritika predmetnej úpravy vychádza z možnosti, že obava pred zodpovednosťou bude vytvárať u poskytovateľa hostingových služieb prirodzenú náklonnosť k jednoduchšiemu riešeniu v podobe zneprístupneniu obsahu.

5. Povinnosti pre online platformy

Postupne prirastanie povinností uvedených v oddieloch 1 a 2 sa pridáva k povinnostiam aplikovaných na online platformy, ktoré sú upravené v treťom oddiele III. kapitoly.⁶⁶ Tieto povinnosti sú zamerané už výlučne len na online platformy, ktoré musia vytvoriť vnútorný online systém vybavovania sťažností, prostredníctvom ktorých príjemcovia služieb majú možnosť napadnúť rozhodnutia online platforiem prijatých v súvislosti s údajným nezákonným obsahom alebo informáciami nezlučiteľnými s ich obchodnými podmienkami. Podľa čl. 17 návrhu nariadenia ide o elektronické a bezplatné podávanie sťažností proti rozhodnutiam prijatým online platformou z dôvodu, že informácie poskytnuté príjemcami sú nezákonným obsahom alebo nie sú v súlade s jej obchodnými podmienkami a predmetné rozhodnutie sa dotklo práv alebo právom chránených záujmov príjemcov služieb tým, že bol odstránený alebo znemožnený prístup k informáciám, alebo došlo k úplnému alebo čiastočnému pozastaveniu alebo ukončeniu poskytovania služby príjemcom, či dokonca až k jeho zablokovaniu a zrušenie konta príjemcu. Takto poskytnuté prostriedky na napadnutie rozhodnutí online platforiem by mali dopĺňať možnosť domáhať sa súdnej nápravy v súlade s právnymi predpismi dotknutého členského štátu, a to bez toho, aby táto možnosť bola uvedenými prostriedkami nejako dotknutá.⁶⁷ Návrh nariadenia ponúka riešenie sporných otázok určenia nezákonného obsahu online platformou prostredníctvom vnútorného systému online vybavovania sťažností. V zmysle čl. 18 návrhu nariadenia si príjemca digitálnej služby môže vybrať riešenie sporov, ktoré vznikli pri vybavovaní sťažností, vrátane sťažností, ktoré nebolo možné vyriešiť prostredníctvom vnútorného systému vybavovania sťažností. Mimosúdne riešenie sporov vedie

⁶⁶ Podľa čl. 16 návrhu nariadenia s názvom „Vylúčenie mikropodnikov a malých podnikov“ sa tretí odiel III. kapitoly nevzťahuje na online platformy, ktoré sa v zmysle prílohy k odporúčaniu 2003/361/ES považujú za mikropodniky alebo malé podniky.

⁶⁷ Recitál 44 návrhu nariadenia.

certifikovaný orgán, ktorého certifikáciu vykonáva koordinátor digitálnych služieb členského štátu, v ktorom má orgán mimosúdneho riešenia sídlo. Ani mimosúdne riešenie sporov nemá vplyv na právo dotknutého príjemcu na využitie súdneho prostriedku nápravy rozhodnutia v súlade s uplatniteľným právom príslušného členského štátu.

Návrh nariadenia prináša aj nové možnosti zabezpečenia odchyťavania nezákonného obsahu na online platformách. Nepochybne jednou z nich je dôveryhodný ohlasovateľ, ktorého právne postavenie je vymedzené v čl. 19 návrhu nariadenia. Opäť ide osobu, ktorej oprávnenie na vykonávanie tejto profesionálnej činnosti, udelil koordinátor digitálnej služby príslušného členského štátu, čo je istou garanciou toho, že oznámenia touto osobou predložené online platformám, by mali byť právne relevantné a dôveryhodné. Preto sa požaduje, že štatút dôveryhodného ohlasovateľa môže vykonávať osoba, ktorej odborné znalosti a schopnosti v boji proti nezákonnému obsahu sú dostatočnou garanciou profesionality tejto osoby.⁶⁸

Ďalšie povinnosti online platforiem súvisia s oprávnením zamedziť zjavnému zneužívaniu oprávnení ako zo strany príjemcov služby tak zo strany subjektov, ktorých oznámenia a sťažnosti nespĺňajú požadovanú úroveň, resp. ide z ich strany o zjavne neopodstatnené konanie. V tomto smere je aplikačnou pomôckou sledovanie informácií uvedených v čl. 20 bod 3 návrhu nariadenia, prostredníctvom ktorých dokáže online platforma posúdiť, či môže ísť o zneužitie zo strany vyššie uvedených subjektov.⁶⁹ Online platforma je v zmysle čl.21 návrhu nariadenia povinná informovať orgány činné v trestnom konaní, tzn. príslušné orgány presadzovania práva a vrátane súdnych orgánov príslušného členského štátu v prípade, keď sa dozvie o skutočnostiach, ktoré vzbudzujú dôvodné podozrenie z páchania trestného činu. Sme presvedčení, že predmetná informačná povinnosť je vhodným riešením situácií, kedy by sa poskytovateľ online platformy dozvedel o vyššie uvádzaných skutočnostiach. Jeho priama ingerencia v takýchto prípadoch by mohla byť kontraproduktívna, predovšetkým pri následnom odhaľovaní páchatel'ov či zabezpečovania dôkazných prostriedkov. Obzvlášť môže byť situácia komplikovanejšia pokiaľ má páchanie trestnej činnosti cezhraničný charakter, nakoľko v takom prípade predstavuje informačná povinnosť online platformy nevyhnutné minimum súčinnosti. Aby ani predmetné minimum nevyvolávalo otázky v cezhraničnom páchaní trestnej činnosti, je v nariadení stanovená možnosť informovať orgány členského štátu, v ktorom má informujúca online platforma sídlo.

Z pohľadu právnej istoty spotrebiteľ'ov je potrebné pozitívne vnímať ustanovenie čl. 22 návrhu nariadenia, ktoré zabezpečuje sledovateľnosť obchodníkov pri zmluvách uzatváraných na diaľku. Online platformy môžu pôsobiť ako priestor, v ktorom sa odohráva kontraktálny proces medzi profesionálnymi online obchodníkmi a spotrebiteľmi. V záujem ochrany práv spotrebiteľa je povinnosťou obchodníkov ponúkajúcim tovary a služby prostredníctvom online

⁶⁸ Podľa recitálu 46 návrhu nariadenia dôveryhodní nahlasovatelia mali by byť predovšetkým právnické osoby, ktoré môžu mať postavenie verejnej entitiy, ako sú v prípade teroristického obsahu jednotky pre nahlasovanie internetového obsahu vnútroštátnych orgánov presadzovania práva alebo Agentúra Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (ďalej len „Europol“), alebo môžu byť mimovládny organizáciami a poloverejnými orgánmi, ako sú organizácie, ktoré sú súčasťou siete horúcich línií INHOPE na nahlasovanie materiálu zobrazujúceho sexuálne zneužívanie detí, a organizácie, ktoré sa zaviazali oznamovať nezákonné rasistické a xenofóbne prejavy online. Pokiaľ ide o práva duševného vlastníctva, štatút dôveryhodného nahlasovateľa by sa mohol udeliť organizáciám priemyslu a nositeľ'ov práv, ak preukážu, že spĺňajú príslušné podmienky. Pravidlá tohto nariadenia o dôveryhodných nahlasovateľoch by sa nemali chápať tak, že bránia online platformám v tom, aby podobným spôsobom zaobchádzali s oznámeniami predloženými subjektmi alebo jednotlivcami, ktorým štatút dôveryhodného nahlasovateľa podľa tohto nariadenia nebol udelený, a v ďalších spôsoboch spolupráce s inými subjektmi v súlade s uplatniteľným právom vrátane tohto nariadenia a nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 43 .

⁶⁹ Zohľadňujú sa najmä nasledovné okolnosti: absolútny počet položiek zjavne nezákonného obsahu alebo zjavne neopodstatnených oznámení alebo sťažností predložených v uplynulom roku; ich pomerný podiel vo vzťahu k celkovému počtu poskytnutých informácií alebo oznámení predložených v uplynulom roku; závažnosť zneužitia a jeho dôsledky; úmysel príjemcu, jednotlivca, subjektu alebo sťažovateľa.

platforiem poskytnúť informácie uvedené v čl.22 ods. 1 návrhu nariadenia. Okrem identifikačných údajov je obchodník povinný poskytnúť informácie v zmysle čl. 3 ods. 13 a článku 4 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1020 z 20. júna 2019 o dohľade nad trhom a súlade výrobkov a o zmene smernice 2004/42/ES a nariadení (ES) č. 765/2008 a (EÚ) č. 305/2011, čím online platforma ako aj spotrebiteľ získa informácie, či obchodník ako hospodársky subjekt je výrobca, splnomocnený zástupca, dovozca, distribútor, poskytovateľ logistických služieb alebo akákoľvek iná fyzická alebo právnická osoba, ktorá podlieha povinnostiam súvisiacim s výrobou výrobkov, s ich sprístupňovaním na trhu alebo uvádzaním do prevádzky v súlade s príslušnými harmonizačnými právnymi predpismi EÚ a respektíve či ide o výrobcu usadeného v EÚ, alebo dovozcu, ak výrobca nie je usadený v EÚ, alebo splnomocneného zástupca s písomným splnomocnením od výrobcu, v ktorom splnomocneného zástupcu poveruje zabezpečiť vyhlásenie o zhode v mene výrobcu alebo poskytovateľ logistických služieb usadený v Únii, pokiaľ ide o výrobky, s ktorými nakladá, keď v Únii nie je usadený iný hospodársky subjekt. Ďalšia požiadavka na informácie smeruje k informáciám poskytovaných na základe Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES známe pod skratkou nariadenie eIDAS. Vzhľadom na proces revízie nariadenia eIDAS, ktorým by sa mala vytvoriť možnosť poskytovania elektronických služieb dôvery s využitím systému elektronickej peňaženky digitálnej identity s tým, že bude možné využívať online služby, kde predmetná elektronická peňaženka digitálnej identity ponúkne výmenu informácií súvisiacich s našou totožnosťou, atribútmi alebo kvalifikáciou (totožnosť, adresy, vek, ale aj odborná kvalifikácia, vodičské preukazy a iné povolenia a platobné systémy), ktoré sú bezpečné a ponúkajú vysokú úroveň ochrany údajov pri ktorých je potrebná autorizácia niektorých skutočností týkajúcich sa identifikovanej osoby.⁷⁰ V tejto súvislosti je potrebné spomenúť ustanovenie čl. 22 bod 7 návrhu nariadenia, kde je upravená povinnosť online platformám zabezpečiť technické riešenie svojho online rozhrania s ohľadom na potrebu splnenia predzmluvných informačných povinností obchodníkov podľa právnych predpisov Únie o ochrane spotrebiteľov a bezpečnosti výrobkov.

Zvyšné povinnosti online platforiem upravené v treťom oddiele III. Kapitoly návrhu nariadenia sú zamerané na dodržiavania požiadavky transparentnosti, a to v čl. 23 upravenej povinnosti poskytovateľov online platforiem podávať správny o transparentnosti a v čl. 24 povinnosti zabezpečiť transparentnosť reklamy na online platforme. Transparentnosť reklamy na online platformách je požiadavkou, ktorá vychádza zo skutočností, že aj samotná reklama môže byť prostriedkom pre šírenie nezákonného obsahu. Za neželaný sa považuje aj jav, kedy online reklama prispieva k finančným stimulom na uverejňovanie alebo šírenie nezákonného alebo inak škodlivého obsahu a činností online alebo existencia diskriminácie prostredníctvom reklamy, kedy pravidlá jej zobrazovania sú diskriminačné a majú vplyv na rovnaké zaobchádzanie a príležitosti pre občanov. Návrh nariadenia prináša povinnosť online platformám zabezpečiť poskytnutie individualizovaných informácií pre príjemcov služieb, prostredníctvom ktorých dokážu pochopiť kedy a v menej koho sa reklama zobrazuje. Príjemcovia služieb by okrem toho mali mať informácie o hlavných parametroch používaných na určenie toho, že sa im má zobrazit' konkrétna reklama, ktoré by im mali poskytnúť

⁷⁰ Legislatívny finančný výkaz bod. 1.5.3, In. Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) č. 910/2014, pokiaľ ide o stanovenie rámca pre európsku digitálnu identitu, Brusel 3. 6. 2021 COM(2021) 281 final.

zmysluplné vysvetlenia logiky použitej na tento účel, a to aj vtedy, keď je založená na profilovaní.⁷¹

6. Veľmi veľké platformy a riadenie ich systémových rizík

Návrh nariadenia sa v štvrtom oddiele III. kapitoly venuje osobitne povinnostiam dodatočne stanoveným veľmi veľkým online platformám. Aj v tomto prípade ide o systematické pridávanie ďalších povinností, ktoré musia veľmi veľké platformy dodržiavať popri povinnostiach stanovených v predchádzajúcich oddieloch III. kapitoly návrhu nariadenia. Účelom právnej úpravy predmetného štvrtého oddielu je regulácia riadenia systémových rizík, ktoré prichádzajú do úvahy pri vykonávaní činnosti veľmi veľkých online platforiem⁷². EÚ má za cieľ vytvoriť prostredníctvom pravidiel upravených v predmetnom štvrtom oddieli účinnú reguláciu, na základe ktorej sa vytvoria právne možnosti veľmi veľkých platforiem posúdiť systémové riziká vyplývajúce z fungovania a využívania ich služieb, ako aj z potenciálneho zneužívania zo strany príjemcov služieb a prijať najvhodnejšie opatrenie poskytujúce funkčné prostriedky na zabránenie napĺňaniu identifikovaných systémových rizík. Recitál 57 návrhu nariadenia upriamuje pozornosť na tri kategórie systémových rizík.

Prvá kategória sa týka rizík spojených so zneužívaním ich služieb šírením nezákonného obsahu, ako je napríklad šírenie materiálu obsahujúceho pohlavné zneužívanie detí alebo nezákonných nenávisťných prejavov, a vykonávaním nezákonných činností, ako je predaj produktov alebo služieb zakázaných právnymi predpismi EÚ alebo vnútroštátnym právom, medzi nimi aj falšovaných výrobkov.

Druhá kategória sa týka vplyvu služby na uplatňovanie základných práv chránených Chartou základných práv Európskej únie vrátane slobody prejavu a práva na informácie, práva na súkromný život, práva na nediskrimináciu a práv dieťaťa. Takéto riziká môžu vzniknúť napríklad v súvislosti s usporiadaním algoritmických systémov, ktoré veľmi veľká online platforma používa, alebo so zneužitím jej služieb predkladaním neoprávnených oznámení alebo inými spôsobmi umlčovania prejavu alebo narúšania hospodárskej súťaže.

Tretia kategória rizík sa týka úmyselnej a často aj koordinovanej manipulácie služieb platformy s predvídateľným vplyvom na zdravie, občiansku diskusiu, volebné procesy, verejnú bezpečnosť a ochranu maloletých vzhľadom na potrebu chrániť verejný poriadok, súkromie a bojovať proti podvodným a klamlivým obchodným praktikám. Takéto riziká môžu vzniknúť napríklad zakladaním falošných účtov, používaním botov a ďalších automatizovaných alebo čiastočne automatizovaných spôsobov správania, ktoré môžu spôsobiť rýchle a rozsiahle šírenie informácií, ktoré sú nezákonným obsahom alebo sú nezlučiteľné s obchodnými podmienkami online platformy.⁷³

Na efektívne zmierňovanie systémových rizík, ktorých identifikácia je výsledkom analytických procesov zameraných na posúdenie existencie a mieri rizika, veľmi veľké online platformy majú v návrhu nariadenia pomerne veľké portfólio povinností, ktoré uvádzame v naslednom prehľade.

⁷¹ Recitál 52 návrhu nariadenia.

⁷² Veľmi veľké online platformy sú podľa čl. 25 návrhu nariadenia online platformy, ktoré svoje služby poskytujú priemernému mesačnému počtu aktívnych príjemcov služby v Únii, ktorý sa rovná 45 miliónom alebo je vyšší a ktorý je vypočítaný v súlade s metodikou stanovenou v delegovaných aktoch vydaných na základe tohto nariadenia.

⁷³ Recitál 57 návrhu nariadenia.

Čl. 27 Zmierňovanie rizík	Prijat' prijali primerané a účinné opatrenia na zmiernenie systémových rizík, a to najmä prispôbením moderovania obsahu alebo odporúčacích systémov, ich rozhodovacích procesov, vlastností alebo fungovania ich služieb alebo ich obchodných podmienok; zavádzaním cielených opatrení zameraných na obmedzenie zobrazovania reklamy v spojení so službou, ktorú poskytujú; posilnenie vnútorných procesov a dohľadu činností najmä pokiaľ ide o odhaľovanie systémových rizík; prehĺbiť spoluprácu s dôveryhodnými ohlasovateľmi podľa čl. 19.
Článok 28 Nezávislý audit	Podrobiť sa minimálne raz ročne externým a nezávislým auditom. Výsledok auditu v podobe auditorskej správy by ma obsahovať vyhodnotenie existujúcich rizík a návrhy zmiernujúcich opatrení .
Článok 29 Odporúčacie systémy	Prístupným a ľahko zrozumiteľným spôsobom uviesť v obchodných podmienkach hlavné parametre používané v ich odporúčacích systémoch, ako aj všetky možnosti, ktoré príjemcovia služby majú na úpravu alebo ovplyvňovanie tých hlavných parametrov, ktoré im prípadne boli sprístupnené, vrátane aspoň jednej možnosti, ktorá nie je založená na profilovaní v zmysle článku 4 ods. 4 nariadenia (EU) 2016/679.
Článok 30 Dodatočná transparentnosť online reklamy	Zostaviť a prostredníctvom aplikačných programovacích rozhraní zverejniť archív obsahujúci informácie týkajúce sa zobrazenej online reklamy ⁷⁴ , a to v období do jedného roka od posledného zobrazenia danej reklamy v online rozhraní.
Článok 31 Prístup k údajom a ich kontrola	Na základe žiadosti poskytnúť koordinátorovi digitálnych služieb v mieste usadenia alebo Európskej komisii prístup k údajom, ktoré sú potrebné na monitorovanie a posúdenie dodržiavania tohto nariadenia.
Článok 32 Pracovníci zodpovední za dodržiavanie súladu s predpismi	Vymenovať pracovníkov zodpovedných za monitorovanie dodržiavania súladu s navrhovaným nariadením. Predmetní pracovníci by mali spolupracovať s koordinátorom digitálnych služieb v mieste usadenia a s Komisiou; organizovať činnosti súvisiace s nezávislým auditom dohliadať na ne; informovať manažment a zamestnancov veľmi veľkej online platformy o relevantných povinnostiach podľa návrhu nariadenia a poskytovať im príslušné poradenstvo, atď.
Článok 33 Povinnosti veľmi veľkých online platforiem podávať správy o transparentnosti	Uverejňovať správy o transparentnosti podľa čl. 13 návrhu nariadenia každých šesť mesiacov. Osobitne je pre veľmi veľké online platformy stanovená povinnosť aspoň raz ročne koordinátora digitálnych služieb, ako aj Európsku komisiu informovať o výstupoch z hodnotenia systémových rizík podľa čl. 26 návrhu nariadenia , o opatreniach prijatých na ich zmiernenie podľa čl. 27 návrhu nariadenia , o výsledkoch auditu a o vykonaní odporúčaní určených v audite podľa čl. 28 návrhu nariadenia.

7. Ostatné ustanovenia týkajúce sa povinností náležitej starostlivosti

V článkoch 34 až 37 návrhu nariadenia tvoriace piaty oddiel III. kapitoly sú upravené povinnosti náležitej starostlivosti. Predovšetkým ide o vyhlásenie Európskej komisie, ktoré

⁷⁴ Podľa čl. 30 bod 2 návrhu nariadenia musí Archív zverejnenej online reklamy obsahovať: a) obsah reklamy; b) fyzickú alebo právnickú osobu, v mene ktorej sa reklama zobrazuje; c) obdobie, počas ktorého bola reklama zobrazená; d) informácie o tom, či sa reklama mala zobrazovať osobitne jednej alebo viacerým konkrétnym skupinám príjemcov služby, a ak áno, hlavné parametre použité na tento účel; e) celkový počet oslovených príjemcov služby a prípadne súhrnné počty za skupinu alebo skupiny príjemcov, ktorým bola reklama konkrétne určená

smeruje k presadzovanie harmonizácie v priestore odvetvových noriem, predovšetkým technických postupov plne kompatibilných s cieľmi navrhovaného nariadenia, podporovanie vypracovávanie kódexov správania sa, ktoré by mali charakter soft law a kódexov zameraných na dosiahnutie väčšej transparentnosti pre oblasť online reklamy. Osobitne je potrebné spomenúť čl. 37 návrhu nariadenia, ktorý upravuje výzvu Európskej komisie na zapojenia sa online platforiem do vypracúvania, testovania a uplatňovania krízových protokolov. Krízové protokoly si môžeme predstaviť ako manuály slúžiace na koordináciu rýchlej, kolektívnej a cezhraničnej reakcie v online prostredí pri vzniku mimoriadnych okolností ovplyvňujúcich verejnú bezpečnosť alebo verejné zdravie. Mimoriadne okolnosti môže predstavovať akákoľvek nepredvídateľná udalosť, ako sú zemetrasenia, hurikány, pandémie a iné závažné cezhraničné ohrozenia verejného zdravia, vojna a teroristické činy, pri ktorých môžu byť online platformy napríklad zneužitú na rýchle šírenie nezákonného obsahu alebo dezinformácií alebo pri nich vzniká potreba rýchleho šírenia spoľahlivých informácií. Uvedené opatrenia by mali byť v súlade s týmto nariadením a nemali by predstavovať všeobecnú povinnosť zúčastnených veľmi veľkých online platforiem monitorovať informácie, ktoré prenášajú alebo ukladajú, ani aktívne zisťovať skutočnosti alebo okolnosti naznačujúce nezákonný obsah.⁷⁵

Záver

Nový návrh nariadenia považujeme za skutočný prínos pre oblasť digitálnych služieb, nakoľko kyberpriestor prostredníctvom pravidiel v ňom navrhnutých dostáva odpoveď na nedostatky súčasnej úpravy smernice o elektronickom obchode. Samotná plne harmonizačná funkcia návrhu nariadenia je prínosom v prístupe regulovať digitálne služby ako súčasť jednotného trhu EÚ, tzn. jednotne prostredníctvom priameho účinku, ktoré právo EÚ vo forme nariadenia prináša. Dovoľme si vysloviť predpoklad, ktorý možno iní považujú za notoriu, že cezhraničné vzťahy a predovšetkým riešenie cezhraničných problémov vzniknutých v kyberpriestore si vyžaduje v právnom priestore EU spoluprácu vo forme nariadenia. Unifikácia a priamy účinok môže výrazne prispieť k naplneniu cieľov formulovaných v tomto návrhu nariadenia. Ale len to nestačí. Správne nastavenie pravidiel regulácie je tým najvhodnejším nástrojom na presadzovanie zmien, ktoré v zmysle tohto nariadenia čakajú poskytovateľov digitálnych služieb. V článku boli rozobrané najdôležitejšie povinnosti, ktoré sa dotýkajú poskytovateľov digitálnych služieb. V niektorých novovzniknutých povinnostiach zatiaľ vidíme len snahu priniesť v aplikačnom prostredí potrebné zmeny, ale ich účinnosť a efektívnosť je výlučne otázkou budúcnosti. Skepticizmus je potrebný, no jeho miera musí byť rozumná, preto musíme prijať regulačné novinky návrhu nariadenia, ako niečo, čo má ambíciu priniesť do trhu s digitálnymi službami potrebné novum a nechať priestor na ďalšie zmeny, ktoré oblasť digitálnych služieb nepochybne ešte vytvorí.

Literatúra:

ANDRAŠKO, J.: Digitálna verejná správa a elektronická identifikácia, 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019, 99 s.

---

⁷⁵ Recitál 71 návrhu nariadenia.

DAŇKO, M. a ŽÁRSKÁ, P.: Hyperlinky porušujú autorské práva na internete iba za určitých okolností In. Bratislavské právnické fórum 2016: Internet ako priestor možného porušovania práv [elektronický zdroj]. - Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016. S. 125-134.

DUCH-BROWN A MARTENS: Prekážky cezhraničného elektronického obchodu na jednotnom digitálnom trhu EÚ In. Inštitút pre perspektívne technologické štúdie. Pracovný dokument o digitálnej ekonomike č. 2015/07. Európska komisia.

LEWANDOWSKY, S., SMILLIE, L., GARCIA, D., HERTWIG, R., WEATHERALL, J., EGIDY, S., ROBERTSON, RE, O'CONNOR, C., KOZYREVA, A., LORENZ-SPREEN, P., BLASCHKE, Y. A LEISER, M., Technológia a demokracia: Pochopenie vplyvu online technológií na politické správanie a rozhodovanie, EUR 30422 EN, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, Luxemburg, 2020, ISBN 978-92-76-24088-4, doi:10.2760/709177, JRC122023.

MESARČÍK, M.: Elektronická identifikácia: Teória a prax, 1. vyd. – Bratislava:Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, 104 s.

Marek DOMIN: Dvojinštančná kontrola ústavnosti a zákonnosti volieb?¹

Abstrakt

Súčasťou návrhu rozsiahlych zmien v slovenskej justícii, ktoré boli v lete 2020 predložené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky do medzirezortného pripomienkového konania, bol aj presun agendy súdnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb z Ústavného súdu na nový Najvyšší správny súd. Návrh však počítal aj s právomocou Ústavného súdu preskúmať rozhodnutie vydané Najvyšším správnym súdom, čím by došlo k vytvoreniu dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti volieb. Cieľom príspevku je preto pokúsiť sa zhodnotiť klady a zápory, ktoré by s prípadným fungovaním dvojinštančnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb mohli byť spojené.

Abstract

The transfer of the agenda of judicial review of elections from the Constitutional Court to the new Supreme Administrative Court forms a part of the proposal for extensive changes in Slovak justice, which was submitted by the Ministry of Justice of the Slovak Republic to interdepartmental comment proceedings in summer 2020. However, the proposal anticipated the power of the Constitutional Court to review a decision issued by the Supreme Administrative Court. That power would create a two-instance judicial review of elections. Therefore, the aim of the paper is to try to evaluate strengths and weaknesses that could be associated with the possible functioning of the control of the constitutionality and legality of elections by two judicial instances.

Kľúčové slová: kontrola ústavnosti volieb; legalita; Najvyšší správny súd; opravný prostriedok; právna istota; Ústavný súd; voľby

Key words appeal; Constitutional Court; elections; legal certainty; legality; review of the constitutionality of elections; Supreme Administrative Court

Autor:

doc. JUDr. Marek Domin, PhD.
Katedra ústavného práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
marek.domin@flaw.uniba.sk

---

¹ Príspevok predstavuje čiastočne prepracovaný rukopis pôvodne určený pre zborník IX. *Ústavné dni* (2021), ktorý však z technických dôvodov nebol publikovaný (rukopis nebol ani len doručený zostavovateľovi zborníka a preto sa ani nedostal do recenzného konania).

Úvod

Typickým rysom súdnych konaní vo všeobecnosti, predovšetkým civilného konania a trestného konania, je dvojinštančnosť. Rozhodnutie vydané súdom prvej inštancie (prvého stupňa), či už ide o okresný súd alebo iný súd, je tak spravidla možné napadnúť opravným prostriedkom, najmä odvolaním. O opravnom prostriedku následne rozhoduje súd druhej inštancie (druhého stupňa). Volebné súdnictvo, pod ktorým máme v tomto prípade na mysli predovšetkým súdnictvo realizujúce súdny prieskum ústavnosti a zákonnosti volieb, sa však z načrtnutého všeobecného pravidla vymyká. Táto odchýlka pritom nie je dielom náhody či akejsi nepozornosti zákonodarcu. Ako ešte na ďalších riadkoch priblížime, volebné súdnictvo sa od ostatných druhov súdnictva vo viacerých smeroch podstatným spôsobom odlišuje, čoho dôsledkom je, okrem iného, aj jeho (doterajší) jednonštančný charakter.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo spravodlivosti“ alebo „ministerstvo“) 13. júla 2020 zverejnilo do medzirezortného pripomienkového konania návrh zásadných zmien v slovenskej justícii, ktoré zahŕňali nie len zmeny vo viac ako dvadsiatich zákonoch, ale aj zmeny v Ústave Slovenskej republiky² (ďalej len „Ústava“).³ Predmetná reforma mala byť tvorená celým balíkom zmien, pričom vybrať z nich tie, ktoré by sa dali označiť ako najvýznamnejšie, je možné len ťažko. Súčasťou navrhovanej reformy malo byť aj zriadenie Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší správny súd“), ktorý by mal, okrem iného, od Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj len „Ústavný súd“) prevziať agendu rozhodovania o ústavnosti a zákonnosti volieb. Presunom právomoci, dovtedy zakotvenej v čl. 129 ods. 2 Ústavy, sa však zmeny v súdnom prieskume ústavnosti a zákonnosti volieb nemali vyčerpať. Podľa pôvodného návrhu ministerstva totiž Ústavnému súdu malo byť zverejnené rozhodovanie o tom, či rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu o ústavnosti a zákonnosti volieb je „*v zhode s ústavnými zákonmi a inými zákonmi*“. Povedané inými slovami, navrhované zmeny v Ústave i v zákone o Ústavnom súde⁴ mali priniesť výslovnú možnosť dvojinštančného súdneho preskúmania ústavnosti a zákonnosti volieb, keďže Ústavný súd by získal možnosť preskúmať rozhodnutie vydané Najvyšším správnym súdom.

Ústavným zákonom novelizujúcim Ústavu, ktorý bol prijatý 9. decembra 2020 a publikovaný pod č. 422/2020 Z. z., sa napokon dosiahlo tak zriadenie Najvyššieho správneho súdu, ako aj presunutie agendy kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb z Ústavného súdu práve na novozriadený Najvyšší správny súd. Avšak, oproti pôvodnému návrhu presun právomoci nebol úplný, keďže Ústavnému súdu zostala právomoc kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, volieb prezidenta Slovenskej republiky a volieb do Európskeho parlamentu (čl. 129 ods. 2 Ústavy). Novozriadený Najvyšší správny súd tak získal „len“ kontrolu ústavnosti a zákonnosti volieb do orgánov územnej samosprávy, čiže volieb do orgánov samosprávy obcí a volieb do orgánov samosprávnych krajov [čl. 142 ods. 2 písm. a) Ústavy]. Do finálnej podoby ústavného zákona sa napokon nedostala ani (výslovná) právomoc Ústavného súdu preskúmať rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu týkajúce sa kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb. Na škodu veci bolo, že k takémuto posunu, ktorý nutne nemusel byť posunom k horšiemu, došlo bez zásadnejšej

² Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

³ Prehľadný súhrn navrhovaných zmien priniesol napríklad článok na portáli Najpravo.sk. Pozri MS SR: Veľký reformný ústavný zákon v oblasti justície. In: Najpravo.sk [online] 13. 7. 2020 [citované 2021-09-20]. Dostupné na: <<https://www.najpravo.sk/clanky/ms-sr-velky-reformny-ustavny-zakon-v-oblasti-justice.html>>.

⁴ Zákon č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

verejnej odbornej diskusie. Aj napriek skutočnosti, že dvojinštančná súdna kontrola ústavnosti a zákonnosti volieb napokon zavedená nebola, už len idea jej zavedenia je nesporne zaujímavá a zasluhuje si podrobnejšie rozpracovanie. Cieľom tohto príspevku preto je pokúsiť sa o zhodnotenie a porovnanie kladov a záporov, ktoré by s prípadným fungovaním dvojinštančnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb na Slovensku vo všeobecnosti mohli byť spojené. Okrem tohto zhodnotenia sa pokúsime aj o načrtnutie základných princípov, na ktorých by eventuality model dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb mal byť založený.

1 Dvojinštančnosť aj bez výslovnej právomoci Ústavného súdu?

Ešte pred tým, ako sa budeme venovať kladom a záporom výslovne a formálne ustanoveného dvojinštančného prieskumu ústavnosti a zákonnosti (ďalej spoločne aj ako „ústavnosť“) volieb, treba poukázať aj na to, že *de facto* dvojinštančný prieskum ústavnosti volieb teoreticky nemožno úplne vylúčiť ani v súčasnosti, keďže mohol byť dôsledkom už len samotného presunu časti právomoci z Ústavného súdu týkajúcej sa kontroly ústavnosti volieb na Najvyšší správny súd.

Na rozdiel od prípadu predpokladaného v návrhu Ministerstva spravodlivosti zverejneného v júli 2020, ktorý *expressis verbis* hovoril o rozhodovaní Ústavného súdu o tom, či je predchádzajúce rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu v zhode s ústavnými a inými zákonmi, v načrtnutej alternatíve nejde o preskúvanie rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu Ústavným súdom v osobitnom konaní. Ak by súčasťou reformy justície neboli zmeny v konaní o ústavnej sťažnosti fyzickej a právnickej osoby, ktoré je predpokladané v čl. 125 Ústavy a ktorého podrobnosti sú predmetom § 122 a nasl. zákona o Ústavnom súde, čo sa napokon ani nestalo, je to práve toto konanie, ktoré by mohlo byť využiteľné na *de facto* prieskum rozhodnutia všeobecného súdu o ústavnosti volieb.

Podľa v súčasnosti platnej a účinnej ústavnej a zákonnej úpravy, konanie o ústavnej sťažnosti nie je možné na faktické preskúmanie rozhodnutia Ústavného súdu o ústavnosti volieb využiť. Dôvod je pritom jednoduchý. V oboch prípadoch totiž rozhoduje Ústavný súd a v zmysle čl. 133 Ústavy nie je (až na jednu výnimku)⁵ možné proti rozhodnutiu Ústavného súdu podať opravný prostriedok. Ak by sa však samotné rozhodovanie o ústavnosti volieb presunulo na všeobecný súd, napríklad na Najvyšší správny súd, čo sa čiastočne aj stalo, mohli by sa tým otvoriť dvere práve pre využitie konania o ústavnej sťažnosti. Účelom konania o ústavnej sťažnosti totiž je zabezpečiť ochranu Ústavou alebo medzinárodnou zmluvou priznanému základnému právu alebo slobode.⁶ Predmetom samotnej ústavnej sťažnosti je tvrdenie, že právoplatným rozhodnutím došlo k porušeniu základných práv a slobôd fyzickej osoby alebo právnickej osoby. Takýmto právoplatným rozhodnutím by mohlo byť aj rozhodnutie všeobecného súdu, ktoré by bolo výsledkom kontroly ústavnosti volieb. Úplne vylúčené by to bolo jedine v prípade, pokiaľ by to zákon o Ústavnom súde výslovne vylúčil. To sa však nestalo.

⁵ V zmysle čl. 133 Ústavy, „proti rozhodnutiu ústavného súdu nemožno podať opravný prostriedok; to neplatí, ak rozhodnutím orgánu medzinárodnej organizácie zriadeného na uplatňovanie medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, vznikne Slovenskej republike povinnosť v konaní pred ústavným súdom znovu preskúmať už prijaté rozhodnutie ústavného súdu.“

⁶ Porovnaj DRGONEC, J. *Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky*. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 196.

Samozrejme, nie všetky ustanovenia upravujúce konanie o ústavnej sťažnosti možno na *de facto* prieskum rozhodnutia týkajúceho sa ústavnosti volieb aplikovať. Avšak, predstaviteľný je napríklad scenár, že konanie o ústavnej sťažnosti by mohlo viesť napríklad k zrušeniu rozhodnutia všeobecného súdu, ktoré návrhu napádajúcemu ústavnosť volieb nevyhovelo a k vráteniu veci na ďalšie konanie.⁷ Takýmto spôsobom by Ústavný súd realizoval svoje kasačné oprávnenie typické pre konanie o ústavnej sťažnosti.⁸ Nevyhnutným predpokladom by však, samozrejme, bolo to, že sťažovateľ, napríklad politická strana (čiže právnická osoba) zúčastnená na voľbách, ktoré boli predmetom rozhodovania všeobecného súdu, by preukázal porušenie niektorého zo základných práv alebo slobôd. Nemuselo by pritom ísť výlučne o právo priamo spojené s voľbami. Naopak, mohlo by ísť napríklad aj o základné právo na súdnu ochranu (čl. 46 Ústavy), ktorého porušenie zo strany všeobecného súdu je, vzhľadom na známu slovenskú prax, viac než len predstaviteľné.

2 Prečo ÁNO?

Keďže závery z predchádzajúcich riadkov možno do určitej miery označiť za špekulatívne, v nasledujúcich dvoch častiach príspevku upriamime pozornosť na (potenciálnu) výslovnú dvojinštančnú súdnu kontrolu ústavnosti volieb, konkrétne na výhody i nevýhody, ktoré by s jej prípadným zavedením bolo možné spojiť.

Návrh novely Ústavy, ktorý bol zverejnený 13. júla 2020, predpokladal zavedenie možného dvojinštančného rozhodovania, avšak len vo vzťahu k vybraným druhom volieb. Odôvodnenie tohto úmyslu bolo pritom veľmi stručné. Dôvodová správa totiž uvádzala len nasledujúce: *„Predkladateľ navrhovanej právnej úpravy je však toho názoru, že voľba ústavodarného a zákonodarného zboru, ako aj voľba prezidenta Slovenskej republiky, je vzhľadom na charakter ústavou týmto zvereného výkonu moci (v rámci del'by moci) natoľko demokraticky citlivou záležitosťou, že v prípade zásadných pochybností o ústavnosti rozhodnutia správneho súdu o ústavnosti a zákonnosti volieb do Národnej rady Slovenskej republiky a volieb prezidenta Slovenskej republiky, je žiadúce, aby si dohľad nad ústavnosťou takéhoto rozhodnutia správneho súdu zachoval ústavný súd.“*⁹ Z citovaného odôvodnenia možno vyvodit', že účelom ponechania možnosti preskúmať rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu Ústavným súdom malo byť akési zabezpečenie dohľadu nad ústavnosťou rozhodovania všeobecného (správneho) súdu rozhodujúceho v prvej inštancii. Žiadne ďalšie argumenty v prospech zavedenia dvojinštančného rozhodovania sa však v dôvodovej správe nedočítame.

Vychádzajúc aj z uvedenej stručnej argumentácie Ministerstva spravodlivosti, dá sa formulovať niekoľko výhod, ktoré by dvojinštančné volebné súdnictvo teoreticky mohlo priniesť. Mohlo by ísť, prinajmenšom, o nasledujúce výhody:

- a) zabezpečenie možnosti nápravy prípadných pochybení súdu (prvej inštancie);
- b) zabezpečenie možnosti dohľadu nad rozhodovaním „nováčka“ a
- c) zabezpečenie zjednocovania judikatúry.

Na nasledujúcich riadkoch sa pozrieme na tri uvedené (potenciálne) výhody podrobnejšie.

⁷ Porovnaj § 133 ods. 2 v spojení s ods. 3 písm. b) zákona o Ústavnom súde.

⁸ Porovnaj aj L'ALÍK, M. – L'ALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 384.

⁹ Porovnaj odôvodnenie k bodu 5 (čl. 129 ods. 2) k návrhu ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, predloženého Ministerstvom spravodlivosti do medzirezortného pripomienkového konania dňa 13. júla 2020.

Ad a)

Prvý z argumentov aplikovateľných v prospech zavedenia dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti volieb má univerzálny charakter. Preskúvanie rozhodnutia o ústavnosti volieb, napríklad aj Ústavným súdom, by mohlo zabezpečiť **nápravu prípadných pochybení** súdu rozhodujúceho v prvej inštancii, konkrétne Najvyššieho správneho súdu.

Tak ako pri azda každej ľudskej činnosti, aj v súdnom konaní, nech už ide o civilné konanie, trestné konania či správne súdnictvo, ale v podstate aj pri každej inej interpretácii a aplikácii práva orgánom verejnej moci, existuje riziko omylov či chýb. Tieto omyly a chyby, bez ohľadu na to, či sa týkajú skutkovej alebo právnej stránky prejednávanej veci a bez ohľadu na to, či sú dôsledkom nepozornosti alebo nekompetentnosti, môžu viesť k nesprávnemu (nespravodlivému) rozhodnutiu. Účelom a zmyslom prípadného preskúvania rozhodnutia prvoinštančného súdu súdom druhej inštancie je tak vo všeobecnosti vždy najmä náprava jeho prípadných nesprávnych rozhodnutí.¹⁰

Riziko omylov a chýb je prítomné, samozrejme, aj v prípade rozhodovania vo volebných veciach. Nesprávne rozhodnutie o návrhu na začatie konania o ústavnosti volieb pritom môže viesť k zásadným dôsledkom majúcim dopad na fundamentálne princípy, na ktorých je Slovenská republika ako právny a predovšetkým demokratický štát založená. Takéto nesprávne rozhodnutie môže znamenať na jednej strane to, že zvolený bude ten, kto zvoleným v súlade s Ústavou a zákonmi byť nemal, alebo, naopak, dôsledkom môže byť to, že návrhu na začatie konania bude vyhovené aj napriek tomu, že vo volebnom procese nedošlo k závažnému a dostatočne intenzívnemu porušeniu volebného zákona. V oboch prípadoch by výsledok bol rovnako neželaný, t. j. nelegitímne obsadený orgán verejnej moci, čo by následne sponchybnilo aj legitimitu právnych aktov vydaných v rámci výkonu jeho právomocí.

Ad b)

Ďalšou výhodou, ktorú by prípadné dvojinštančné rozhodovanie o ústavnosti volieb mohlo priniesť, sme označili ako **dohľad nad rozhodovaním „nováčika“**. O tejto výhode je možné hovoriť za predpokladu, že druhou inštanciou by bol, tak ako to napokon pôvodne navrhovalo aj samotné Ministerstvo spravodlivosti, Ústavný súd. Je to totiž práve Ústavný súd, ktorý od vzniku Slovenskej republiky viac než štvrtstoročie o ústavnosti volieb rozhodoval a dodnes rozhoduje.

Isteže, každý druh súdneho konania, či už ide o civilné konanie, trestné konanie či správne súdnictvo, má svoje špecifická, a to aj pokiaľ ide o ustálenú rozhodovaciu prax. V prípade súdnej kontroly ústavnosti volieb však požiadavku na rešpektovanie ustálenej judikatúry podčiarkuje nie len dôležitosť volieb pre fungovanie reprezentatívnej demokracie, v rámci ktorých má prebehnúť obnovovanie verejnej moci v súlade s Ústavou a zákonmi, ale aj pomerne stručná zákonná úprava konania o ústavnosti volieb. Práve druhú z uvedených skutočností, ktorú však nemožno jednoznačne označiť za nedostatok zákonnej úpravy, reflektuje doterajšia rozhodovacia prax Ústavného súdu.

Ak by sme zákonnú úpravu posudzovania ústavnosti volieb, ktorá bola do novely Ústavy z konca roka 2020 obsiahnutá len v zákone o Ústavnom súde,¹¹ interpretovali a aplikovali doslovne, dalo by sa dospieť k záveru, že akékoľvek porušenie zákona má viesť k súdnemu

¹⁰ Podobne, v podmienkach trestného procesu, napríklad aj IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 695.

¹¹ Porovnaj desiatu hlavu piatej časti (§ 156 až § 163) zákona o Ústavnom súde.

zásahu do výsledkov volieb, a to či už k zrušeniu rozhodnutia volebnej komisie alebo priamo k vyhláseniu volieb za neplatné. Avšak, za viac než štvrtstoročie rozhodovacej praxe si Ústavný súd vytvoril pomerne stabilnú judikatúru, z ktorej možno vyvodit' podmienky, za ktorých Ústavný súd do výsledkov volieb zasiahne. Treba si totiž uvedomiť, že v prípade súdnej kontroly volieb je potrebné osobitne dbať na princíp minimalizácie zásahov súdnej moci do vôle prejavenej voličmi. Povedané zrozumiteľnejšie, o výsledkoch volieb by mali rozhodovať voliči vo volebných miestnostiach a nie sudcovia v pojednávacích miestnostiach.

Z doterajšej judikatúry Ústavného súdu možno vyvodit' tri základné podmienky pre realizovateľnosť zásahu súdu do výsledkov volieb: (1) porušenie Ústavy alebo zákona (neústavnosť alebo nezákonnosť), ku ktorému prišlo počas volebného procesu; (2) príčinná súvislosť resp. priamy vzťah medzi neústavnosťou a nezákonnosťou na jednej strane a výsledkom volieb na strane druhej a (3) dostatočná intenzita porušenia zákona alebo Ústavy. V rámci súdnej kontroly ústavnosti volieb sa teda neuplatňuje tzv. teória absolútnych volebných väd. Naopak, každú volebnú vadu je potrebné posudzovať individuálne. Dôvodom pre zásah súdnej moci do výsledkov volieb má byť len také porušenie zákona alebo Ústavy, vzhľadom na ktoré sa možno odôvodnenie domnievať, že ak by k nemu nedošlo, výsledky volieb by boli iné. Musí teda ísť o hrubé alebo opakované porušenie, ktoré ovplyvnilo slobodnú súťaž politických síl.¹²

So zreteľom na komplexné pravidlá vytvorené v doterajšej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu vo volebných veciach, ktoré sme načrtli len veľmi rámcovo, sa javí ako vhodné ponechať Ústavnému súdu ako tomu „skúsenejšiemu“ dohľad nad Najvyšším správny súdom (prípadne aj iným všeobecným súdom v budúcnosti) ako tým „nováčikom“, a to pokiaľ ide o súdnu kontrolu ústavnosti volieb.

Ako už bolo načrtnuté, návrh predložený Ministerstvom spravodlivosti v lete roku 2020 počítal s preskúmaním rozhodovania o ústavnosti a zákonnosti rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu týkajúceho sa ústavnosti volieb len v prípade vybraných kategórií volieb. Nefigurovali medzi nimi voľby do orgánov územnej samosprávy, a to ani voľby do orgánov samosprávnych krajov ani voľby do orgánov samosprávy obcí. Možno síce polemizovať o relatívnom význame obecných volieb, najmä v porovnaní s voľbami do Národnej rady Slovenskej republiky, no faktom je, že veľká väčšina doterajšej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu vo volebných veciach sa týkala práve volieb do orgánov samosprávy obcí. Obecné voľby sú taktiež zatiaľ jediným druhom volieb, v prípade ktorých sa Ústavný súd odhodlal zasiahnuť do ich výsledkov.¹³ Ak by sme teda chceli uvažovať o dvojinštančnosti súdnej kontroly ústavnosti volieb, Ústavný súd by mal určite mať možnosť preskúmať aj tie rozhodnutia, ktoré sa týkajú volieb do orgánov samosprávy obcí. V opačnom prípade, vychádzajúc z doterajších empirických skúseností, by dvojinštančnosť mohla v praxi zostať takpovediac len na papieri.

Ak by cieľom zavedenia dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti volieb malo byť len (alebo predovšetkým) zabezpečenie kontroly „nováčika“ zo strany toho „skúsenejšieho“, dalo

¹² Pre podrobnosti k podmienkam pre súdny zásah do výsledkov volieb pozri napríklad aj DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 40 a nasl. alebo DOMIN, M. *Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 30 nasl. Z judikatúry Ústavného súdu pozri napríklad uznesenie sp. zn. PL. ÚS 10/2020 z 29. apríla 2020; nálež sp. zn. PL. ÚS 54/2018 zo 16. januára 2019; uznesenie sp. zn. PL. ÚS 31/2018 zo 16. januára 2019 alebo uznesenie sp. zn. PL. ÚS 17/2015 z 28. januára 2015.

¹³ Porovnaj Štatistické údaje z rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky vo volebných veciach podľa čl. 129 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky v období rokov 1993 – 2013. [online] 2013 [citované 2021-09-20]. Dostupné na: <<https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992080/Volebn%C3%A9+%C5%A1tatistiky.pdf/fb672c1b-e171-4a6c-b2ab-c5f68edfcddf>>.

by sa uvažovať aj o dočasnosti takéhoto opatrenia. Možno totiž predpokladať, že po niekoľkých volebných cykloch by sa Najvyšší správny súd, prípadne ktorýkoľvek nový súd s volebnou agendou, s doterajšou judikatúrou Ústavného súdu dostatočne oboznámil a osvojil si ju.

Ad c)

A napokon, v rámci argumentov na podporu dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti volieb sa dá uviesť aj **zabezpečenie zjednocovania judikatúry**. Ihneď však treba zdôrazniť, že argument týkajúci sa zjednocovania judikatúry má zmysel **jedine v prípade, pokiaľ by v rámci prvej inštancie o ústavnosti volieb rozhodovali viaceré súdy**, napríklad jednotlivé miestne príslušné krajské súdy alebo okresné súdy. Takto určená vecná príslušnosť by bola predstaviteľná predovšetkým v prípade rozhodovania o ústavnosti volieb do orgánov územnej samosprávy. Je totiž nesporným faktom, že najväčší počet volebných sťažností, napádajúcich ústavnosť a zákonnosť volieb, sa týka práve samosprávnych volieb, osobitne volieb do orgánov samosprávy obcí. Volby do orgánov samosprávy obcí sú taktiež, ako už bolo uvedené, doposiaľ jediným druhom volieb, v prípade ktorých Ústavný súd do výsledkov volieb skutočne zasiahol, a to či už zrušením rozhodnutia dotknutej volebnej komisie alebo dokonca vyhlásením volieb za neplatné. Avšak, keďže po ústavných reformách v justícii získal agendu kontrolu ústavnosti volieb, a to práve volieb do orgánov územnej samosprávy, Najvyšší správny súd, čiže jediný všeobecný súd, načrtnutá výhoda by sa prakticky rozvinúť nemohla.

Skúsme však rozmýšľať hypoteticky, teda ak by rozhodovanie v prvom stupni skutočne patrilo do pôsobnosti viacerých súdov. Pokiaľ ide o samotný pozitívny vplyv dvojinštančného rozhodovania na zjednocovanie judikatúry, ten azda nie je potrebné obširnejšie vysvetľovať. Ak by totiž o ústavnosti volieb rozhodovalo napríklad osem rôznych krajských súdov, či dokonca niekoľko desiatok rôznych okresných súdov, veľmi ľahko by sa mohlo stať, že spôsob, akým by tieto súdy rozhodovali, by sa značne líšil. Bolo by však v rozpore s požiadavkou právnej istoty, vyplývajúcej z princípu právneho štátu, aby podobné prípady boli rozhodované zásadne odlišne. Ak by však následne v druhej inštancii rozhodoval jediný súd, nech už by to bol Ústavný súd alebo akýkoľvek iný súd, dalo by sa očakávať, že by svojimi rozhodnutiami vplýval na zjednocovanie rozhodovacej činnosti prvoinštančných súdov. Dialo by sa tak najmä vtedy, ak by opravnému prostriedku vyhovel a vec vrátil na ďalšie konanie súdu prvej inštancie, ktorý by následne bol viazaný právnym názorom druhoinsťančného súdu.

Ak by však v prvom stupni o ústavnosti volieb mal rozhodovať len jediný súd, napríklad Najvyšší správny súd ako to platí *de lege lata*, argument týkajúci sa zabezpečovania zjednocovania judikatúry stráca zmysel. Samozrejme, aj na jednom súde by o volebných veciach spravidla rozhodovali viacerí rôzni sudcovia, no predsa len sa dá predpokladať, že by sa ich rozhodovacia činnosť nelíšila tak zásadným spôsobom, akým by mohla v prípade, ak by v prvom stupni rozhodovali sudcovia na rôznych súdoch, často vzdialených nie len geograficky, ale aj čo do kvality personálneho obsadenia. Zásadný význam rozhodovania (v prvej inštancii) jediného súdu o ústavnosti všetkých volieb si napokon uvedomoval aj predkladateľ návrhu novely Ústavy predloženého do medzirezortného pripomienkového konania, keďže v dôvodovej správe priamo uvádza, že rozhodovaním zo strany Najvyššieho správneho súdu

by sa vytvoril priestor pre budovanie komplexnej a *bezrozpornej* judikatúry v oblasti volebného súdництва.¹⁴

3 Prečo NIE, alebo ak ÁNO, tak ako?

Predchádzajúca časť príspevku bola zameraná na výhody, ktoré by zavedenie dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti mohlo priniesť. Na nasledujúcich riadkoch, naopak, upriamime pozornosť na nevýhody či riziká spojené s potenciálnou možnosťou dvojinštančného rozhodovania o ústavnosti volieb. Budeme pritom vychádzať predovšetkým zo špecifík, ktoré súdna kontrola ústavnosti volieb nesporne má. Podstata tohto konania totiž spočíva v kontrole ústavnej konformity a legality procesu zaistujúceho prenos výkonu verejnej moci medzi jej nositeľom (voličom) a ním voleným reprezentantom.¹⁵

Negatíva, ktoré môže zavedenie dvojinštančného rozhodovania v rámci súdnej kontroly ústavnosti priniesť, možno zhrnúť ako riziko neúmerného **predĺženia súdnej kontroly ústavnosti** a s tým spojené **narušenie právnej istoty**. Isteže, neprimerané predlžovanie konania je neprijateľné pre každý druh súdneho konania, avšak pre súdny prieskum volieb je rýchlosť konania typickým rysom, ba priam až pojmovým znakom.¹⁶ Je to práve rýchlosť konania, ktorá má smerovať k zaisteniu čo najskoršieho rozhodnutia, ktorým sa nastolí stav právnej istoty.

V právnom štáte, za ktorý sa v zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy deklaruje aj Slovenská republika, dochádza alebo môže dochádzať k určitému pnutiu medzi dvoma z fundamentálnych požiadaviek, ktoré z princípu právneho štátu vyplývajú. Princíp právneho štátu totiž na jednej strane znamená rešpektovanie legality, čiže viazanosti právom, na druhej strane však znamená aj rešpektovanie právnej istoty. Ak si obe požiadavky premietneme do problematiky volieb a volebného procesu, záverom bude, že v právnom štáte by voľby mali nie len prebehnúť podľa vopred určených právnych pravidiel, ale súčasne by ich výsledky mali byť známe čo najskôr, aby sa nevytváral priestor pre pochybnosti o legitimitě zvolených orgánov.¹⁷ Úplné popretie jednej z uvedených požiadaviek je v demokratickom a právnom štáte neprípustné. Neprípustné by preto bolo to, ak by sme na súdnu kontrolu ústavnosti volieb úplne rezignovali, ako aj to, ak by takáto súdna kontrola mala trvať (napríklad) niekoľko rokov, ako sme toho neraz svedkami v prípade iných súdnych konaní. Problémom je teda nájsť potrebnú rovnováhu medzi oboma uvedenými požiadavkami.

Ak teda vzniknú pochybnosti o tom, či voľby prebehli v súlade s Ústavou a zákonmi, mala by táto otázka byť vyriešená čo najskôr. Aj pri laickom pohľade je zrejmé, že čím viac inšancií bude ústavnosť volieb posudzovať, tým sa môže konečné rozhodnutie o tom, kto bol riadne zvolený, oddialiť. Ak by konečné rozhodnutie týkajúce sa ústavnosti volieb malo prísť príliš neskoro, mohlo by dôjsť nie len k ohrozeniu právnej istoty, ale aj k ohrozeniu legitimacy voleného orgánu verejnej moci a prostredníctvom toho aj legitimacy rozhodnutí, ktoré dotknutý

¹⁴ Porovnaj odôvodnenie k bodu 5 (čl. 129 ods. 2) k návrhu ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, predloženého Ministerstvom spravodlivosti do medzirezortného pripomienkového konania dňa 13. júla 2020.

¹⁵ MACEJKOVÁ, I. – BABJÁK, M. – MIHALOV, J. – MOZEŠOVÁ, Z. *Volebné sťažnosti z rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurounion, 2016, s. 7.

¹⁶ Porovnaj napríklad OROSZ, L. – MOLEK, P. – SVÁK, J. – ŠIMÍČEK, V. *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 363.

¹⁷ Viac k vzťahu legality a právnej istoty vo väzbe na súdnu kontrolu ústavnosti volieb napríklad v DOMIN, M. Mal by Ústavný súd zasahovať do výsledkov volieb aj po neprimerane dlhej dobe? Legalita verus právna istota. In: *Princíp právneho štátu ako súčasť materiálneho jadra Ústavy*. Bratislavské právnické fórum 2020. Bratislava: PraF UK, 2020, s. 119 – 130.

orgán vydáva.¹⁸ Najzávažnejším prípadom by bolo to, ak by po neúmerne dlhej dobe došlo dokonca k zásahu súdneho orgánu do výsledkov volieb, napríklad zrušením rozhodnutia volebnej komisie a vyhlásením za zvoleného toho, kto bol riadne zvolený alebo dokonca vyhlásením volieb ako celku za neplatné. V dôsledku vyhlásenia volieb za neplatné by sa voľby museli opakovať, čo by mohlo mať v konečnom dôsledku aj nezanedbateľný vplyv na ich výsledky. Ako trefne pripomína V. Šimíček, preferencie voličov sú veľmi premenlivé a tak by sa ľahko mohlo stať, že prípadné opakované voľby vykonané až po relatívne dlhom čase by priniesli odlišné výsledky.¹⁹ Odlišné výsledky volieb by pritom neboli spôsobené len nápravou prípadnej neústavnosti identifikovanej v predchádzajúcich voľbách, ale išli by na vrub iných faktorov formujúcich politické preferencie voličov.

Ak chceme problém ohrozenia právnej istoty minimalizovať, teda skrátiť čas, počas ktorého budú účastníci volebnej súťaže i všetci voliči čakať na rozhodnutie súdu, je potrebné zvoliť vhodný **opravný systém**. Teória civilného procesného práva v zásade rozlišuje tri takéto systémy, ktoré sa odlišujú najmä rozsahom prieskumu druhoінстанčným súdom (právne alebo aj skutkové stránky), ako aj tým, ako môže druhoінстанčný súd s rozhodnutím súdu prvej inštancie naložiť. V prípade tzv. *apelačného* systému sa preskúmava tak právna, ako aj skutková stránka prípadu. Apelačným spôsobom rozhodujúci súd môže následne prvoinstančné rozhodnutie potvrdiť, zrušiť alebo aj zmeniť. Naopak, v prípade *kasačného* opravného systému sa preskúmava len právna stránka prvoinstančného rozhodnutia. Kasačný súd preto môže toto rozhodnutie buď potvrdiť alebo zrušiť, pričom so zrušením následne môže byť spojená povinnosť prvoinstančného súdu opäť vo veci rozhodnúť. A napokon, v prípade tzv. *revízneho* opravného systému druhoінстанčný súd rovnako skúma len právnu stránku veci, no okrem potvrdenia alebo zrušenia môže rozhodnutie aj zmeniť. Zmeniť ho však môže jedine vtedy, ak by dospel k záveru, že súd rozhodujúci v prvej inštancii zistený skutkový stav nesprávne právne posúdil.²⁰

V snahe o čo najrýchlejší priebeh prieskumu rozhodnutia týkajúceho sa ústavnosti volieb by nebolo vhodné zvoliť tzv. úplný apelačný systém, ktorý predpokladá možnosť predkladania nových dôkazných prostriedkov a rovnako ani štandardný kasačný princíp, keďže v prípade pochybenia prvoinstančného súdu predpokladá nutnosť ním vec opäť rozhodnúť. Ako najvhodnejšia alternatíva sa preto javí prieskum rozhodnutia založený na princípe revízneho systému, kedy by predmetom prieskumu mala byť len právna stránka veci, teda bez nového dokazovania, pričom druhoінстанčný súd by mohol nesprávne právne závery súdu prvej inštancie priamo zvrátiť svojim rozhodnutím. Okrem samotného rozsahu prieskumu by však bolo potrebné, v záujme čo najrýchlejšieho priebehu, nastaviť aj pomerne krátke a striktné lehoty, a to tak na iniciovanie prieskumu prvoinstančného rozhodnutia, ako aj na samotné rozhodnutie súdu druhej inštancie.

Problému s predlžovaním súdnej kontroly ústavnosti a tým aj s oddialením právnej istoty, ktoré by dvojinstančné rozhodovanie mohlo priniesť, si bolo vedomé aj Ministerstvo spravodlivosti ako autor návrhu reformy zverejnenej v lete 2020. Vzhľadom na to predložený návrh počítal s viacerými opatreniami sledujúcimi rysy opravného systému načrtnutého na predchádzajúcich riadkoch. Z hľadiska priebehu prieskumu rozhodnutia Najvyššieho

¹⁸ V podobnom duchu sa k jednoінстанčnosti volebného súdnictva vyjadril aj Najvyšší správny súd Českej republiky v uznesení sp. zn. Vol 1/2016 z 18. apríla 2016.

¹⁹ OROSZ, L. – MOLEK, P. – SVÁK, J. – ŠIMÍČEK, V. *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 361.

²⁰ Porovnaj MAZÁK, J. a kol. *Základy občianskeho procesného práva*. Štvrté, podstatne prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 450 a 451.

správneho súdu zo strany Ústavného súdu návrh počítal s viacerými obmedzeniami. Počítal²¹ napríklad s tým, že návrh na začatie konania o preskúmanie rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu by mohol podať len ten účastník prvoinštančného konania, ktorému by bolo rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu na ťarchu, nie však dotknutá volebná komisia. Ministerský návrh rovnako počítal s krátkymi lehotami, a to tak na podanie návrhu na Ústavný súd (10 dní), ako aj na rozhodnutie o tomto návrhu (30 dní). Ak by sa tieto lehoty sčítali s lehotami navrhnutými pre samotné konanie na Najvyššom správnom súde ako súde prvej inštancie (rovnako 10 dní a 30 dní), stále by, prinajmenšom teoreticky, išlo o kratší časový súhrn ako je to v prípade lehoty, počas ktorej má Ústavný súd o volebnej sťažnosti rozhodnúť *de lege lata* (10 dní na podanie a 90 dní na rozhodnutie). Pokiaľ ide o rozsah prieskumu, návrh ministerstva predpokladal viazanosť Ústavného súdu skutkovým stavom zisteným Najvyšším správnym súdom, a to až na dve výnimky.²² Rýchlosti konania malo napomáhať aj to, že predložený návrh reformy počítal s tým, že pokiaľ by nešlo o prípad nevyhovenia návrhu, Ústavný súd by nesprávne rozhodnutie zrušil a nahradil vlastným rozhodnutím. Do úvahy by preto neprichádzalo vrátane veci Najvyššiemu správnu súdu.

Záver

V príspevku sme sa v stručnosti zaoberali možnosťou zavedenia dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb, a to v nadväznosti na návrh reformy justície, ktorý v lete 2020 prezentovalo Ministerstvo spravodlivosti. Súčasťou tejto reformy, pozostávajúcej nie len z novelizácie viac než dvadsiatich zákonov, ale aj z novely Ústavy, mal byť aj presun agendy kontroly ústavnosti volieb z Ústavného súdu na nový Najvyšší správny súd. Avšak, podľa predstavy ministerstva si mal Ústavný súd ponechať právomoc preskúmať ústavnosť a zákonnosť rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu týkajúcich sa ústavnosti volieb, prinajmenšom v prípade celoštátnych volieb. Hoci vo finálnej reforme dopadla inak (Najvyšší správny súd i Ústavný súd si „podelili“ právomoc kontroly ústavnosti volieb podľa ich druhu bez výslovnej možnosti Ústavného súdu preskúmať rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu), predmetom predchádzajúcich riadkov preto bolo zamyslenie sa nad výhodami i nevýhodami, ktoré by eventuálne zavedenie dvojinštančného rozhodovania o ústavnosti volieb, či už v podobe navrhnutej ministerstvom alebo inej, mohlo priniesť.

V súvislosti s úvahami nad zavedením dvojinštančnej súdnej kontroly ústavnosti volieb treba taktiež pripomenúť, že hoci je dvojinštančné rozhodovanie v prípade iných typov súdnych konaní, najmä civilného sporového konania a trestného konania, pravidlom, nie je v prípade volebného súdnictva štandardne vyžadované. Jednoinštančné rozhodovanie vo volebných veciach taktiež nie je v rozpore s požiadavkami Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). Článok 2 Protokolu č. 7 k Dohovoru síce zakotvuje právo na odvolanie, no toto sa týka len rozhodnutia o vine za spáchaný trestný čin. Navyše, v zmysle konštantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva volebné súdnictvo nepožíva ani ochranu podľa čl. 6 Dohovoru. Nemožnosť preskúmať rozhodnutie súdu týkajúce

²¹ Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, predložený Ministerstvom spravodlivosti do medzirezortného pripomienkového konania dňa 13. júla 2020.

²² Malo ísť o nasledujúce výnimky: (1) pri zisťovaní skutkového stavu boli porušené základné práva a slobody niektorého z účastníkov konania alebo (2) skutkové zistenie Najvyššieho správneho súdu je v zjavnom rozpore s obsahom zápisnice o pojednávaní alebo zápisnice o vykonanom dokazovaní pred ním.

sa volieb preto Dohovor neporušuje.²³ Samozrejme, to, že dvojinštančný súdny prieskum volieb Slovenská republika z hľadiska práva Rady Európy nie je povinná zaviesť neznamená, že tak spraviť nemôže.

Pokiaľ ide o konkrétne pozitíva, ktoré by dvojinštančné súdne rozhodovanie o ústavnosti volieb mohlo priniesť, príspevok upriamil pozornosť najmä na možnosť zabezpečenia nápravy prípadných pochybení súdu prvej inštancie; možnosť zabezpečenia dohľadu na rozhodovaním „nováčika“, najmä v zmysle nadviazania na ustálenú judikatúru Ústavného súdu vo volebných veciach, a napokon na možnosť zabezpečenia zjednocovania judikatúry. Tretia z uvedených výhod by však z povahy veci bola bezpredmetná v prípade, ak by v prvej inštancii rozhodoval jediný súd. Čo sa týka potenciálnych negatív, prezentované bolo najmä riziko predĺženia súdnej kontroly ústavnosti a s tým spojeného narušenia právnej istoty, a to nie len samotných aktérov volebnej súťaže, ale v podstate všetkých adresátov právnych aktov vydávaných volenými orgánmi verejnej moci.

V nadväznosti na prezentované výhody i riziká, ktoré by so zavedením dvojinštančného súdneho rozhodovania o ústavnosti volieb mohli byť spojené, by sa ako optimálne, pokiaľ o takomto modeli volebného súdnictva skutočne chceme uvažovať, javilo zavedenie systému stojaceho na nasledujúcich princípoch: (1) jediný súd rozhodujúci v prvej inštancii (napríklad Najvyšší správny súd); (2) krátke lehoty pre podanie návrhu i pre rozhodnutie o ňom, a to v prípade oboch inštancií; (3) revízny spôsob rozhodovania súdu druhej inštancie (Ústavný súd) a (4) predmetom možnosti preskúmať rozhodnutie súdu prvej inštancie by mali byť rozhodnutia týkajúce sa všetkých typov volieb, vrátane volieb do orgánov samosprávy obcí. A napokon, dalo by sa uvažovať aj nad (5) dočasnou dvojinštančným modelom, a to za predpokladu, že po uplynutí niekoľkých volebných cyklov by sa rozplynuli obavy týkajúce sa želaného nadviazania novopríslušného súdu (napríklad Najvyššieho správneho súdu) na doterajšiu judikatúru Ústavného súdu vo volebných veciach.

Ani všetky načrtnuté opatrenia by však v konečnom dôsledku nemuseli dostatočne presvedčivo hovoriť v prospech zavedenia dvojinštančného systému súdnej kontroly ústavnosti a zákonnosti volieb. Uspokojivú odpoveď na otázku, či by takýto model skutočne bol potrebný, dostaneme asi až po uplynutí nejakého času a po zhodnotení toho, ako sa s právomocou kontroly ústavnosti volieb do orgánov územnej samosprávy popasoval nováčik, čiže Najvyšší správny súd. Prvú (väčšiu) príležitosť bude mať už koncom roka 2022.²⁴

Použité pramene

Literatúra

DOMIN, M. Mal by Ústavný súd zasahovať do výsledkov volieb aj po neprimerane dlhej dobe? Legalita verzus právna istota. In: *Princíp právneho štátu ako súčasť materiálneho jadra Ústavy*. Bratislavské právnické fórum 2020. Bratislava: PraF UK, 2020, s. 119 – 130.

DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, 225 s. ISBN 978-80-571-0008-9.

²³ OROSZ, L. – MOLEK, P. – SVÁK, J. – ŠIMÍČEK, V. *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 343.

²⁴ Na jeseň 2022 sa očakávajú (prvé) spoločne konané voľby do orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávnych krajov.

DOMIN, M. *Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva. Komentár.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2018, 681 s. ISBN 978-80-8168-770-9.

DRGONEC, J. *Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky.* 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2012, 321 s. ISBN 978-80-89122-79-0.

IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

ĽALÍK, M. – ĽALÍK, T. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, 640 s. ISBN 978-80-571-0111-6.

MACEJKOVÁ, I. – BABJÁK, M. – MIHALOV, J. – MOZEŠOVÁ, Z. *Volebné sťažnosti z rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky.* Bratislava : Eurounion, 2016, 224 s. ISBN 978-80-89374-35-9.

MAZÁK, J. a kol. *Základy občianskeho procesného práva.* Štvrté, podstatne prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 897 s. ISBN 978-80-8078-275-7.

OROSZ, L. – MOLEK, P. – SVÁK, J. – ŠIMÍČEK, V. *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike.* Bratislava : C. H. Beck, 2016, 472 s. ISBN 978-80-89603-41-1.

MS SR: Veľký reformný ústavný zákon v oblasti justície. In: Najpravo.sk [online] 13. 7. 2020 [citované 2021-09-20]. Dostupné na: <<https://www.najpravo.sk/clanky/ms-sr-velky-reformny-ustavny-zakon-v-oblasti-justicie.html>>.

Štatistické údaje z rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky vo volebných veciach podľa čl. 129 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky v období rokov 1993 – 2013. [online] 2013 [citované 2021-09-20]. Dostupné na: <<https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992080/Volebn%C3%A9+%C5%A1tatistiky.pdf/fb672c1b-e171-4a6c-b2ab-c5f68edfcddf>>.

Právne predpisy

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Návrhy právnych predpisov

Návrh ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, predložený Ministerstvom spravodlivosti do medzirezortného pripomienkového konania dňa 13. júla 2020.

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, predložený Ministerstvom spravodlivosti do medzirezortného pripomienkového konania dňa 13. júla 2020.

Rozhodnutia súdov

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 17/2015 z 28. januára 2015.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 31/2018 zo 16. januára 2019.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 54/2018 zo 16. januára 2019.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2020 zo 29. apríla 2020.

Uznesenie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. Vol 1/2016 z 18. apríla 2016.

Júlia FLOREKOVÁ - Sára TARNOCIOVÁ: Maloletý ako vlastník

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa venuje špeciálnemu druhu opatrovníka maloletého dieťaťa, ktorý je normalizovaný ako hmotnoprávny opatrovník pre účely správy majetku maloletého dieťaťa. Majetkový opatrovník, ako inštitút rodinného práva, sa ustanovuje maloletému, ktorý je vlastníkom majetku, pri ktorom sa vyžaduje správa majetku a súčasne sú ohrozené záujmy maloletého dieťaťa súvisiace so správou takéhoto majetku. V druhej časti sa príspevok zameriava na maloletého ako stranu konania a maloletého ako vlastníka nehnuteľnosti. V príspevku sa používala najmä deskriptívna metóda, metóda analýzy rozoberaného inštitútu, vyhodnotenie a zosumarizovanie jednotlivých poznatkov aj s poukazom na názor autoriek, ktoré sa s inštitútom v praxi stretávajú a napokon sa používala aj metódu kladenia otázok.

Abstract

The following article is about a special type of guardian designated to manage property owned by an underage person. According to family law, a property guardian is assigned to a minor who owns property, management of which would not be in the minor's best interest. The second part of the article is focused on a minor's position of court proceedings and their status as a real estate owner. The analysis is then summarized with emphasis on opinions the authors formed after encountering these scenarios in practice.

Kľúčové slová: maloletý, nehnuteľnosť, opatrovník, právny úkon, súd

Key words underage, property, guardian, legal act, court

Autori:

JUDr. Júlia Floreková, Mgr. Sára Tarnociová
Katedra Obchodného a finančného práva
Právnická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
florekova.julia@gmail.com,tarnociova.sara@gmail.com

Úvod

Neopomenuteľné miesto v našej právnej úprave má nepochybne aj zákonný inštitút opatrovníctva, ktorý nachádzame upravený v *zákone č. 36/2005 Z.z. o rodine* (ďalej tiež ako „Zákon o rodine“ alebo „ZoR“). Opatrovníkov, v zmysle uvedeného zákona, poznáme hneď niekoľko. Najčastejším opatrovníkom je kolízny opatrovník, ktorého právnu úpravu nachádzame v ust. 31 ods. 2 až ods. 4 ZoR¹ okrem iného rozlišujeme aj majetkového opatrovníka upraveného v ust. § 33 a § 34 ZoR² a tiež napr. opatrovníka na udelenie súhlasu s osvojením.³

V praxi je naliehavé, aby bol ustanovený taký opatrovník, ktorý je spojený s konkrétnym druhom zákonného opatrovníka. Ak by však v praxi nastala situácia, s ktorou zákon nepočíta, podporne je potrebné postupovať podľa všeobecných ustanovení opatrovníctva, podľa ust. § 60 Zákona o rodine a *ad hoc* ustanoviť opatrovníka na konkrétny účel.⁴ Opatrovníkom bez ohľadu na to, o aký druh opatrovníctva ide, sa môže stať každá fyzická osoba, právnická osoba, ktorá spĺňa zákonné predpoklady a tiež obec. Pri výkone funkcie opatrovníkovi zároveň plynú určité práva a povinnosti, jednak priamo vyplývajúce zo zákona a jednak z rozhodnutia súdu, ktorým je opatrovník ustanovený do funkcie. Dovolíme si však tvrdiť, že najdôležitejšia a napokon aj zákonom daná povinnosť každého opatrovníka je konať prioritne v záujme maloletého dieťaťa.

Hoc Zákon o rodine, ako sme už vyššie naznačili, pozná hneď niekoľko druhov opatrovníkov, rozhodli sme sa venovať len jednému z nich, a to inštitútu majetkového opatrovníka.

1 Majetkový opatrovník a predpoklady jeho ustanovenia

Majetkového opatrovníka môžeme špecifikovať ako špeciálny druh opatrovníka maloletého dieťaťa, ktorý je normalizovaný ako hmotnoprávny opatrovník pre účely správy majetku maloletého dieťaťa.⁵

Zákonodarca zveril do právomoci súdov ustanovenie majetkového opatrovníka, pričom z praxe, rovnako ako aj z dostupnej teórie môžeme konštatovať, že konanie o ustanovení majetkového opatrovníka⁶ sa začína na návrh alebo bez návrhu.⁷ Je veľmi dôležité tiež zmieniť sa, že súd pri ustanovení majetkového opatrovníka musí pristupovať veľmi zodpovedne, nakoľko len od posúdenia samotného súdu závisí, koho za majetkového opatrovníka maloletemu dieťaťu ustanoví.⁸

Nepochybne, už aj z vyššie uvedeného, je možné dedukovať, že majetkový opatrovník sa neustanovuje každému maloletemu dieťaťu. Majetkový opatrovník sa ustanovuje len maloletemu dieťaťu, ktorý je vlastníkom majetku, pri ktorom sa vyžaduje správa takéhoto majetku a súčasne platí, že sú ohrozené záujmy maloletého dieťaťa súvisiace so spravovaním

¹ Pozri ust. § 31 ods. 2 až ods. 4 Zákona o rodine

² Pozri ust. § 33 a 34 Zákona o rodine

³ Pozri ust. § 102 ods. 3 Zákona o rodine

⁴ Výkon funkcie opatrovníka je viazaný buď na dosiahnutie konkrétneho účelu (napr. vybavenie cestovného dokladu) alebo dlhodobý výkon funkcie (zastupovanie ako kolízny opatrovník v konaní o rozvod).

⁵ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 379-380.

⁶ Majetkového opatrovníka súd ustanovuje v konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých podľa ust. § 111 písm. f) CMP

⁷ Spravidla je príslušným súdom na konanie vo veciach maloletých súd v obvode, ktorého má maloletý pri začatí konania svoje bydlisko podľa ust. § 112 ods. 1 CMP

⁸ Poznamenávame, že majetkový opatrovník môže byť ustanovený buď na správu celého majetku maloletého dieťaťa, alebo len niektorej z jeho častí.

jeho majetku (pozn. nestačí však len potencionálne riziko hrozby), a to najmä z toho dôvodu, že rodičia maloletého dieťaťa nie sú schopní zabezpečiť vhodné opatrenia na ochranu majetku maloletého dieťaťa alebo nie sú schopní obstarat' vhodné opatrenia na ochranu majetku ich maloletého dieťaťa.⁹

V kontexte uvedeného pripomínáme, že v prvom rade sú rodičia povinní spravovať majetok maloletého dieťaťa s náležitou starostlivosťou.¹⁰ Náležitú starostlivosť je potrebné chápať ako starostlivosť, ktorá v čo najširšej miere chráni majetkové záujmy maloletého dieťaťa, smerujúce najmä k zachovaniu existujúcich majetkových hodnôt a k ich prípadnému rozmnoženiu.¹¹ Ak nastanú okolnosti, pre ktoré nie sú rodičia schopní zabezpečovať správu majetku maloletého dieťaťa je nevyhnutné, aby bol v takýchto prípadoch využívaný inštitút majetkového opatrovníka.¹²

Dôležité je tiež ozrejmiť, že rozhodnutie súdu o ustanovení majetkového opatrovníka nemusí nevyhnutne predchádzať rozhodnutiu o obmedzení rodičovských práv a rodičovských povinností. Táto skutočnosť závisí najmä od toho, z akého dôvodu rodičia maloletého dieťaťa nezabezpečujú riadnu správu jeho majetku.¹³

Pri ustanovení majetkového opatrovníka je žiadané a zároveň *ex lege* dané, aké predpoklady musia byť jeho výbere splnené. V zásade platí, že majetkovým opatrovníkom môže byť každá fyzická osoba, ktorá je plne spôsobilá na právne úkony; je tu predpoklad, že svoju funkciu bude vykonávať v záujme maloletého dieťaťa a s ustanovením do funkcie majetkového opatrovníka vyslovene súhlasí.¹⁴

Nastávajú však rôzne prípady alebo okolnosti, pri ktorých nie je možné ustanoviť žiadnu fyzickú osobu. V takýchto prípadoch zákon zakotvil, že v prípade, ak nie je možné ustanoviť za majetkového opatrovníka fyzickú osobu, môže byť ustanovená obec alebo právnická osoba.¹⁵

⁹ LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. 1. vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2010, s. 364.

¹⁰ ust. § 32 ods. 1 Zákona rodine

¹¹ Pozri ust. § 31 ods. 2 až ods. 5 Zákona o rodine

¹² PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 196.

¹³ V praxi môžu nastať dva prípady, kedy rodičia nezabezpečujú riadnu správu majetku maloletého. Prvým prípadom je prípad, kedy rodičia zavinene nespravujú majetok svojho maloletého dieťaťa, čím pochopiteľne poškodzujú záujmy svojho dieťaťa (v takomto prípade je podľa nášho názoru na mieste obmedziť výkon rodičovských práv a rodičovských povinností vo vzťahu k správe majetku maloletého a následne ustanoviť majetkového opatrovníka). V prípade, ak by riadnu správu maloletého dieťaťa nezabezpečoval len jeden z rodičov, obmedzený výkon rodičovských práv a rodičovských povinností zasiahne len jedného rodiča, a to rodiča, ktorý nezabezpečuje riadne správu majetku maloletého dieťaťa, pričom druhý rodič bude sám spravovať majetok maloletého dieťaťa, bez osobitného ustanovenia majetkového opatrovníka. Druhým prípadom je prípad, kedy rodičia bez svojho zavinenia nie sú schopní zabezpečiť vhodné opatrenia majetku (celého, prípadne jeho časti) maloletého dieťaťa. V takomto prípade nie je preto nutné, podľa nášho názoru, obmedziť výkon rodičovských práv a povinností, ale postupovať cestou príslušného súdu, ktorý rozhodne o ustanovení majetkového opatrovníka na zabezpečenie riadnej správy majetku (celého, prípadne len jeho časti).

¹⁴ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 200.

¹⁵ Majetkovým opatrovníkom môže byť blízka osoba maloletého dieťaťa, zákon však nevylučuje, aby ním bol napríklad účtovník, patentový poradca, či advokát. V zmysle uvedeného podporujeme naše tvrdenie vybraným Rozsudkom Okresného súdu Košice II sp.zn. 23P/211/2013, zo dňa 17.01.2014: „Podľa ust. § 33 Zákona o rodine, ak sú záujmy maloletého dieťaťa súvisiace so spravovaním jeho majetku ohrozené a rodičia sami neurobili alebo nie sú schopní urobiť vhodné opatrenia na ochranu majetku, súd môže na tento účel ustanoviť maloletému dieťaťu majetkového opatrovníka; tomuto rozhodnutiu nemusí predchádzať rozhodnutie o obmedzení rodičovských práv a povinností....Podľa ust. § 33 Zákona o rodine, ak sú záujmy maloletého dieťaťa súvisiace so spravovaním jeho majetku ohrozené a rodičia sami neurobili alebo nie sú schopní urobiť vhodné opatrenia na ochranu majetku, súd môže na tento účel ustanoviť maloletému dieťaťu majetkového opatrovníka; tomuto rozhodnutiu nemusí predchádzať rozhodnutie o obmedzení rodičovských práv a povinností. Majetkovým opatrovníkom sa môže stať fyzická osoba, ktorá s ustanovením za majetkového opatrovníka súhlasí, je spôsobilá na právne úkony v plnom rozsahu a spĺňa predpoklad, že funkciu majetkového opatrovníka bude vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. Ak nebolo možné ustanoviť za majetkového opatrovníka žiadnu fyzickú osobu, súd ustanoví za majetkového opatrovníka obec alebo inú právnickú osobu, ktorá s ustanovením za majetkového opatrovníka súhlasí a spĺňa predpoklad, že funkciu majetkového opatrovníka bude vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. V rozhodnutí o ustanovení majetkového opatrovníka podľa odseku 1 súd uvedie konkrétny rozsah majetku, ktorý bude opatrovník spravovať, spôsob nakladania s ním a lehoty, v ktorých je majetkový opatrovník povinný predkladať súdu správy o nakladaní s majetkom maloletého dieťaťa. Majetkový opatrovník nesmie pri výkone správy majetku brať na seba neprimerané majetkové riziká. Za riadny výkon svojej funkcie zodpovedá súdu a podlieha jeho pravidelnému dohľadu. Súd môže podmieniť

Ako sme už vyššie načrtli majetkového opatrovníka ustanovuje súd uznesením. Vo výroku uznesenia, v ktorom ustanoví maloletému dieťaťu majetkového opatrovníka tiež určí, ktorý konkrétny majetok maloletého dieťaťa bude opatrovník spravovať¹⁶, spôsob nakladania s majetkom maloletého,¹⁷ a lehoty, v ktorých je majetkový opatrovník povinný predkladať súdu správy o nakladaní s majetkom maloletého dieťaťa¹⁸.

Dovoľíme si poznamenať, že práve prostredníctvom správ o nakladaní s majetkom maloletého v súdom určených lehotách samotný súd dohliada na výkon funkcie majetkového opatrovníka.¹⁹ Dodávame tiež, že okrem spomínaných správ v súdom určených lehotách je majetkový opatrovník povinný predložiť za predpokladu, že ho súd vyzve, aj mimoriadnu správu o nakladaní s majetkom maloletého dieťaťa a pri jeho zániku funkcie je povinný predložiť aj záverečný účet.²⁰

S funkciou majetkového opatrovníka sú nepochybne spojené aj dôležité a zákonom dané povinnosti. Ako jednu z najdôležitejších povinností je spravovanie majetku maloletého dieťaťa s dôkladnou a náležitou starostlivosťou. Zároveň je dané, že na nakladanie s majetkom maloletého dieťaťa, ak sa nejedná o bežnú vec súvisiacu so správou majetku maloletého dieťaťa, je potrebný súhlas súdu podľa ust. § 28 OZ.²¹ Rovnako je dané, že majetkový opatrovník nesmie brať na seba neprimerané majetkové riziká.²²

---

platnosť právneho úkonu majetkového opatrovníka svojím súhlasom. Za porušenie povinností pri spravovaní majetku zodpovedá majetkový opatrovník podľa všeobecných predpisov o náhrade škody....Vzhľadom na vyššie uvedený zistený skutkový stav, v súlade s citovanými zákonmi ustanoveniami, súd rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti tohto rozsudku a zveril maloletého do spoločnej náhradnej osobnej starostlivosti jeho starých rodičov, manželov X., keďže na základe vykonaného dokazovania dospel k jednoznačnému záveru, že zverenie maloletého do ich náhradnej osobnej starostlivosti je jednoznačne v záujme dieťaťa, ktoré je obojstrannou sirotou, manželka X. sú jeho najbližšími príbuznými, sú jeho starými rodičmi, medzi nimi a maloletým sú vzájomne vytvorené hlboké citové väzby, starí rodičia sú ochotní zabezpečiť plnohodnotnú starostlivosť o maloletého tak, ako doposiaľ a tak, ako túto vykonávajú od úmrtia otca dieťaťa, ktorá starostlivosť je nimi po všetkých stránkach zabezpečovaná riadne, je preto jednoznačne v záujme maloletého, aby mohol v tejto starostlivosti svojich starých rodičov zotrvať aj naďalej. V súlade s ust. § 33 ods. 4 Zákona o rodine, súd zároveň uložil starým rodičom dieťaťa povinnosť predkladať tunajšiemu súdu 2-krát ročne správu o maloletom a správu o správe majetku maloletého, v lehotách uvedených vo výroku."

¹⁶ Majetok maloletého dieťaťa pritom musí byť presne identifikovaný a vymedzený, čo do vlastníckych a iných práv, práv cenných papierov, záväzkových práv, práv duševného vlastníctva, resp. iných majetkových práv. Teda predmetom správy majetku môžu byť všetky majetkové hodnoty oceneľné v peniazoch; nehnuteľné a hnutelne veci, vyplývajúce z rozličných záväzkov alebo z duševného vlastníctva.

¹⁷ Súd rozhoduje o tom, ako bude majetkový opatrovník nakladať s majetkom maloletého dieťaťa. Z uvedeného vyplýva záver, že súd môže rozhodnúť o tom, či majetok maloletého môže majetkový opatrovník predať, prenajať, poistiť, zveriť do užívania tretích osôb, zaťažiť, a pod. V samotnom rozhodnutí o ustanovení opatrovníka preto súd presne vymedzí rozsah práv a povinností majetkového opatrovníka, a to ku každému konkrétnemu druhu majetku maloletého dieťaťa.

¹⁸ Súčasťou takejto správy majetkového opatrovníka je obsah úkonov, ktoré boli v rámci správy majetku maloletého dieťaťa uskutočnené v určitom časovom období, aké sú výnosy za toto obdobie, aké vznikli náklady na správu majetku za takéto obdobie a aké náklady boli uhradené.

¹⁹ V prípade porušovania alebo zneužívania povinnosti majetkového opatrovníka môže byť súdom tento odvolaný z funkcie. Súd môže konanie začať na návrh, ale aj bez návrhu, ak zistí, že majetkový opatrovník porušuje svoje povinnosti uložené zákonom alebo určené v rozhodnutí súdu.

²⁰ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 204.

²¹ MURANSKÁ, J. a kol. *Základy rodinného práva. Rodičia a deti – Výživné.* Banská Bystrica: UMB Belianum, 2019, s. 54.

²² Z Rozsudku Okresného súdu Skalica sp.zn. 2P/78/2011, zo dňa 30.10.2012 vyberáme: „Súd tak ponechal spôsob nakladania s finančnými prostriedkami maloletého na zväzenie majetkového opatrovníka. Dal mu voľnosť pri rozhodovaní o nakladaní s majetkom maloletého tak, aby to bolo v jeho prospech. Keďže na dispozície majetkového opatrovníka ako zákonného zástupcu maloletého dieťaťa vo veciach správy jeho majetku nad rámec bežných vecí sa podľa § 28 OZ vyžaduje schválenie súdu vždy, povinnosťou majetkového opatrovníka tak bolo požiadať súd o schválenie právneho úkonu, ktorý chcel urobiť za maloletého. Túto povinnosť si majetkový opatrovník nespĺnil. Nakoľko naša platná právna úprava neobsahuje definíciu pojmu bežných vecí znamená to, že na posúdenie, či ide o bežnú vec súvisiacu so správou majetku maloletého dieťaťa závisí od konkrétnych okolností prípadu. Písomným vyjadrením riaditeľ'a DD v Z. a poverenej pracovníčky DD mal súd preukázané, že maloletý U. požiadal písomne o výber finančných prostriedkov z vkladnej knižky za konkrétnym účelom. V prvom prípade si chcel zakúpiť mobilný telefón za cenu 200 €. Súd má za to, že v čase, keď maloletý U. požiadal o výber peňazí na zakúpenie mobilného telefónu mal už skoro 15 rokov.... V druhom prípade si chcel maloletý U. zakúpiť notebook v čom mu aj bolo vyhovené. ....Z výpisu z vkladnej knižky maloletého mal súd preukázané, že iné výbery od času jej založenia už neboli uskutočnené. Pri zhodnotení všetkých okolností prípadu súd dospel k záveru, že majetkový opatrovník v danom prípade nekonal nezodpovedne, nezneužil svoje právomoci pri správe majetku maloletého, nebral na seba neprimerané majetkové riziká a preto rozhodol, že majetkového opatrovníka neodvoláva zo svojej funkcie. Súd však podmienil platnosť právnych úkonov majetkového opatrovníka svojím súhlasom z dôvodu obmedzenia prípadných majetkových rizík, ako aj z dôvodu možného zneužívania práv vyplývajúcich z majetkového opatrovníctva.".

Dôležité je tiež pripomenúť, že majetkový opatrovník zodpovedá maloletému dieťaťu za škodu, ktorá mu vznikne výkonom jeho funkcie. Do úvahy tiež prichádza aj zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie či trestnoprávna zodpovednosť. Na základe rozoberaného preto zastávame názor, že súd by mal pri výbere majetkového opatrovníka dôkladne zvážiť akú osobu za majetkového opatrovníka ustanoví a či táto osoba spĺňa nielen zákonné, ale aj morálne predpoklady na výkon takejto funkcie.²³

1.1 Zánik funkcie majetkového opatrovníka

Ustanovenie § 34 Zákona o rodine bližšie analyzuje, kedy a za akých podmienok dochádza k zániku funkcie majetkového opatrovníka.²⁴ Funkcia majetkového opatrovníka môže zaniknúť buď *absolútne* (nie je viac potrebné, aby niekto spravoval majetok dieťaťa), alebo *relatívne* (funkcia majetkového opatrovníka nezanikne úplne, ale len vo vzťahu ku konkrétnej osobe). Okrem uvedeného je možné zánik funkcie majetkového opatrovníka diferencovať aj podľa toho, či k zániku funkcie dochádza na základe zákona alebo na základe rozhodnutia súdu.²⁵

Situácia absolútneho zániku funkcie majetkového opatrovníka nastáva v prípade, ak dieťa dosiahne plnoletosť alebo zomrie, prípadne zanikne dôvod, pre ktorý bol majetkový opatrovník ustanovený.

K prípadom relatívneho zániku funkcie dochádza najmä vtedy, ak opatrovník zanikne (právnická osoba) alebo zomrie (fyzická osoba), alebo požiada súd o pozbavenie funkcie a súd mu v tejto žiadosti v plnom rozsahu vyhovie.²⁶

Súd rozhoduje o skončení výkonu funkcie majetkového opatrovníka, ak zanikne dôvod, pre ktorý bol ustanovený; odvolá majetkového opatrovníka z funkcie, ak nemá spôsobilosť ďalej túto funkciu vykonávať alebo svoju funkciu zneužíva na úkor maloletého dieťaťa; alebo pozbavuje funkcie na vlastnú žiadosť.

Pri rozhodovaní o skončení funkcie majetkového opatrovníka pozbavením alebo odvolaním musí súd vždy skúmať, či trvajú aj naďalej dôvody, pre ktoré bol majetkový opatrovník ustanovený do funkcie.

V prípade, že súd dospeje k záveru, že aj naďalej trvajú dôvody a je nevyhnutné, aby správu majetku vykonávala tretia osoba, súd ustanoví nového majetkového opatrovníka. Novému opatrovníkovi zároveň súd v uznesení o jeho ustanovení do funkcie vymedzí rozsah majetku ku dňu ustanovenia, spôsob nakladania s majetkom maloletého a lehoty na predkladanie správ súdu. Pôvodnému majetkovému opatrovníkovi zaniká funkcia nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia o skončení výkonu funkcie.²⁷ Poznávame, že rovnaká situácia nastáva aj v prípade, ak by počas výkonu funkcie majetkový opatrovník zomrel (fyzická osoba) alebo zanikol (právnická osoba).

Právomocou súdu, ktorý majetkového opatrovníka ustanovil je aj právo na odvolanie majetkového opatrovníka z jeho funkcie.²⁸ Odvolať môže súd majetkového opatrovníka za predpokladu, že majetkový opatrovník stratil spôsobilosť na výkon funkcie, ktorá je bližšie

²³ Dôležitým faktorom pri ustanovení majetkového opatrovníka, na ktorý by mal súd prihliadať je podľa nášho názoru osoba profesijného zástupcu (daňový poradca, advokát, a pod.), nakoľko pri takýchto zástupcoch je ich zákonnou povinnosťou poistenie zo zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone činnosti.

²⁴ Pozri ust. § 34 Zákona o rodine

²⁵ BÁNOS, R. – KOŠŤOVÁ, M. *Zákon o rodine – Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie*. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., s. 142.

²⁶ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 206.

²⁷ Pôvodnému majetkovému opatrovníkovi zároveň patrí odmena za výkon jeho funkcie, avšak je povinný predložiť záverečný účet súdu, a to v lehote dvoch mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o skončení výkonu jeho funkcie.

²⁸ PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 207.

špecifikovaná v ust. § 33 ods. 2 a ods. 3 ZoR²⁹ alebo zneužíva svoje práva na úkor maloletého dieťaťa (obohacuje sa na úkon majetku maloletého dieťaťa, získava výhody, a pod.), alebo porušuje svoje povinnosti (berie na seba neprimerané majetkové riziko).³⁰

Ku skončeniu funkcie majetkového opatrovníka odvolaním dochádza rovnako ako v prípade pozbavenia funkcie, a to nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia súdu o odvolaní z funkcie. Máme za potrebné však zdôrazniť, že v prípade odvolania majetkového opatrovníka z funkcie, môže súd znížiť odmenu patriacu majetkovému opatrovníkovi za výkon jeho funkcie alebo ju absolútne nepriznať.³¹

2 Maloletý ako strana konania

V praxi sa čoraz častejšie stretávame s názormi, že maloleté osoby nie sú spôsobilé, resp. oprávnené mať určité práva, nakoľko ide o osoby, ktoré nie sú plnoleté a tým pádom ani nedisponujú dostatočnou spôsobilosťou. Čoraz častejšie narážame na mylnú domnienku širokej verejnosti, či už z laických alebo odborných kruhov kedy tvrdenia týchto osôb spočívajú v presvedčení, že maloletí nie sú oprávnení disponovať určitými právami. Po dôkladnom priblížení a rozobratí uvedenej argumentácie sme dospeli k záveru, že uvedená nesprávna konštatácia týchto osôb vyplýva najmä z často krát zameniteľných dvoch úplne rozličných pojmov, resp. okruhov. V tomto smere je veľmi podstatné dôkladne rozlišovať dva odlišné okruhy, ktorými sú jednak: a) *spôsobilosť na práva a povinnosti*; b) *spôsobilosť na právne úkony*.

Čo sa týka prvého okruhu, a teda, spôsobilosti na práva a povinnosti, tak tento je exaktne vymedzený (rovnako ako aj spôsobilosť na právne úkony) v základnom kódexe súkromného práva – zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len ako „OZ“). V zmysle ust. § 7 ods. 1 OZ: *„Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti vzniká narodením. Túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí živé“*.³² V zmysle ust. § 7 ods. 2 OZ: *„Smrťou táto spôsobilosť zanikne. Ak smrť nemožno preukázať predpísaným spôsobom, súd fyzickú osobu vyhlási za mŕtvu, ak zistí jeho smrť inak. Za mŕtveho súd vyhlási aj nezvestnú fyzickú osobu, ak so zreteľom na všetky okolnosti možno usúdiť, že už nežije.“*³³ Uvedená zákonná dikcia reprezentuje hmotnoprávnu rovinu rozoberaného inštitútu, avšak nemožno opomenúť ani zákonné ustanovenie, ktoré reprezentuje rovinu procesnoprávnu. V zmysle ust. § 61 zák. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len ako „CSP“): *„Procesnú subjektivitu má ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti; inak len ten, komu ju zákon priznáva.“*³⁴ Procesná spôsobilosť tak v sebe subsumuje priznanie práva osobe byť účastníkom konania. V zmysle ust. § 62 CSP: *„Ak strana nemá procesnú subjektivitu, súd konania zastaví.“*³⁵

Na základe uvedených dikcií zákona možno uviesť, že spôsobilosť na práva a povinnosti má každá fyzická osoba ihneď po narodení, pričom táto zaniká v prípade fyzickej smrti človeka, prípadne smrťou, na základe vyhlásenia súdu za mŕtveho. Zhrnúc uvedené možno konštatovať, že na to, aby mohla osoba disponovať akýmkoľvek právom nemusí spravidla spĺňať žiadne osobitné podmienky. Napriek skutočnosti, že by sa mohol inštitút procesnej

²⁹ Pozri ust. § 33 ods. 2 a ods. 3 Zákona o rodine

³⁰ HORVÁTH, E. – VARGA, E. *Zákon o rodine. Komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2014, s. 174.

³¹ Pozri ust. § 3 ods. 1 OZ

³² ust. § 7 ods. 1 OZ

³³ ust. § 7 ods. 2 OZ

³⁴ Ust. § 61 CSP

³⁵ Ust. § 62 CSP

subjektivity javiť ako viac všeobecný a menej zákonne podmienený, je potrebné uviesť, že bez procesnej subjektivity by daná osoba nemohla disponovať ani nadväzujúcou spôsobilosťou na právne úkony. Dodávame, že pokiaľ by aj mohla a absentovala by jej procesná subjektivita, tak by tieto práva nemala *de facto* ako a ani kde uplatniť. Veľmi častými prípadmi z praxe, s ktorými sa ako autorky článku stretávame, sú prípady, kedy advokáti, či advokátsky koncipienti konajú v konaní, kde zastupujú klientov bez platnej plnej moci. Uvedený prípad je modelovým prípadom absencie procesnej subjektivity, a teda, oprávnenia byť účastníkom konania v nadväznosti na čo aj právne úkony, ktoré advokát, alebo koncipient vykonal, alebo vykonáva nie sú platné.

Naopak, druhý okruh, ktorý subsumuje spôsobilosť na právne úkony už nemožno označiť prívlastkom „bezbreho benevolentný“ ako je tomu v prvom prípade. V prípade spôsobilosti na práva a povinnosti už zákon jasne nastavuje pravidlá exaktných podmienok, ktoré musia byť splnené, pričom dôležité je poznamenať, že ide o spôsobilosť, ktorá môže byť danej osobe obmedzená, alebo jej môže byť úplne pozbavená, nejde teda o bezpodmienečné doživotné právo bez akýchkoľvek obmedzení. V zmysle ust. § 8 ods. 1 OZ: *„Spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti (spôsobilosť na právne úkony) vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou.“*³⁶ V zmysle ust. § 8 ods. 2 OZ: *„Plnoletosť sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku. Pred dosiahnutím tohto veku sa plnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva. Takto nadobudnutá plnoletosť sa nestráca ani zánikom manželstva ani vyhlásením manželstva za neplatné.“*³⁷ Občiansky zákonník v nadväzujúcom ustanovení § 9 uvádza, že maloleté osoby, ktorými sa rozumejú osoby, ktoré ešte nedosiahli osemnásť rok veku, sú spôsobilé len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti daného maloletého.³⁸ Zákon podľa nášho názoru veľmi správne reagoval na situácie bežného života, kedy si chce maloletý napr. zakúpiť tovar v obchode, pričom z hľadiska náročnosti ide o takú činnosť, ktorú je spôsobilé vykonať aj dieťa bez pomoci zástupcov.

3 Maloletý ako vlastník nehnuteľnosti

Po stručnom uvedení do všeobecnej problematiky spôsobilosti sme sa rozhodli bližšie venovať vybranej problematike, ktorej je podľa nášho názoru stále venovaná len zanedbateľná miera pozornosti. Ide o problematiku vlastníckeho práva maloletých osôb, pričom podrobne rozoberieme práve problematiku, ktorej názov je zřejmý už z názvu samotnej podkapitoly, ako aj názvu celého článku.

Z už uvedených informácií je možné prijať záver, že maloletý je oprávnený a spôsobilý vlastniť nehnuteľnosť, preto sa môže v praxi pokojne stať, že maloleté dieťa je vedené na príslušnom liste vlastníctva ako vlastník určitej nehnuteľnosti. Dôležité však je poznamenať, že maloletý síce môže právoplatne vlastniť nehnuteľnosť, ktorá sa viaže na už spomínanú spôsobilosť na práva a povinnosti, avšak súčasná legislatíva mu neumožňuje s týmto právom nakladať (spôsobilosť na právne úkony). V tomto smere máme na mysli najmä vykonávanie právnych úkonov súvisiacich s vlastníckym právom maloletého. Pochopiteľne, v prípade akýchkoľvek právnych úkonov súvisiacich s vlastníctvom nehnuteľnosti – najčastejšie prevodom vlastníckeho práva nemožno v žiadnom prípade hovoriť o úkonoch, ktoré v zmysle ust. § 9 OZ označujeme ako úkony, ktoré sú takej povahy, že ich môže vykonať maloletý bez

³⁶ ust. § 8 ods. 1 OZ

³⁷ ust. § 8 ods. 2 OZ

³⁸ ust. § 9 OZ

zastúpenia inou osobou. Mnoho ľudí, ktorí sa nachádzajú v obdobnej situácii si tak kladú otázku, čo v takomto prípade?

Tak, ako už bolo v článku načrtnuté v prípade, že je potrebné urobiť právne úkony, ktorých predmetom je nehnuteľnosť kde vlastníkom je maloletá osoba, je potrebné konať osobitným a jasne stanoveným zákonným postupom. Tak, ako sme už v článku načrtli, v prípade akýchkoľvek právnych úkonov, ktoré sa viažu na vlastnícke právo maloletého k nehnuteľnosti, pôjde o také právne úkony, ktoré v zmysle objektívnych skutočností nemožno považovať za úkony, ktoré na základe rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletého môže uskutočniť maloletý. Zákonodarca veľmi správne myslel na obdobné situácie, keď v ust. § 119 zákona 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len ako „CMP“) zakotvil inštitút *schválenia právneho úkonu súdom*.

Skôr ako detailne rozoberieme predmetný inštitút je nevyhnutné uviesť, že ak nastane situácia, kedy je potrebné vykonať právny úkon za maloletého, otázne ostáva, kto je oprávnený zastúpiť maloletého v tom danom úkone. Najčastejším spôsobom zastúpenia maloletých vo všeobecnosti, je ich zastúpenie rodičmi. Zákon však jasne uvádza, že zastúpenie maloletého rodičmi (bez potreby následného schválenia právneho úkonu súdom) možno využiť len v prípade, že ide o právne úkony bežnej povahy.³⁹

Ak by však išlo o úkon, ktorý nemožno charakterizovať ako úkon bežnej povahy a mali by ho rovnako vykonať za maloletého jeho rodičia (a nehrozil by tu konflikt záujmov), tak v takomto prípade je potrebné, aby sa rodičia obrátili na súd s požiadavkou o následné schválenie takéhoto úkonu. V uvedenom prípade sa tak ustanovenie opatrovníka nevyžaduje.⁴⁰

V prípade, že by išlo o právne úkony, v ktorých by mohol nastať konflikt, resp. kolízia záujmov medzi záujmami maloletého a rodičov, je potrebné pristúpiť aj k ustanoveniu opatrovníka.⁴¹ Pre lepšie pochopenie danej situácie uvádzame frekventovaný príklad z praxe, kedy rodičia chcú previesť vlastnícke právo k rodinnému domu na ich maloleté dieťa. Je zrejmé, že daným úkonom prídu o svoje vlastníctvo, preto je logické, že bude potrebné, aby do konania pristúpil opatrovník (kolízny, alebo majetkový), ktorý bude zastupovať maloleté dieťa a podpíše v jeho meno kúpnu zmluvu. Uvedený zákonný postup kvitujeme, nakoľko pristúpením opatrovníka do konania sa medzi príbuznými vnesie razantná miera objektivity. V danom prípade však nestačí len vstúpenie opatrovníka do konania, nakoľko nejde o úkony bežnej povahy, naďalej sa na platnosť právneho úkonu bude vyžadovať aj jeho následné schválenie súdom.

³⁹ „Čo je pri nakladaní s majetkom bežnou záležitosťou, a čo nie, zákon nerieši a ani nemôže riešiť. Ide o faktickú otázku, jej kritéria sa môžu meniť a nie sú rovnaké pre každý prípad. Závisí od stavu spoločnosti, od majetkových pomerov maloletého a pod. Za bežné záležitosti budú spravidla považované pravidelné platby a príjmy, napr. platenie inkasa, poisťného, daní, prijímanie výťažkov z majetku, ako sú nájomné, úroky, dividendy, tiež bežná údržba nehnuteľností, ako sú zmena účelu, podstaty ich zaťaženia alebo dokonca ich predaj. Inou než bežnou záležitosťou sa rozumie aj prijatie daru v takej hodnote, s ktorou nie je maloletý spôsobilý nakladať sám.“

⁴⁰ FEKETE, I. Občiansky zákonník. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: Epos, 2007, s. 205

PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 207.

⁴¹ „Častokrát dochádza k zamieňaniu inštitútov opatrovníka a kolízneho opatrovníka. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že opatrovník je navrhnutý najčastejšie zákonným zástupcom (rodičom) na to, aby prejavil vôľu v mene zastúpeného. Kolízny opatrovník vystupuje v každom súdnom konaní týkajúcom sa maloletých detí. Jeho úlohou je hájiť záujmy maloletého a dohliadať na to, aby právny úkon, ktorý má súd schváliť, bol v maloletého dieťaťa. Kolíznym opatrovníkom je Úrad práce sociálnych vecí a rodiny, podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, resp. jeho poverený zamestnanec na základe ust. zákona o sociálnoprávnej ochrane. Kolízneho opatrovníka, podobne ako klasického opatrovníka, ustanovuje súd. Môže nastať aj situácia, že sa kolízny opatrovník nemôže pojednávania zúčastniť a ospravedlní svoju neprítomnosť. V takomto prípade súd za podmienky, že na to kolízny opatrovník dal súhlas a vyjadril sa k predmetu veci, rozhodne súd aj bez jeho prítomnosti.“

3.1 Schvaľovanie právneho úkonu súdom

V prípadoch, ktoré sme už vyššie uvádzali, sa na to, aby sa stal úkon právne perfektným vyžaduje okrem už uvádzaných zákonných postupov aj dodatočné schválenie súdom, ktoré možno považovať za tretiu, a teda, poslednú fázu procesu scudzovania nehnuteľnosti, ktorá je vo vlastníctve maloletého (predchádzajú už uvádzané fázy – ustanovenie majetkového opatrovníka, ustanovenie kolízneho opatrovníka). Za veľmi dôležité považujeme osobitne zdôrazniť, že je potrebné mať na zreteli, že bez schválenia takýchto právnych úkonov súdom, nenastávajú právne účinky z vykonaného právneho úkonu. Miestna príslušnosť súdu v danom prípade je daná trvalým pobytom maloletého.

Čo sa týka samotného konania schvaľovania právneho úkonu súdom, tak toto konanie možno v zmysle všeobecných ustanovení CMP⁴² začať aj bez návrhu. V tejto súvislosti však dodávame, že keďže predmetom konania na súde je posúdenie právneho úkonu, ktorý už *de facto* je vykonaný, nie je pravdepodobné, že by v takomto prípade začalo konanie *ex offio*, avšak zákon začatie konania z úradnej povinnosti nijak nevylučuje. Predmetom uvedeného konania je v skratke – posúdenie skutkového a právneho stavu a rozhodnutie, či právny úkon súd schváli alebo nie.⁴³ Tak, ako aj v ostatných konaniach, kde účastníkom sú maloleté osoby, aj v tomto prípade súd rozhoduje hlavne tak, aby bol zachovaný najlepší záujem dieťaťa. Súd okrem uvedeného musí skúmať, či je právny úkon v súlade s platnou legislatívou, či je jeho predmetom dovolené plnenie, či zmluvná voľnosť účastníkov konania nie je obmedzená a či z predmetného právneho vzťahu nevzniknú pre maloletého nepriaznivé následky. Po náležitom preskúmaní všetkých uvedených vecí následne súd rozhodne rozsudkom a právny úkon buď schváli, alebo naopak, neschváli. Tak, ako aj ostatné konania kde účastníkom je maloletý, aj toto je oslobodené od súdneho poplatku.

V závere dodávame, že v prípade, že už bol právny úkon (v našom prípade kúpna zmluva) schválený súdom a zmluvné strany prejavia vôľu podať návrh na vklad na príslušnom Okresnom úrade – katastrálny odbor, tak okrem povinných listín, je potrebné priložiť aj právoplatné rozhodnutie súdu o schválení právneho úkonu za maloletého. Ide o obligatórnu náležitosť, bez ktorej bude vkladové konania prerušené.

Záver

Autorky sa v predkladanom príspevku rozhodli zaoberať neopomenuteľným inštitútom, ktorý nachádzame upravený v zákone č. 36/2005 Z.z. o rodine, a to inštitútom majetkového opatrovníka, predpokladmi jeho ustanovenia a zánikom majetkového opatrovníka.

Okrem iného je predkladaný príspevok venovaný aj problematike maloletého, ako vlastníka nehnuteľností, a to najmä z toho dôvodu, že autorky zastávajú názor, že ide o problematiku, ktorej nie je venovaná dostatočná miera pozornosti aj napriek skutočnosti, že ide o frekventovanú oblasť právnych vzťahov.

Keďže sa autorky vo svojej odbornej praxi častokrát stretávajú s mylnou domnienkou širokej verejnosti, že osoby, ktoré nedosiahli plnoletosť, nemôžu vlastniť hnutel'né, či nehnuteľné veci, priblíženie procesného postavenia maloletých a následné rozobratie obligatórneho postupu smerujúceho k dosiahnutiu vlastníctva maloletými osobami považovali preto za smerodajné.

⁴² ust. § 23 ods. 2 CMP

⁴³ SMYČKOVÁ, R. a kol. *Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie*. Bratislava: C.H. Beck, 2017, s.112.

Použitá literatúra:

BÁNOS, R. – KOŠÚTOVÁ, M. *Zákon o rodine – Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie.* Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 504 s. ISBN: 978-80-8155-092-8.

FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Komentár. 2. vydanie.* Bratislava: Epos, 2007, 900 s. ISBN: 978-80-8155-040-9.

HORVÁTH, E. – VARGA, E. *Zákon o rodine. Komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2014, 654 s. ISBN: 978-80-8168-021-2.

LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. 1. vydanie.* Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2010, 1415 s. ISBN: 978-80-8963-535-1.

MURANSKÁ, J. a kol. *Základy rodinného práva. Rodičia a detí – Výživné.* Banská Bystrica: UMB Belianum, 2019, s. 154. ISBN: 978-80-5571-622-0.

PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2019, 680 s. ISBN: 978-80-89603-72-5.

SMYČKOVÁ, R. a kol. *Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie.* Bratislava: C.H. Beck, 2017, 1112 s. ISBN: 978-80-89603-54-1.

Zákon č. 36/2005 Z .z. o rodine.

Zákon č. 162/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

Rozsudok Okresného súdu Skalica sp.zn. 2P/78/2011, zo dňa 30.10.2012.

Rozsudok Okresného súdu Košice II sp.zn. 23P/211/2013, zo dňa 17.01.2014.

Zoltán GYURÁSZ – Stanislav MIHÁLIK – Petra DRÁŽOVÁ: Právne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel⁴⁴

Abstrakt: Autori sa v článku zameriavajú na vybrané právne aspekty v kontexte autonómnych vozidiel. V prvej časti príspevku je predstavená základná terminológia danej problematiky. Následne sú rozoberané prieniky danej problematiky s právnou úpravou správneho práva, trestného práva, kybernetickej bezpečnosti a ochrany osobných údajov.

Abstract: The authors focus on selected legal aspects in the context of autonomous vehicles. The first part of the paper presents the basic terminology of the issue. Subsequently, they deal with the intersections of the issue with the legal regulation of administrative law, criminal law, cyber security and personal data protection.

Kľúčové slová: Autonómne vozidlá, Automatizácia, Správne právo, Trestné právo, Kybernetická bezpečnosť, Ochrana osobných údajov

Key words: Autonomous vehicles, Automatization, Administrative law, Criminal law, Cyber security, Data protection

Autori:

JUDr. Zoltán Gyurász
Katedra teórie práva s filozofie
práva

Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
zoltan.gyurasz@flaw.uniba.sk

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.
Katedra trestného práva,
kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta
Univerzita Komenského v
Bratislave

Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

Mgr. Petra Drážová, PhD.
Ústav práva informačných
technológií a práva
duševného vlastníctva
Právnická fakulta

Univerzita Komenského v
Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
petra.drazova@flaw.uniba.sk

---

⁴⁴ Táto publikácia je výsledkom riešenia projektu financovaného Grantom APPV s názvom „Právne a technické aspekty zavádzania autonómnych vozidiel“ (APVV-20-0346).

ÚVOD

Moderná spoločnosť je dynamická a inovatívna. Je poháňaná mnohými faktormi vrátane inovatívneho pokroku a vývoja vedeckých poznatkov. Keď sa obzrieme späť za drastickými zmenami, ku ktorým došlo za tak krátky čas, musí nám byť jasné, že nechávame jeden svet za sebou. Analógový svet, ktorý každým dňom čoraz viac upadá do zabudnutia, aby vytvoril cestu pre nový digitálny svet, ktorý pred nami rozkvitá. Jedným z týchto zmien je nepochybne aj rozmach autonómnych a automatizovaných systémov. Automatizácia spôsobila revolúciu v spôsoboch našej práce, komunikácie a aj zábavy a výnimkou samozrejme nie sú ani otázky cestovania a dopravy.

V tomto článku sa zameriame na tému autonómnych a automatizovaných vozidiel v kontexte vybraných právnych otázok, a to konkrétne otázkam správneho práva, trestného práva, kybernetickej bezpečnosti a ochrany osobných údajov. V súčasnosti odhadujeme, že automatizované vozidlá majú potenciál výrazne prispieť k zníženiu počtu smrteľných dopravných nehôd, keďže viac než 90% prípadov dopravných nehôd je podľa odhadov výsledkom určitého druhu ľudskej chyby.⁴⁵ Takýto potenciál nemôže ostať nevyužitý, práve preto treba skúmať možnosti a právne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel.

V prvej časti sa zameriame z pohľadu právno-teoretickej časti na základné rozdiely medzi automatizáciou a autonómiou z pohľadu používanej terminológie. Následne v druhej časti príspevku sú načrtnuté elementárne právne problémy, ktoré prináša prienik autonómnych a automatizovaných vozidiel s právnou úpravou správneho práva, trestného práva, kybernetickej bezpečnosti a ochrany osobných údajov.

1. TERMINOLÓGIA

Ako sme už aj vyššie uviedli, predtým ako sa ponoríme do problematiky právnych aspektov zavádzania autonómnych vozidiel, považujeme za vhodné začať na úplnom začiatku, a to objasnením si terminológie v rámci danej témy.

Autonómne vozidlo, automatizované vozidlo alebo aj samo jazdiace vozidlo sú pojmy, ktoré sa v ostatnom období stali nielen stredobodom mnohých diskusií a vedeckých publikácií ale aj adekvátnou víziou našej neďalekej budúcnosti. Nemôžeme však nespomenúť, že vyššie uvedené termíny nie sú významovo totožné, preto za esenciálnu úlohu považujeme stanovenie

---

⁴⁵ Recitál 23 *Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2144 z 27. novembra 2019 o požiadavkách na typové schvaľovanie motorových vozidiel a ich prípojných vozidiel a systémov, komponentov a samostatných technických jednotiek určených pre tieto vozidlá, pokiaľ ide o ich všeobecnú bezpečnosť a ochranu cestujúcich vo vozidle a zraniteľných účastníkov cestnej premávky, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/858 a ktorým sa zrušujú nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 78/2009, (ES) č. 79/2009 a (ES) č. 661/2009 a nariadenia Komisie (ES) č. 631/2009, (EÚ) č. 406/2010, (EÚ) č. 672/2010, (EÚ) č. 1003/2010, (EÚ) č. 1005/2010, (EÚ) č. 1008/2010, (EÚ) č. 1009/2010, (EÚ) č. 19/2011, (EÚ) č. 109/2011, (EÚ) č. 458/2011, (EÚ) č. 65/2012, (EÚ) č. 130/2012, (EÚ) č. 347/2012, (EÚ) č. 351/2012, (EÚ) č. 1230/2012 a (EÚ) 2015/166 (Ú. v. EÚ L 325, 16. 12. 2019, s. 1)), (ďalej ako „**Nariadenie EÚ 2019/2144**“). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2144&from=EN>.*

si presných významov určitých pojmov, s ktorými budeme ďalej pracovať, aby sme predišli nejasnostiam a rozporom.

1.1. AUTOMATIZOVANÉ VOZIDLÁ

Ako prvé, veríme, že je potrebné sa venovať automatizácií v kontexte vozidiel cestnej premávky. Automatizované vozidlo možno definovať ako: „*motorové vozidlo navrhnuté a skonštruované tak, aby sa dokázalo určitý čas samostatne pohybovať bez nepretržitého dohľadu vodiča, no pri ktorom sa stále predpokladá alebo vyžaduje zásah vodiča*“.⁴⁶

Pre lepšie pochopenie automatizovaných vozidiel je potrebné v prvom rade ozrejmiť jednotlivé úrovne automatizácie. Rôzne úrovne automatizácie vozidiel podľa Society of Automotive Engineers (ďalej ako „**SAE**“):⁴⁷

- a) Úroveň 0/bez automatizácie - Ľudský vodič vykonáva všetky úlohy spojené s vedením vozidla,
- b) Úroveň 1/podpora vodiča - Ľudský vodič riadi vozidlo, ale niektoré jazdné úlohy riadi systém,
- c) Úroveň 2/čiastočná automatizácia - Systém alebo viac systémov dokáže ovládať riadenie a rýchlosť vozidla, zatiaľ čo vodič vozidla musí neustále sledovať dynamické jazdné úlohy a prostredie,
- d) Úroveň 3/podmienená automatizácia - Vozidlá úrovne 3 a vyššie sa považujú za vozidlá s autonómnymi jazdnými systémami. Vozidlo monitoruje jazdné prostredie prostredníctvom systémov automatického riadenia. Ľudský vodič nemusí monitorovať dynamické jazdné úlohy, ale musí byť schopný kedykoľvek a bez predchádzajúceho upozornenia prevziať kontrolu nad vozidlom. Vozidlo sa môže samo rozhodovať,
- e) Úroveň 4/vysoká automatizácia - Za určitých podmienok (špecifické režimy jazdy) môže vozidlo vykonávať všetky jazdné úlohy,
- f) Úroveň 5/úplná automatizácia - Ľudský vodič sa nevyžaduje. Systémy automatického riadenia zvládajú všetky aspekty jazdných úloh bez toho, aby človek musel zasahovať. Vozidlo nevyžaduje žiadne pedále, volant. Systémy automatického riadenia robia nezávislé rozhodnutia.

Táto škála SAE bola prijatá rôznymi národnými a medzinárodnými orgánmi, akými sú napríklad European Road Transport Research Advisory Council (ERTRAC), National Highway Traffic Safety Administration v USA (NHTSA), Society of Motor Manufacturers and Traders

⁴⁶ Článok 3 bod 21 Nariadenia EÚ 2019/2144.

⁴⁷ Úplné definície úrovní podľa SAE. Dostupné z: https://www.sae.org/standards/content/j3016_202104/preview/

Australia's National Transport Commission (NTC), alebo aj the UK's Department for Transport (DfT).⁴⁸

1.2. AUTONÓMNE VOZIDLÁ

Problematika rozlíšenia autonómie a automatizácie je značne náročná, a to aj keď sa pozeráme na túto otázku iba v kontexte vozidiel cestnej premávky.⁴⁹ Vyššie uvedené dokumenty, či už Nariadenie EÚ 2019/2144 alebo štandard nepracujú s pojmom autonómie, výhradne používajú iba pojem plnej automatizácie. Považujeme za dôležité preto poukázať na skutočnosť, že existuje konsenzus medzi odborníkmi v danej oblasti, a síce, že „*Jeden zo spôsobov ako odlíšiť autonómny systém a automatizovaný systém je zamerať sa na ich schopnosť prispôsobenia sa, učenia sa a rozhodovania, ktoré je integrované do systému. Automatizované systémy zvyčajne fungujú na základe vopred definovaných parametrov a sú veľmi obmedzené v tom, aké úlohy môžu vykonávať. Autonómny systém sa naopak učí prispôbiť sa meniacemu sa prostrediu a vyvíja sa so zmenou prostredia. Údaje na základe ktorých sa učí sú aj mimo toho, čo sa predpokladalo pri zavedení systému.*“⁵⁰

Čo sa týka vymedzenia pojmu autonómne vozidlo, je potrebné povedať, že pokiaľ ide o jednotnú definíciu autonómnych vozidiel, zatiaľ taká neexistuje.⁵¹ Vo všeobecnosti však sa za autonómne vozidlá považujú „*počítačom riadené vozidlá, ktoré jazdia samy, spoliehajú sa na množstvo zdrojov údajov, aby získali prístup k jazdnému prostrediu a riadili prevádzku vozidla.*“⁵²

Lepší pohľad nám môže poskytnúť taktiež článok 11 Nariadenia EÚ 2019/2144, ktorý vymedzuje osobitné požiadavky týkajúce sa automatizovaných a plne automatizovaných vozidiel, z ktorých vyplýva, že pri plne automatizovaných vozidlách pôjde o:

- a) systémy nahradzujúce ovládanie vozidla vodičom vrátane signalizácie, riadenia, zrýchľovania a brzdenia;
- b) systémy, ktoré vozidlu poskytujú informácie o stave vozidla a okolitom prostredí v reálnom čase;
- c) zariadenia na záznam údajov o udalostiach pre automatizované vozidlá;

⁴⁸ TAEIHAGH, A. SI MIN LIM, H.: *Governing autonomous vehicles: emerging responses for safety, liability, privacy, cybersecurity, and industry risks*. Transport Reviews, roč. 39. č.1, 2019, s. 103-128.

⁴⁹ MATTESON, S. *Autonomous versus automated: What each means and why it matters*. [on-line]. Dostupné z: <https://www.techrepublc.com/article/autonomous-versus-automated-what-each-means-and-why-it-matters/>

⁵⁰ ANDRAŠKO, J. MESARČIK, M.: *Čo vieš o mojom vozidle? Ochrana osobných údajov a kybernetická bezpečnosť v kontexte autonómnych vozidiel*. Revue pro právo a technologie. [Online]. 2020, č. 22, s. 3-50. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/13841>.

⁵¹ Aj čo sa týka USA, definície, ktoré sú používané v rámci jednotlivých štátov USA sú rozdrobené. Porovnaj YEEFEN LIM, H. *Autonomous Vehicles and the Law Technology, Algorithms and Ethics*. Edward Elgar Publishing, 2018, 147 s.

⁵² COLLINGWOOD, L. *Privacy implications and liability issues of autonomous vehicles*. In Information & Communications Technology Law, roč. 26. č. 1, 2017, s. 32-45.

- d) harmonizovaný formát výmeny údajov, napríklad pri jazde vozidiel rôznych značiek v konvoji;
- e) systémy na poskytovanie bezpečnostných informácií ostatným účastníkom cestnej premávky.

S poukazom na vyššie uvedené preto súhlasíme s myšlienkou, že úplná automatizácia, a teda úroveň 5 škály SAE bude predstavovať autonómne vozidlo.

2. PRÁVNE ASPEKTY AUTONÓMNYCH VOZIDIEL Z POHĽADU JEDNOTLIVÝCH PRÁVNÝCH ODVETVÍ

Otázky regulácie autonómnych vozidiel je potrebné posúdiť z hľadiska viacerých oblastí práva. Pričom je možné povedať, že správne právo tvorí akúsi základnú "kostru" regulácie, keďže reflektuje základné otázky týkajúce sa cestnej premávky a vedenia motorového vozidla či cestnej infraštruktúry. Na túto oblasť úzko nadväzuje trestné právo, ktoré zohráva významnú úlohu pri posudzovaní nežiadúcich následkov a chybných rozhodnutí pri testovaní a prevádzke autonómnych vozidiel. Následne sa treba zamerať na skúmanie právnych otázok v dynamickej oblasti práva informačných technológií, špecificky ochrany osobných údajov a práva kybernetickej bezpečnosti.

2.1. OBLASŤ SPRÁVNEHO PRÁVA

Z pohľadu autonómnych vozidiel je nevyhnutné venovať sa právnej úprave, ktorá patrí do rámca správneho práva. Správne právo vo svojej podstate predstavuje oblasť práva, ktorá vymedzuje právne vzťahy verejnej správy a fyzických a právnických osôb. Vo svojej podstate tu ide o vzťahy vzájomnej nerovnosti, kde orgány reprezentujúce verejnú správu vystupujú v nadradenej, autoritatívnej pozícii. Tieto orgány sú nositeľmi mocenských oprávnení a stojí za nimi aj štátna donucovacia moc. Je to práve oblasť správneho práva, ktorá vymedzuje verejnoprávne vzťahy, ktoré sa vo všeobecnosti zaraďujú pod dopravu. Doprava sa štandardne vymedzuje ako úmyselný pohyb (ako napríklad jazda, plavba, let) dopravných prostriedkov po dopravných cestách alebo činnosť dopravných zariadení, ktorými sa uskutočňuje preprava.

Doprava je tiež odvetvím národného hospodárstva zabezpečujúca prepravu (premiestňovanie) osôb a vecí (v širšom zmysle aj energie, či informácií) z jedného miesta na druhé. Problematika autonómnych vozidiel spadá pod tzv. správu dopravy. Úlohy verejnej správy v oblasti správy dopravy sú verejnomocenské, ale aj starostlivostné. K verejnomocenským patrí určenie pravidiel podnikania v doprave, zabezpečovanie dopravnej obslužnosti územia, vymedzenie rozsahu práv a povinností dopravcov a cestujúcich a zodpovednostné vzťahy, a to vždy s ohľadom na trvalo udržateľný rozvoj, ochranu verejného

zdravia a životného prostredia. K starostlivostným úlohám patrí poskytovanie verejných služieb napríklad prostredníctvom budovania dopravnej infraštruktúry.

Problematiku autonómnych vozidiel treba ponímať s ohľadom na všetky vyššie uvedené úlohy verejnej správy v oblasti správy dopravy. Sme toho názoru, že verejná správa by nemala len pasívne a dodatočne reagovať na rozvoj spoločnosti, ale mala by sa proaktívne zamýšľať nad zmenami spoločnosti, ktoré v dohľadnej dobe nastanú. Ešte prednedávnom sme si napríklad nevedeli predstaviť možnosť autonómneho doručovania tovarov (napríklad prostredníctvom dronov) alebo možnosti dopravy bez vodiča (vybrané trasy metra napríklad v Londýne alebo v Barcelone). V súvislosti so zavádzaním čiastočne autonómnych alebo plne autonómnych vozidiel vzniká v oblasti správy dopravy, konkrétne cestnej premávky, mnoho právnych otázok a bude potrebné urobiť niekoľko zásadných legislatívnych zmien. V prvom rade bude potrebné doplniť legálnu definíciu pojmu autonómne vozidlo, ako aj zamyslieť sa nad pojmom vodič. Za vodiča bude potrebné považovať aj osobu kontrolujúcu vozidlo na diaľku, ktorá autonómne vozidlo kontroluje a monitoruje. V prípade, ak by právne predpisy upravujúce prevádzku alebo testovanie autonómnych vozidiel upravovali možnosť kontroly alebo monitorovania autonómneho vozidla na diaľku, mali by predpisy upravovať aj požiadavky na spôsobilosť vzdialeného vodiča (operátora). Osoba, ktorá kontroluje a monitoruje jedno alebo viaceré autonómne vozidlá, by bola analogicky v pozícii riadiaceho leteckej prevádzky. Takáto osoba by mala spĺňať vyššie psychické a fyzické požiadavky, ako tie ktoré sú kladené na vodiča v súčasnosti. Taktiež bude potrebné zdefinovať pojem kontrola nad vozidlom, pretože nie je úplne jasné či pôjde o prevzatie kontroly nad všetkými systémami alebo len nad vybranými systémami. Zmeny spojené so zavádzaním autonómnych vozidiel a ich jednotlivých prvkov na trh budú mať vplyv aj na pravidlá cestnej premávky. Tie bude tiež potrebné analyzovať a navrhnuť prípadné zmeny.

S ohľadom na súčasnú pandemickú situáciu spôsobenú ochorením COVID-19 treba pozitívne odpovedať na otázku, či dôjde k rozvoju doručovania tovarov bezkontaktným spôsobom. S cieľom ochrany verejného zdravia je táto otázka v podstate bezpredmetná. Výmena tovaru bez nutnosti byť v kontakte s inou osobou je jednoznačne v súlade s ochranou verejného zdravia. Navyše, v situácii, keď fyzickým osobám je nariadená nevyhnutná karanténa, a to v trvaní aj niekoľkých týždňov, je zabezpečenie napríklad doručenia stravy alebo liekov autonómnymi vozidlami dokonca možno vnímať až ako nevyhnutnosť. Toto nemožno považovať za sci-fi, už dnes totiž používa tieto vozidlá firma Google napríklad pri tvorbe svojich máp. Rozšírenie na možnosti doručovania prostredníctvom týchto áut je pritom len ďalším logickým krokom vo vývoji.

V tejto súvislosti preto vzniká množstvo právnych otázok, ktoré mimochodom možno vidieť aj vo vzťahu k súvisiacej problematike, a to k doručovaniu prostredníctvom dronov. Osoba, ktorá bude chcieť poskytovať služby v doprave v tejto oblasti – bude sa na jej podnikateľskú činnosť vzťahovať zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov? Pôjde o živnosť voľnú alebo viazanú alebo bude treba podnikanie v tejto oblasti vyčleniť z oblasti živnostenského podnikania? Prípadne, pôjde v tejto oblasti o niektorý zo spôsobov podnikania podľa súčasného znenia zákona č. 56/2012 Z. z. o cestnej doprave v znení neskorších predpisov? Akým spôsobom prebehne certifikácia autonómneho vozidla (alebo dronu) používaného na účely dodania tovarov a osobitne jedla alebo liekov? Postačuje súčasná právna úprava (resp. jej analogické využitie) alebo bude nevyhnutné upraviť technické podmienky odlišne vzhľadom na citlivosť tovarov, ktorými sú jedlo a lieky? Bude vydávať povolenie na prevádzkovanie tejto činnosti Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť dopravy alebo iný Dopravný úrad ako právny nástupca po Leteckom úrade SR (v prípade dronov)? Vzhľadom na skutočnosť, že doprava tvorí jednu z politík Európskej únie,⁵³ ktorej cieľom je zabezpečiť plynulý, efektívny, bezpečný a voľný pohyb osôb a tovarov v rámci únie, budú postačovať v tejto oblasti len národné právne predpisy alebo je Slovenská republika v tejto oblasti povinná sledovať a prispôbovať svoju právnu úpravu aj požiadavkám Európskej únie? Bude musieť Slovenská republika akceptovať povolenie na výkon podnikateľskej činnosti v tejto oblasti vydaný aj iným členským štátom únie (tzv. transnacionálny individuálny správny akt)?

Okrem vyššie uvedených oblastí nasadzovania autonómnych vozidiel a využívania autonómnych vozidiel (ako aj dronov), sa nevyhnutne musíme zamerať aj na otázky spojené s vyvodzovaním zodpovednosti v tejto oblasti. V súčasnosti platí základné pravidlo, že zodpovednosť za prevádzkovanie (motorového) vozidla má vodič vozidla. Ako sa táto premisa zmení v situácii, keď pôjde o autonómne vozidlo, ktoré je riadené umelou inteligenciou? Bude v tomto prípade skutková podstata správneho deliktu spáchaného prostredníctvom autonómneho vozidla vyžadovať preukázanie zavinenia alebo pôjde o delikt založený na objektívnej zodpovednosti? V prípade objektívnej zodpovednosti, aké liberačné dôvody budú prípustné? Ako vymedziť skutkovú podstatu deliktu, ak bol napríklad vodič vozidla vyzvaný, aby prevzal kontrolu nad autonómnym vozidlom, ale napriek tomu ju neprevzal,⁵⁴ prípadne, ak nebol vyzvaný na prevzatie kontroly nad autonómnym vozidlom, ale aj tak došlo k spáchaniu správneho deliktu? Vzhľadom na skutočnosť, že autonómne vozidlá budú musieť „ovládať“

⁵³ Článok 90 až 100 *Konsolidovaného znenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie* (Ú. v. EÚ C 202, 7,6,2016, s. 1).

⁵⁴ K tomu pozri aj Nariadenie EÚ 2019/2144.

pravidlá cestnej premávky, kto bude niest' zodpovednosť za správny delikt v situácii, ak tieto pravidlá nebudú nastavené v autonómnom vozidle správne? A kto v prípade, ak nedôjde napríklad k aktualizácii týchto pravidiel? Ktorý orgán verejnej správy (ministerstvo dopravy, ministerstvo vnútra alebo spolupráca medzi nimi?) bude zodpovedný za aktualizáciu týchto údajov, prípadne bude túto službu zabezpečovať neštátny subjekt a aké budú lehoty na prevzatie týchto údajov pre výrobcov autonómnych vozidiel a pre vodičov? Bude môcť na základe nesprávnosti prevzatých pravidiel cestnej premávky správny orgán vydať rozhodnutie, ktorým zakáže prevádzkovanie daného typu vozidla (prípadne vozidiel s daným informačným systémom) na území Slovenskej republiky? Bude takéto rozhodnutie v súlade s ústavným princípom proporcionality? V súvislosti s otázkami zodpovednosti sa tiež treba zamerať na otázku, či vo vzťahu k vyvodzovaniu zodpovednosti sa nemožno inšpirovať napríklad už aj súčasne existujúcou právnou úpravou v oblasti letectva – ide tu o situácie, keď je lietadlo vedené tzv. autopilotom.⁵⁵

V neposlednom rade sa vo vzťahu k zodpovednosti treba zamyslieť aj nad otázkou deliaceho kritéria, kedy protiprávny čin bude posudzovaný ako správny delikt a kedy už ako trestný čin? V súvislosti s administratívnou zodpovednosťou sa tiež možno zamerať aj všeobecne na analýzu otázok spojených napríklad so získavaním vodičského preukazu. Bude môcť tento preukaz získať aj osoba mladšia ako dnešných 18 (resp. 17) rokov, ak pôjde o vedenie autonómneho vozidla? Bude naďalej nevyhnutné zachovať povinnosť mať ruky na volante počas celej jazdy? V rámci riešenia projektu, ktorého výstupom je aj predmetný príspevok, by sme sa chceli zamerať na vyššie uvedené otázky, ktorých zodpovedanie napomôže rozvoju verejnej správy a poskytne jej už dnes odpovede na otázky, ktorých riešenie bude v blízkej budúcnosti skutočne nevyhnutné.

2.2. OBLASŤ TRESTNÉHO PRÁVA

Z pohľadu trestného práva hmotného pôjde najmä o skúmanie a analýzu otázok spojených s vyvodzovaním trestnej zodpovednosti za trestné činy spáchané samotnými autonómnymi vozidlami alebo prostredníctvom nich alternatívne pri ich využití ako nástroja na spáchanie trestného činu (v oblasti trestného práva hmotného prichádza autonómne vozidlo do úvahy rovnako ako hmotný predmet útoku – teda zhmotnený objekt trestného činu – napríklad v súvislosti s trestnými činmi krádeže, poškodzovania cudzej veci, rovnako tak v súvislosti s kyberkriminalitou).

---

⁵⁵ K tomu pozri Článok 2.3.1 Prílohy č. 2 Dohovoru o medzinárodnom civilnom letectve (tzv. Chicagský dohovor).

Najmä v prvom prípade bude potrebné riešiť otázku zavinenia a pričítateľnosti konania, resp. správania sa autonómnych vozidiel konkrétnym osobám v prípadoch, keď autonómne vozidlo spôsobí trestnoprávne relevantné konanie (zrazenie chodca, zrážku z iným vozidlom a pod.) V tejto súvislosti je nevyhnutné analyzovať aj podmienky pričítateľnosti v súvislosti s prepojenou inteligentnou cestnou infraštruktúrou, kde v praxi môžu vzniknúť problémy týkajúce sa danej otázky. Ilustrovať to možno na príklade dopravnej nehody, ktorú spôsobí autonómne vozidlo čiastočne alebo úplne z dôvodu nesprávneho fungovania inteligentného semaforu prevádzkovaného samosprávou alebo štátom. Aktuálne účinná právna úprava neumožňuje používanie vozidiel na úrovni level 3 a vyššie v bežnej prevádzke (cestnej premávke), a teda osoba ktorá takéto vozidlo použije v cestnej premávke (využije systémy takého vozidla) je zodpovedná za spôsobené následky pri použití vozidla, či už formou nepriameho úmyslu alebo vedomej nedbanlivosti.

Východiskovou otázkou v budúcnosti s ohľadom na vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti za trestnoprávny následok spojený s prevádzkou autonómnych vozidiel bude to, kto bude vlastne niesť zodpovednosť za takéto správanie (či pôjde o vodiča, programátora, výrobcu alebo predajcu). Z hľadiska možného vyvodenia trestnoprávnej zodpovednosti bude mať imanentný význam vymedzenie povinností prevádzkovateľa autonómneho vozidla, resp. vodiča pri prevádzke autonómneho vozidla a podmienok zavedenia a používania autonómnych vozidiel v cestnej premávke (otázka obmedzení). Výrazný význam bude mať z hľadiska ďalších úvah vyriešenie tej otázky, či bude do budúcnosti možné považovať autonómne vozidlo za samostatný subjekt práva, napríklad na základe určitej fikcie, ako je tomu v prípade právnických osôb (kde je základným východiskom koncept pričítateľnosti). Súhrnne možno konštatovať, že čím precíznejšia bude úprava reagujúca na technické limity a špecifiká autonómnych vozidiel, tým objektívnejšie bude určenie (aj trestnoprávnej) zodpovednosti.

Kybernetické útoky voči autonómnym vozidlám môžu mať za následok ujmu na zdraví alebo dokonca smrť a tiež môžu spôsobiť škodu na majetku, resp. iných právach a slobodách, pričom bežne uvažujúci páchatel' musí byť pri istej kvalite kybernetického útoku s takýmto následkom aspoň ako alternatívnou možnosťou uzročený, bude tiež zodpovedný za úmyselné trestné činy proti životu, prípadne ich pokusy, napr. úkladná vražda podľa § 144 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej ako „TZ“), prípadne vražda podľa § 145 TZ a za úmyselné trestné činy proti majetku, prípadne ich pokusy, napr. poškodzovanie cudzej veci podľa § 245 TZ. Pripomínáme, že v zmysle platnej a účinnej právnej úpravy v podmienkach Európskej únie už nie sú za trestné činy zodpovedné len fyzické osoby ale aj osoby právnické (i keď nie v každom štáte za všetky skutkové podstaty trestných činov). Vyššie uvedené predpokladá osobitne skúmanie a analýzu súčasného stavu využitia autonómnych vozidiel na

páchanie trestnej činnosti a možné budúce trendy jej zneužívania na protiprávnu činnosť aj v prostredí informačno-komunikačných sietí piatej generácie. V tejto súvislosti bude potrebné skúmať aplikáciu súčasných skutkových podstát trestných činov na takéto prípady a vypracovať návrhy *de lege ferenda* na prípadne zmeny alebo zadefinovanie nových skutkových podstát trestných činov (najmä kybernetické útoky, rôzne formy bezpečnostných, najmä hybridných hrozieb, zneužívanie osobných údajov a pod.).

Z pohľadu trestného práva procesného možno nazerať na autonómne vozidlá hneď v niekoľkých rovinách. Vývoj a prevádzka vozidiel je v súčasnosti nerozlučne spätá s digitalizáciou, a preto autonómne vozidlá budú v prvom rade mimoriadne významným zdrojom informácií pri objasňovaní, vyšetrowaní a dokazovaní trestnej činnosti orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, ktoré môžu byť využité pri identifikácii páchatel'ov. Tento trend spôsobuje, že vozidlá spracúvajú, prenášajú a uchovávajú veľké množstvo metadát a dát súvisiacich s činnosťou posádky vozidla. *A concreto*, pôjde napríklad o prevádzkové a lokalizačné údaje, ktoré takéto vozidlo spracúva, prenáša, uchováva a vyhodnocuje a ktoré vznikajú automaticky v dôsledku činnosti vozidla ako takého, aj bez ohľadu na vôľu pasažierov. Rovnako sem možno zaradiť aj počítačové údaje, ktoré vznikajú a sú ukladané v dôsledku používania rôznych senzorov, kamier a iných záznamových zariadení umiestnených vo vozidle. Osobitnou kategóriou sú dáta, ktoré majú charakter osobných údajov a podliehajú špecifickej regulácii, a tými sú najmä údaje o užívateľovi, resp. vodičovi, o jeho zdravotnom stave, hlasové vzorky, odtlačky prstov pri ovládaní vozidla.

Ako sme už naznačili, ďalšou oblasťou je posúdenie možností využitia alebo zneužitia vozidiel s umelou inteligenciou pri bezpečnostných (najmä hybridných) hrozbách, ako aj v prípade mimoriadnych a krízových situácií. Rovnako tak je potrebné riešiť otázky využitia autonómnych vozidiel a v nich zabudovaných systémoch v rámci boja proti kriminalite (napr. využitie kamerových systémov vozidla pri objasňovaní trestnej činnosti a jej dokumentovaní, vyhľadávanie a identifikácia osôb cez analýzu dát prenášaných týmto vozidlom, možnosti využitia informačno-technických prostriedkov a pod.). Potrebné je aj hodnotenie a skúmanie rizík spáchania trestného činu prostredníctvom vozidla s umelou inteligenciou v závislosti od kategórie vozidla (A1,A,B,B1,B,C1,C,D1,D,BE a pod.) a stupňa jeho autonómie.

Teória dokazovania dôsledne rozlišuje navzájom prepojené pojmy, a to prameň, resp. nositeľ dôkazu, dôkazný prostriedok a dôkaz. V tomto ohľade možno bezpochyby nahliadať na autonómne vozidlo ako na prameň dôkazu, ktorý možno charakterizovať aj ako „prejav

*hmoty vo vonkajšom svete, pričom ide buď o osoby alebo o veci, vrátane výsekov v priestore ako celku.*⁵⁶

V neposlednom rade je potrebné vnímať autonómne vozidlo aj ako predmet zásahu do ľudských práv a základných slobôd. V tejto súvislosti vyvstávajú otázky reflektujúce potrebu novej úpravy príkazov, ktoré budú kombinovať najmä príkazy smerujúce k uchovaniu, vydaniu a odňatiu počítačových údajov podľa § 91 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej ako „*TP*“), odpočúvaniu a záznamu telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 TP, oznámeniu údajov o telekomunikačnej prevádzke, vyhotovovaní obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 TP, porovnávaní údajov v informačných systémoch podľa § 118 TP, avšak predpokladá sa aj využitie príkazu na prehliadku iných priestorov a pozemkov podľa § 101 TP.

2.3. OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV

Z hľadiska ochrany osobných údajov sú autonómne vozidlá predmetom pomerne čulej doktrínalnej diskusie, nakoľko výmena informácií častokrát podmieňuje právne otázky spracúvania osobných údajov. Autonómne vozidlá možno chápať nielen ako autonómne jednotky v rámci cestnej premávky, ale aj ako pripojené vozidlá. Vo všeobecnosti, pripojené vozidlá možno považovať za vozidlá cestnej premávky, ktoré sú vybavené druhmi komunikačných systémov.⁵⁷ Nakoľko ide o výmenu informácií medzi rôznymi zariadeniami a stranami, otázky týkajúce sa ochrany osobných údajov sú viac ako na mieste.

Autonómne vozidlá, konkrétne ich prevádzka a používanie môžu zasiahnuť do viacerých práv a slobôd fyzických osôb. Právna úprava radí základné práva a slobody na piedestál regulácie a z tohto dôvodu nemožno problematiku niektorých práv a slobôd opomenúť. Za osobitne zaujímavú možno považovať oblasť ochrany súkromia a osobných údajov. Z hľadiska doktrínálneho vymedzenia možno hovoriť o troch typoch problematiky ochrany súkromia a osobných údajov v kontexte autonómnych vozidiel. Konkrétne ide o:

- (i) autonómiu súkromia rozhodovania,
- (ii) ochranu osobných údajov,
- (iii) ochranu pred sledovaním.

⁵⁶ BURDA, E. § 119 Všeobecné ustanovenia. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 720.

⁵⁷ V prvom prípade ide o internetový prístup s vnútornou sieťou, ktorá umožňuje pripojenie na zariadenia vo vnútri vo vozidle alebo aj mimo vozidla (známe ako vehicle to Internet, V2I). Ďalším druhom komunikačných systémov sú technológie vehicle to vehicle (V2V), ktoré umožňujú vozidlám komunikovať navzájom. Autonómne vozidlá sa taktiež môžu stať súčasťou komunikácie v rámci internetu vecí (vehicle to IoT, V2IoT) ako pripojená entita, ktorá prijíma údaje z externého zdroja a zdieľa údaje, ktoré zaznamenáva so vzdialenou treťou stranou pre rôzne účely. Porovnaj KHARE, S. a TOTATO, M.: *Internet of Things: An Overview*. 2020 Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/339918784> *Internet of Things An Overview*

Prvým rámcovým problémom je ochrana autonómie súkromia rozhodovania. Pri používaní autonómnych vozidiel je predovšetkým nevyhnutné upriamiť pozornosť na skúmanie ohrozenia súkromia rozhodovania, a to v dvoch rovinách. V prvej rovine ide o autonómiu rozhodnutia využitia alebo nevyžitia autonómneho vozidla. Ako problematická sa javí najmä situácia, ak na cestách budú iba autonómne vozidlá, ktoré nahradia manuálne človekom riadené prostriedky dopravy. V druhej rovine je to rozhodovacia činnosť autonómneho vozidla napr. výber konkrétnej trasy, rýchlosť pohybu alebo počet zastávok. V tejto súvislosti môže byť autonómia súkromia rozhodovania značne obmedzená, keďže vyššie uvedené rozhodnutia robí samotné autonómne vozidlo. Autonómia umelej inteligencie v kontexte ľudskej vôle tak nepredstavuje iba filozoficko-teoretickú otázku, ale má aj praktické dopady na právo na súkromie jednotlivca.⁵⁸

Druhým rámcovým problémom je ochrana osobných údajov, v súčasnosti jedna z najdiskutovanejších oblastí vôbec v dôsledku prijatia reformného balíka právnych nástrojov na úrovni Európskej únie. Pri prevádzke autonómnych vozidiel dochádza a môže dochádzať k spracúvaniu obrovského množstva osobných údajov. Zdrojom môže byť samotné autonómne vozidlo spolu s jeho posádkou, prípadne vonkajší svet.⁵⁹ Pri autonómnom vozidle ako zdroji možno uviesť ako príklad najmä údaje o polohe vozidla a zároveň posádky. Príkladom môžu slúžiť lokalizačné údaje, ktoré môžu o majiteľovi prípadne posádke vozidla prezradiť naozaj mnoho od sociálnej situácie, cez údaje o zdravotnom stave až po marketingovo zaujímavé informácie.⁶⁰

Základným právnym rámcem pri skúmaní danej problematiky je Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (Všeobecné nariadenie o ochrane údajov – ďalej ako „**GDPR**“), ktoré nadväzuje a špecifikuje článok 8 Charty základných práv Európskej únie (právo na ochranu osobných údajov). V tomto kontexte je nevyhnutné uviesť, že GDPR je technologicky neutrálny predpis. To znamená, že nereguluje konkrétnu technológiu, ale aplikuje sa na všetky, pri ktorých dochádza ku

⁵⁸ Pre právno-teoretickú otázku porovnaj: GYURÁSZ, Z.: *Problematika "telo - myseľ" v 21. storočí (dôležitosť filozofie mysle pre modernú podobu umelej inteligencie)*. Comenius, 2021. Dostupné na: https://comeniuscasopis.flaw.uniba.sk/wp-content/uploads/2021/04/Comenius_1_2021_fin-3.pdf Pre otázku práva na súkromie pozri bližšie ANDRAŠKO, J. MESARČÍK, M. HAMULÁK, O.: *The regulatory intersections between artificial intelligence, data protection and cyber security: challenges and opportunities for the EU legal framework*. AI & Society, Switzerland: Springer, 2021, Volume 36, issue 2, s. 623-636, ISSN 1435-5655.

⁵⁹ Okolie ako zdroj údajov je spôsobilé taktiež poskytnúť množstvo informačných stimulov. Ilustrovať to možno na príklade údajov o ostatných autonómnych vozidlách, okoloidúcich a podobne.

⁶⁰ Miesto trvalého bydliska, kde auto stojí zaparkované, časté návštevy zdravotníckych zariadení alebo miesta nákupu prípadne obľúbené podniky. Porovnaj ANDRAŠKO, J. MESARČÍK, M.: *Čo vieš o mojom vozidle? Ochrana osobných údajov a kybernetická bezpečnosť v kontexte autonómnych vozidiel*. *Revue pro právo a technologie*. [Online]. 2020, č. 22, s. 3-50. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/13841>

spracúvaníu osobných údajov a to vrátane autonómnych vozidiel. Z hľadiska GDPR je potrebné analyzovať viaceré okruhy právnych otázok, a to konkrétne:

- (i) pôsobnosť právneho predpisu pri prevádzke autonómnych vozidiel,
- (ii) dodržiavanie základných zásad,
- (iii) bezpečnostné opatrenia a zodpovednosť pri spracovateľských operáciách.

Pri pôsobnosti právneho predpisu považujeme za vhodné posúdiť pôsobnosť územnú⁶¹ vecnú⁶² a osobnú.⁶³ Pri územnej pôsobnosti je rozhodujúcim faktorom, kde sa osobné údaje spracúvajú. Môže ísť o prevádzku na území Európskej únie, ale aj o extra-teritoriálnu pôsobnosť, kde napr. spoločnosť má prevádzky iba v USA a spracúva osobné údaje z autonómneho vozidla. Nemenej zaujímavou otázkou bude, aké konkrétne údaje sa spracúvajú a či ich možno považovať za osobné údaje v zmysle článku 4 bodu 1 GDPR. Dôležitý bude predovšetkým tzv. test primeranej pravdepodobnosti identifikácie v zmysle recitálu 26 a rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie vo veci Breyer v Spolková republika Nemecko.⁶⁴ Predmetný aspekt je interesantný primárne z pohľadu údajov, ktoré autonómne vozidlo zbiera a spracúva zo svojho okolia. Z hľadiska osobnej pôsobnosti je dôležité určiť, ktorá entita bude prevádzkovateľom, samotný majiteľ autonómneho vozidla alebo výrobca či prevádzkovateľ softwaru v rámci autonómneho vozidla.

Druhým okruhom právnych otázok je spracúvanie osobných údajov v súlade so základnými zásadami spracúvania osobných údajov podľa článku 5 GDPR. Podľa stanoviska expertnej skupiny Future of Privacy Forum musí umelá inteligencia nevyhnutne zahŕňať tzv. FAT prístup⁶⁵ pri spracúvaní osobných údajov. FAT prístup poskytuje základné východisko pri skúmaní predmetných otázok primárne v kontexte zásad zákonnosti transparentnosti a zodpovednosti. Analyzovať je však potrebné aj ďalšie zásady spracúvania osobných údajov vrátane zásady minimalizácie údajov, ktorá stanovuje povinnosť spracúvať iba nevyhnutné množstvo osobných údajov vzhľadom na konkrétny účel, čo môže byť problematické pri testovaní autonómnych vozidiel ako aj pri ich premávke.

Tretím okruhom je bezpečnosť a zodpovednosť pri spracúvaní osobných údajov. V tomto kontexte je nevyhnutné skúmať požiadavky na bezpečnosť spracúvania osobných údajov v zmysle článku 32 GDPR pri autonómnych vozidlách a prevencii hackovania alebo iných bezpečnostných incidentov. Ďalším aspektom sú konkrétne komponenty dodržiavania zásady zodpovednosti pri spracúvaní osobných údajov ako napr. povinnosť vykonania

⁶¹ Článok 3 GDPR.

⁶² Článok 2 GDPR.

⁶³ Článok 7 až 11 GDPR.

⁶⁴ Rozsudok SD EÚ z 19. októbra 2016, Breyer v Spolková republika Nemecko, C-582/14, ECLI:EU:C:2016:779. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=184668&doclang=SK>

⁶⁵ FAT – (Fair, Accountable and Transparent) - Spravodlivý, Zodpovedný a Transparentný.

posúdenia vplyvu na ochranu údajov podľa článku 35 GDPR či inštitútu špecificky navrhutej alebo štandardnej ochrany osobných údajov podľa článku 25 GDPR. Tretím rámcovým problémom je ochrana pred sledovaním. Pri prevádzke autonómnych vozidiel dochádza k spracúvaniu obrovského množstva osobných údajov. Jednotlivé autonómne vozidlá môžu byť sledované v reálnom čase, ale i spätne, keďže automatizované systémy zanechávajú výraznú dátovú stopu. Tieto údaje môžu byť následne využité štátom a jeho mocenskými zložkami prípadne spoločnosťami, ktoré autonómne vozidlá prevádzkujú. Otázky filozoficko-právneho charakteru sú pri potenciálnom sledovaní na mieste.

Nemožno pri skúmaní danej problematiky opomenúť ani plánované prijatie nového nariadenia o ochrane súkromia v elektronických komunikáciách tzv. nariadenie ePrivacy,⁶⁶ ktoré sa bude vzťahovať aj na výmenu informácií medzi autonómnymi vozidlami resp. medzi vozidlom a prevádzkovateľom alebo inteligentnou infraštruktúrou.

ZÁVER

Vedecké poznatky a technologické znalosti sa naďalej rýchlo vyvíjajú. Takáto inovácia prináša stále niečo nové, s čím sú spojené nové výhody ale aj riziká. Rozhranie práva a inovácií je vzájomné a dynamické. Avšak táto pomyslená čiara je rozhodujúca pre naše úsilie pri zodpovedaní jednotlivých otázok problematiky. Oblasť autonómnych a automatizovaných vozidiel je nepochybne jednou z najaktuálnejších tém súčasnosti. Súbežne s vývojom sa však budú vždy klásť aj otázky týkajúce sa vhodnosti, bezpečnosti alebo zodpovednosti týchto inovácií. Práve z uvedených dôvodov sa tento článok zamerá na vybrané právne aspekty v kontexte autonómnych a automatizovaných vozidiel. Prostredníctvom otázok z oblasti správneho práva, trestného práva, kybernetickej bezpečnosti a ochrany osobných údajov tento článok predstavil výzvy, ktoré sú spojené s oblasťou autonómnych a automatizovaných vozidiel.

Záverom je možné dodať, že v oblasti autonómnych a automatizovaných vozidiel je nepochybne miesto a najmä potreba pre ďalší výskum. A to nielen z pohľadu parciálnych otázok jednotlivých právnych odvetví, ako to ukázal aj tento príspevok, ale aj z pohľadu potreby predstavenia ucelených záverov v danej problematike.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

ANDRAŠKO, J. MESARČÍK, M. HAMULÁK, O.: *The regulatory intersections between artificial intelligence, data protection and cyber security: challenges and opportunities for the EU legal*

⁶⁶ *Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o rešpektovaní súkromného života a ochrane osobných údajov v elektronických komunikáciách a o zrušení smernice 2002/58/ES (smernica o súkromí a elektronických službách)*, 10. január 2017, COM (2017) 10 final. Dostupné z:

<https://eurlex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0010>

framework. AI & Society, Switzerland: Springer, 2021, Volume 36, issue 2, s. 623-636, ISSN 1435-5655.

ANDRAŠKO, J. MESARČÍK, M.: *Čo vieš o mojom vozidle? Ochrana osobných údajov a kybernetická bezpečnosť v kontexte autonómnych vozidiel. Revue pro právo a technologie.* [Online]. 2020, č. 22, s. 3-50. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/13841>

COLLINGWOOD, L. *Privacy implications and liability issues of autonomous vehicles.* In Information & Communications Technology Law, roč. 26. č. 1, 2017, s. 32-45.

CORDEIRO, A.B. Menezes: *Civil Liability for Processing of Personal Data in the GDPR.* In European Data Protection Law Review 4/2019.

CUNHA, A. M. V. et al.: *Peer-to-peer privacy violations and ISP liability: data protection in the user-generated web.* In International Data Privacy Law, Volume 2, Issue 2, 2012.

ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195.* Bratislava : C. H. Beck, 2021, 1232 s.

GYURÁSZ, Z.: *Problematika "telo - myseľ" v 21. storočí (dôležitosť filozofie mysle pre modernú podobu umelej inteligencie).* ComenIUS, 2021 Dostupné na: https://comeniuscasopis.flaw.uniba.sk/wp-content/uploads/2021/04/Comenius_1_2021_fin-3.pdf

KHARE, S. TOTATO, M.: *Internet of Things: An Overview.* 2020 Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/339918784> Internet of Things An Overview

KOUROUTAKIS, A. E. *Autonomous Vehicles; Regulatory Challenges and the Response From UK and Germany.* 46 Mitchell Hamline Law Review forthcoming. 2019.

MATTESON, S. *Autonomous versus automated: What each means and why it matters.* [online]. Dostupné z: <https://www.techrepublic.com/article/autonomous-versus-automated-what-each-means-and-why-it-matters/>

POLČÁK, R. *Odpovednosť umělé inteligencie a informační útvary bez právni osobnosti.* In Bulletin Advokacie 11/2018, s. 24. [on-line]. Dostupné z: http://www.bulletin-advokacie.cz/assets/zdroje/casopis/2018/BA_11_2018_web.pdf.

POLČÁK, R. *Informace a data v právu.* Revue pro právo a technologie 7, 2016, s. 67–91.

SKEETE, JP. *Level 5 autonomy: The new face of disruption in road transport.* In Technological Forecasting and Social Change, Elsevier, roč. 134(C), 2018, s. 22-34.

TAEIHAGH, A. a SI MIN LIM, H. *Governing autonomous vehicles: emerging responses for safety, liability, privacy, cybersecurity, and industry risks.* Transport Reviews, roč. 39. č. 1, 2019, s. 103-128.

VAN ALSENOY, B. DUMORTIER, J.: *The accountability principle in data protection regulation: origin, development and future directions*. In GUAGNIN,

YEEFEN LIM, H. *Autonomous Vehicles and the Law Technology, Algorithms and Ethics*. Edward Elgar Publishing, 2018, 147 s.

Article 29 Data Protection Working Party: Opinion 05/2014 on Anonymisation Techniques. [online]. 2014. Dostupné z: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp216_en.pdf.

SAE J3016:Sep 2016: Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles

International Transport Forum and Corporate Partnership Board: *Autonomous Driving: Regulatory Issues*. 2015. [on-line]. Dostupné z: https://www.itf-oecd.org/sites/default/files/docs/15cpb_autonomousdriving.pdf.

Dohovor o medzinárodnom civilnom letectve

Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2144 z 27. novembra 2019 o požiadavkách na typové schvaľovanie motorových vozidiel a ich prípojných vozidiel a systémov, komponentov a samostatných technických jednotiek určených pre tieto vozidlá, pokiaľ ide o ich všeobecnú bezpečnosť a ochranu cestujúcich vo vozidle a zraniteľných účastníkov cestnej premávky, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/858 a ktorým sa zrušujú nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 78/2009, (ES) č. 79/2009 a (ES) č. 661/2009 a nariadenia Komisie (ES) č. 631/2009, (EÚ) č. 406/2010, (EÚ) č. 672/2010, (EÚ) č. 1003/2010, (EÚ) č. 1005/2010, (EÚ) č. 1008/2010, (EÚ) č. 1009/2010, (EÚ) č. 19/2011, (EÚ) č. 109/2011, (EÚ) č. 458/2011, (EÚ) č. 65/2012, (EÚ) č. 130/2012, (EÚ) č. 347/2012, (EÚ) č. 351/2012, (EÚ) č. 1230/2012 a (EÚ) 2015/166

Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o rešpektovaní súkromného života a ochrane osobných údajov v elektronických komunikáciách a o zrušení smernice 2002/58/ES (smernica o súkromí a elektronických službách), 10. január 2017, COM (2017) 10 final

Rozsudok SD EÚ z 19. októbra 2016, Breyer v Spolková republika Nemecko, C-582/14, ECLI:EU:C:2016:77

Kristian HODOSSY: Využitie konceptu mojich údajov v prostredí verejnej správy Slovenskej republiky¹

Abstrakt

Údaje predstavujú komoditu, ktorá je v informačnej spoločnosti vnímaná ako nezameniteľná a jej hodnota častokrát len ťažko oceníiteľná. Údaje sú tak technicky ako aj legislatívne výzvou pre spoločnosť, pretože digitalizácia a existencia virtuálneho alebo kybernetického priestoru predstavujú také prostredie, v ktorom regulácia tak technických noriem ako aj iných predpisov nie je jednoduchou úlohou. Nato, aby sa spoločnosť posunula ku konceptu, v ktorom používateľ alebo subjekt práva, ktorého sa údaje týkajú bol v centre manažovania svojich údajov, je nevyhnutné posilniť využívania a uprednostňovanie konceptu mojich údajov. Koncept mojich údajov bude v dlhodobom horizonte predstavovať také riešenie, ktorým sa posilnia právomoci používateľa a zvýši sa tým aj úroveň ochrany údajov.

Abstract

Data are representing a commodity, that is in an information society considered as irreplaceable and its value many times invaluable. Data are technically and legislatively a challenge for the society, because of the fact that digitalisation and the existence of virtual or cyber space is such an environment, that is technically or in an other legislatively hardly regulated. For the society to shift into the direction of a concept ensuring that the user or subject of law to which the data are related to, was in the centre of the data management, it is necessary to empower and prefer the use of the concept of my data. This concept is going to be from a long term prospective such a solution, which will empower the position of the user and will improve the level of data protection at all.

Kľúčové slová: Údaje. Digitalizácia. Koncept. Moje údaje. E-government. Ochrana.

Key words Data. Digitalisation. Concept. My Data. E-government. Protection.

Autor:

Mgr. Kristian Hodossy, PhD.

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského

Námestie Priateľstva 2170/25

929 01 Dunajská Streda

Slovenská republika

hodossy1@uniba.sk

---

¹ Článok je napísaný s podporou grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV – 17 – 0403 – Vplyv vzájomného uznávania prostriedkov elektronickej identifikácie na elektronické služby verejnej správy.

Úvod

Predmetom vedeckého článku je priblíženie konceptu mojich údajov najmä z pohľadu právnej a legislatívnej roviny v Slovenskej republike a tiež v Európskej únii. Údaje alebo aj inak nazývané dáta (ďalej ako „**údaje** alebo **dáta**“) sú v súčasnosti jedným z tých aktív jednotlivca, právnickej osoby, alebo iného subjektu práva, ktoré sú rozhodujúce pri rozhodovaní, stanovovaní politik ako aj stratégií vo vzťahu k smerovaniu a záujmu subjektu, ktorého sa týkajú. Nie náhodou sa v hovorovej reči často opakuje, že dáta sú ropou 21. storočia. Uvedené konštatovanie bez ohľadu na jeho overenie a verifikovanie jednoznačne deklaruje, čo predstavujú dáta v dnešnej informačnej spoločnosti. V rámci článku bude autor charakterizovať, čo v dobe, v ktorej sú dáta dôležitou komoditou spoločnosti, znamená vytvorenie modelu, ktorý sa venuje takzvaným mojím dátam, ktoré sú charakteristické pre subjekty práva.

1. Koncept „moje údaje“

Ku konceptu, ktorý bude autor v článku pomenovávať konceptom mojich údajov treba povedať, že tento koncept síce rezonuje oblasťou dátovej vedy už dlhšie obdobie, ale v rámci legislatívy nie sú známe žiadne iniciatívy, ktoré by ho vymedzili prostredníctvom právnych alebo technických mantinelov.

1.1 Všeobecne o koncepte mojich dát

Koncept mojich údajov vychádza zo základnej premisy, ktorá spočíva v zhromažďovaní údajov, ktoré majú poskytovatelia služieb o samotnom používateľovi. Za účelom dosahovania zisku sa poskytovatelia služieb snažia analyzovať a vyhodnocovať dáta o používateľoch. Analytické systémy a algoritmy založené na umelej inteligencii sú mimoriadne schopné poradiť si s touto úlohou. Hromadením množstva dát a čoraz dokonalejších nástrojov vzniká skupina spoločností, ktoré o nás v niektorých prípadoch vedia viac, ako my sami. Jedná sa o veľké technologické firmy ako Google, Facebook, Amazon a ďalšie. Zhromažďujú o nás obrovské množstvo informácií. Výsledok súdneho sporu z roku 2012 nariadil Facebooku poskytnúť používateľovi z Európskej únie všetky dáta, čo o ňom má. Zaslali mu na CD dokument s 1200 stranami.

Množstvo dát, ktoré Google o nás má a ako ich vie spracovávať môžeme sami vidieť pri používaní ich produktov. Na Google disku umelá inteligencia odhaduje, aký súbor chcem poslať. Pri písaní emailu naopak odhaduje umelá inteligencia, akú odpoveď by som chcel napísať, pri navigácii nám ponúka našu pravdepodobnú destináciu. Keby chcel, tak by mohol odhadnúť aj oveľa viac osobné záležitosti, ako napríklad, či mám nejakú chorobu, prípadne, či chceme uskutočniť podvod voči štátu na daniach.

Z dát sa stáva komodita. A keďže platí, že čím viac dát a hlavne kvalitnejších dát mám, o to dokážem robiť lepšie predpovede, a toho následkom je, že spoločnosti čoraz viac sledujú používateľov. Tento rozvoj sledovania a ekonomiky založenej na ňom už dostal aj pomenovanie a volá sa "Surveillance capitalism"². Z tohto pohľadu je známy prípad firmy

² <https://www.theguardian.com/technology/2019/jan/20/shoshana-zuboff-age-of-surveillance-capitalism-google-facebook> (dostupné dňa 20.12.2021)

Cambridge Analytica, ktorá bez súhlasu získavala informácie a na základe toho zacielená reklamnú kampaň s cieľom ovplyvniť výsledok volieb. Vyššie uvedené prípady deklarujú slabiny pri ochrane alebo schopnosti používateľa kontrolovať údaje, ktoré o ňom sú firmami alebo aj štátom evidované. Spoločnosť si začína uvedomovať, že tak občan ako aj podnikateľ alebo iný subjekt je oproti technologickým firmám v nevýhode a podniká kroky na jeho ochranu.

Príkladom sú iniciatívy ako napríklad „moje údaje“ alebo zákony, ako prijaté Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov (ďalej ako „**GDPR alebo General Data Protection Regulation**“).

GDPR je krokom Európskej Komisie k poskytnutiu väčšej kontroly nad dátami do rúk občanov. GDPR je úzko zacielené na fyzické osoby, lebo osobný údaj je viazaný na konkrétnu fyzickú osobu. GDPR vstúpilo do platnosti v máji 2018 a obsahuje práva ako:

- a) právo na prístup k údajom,
- b) právo na opravu,
- c) právo na obmedzenie spracúvania,
- d) oznamovacia povinnosť pri oprave, vymazaní os. údajov alebo obmedzením spracúvania,
- e) právo na prenosnosť údajov.

GDPR a jeho implementácia prináša výsledky. Jedným z nich je, že sa spoločnosti a organizácie začali zaoberať otázkou súkromia používateľov. Používatelia si môžu všimnúť zmeny napríklad pri prehliadaní webových stránok, kde majú možnosť nesúhlasiť s využívaním ich údajov pre ciele reklamy. Je to dobrý úvodný výsledok, ale je potrebné využiť základ, ktorý GDPR poskytuje a pokračovať:

- Prvou príležitosťou je otázka, ako sa postavia autority k GDPR. Jednou vecou je schválenie regulácie, druhou, je jej uvedenie do praxe. Štátne orgány ako orgány štátnej moci majú príležitosť vyžadovaním pravidiel z GDPR, zlepšiť postavenie používateľov. Ďalšia šanca sa skrýva pri prípravách budúcej legislatívy.
- Druhou rozvojovou oblasťou vyplývajúcou z GDPR, je otázka akým spôsobom zaručiť, že dáta boli skutočne zmazané. Bude potrebné vybudovať skupinu pracovníkov, ktorí budú schopní byť zodpovední za správne nakladanie s dátami.
- Treťou oblasťou je prenesenie práv do rúk používateľov, ktoré GDPR prinieslo a ďalšia aktivita používateľov povzbudená týmto posilnením ich role.
- Poslednou oblasťou, ktorá prináša príležitosti sú rôzne iniciatívy, konferencie a aktivity ako napríklad mydata.org. Prinášajú inovatívne myšlienky, ktoré môžu byť potom prenesené do praxe.

V centre záujmu GDPR je pojem osobné údaje. Používa tento pojem nie len na identifikátory ako je meno, adresa alebo vek, ale tiež aj na "online identifikátory" akými sú napríklad cookies. V GDPR sa výslovne uvádza, že on-line identifikátory, aj keď sa jedná

o pseudoanonymné údaje, budú považované za osobné dáta, ak existuje možnosť identifikácie alebo vyčlenenia jednotlivca. Osobné dáta v kontexte GDPR sa týkajú aj spoločností, ktoré nie sú aktívne v online oblasti. Príkladom je zamestnávateľ s elektronickou databázou zamestnancov, ktorý bude musieť dodržiavať pravidlá GDPR v prípade, ak ich databáza obsahuje citlivé osobné údaje, ako napríklad rasový alebo etnický pôvod, politické názory, náboženské alebo filozofické presvedčenie a ďalšie.

Pre doplnenie treba konštatovať, že autor oceňuje a berie na vedomie prínosy ako aj potenciál zlepšenia v prípade GDPR, ale v rámci konceptu mojich údajov považuje za nevhodné upínať sa na osobné údaje, lebo údaje ako komodita majú v niektorých prípadoch väčší význam pre odvetvie priemyslu, poľnohospodárstva v podobe neosobných údajov. **Autor si uvedomuje mieru citlivosti pri vnímaní ochrany osobných údajov, ale koncept mojich údajov by mal byť extenzívnejšieho charakteru.** Koncept mojich údajov predstavuje prevratný koncept, ktorého úlohou by mal byť posun od pravidiel definovaných v GDPR, pričom využívanie práv má byť ľahké a použiteľné pre občanov, flexibilné a jednoduché pre organizácie. Dôležitosť dát v spoločnosti expanduje. Je nevyhnutné, aby subjekty ktorých údaje sa spracúvajú mali vedomosť o spracovaní, vedeli kontrolovať spracovanie údajov a zároveň aby mohli využívať benefity existencie a zdieľania údajov. Manažovanie údajov je neustále v rukách organizácií, ktoré dokážu využiť silu tejto komodity na účely obchodných aktivít, pričom jednotlivec alebo iný subjekt sa dostáva k údajom obtiažne aj napriek existencii GDPR, ktoré definuje právne predpoklady kontroly osobných údajov.

Koncept mojich dát, tak ako ho popisuje iniciatíva mydata.org. má za úlohu posilniť rovnováhu medzi spracovateľmi údajov a používateľmi, ktorých sa údaje týkajú. Na to, aby koncept mojich údajov, bol skutočne tým, čo skrýva jeho názov je nevyhnutné identifikovať základné princípy, ktoré sú pre tento koncept zásadné:

- a) *dôvera v rovnocenné vzťahy medzi jednotlivcom a organizáciou,*
- b) *sebadôvera dosiahnutá nie len pravidlami GDPR ale väčším zdieľaním o uchovávaní dát o subjektoch,*
- c) *maximalizácia kolektívnej výhody osobných údajov, ktorých zdieľaním sa v spoločnosti dosiahnu výrazné benefity³*

Cieľom konceptu mojich údajov je:

- a) *dosiahnutie ľudskej kontroly nad údajmi, čo predstavuje posun k väčšej kontrole jednotlivca nad dátami, ktoré sa jednotlivca týkajú,*
- b) *postavenie jednotlivca do integrálnej polohy v oblasti dátovej vedy, kedy jednotlivci prostredníctvom prístupu k údajom vylepšujú vedomosti vyplývajúce z dátovej vedy v súlade s princípmi ochrany a v súlade s legislatívou,*
- c) *poskytnutie oprávnení disponovať a rozhodovať o využívaní údajov, ktoré sú k dispozícii na základe vlastného uváženia; Dôraz pri nakladaní s údajmi sa presúva na používateľa.⁴*

³ <https://mydata.org/declaration/> (dostupné 21.12.2021)

⁴ <https://mydata.org/declaration/> (dostupné 20.12.2021)

Na základe uvedeného treba jednoznačne konštatovať, že koncept mojich údajov uvádzaný vyššie aj pri akceptovaní iniciatívy mydata.org. je užitočným pre pochopenie základných princípov konceptu, no pri jeho pochopení sa podľa autora treba vzdialiť od vnímania údajov cez prizmu osobných údajov. Naopak konštatuje, že pravidlá stanovené v GDPR sú veľmi dobrým východiskom aj pre vnímanie a spracúvanie iných ako osobných údajov.

1.2. Koncept mojich údajov a digitálna identita

Koncept mojich údajov veľmi úzko súvisí digitálnou identitou, ktorá predstavuje jednu z podmienok vykonávania transakcie v digitálnom priestore. Digitálna identita musí byť na tento účel dôveryhodne preukázaná a to za účelom realizáciu konkrétneho úkonu. Poskytovanie a staranie sa o identitu svojich občanov je jednou zo základných funkcií štátu.

Človek potrebuje dokumentáciu k preukázaniu svojej identity a ak ju nemá, tak nemá prístup k službám regulovaným štátom ako financie, bývanie, zamestnanie, svadba. V 19. a 20. storočí sa poskytovanie identity, podobne ako tlač peňazí, stalo výlučným monopolom štátu. Niekedy sa stáva, že to nefunguje a je to problém. Napríklad ako uvádza the economist vo svojom článku⁵, v Rumunsku bol jeden muž prehlásený za mŕtveho, napriek tomu, že žije. Súd povedal, že žiadosť o zrušenie úmrtného listu bola podaná neskoro. Alebo jeden čínsky novinár sa nemôže objednať k lekárovi, pretože jeho meno nie je v oficiálnej databáze čínskych znakov a tak nie je vo formulároch na online objednávanie. Štát v ich prípadoch nezvládol svoju funkciu a spôsobil tak značné problémy dotknutým subjektom.

Vývoj digitálneho sveta priniesol nový pojem, a to elektronickú identifikáciu/elektronickú identitu, ktorá síce pre účely tohto článku nie je dominantným pojmom, ale pre koncept moje dáta je nezanedbateľná.

Na prístup k službám nepoužívame identifikačný preukaz vydaný štátom, ale prístupové meno a heslo. Ďalšou možnosťou je využiť služby internetových gigantov ako Google a Facebook. Vypĺňať meno a heslo pri prihlasovaní nie je potrebné, človek sa jednoducho prihlási cez svoj účet. Vznikla tak digitálne identita, ktorá nie je v rukách štátov. Pri jej používaní spoločnosti, ktoré identitu sprostredkovávajú, zbierajú o používateľovi množstvo informácií. Tento zber nemá používateľ pod kontrolou. Ako alternatíva začínajú vznikať nové služby poskytovanie identity, napríklad služby, ktoré zabezpečia poskytnutie iba tých informácií, ktoré sú potrebné pre danú situáciu. Príkladom je overenie a garancia veku aplikáciou. Digitálnu identitu majú záujem poskytovať aj finančné a telekomunikačné firmy. Vlády dnes nezaostávajú. Mnohé z nich sa inšpirujú v Estónsku, ktorému sa podarilo spustiť zabezpečenú a užitočnú e-identitu. Na Slovensku je štátom garantovaná digitálna identita momentálne dostupná len pre verejné služby a je potrebné jej otvorenie pre ďalšie prípady využitia.

Digitálna identita sa vyvíja, a ak chce Slovenská republika poskytovať občanom dobré služby, musí aktívne sledovať a prinášať trendy, napríklad využiť prepojenie digitálnej identity a manažmentu osobných údajov. Pri prepojení digitálnej identity a konceptu mojich údajov treba povedať, že nie všetky atribúty konceptu mojich údajov sú súčasťou alebo atribútom digitálnej identity ale naopak platí, že každý atribút digitálnej identity by mal byť súčasťou

⁵ <https://www.economist.com/christmas-specials/2018/12/18/establishing-identity-is-a-vital-risky-and-changing-business>
(Dostupné 19.12.2021)

konceptu mojich údajov týkajúceho sa používateľa alebo subjektu práva. V prípade digitálnej identity je nutné hovoriť o jej prepojení s konkrétnym používateľom služby a zaradení do jeho množiny údajov konkrétneho používateľa.

V súčasnosti sa pri spracovávaní údajov spoločnosti odvolávajú na súhlas udelený používateľom, pričom neexistuje veľa iných mechanizmov ako získať povolenie s spracovaním údajov. Koncept mojich údajov by mal ponúkať možnosť, ako chrániť digitálnu identitu a údaje používateľa a zároveň by organizácie získali nástroje, na využívanie údajov, ale centrum oprávnenia na manažovanie údajov by bolo presunuté do rúk používateľa. Takáto podoba konceptu mojich údajov by bola tak v súlade s legislatívou a poskytovala by výhodu aj používateľovi aj organizácii.

2 Koncept mojich údajov a jeho postavenie v legislatíve EÚ a legislatíve Slovenskej republiky

2.1 Legislatíva EÚ a moje údaje

Dátová stratégia

Vo februári roku 2020 bola prijatá Európska dátová stratégia, v zmysle ktorej sa Európska únia (ďalej len „EÚ“) môže stať vedúcim modelom spoločnosti, ktorá využíva údaje na prijímanie lepších rozhodnutí tak v obchodnej sfére, ako aj vo verejnom sektore. Pri napĺňaní tejto ambície sa môže EÚ opierať o silný právny rámec, pokiaľ ide o ochranu údajov, základné práva, bezpečnosť a kybernetickú bezpečnosť, o svoj vnútorný trh s konkurenčnými spoločnosťami a rozmanitú priemyselnú základňu. Ak má EÚ prevziať vedúcu úlohu v dátovom hospodárstve, musí konať teraz a koordinovaným spôsobom riešiť otázky siahajúce od konektivity až po spracovanie a ukladanie údajov, výpočtovú kapacitu a kybernetickú bezpečnosť. Okrem toho musí zlepšiť svoje štruktúry riadenia v súvislosti s manipuláciou s údajmi a zväčšiť svoje zásobníky kvalitných dát vhodných na použitie a opakované použitie. Konečným cieľom EÚ je využiť výhody vyplývajúce z lepšieho využívania údajov vrátane väčšej produktivity a konkurenčných trhov, ale aj zlepšenia v oblasti zdravia a dobrých životných podmienok, životného prostredia, transparentného riadenia a komfortných verejných služieb.

Prijatie Európskej dátovej stratégie je jedným z krokov k vytvoreniu jednotného dátového trhu, ktorý vytvorí prostredie atraktívneho, bezpečného a dynamického dátového prostredia prostredníctvom:

- definovania jasných a férových pravidiel pre prístup a používanie údajov,
- investovania do nástrojov ďalšej generácie a infraštruktúry na ukladanie
- a procesovanie údajov,
- využitia európskych cloudových kapacít,
- vytvorenia interoperabilných dátových priestorov,
- postavenia používateľov do role ovládajúcich osôb vo vzťahu k ich údajom.

V prípade strategických iniciatív ochrany dát vrátane konceptu mojich dát je treba zohľadniť, že údaje určite nie sú len osobného charakteru, ale veľmi dôležitou množinou sú údaje priemyselné v podobe ako napríklad:

- údajov získaných zo senzorov umiestnených v lietadlách, ktoré slúžia na efektívnejší výkon,
- údaje získavané veternými farmami, ktorých účelom je efektívnejší výkon a optimalizácia veternej energie,
- dáta týkajúce sa premávky cestnej dopravy, ktoré dokážu ušetriť 730 miliónov hodín, čo predstavuje náklady 20 miliárd EUR v prepočte na mzdu zamestnancov,
- notifikácia v meškaní vlakovej dopravy môže ušetriť 27 miliónov pracovných hodín čo predstavuje náklady takmer 670 miliónov eur v prepočte na mzdu zamestnancov,
- lepšia alokácia zdrojov na malária môže ušetriť 5 miliárd EUR v rámci zdravotnej starostlivosti.⁶

Vo vzťahu k európskej legislatíve, ktorá sa týka problematiky údajov vrátane konceptu mojich údajov treba spomenúť návrh nariadenia EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o európskej správe údajov (akt o správe údajov) (ďalej len „**návrh nariadenia o správe dát**“), v ktorom je definovaný údaj *ako digitálna forma aktov, skutočností alebo informácií a všetky kompilácie takých aktov, skutočností alebo informácií, a to aj v podobe zvukových, vizuálnych alebo audiovizuálnych nahrávok*.⁷

1.2 Koncept mojich údajov v Slovenskej republike

Národná koncepcia informatizácie verejnej správy Slovenskej republiky z roku 2016 definovala v čase jej prijatia okrem iného aj strategickú prioritu s názvom „manažment údajov“, ktorá čiastočne rozpracovala aj koncept mojich údajov v kapitole 2.1.3, ale len veľmi čiastkovým spôsobom, tzn. bola definovaná úloha v rámci konceptu mojich údajov, a to v podobe sprístupnenia údajov klientom verejnej správy (fyzickým ako aj právnickým osobám), ktoré o nich verejná správa eviduje, manažuje a využíva. V národnej koncepcii informatizácie verejnej správy Slovenskej republiky z roku 2021 (ďalej len „**NKIVS**“) sa kladie väčší dôraz na detail konceptu mojich údajov. V rámci strategickú priority, ktorej názov ostal nezmenený „manažment osobných údajov“ je vo vzťahu k mojim údajom identifikované nasledovné.

Je nevyhnutné dodržiavať princípy transparentnosti verejnej správy. Občan musí vedieť aké údaje verejná správa eviduje, kto k nim prístupuje, za akým účelom a na základe akých oprávnení. Občan taktiež má možnosť rozhodovať o zdieľaní svojich údajov s inými inštitúciami (verejnými či súkromnými). Občan, podnikateľ aj právnická osoba musia mať transparentný prístup k dátam, ktoré sa ich týkajú. Sprístupňovanie „Mojich údajov“ občanom bude prioritou. Koncept mojich údajov bude znamenať poskytnutie týchto služieb:

- a) Fyzická osoba/právnická osoba má prístup k údajom v evidencii verejnej správy, ktoré sa ho týkajú,
- b) upozornenie pri zmene týchto údajov,

⁶ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-data-strategy_en#data-governance (dostupné dňa 19.12.2021)

⁷ Čl. 2 bod 1 Návrhu nariadenia o správe dát.

- c) prehľad toho, kto a za akým účelom tieto údaje v rámci verejnej správy použil,
- d) prístup k informáciám o konaniach, ktoré sa ho týkajú,
- e) notifikácia pri zmene stavu týchto konaní.

Koncept mojich údajov bude systematicky a úspešne implementovaný vrátane legislatívnej opory v pripravovanom zákone o údajoch. Bude legislatívne, procesne aj technologicky vyriešené sprístupňovanie údajov tretím stranám na základe súhlasu dotknutého subjektu (občan, podnikateľ, právnická osoba).

NKIVS v zmysle vyššie uvedeného iniciatívne pristúpila ku konceptu mojich údajov, pričom nepovažuje za nutné realizovať vymedzenie konceptu len s ohľadom na fyzické osoby, ale aj na právnické osoby a iné subjekty práva. Tento prístup treba jednoznačne oceniť, pretože komoditizácia dát by nemala byť viazaná len na fyzické osoby, ale aj iné subjekty. Zároveň autor podotýka, že aj pri tomto koncepte treba jednoznačne klásť zvýšený dôraz na ochranu dát asociovaných s fyzickou osobou.

1.2.1.1 Legislatívne ukotvenie konceptu mojich údajov

Jednoznačne treba konštatovať, že koncept mojich údajov nie je explicitne v tejto podobe implementovaný do legislatívnej podoby, ale už dnes je možné za účelom definovania právneho základu tohto konceptu vychádzať z existujúcej právnej úpravy.

Koncept mojich údajov a osobné údaje

Osobný údaj a ich definícia je dlhodobo známa a mení sa vplyvom technologického vývoja. GDPR definuje osobné údaje ako akékoľvek informácie týkajúce sa identifikovanej alebo identifikovateľnej fyzickej osoby; identifikovateľná fyzická osoba je osoba, ktorú možno identifikovať priamo alebo nepriamo, najmä odkazom na identifikátor, ako je meno, identifikačné číslo, lokalizačné údaje, online identifikátor, alebo odkazom na jeden, či viaceré prvky, ktoré sú špecifické pre fyzickú, fyziologickú, genetickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu tejto fyzickej osoby.⁸

Osobný údaj je definovaný a predstavuje veľkú množinu údajov, ktoré nevyhnutne spadajú do konceptu mojich údajov, ale účel sledovaný samotným konceptom nemôže byť založený len na fyzických osobách, musia sem byť zaradené aj takzvané neosobné, priemyselné a iné údaje. Definícia osobných údajov je pre účely konceptu mojich údajov veľmi dôležitá, keďže značné množstvo atribútov v tomto koncepte sú osobné údaje, ale nie je a nebude jedinou definíciou.

Koncept mojich údajov v zákone ITVS a zákone o e-governmente

Koncept mojich údajov je v rámci aplikačnej praxi vnímaný najväčšmi v oblasti slovenského e-governmentu, konkrétne pri aplikácii ustanovení zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení (ďalej len „**zákon e –governmente**“). Koncept mojich údajov je treba vnímať v kontexte zákona o e-governmente komplexne, ale primárne ide

---

⁸ Čl. 4 bod 1 GDPR.

o inštitúty identifikácie a autentifikácie a inštitúty týkajúce sa referencovania. Identifikácia a autentifikácia je založená na predkladaní identifikátora (tzn. údajov, ktoré slúžia na preukázanie totožnosti a verifikácie totožnosti osoby pre účely výkonu verejnej moci). Údaje ako také predstavujú základný predpoklad realizácie služby verejnej správy prostredníctvom elektronickej identifikácie a elektronickej autentifikácie. Využitie údajov v rámci konkrétnej služby je procesnou stránkou konceptu mojich dát. Na to, aby tento koncept mohol fungovať a plniť úlohy definované právnym predpismi slovenského e-governmentu, je potrebné, aby koncept pomenoval úložiská alebo virtuálny priestor, v rámci ktorého bude môcť jednotlivec alebo iný subjekt práva manažovať údaje práve na účely e-governmentu alebo iných služieb. Koncept mojich údajov spája s referenčnými údajmi práva spoločný menovateľ v podobe údajov.

Zavedenie referenčných registrov v zmysle zákona o e-governmente umožnilo zdieľanie a využívanie údajov medzi informačnými systémami orgánov verejnej moci (ďalej v texte len ako „**OVM**“) a ich poskytovanie pre právne účely. Vo vzťahu k referenčným registrom ako inštitútu predstavujúcemu jeden zo základných stavebných prvkov elektronizácie verejnej správy na Slovensku si treba uvedomiť, že ide o taký register, ktorý je miestom elektronického uchovávanie objektov evidencie, ktoré vytvára.⁹ Referenčným údajom je v súlade s ust. § 49 ods. 1 písm. d) údaj o objekte evidencie, ktorý je v zozname referenčných údajov, ktorý vedie orgán certifikovaný a splnomocnený v zmysle legislatívy na vedenie takýchto referenčných údajov.

Cieľom legislatívy týkajúcej sa referenčných údajov je zdieľanie údajov („data sharing“) medzi informačnými systémami orgánov verejnej moci a poskytovanie takýchto údajov prípadne ich využívanie pre účely rôznych registračných a iných administratívnych konaní. Skutočnosť, že údaj bol označený a certifikovaný ako referenčný a daný register sa zároveň stal referenčným registrom dodáva takýmto údajom právnu relevanciu a takéto údaje sú nevyvrátené, pričom pre ne platí prezumpcia správnosti, pravdivosti a pravosti. Prostredníctvom inštitútu referenčných registrov, „jeden krát a dost“. Podľa názoru autora článku je vzťah medzi referenčným údajom a konceptom mojich údajov úplne zjavný. Každý údaj využívaný orgánmi verejnej moci by v konečnom dôsledku mal predstavovať právne relevantný a nespochybniteľný údaj tzn. referencovanie by mala byť povinnosť, avšak v kontexte využívania niektorých údajov aj mimo výkonu verejnej moci, je vo vzťahu ku konceptu mojich údajov potrebné hovoriť o pojme širšom ako referenčné údaje.

Z pohľadu zákona o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení (ďalej len „**zákon o ITVS**“) je koncept mojich údajov vnímaný prostredníctvom informačných technológií a prostredníctvom inštitútu povinností pri obstarávaní, implementácii, prevádzke a monitorovaní informačných technológií. V zmysle zákona o ITVS informačnou technológiou je prostriedok alebo postup, ktorý slúži na spracúvanie údajov alebo informácií v elektronickej podobe, najmä informačný systém, infraštruktúra, informačná činnosť a elektronicke služby.¹⁰ Z uvedeného vyplýva, že informačné technológie sú prostriedky, ktoré sú určené pre prácu s údajmi, informáciami

⁹ V zmysle ust. § 49 ods. 1 písm. a) Zákona o e-governmente je registrom miesto elektronického uchovávanie objektov evidencie, ktoré vytvára, uchováva a vykonáva vo vzťahu k nim ďalšie úkony orgán verejnej moci v rámci svojej pôsobnosti a podľa osobitných predpisov

¹⁰ Ďalej pozri § 2 ods. 1 Zákona o ITVS.

a inými aktívami. Zákon o ITVS pri definovaní povinností pri nakladaní s informačnými technológiami definuje práva a povinnosti veľmi striktné a reštriktívne. V nadväznosti na zákon o ITVS treba spomenúť aj vyhlášku č. 78/28 Z. z. o štandardoch pre informačné technológie verejnej správy (ďalej len „**vyhláška o štandardoch**“), ktorá taktiež definuje v § 2 pojmy ako aktíva, dátový zdroj, dátový prvok a dataset.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že väzba medzi informačnými technológiami a konceptom mojich dát je úplne zjavná, ale v prípade legislatívy informačných technológií zákonodarca definuje skôr hmotné právo a predpoklady pre správu informačnými technológiami, ktorých základnou úlohou je dodržiavať povinnosť pri správe dát, informácií a iných aktív. Zákon o ITVS ako aj vyhláška o štandardoch definujú okrem iného aj technický detail týkajúci sa údajov, ale nepomenúvajú koncept mojich dát, čo ale nie je treba vnímať ako nevýhodu.

Záver

Koncept mojich údajov nie je ani legislatívne ani tematicky niečo, čo by v rámci informatizácie členských štátov EÚ nebolo známe. Rôznia sa ale prístupy ku konceptu mojich údajov. Slovenská republika a iniciatívy v slovenskom e-governmente počnúc národnou koncepciou informatizácie verejnej správy z roku 2016 až po národnú koncepciu informatizácie verejnej správy z roku 2021, venuje pozornosť aj konceptu mojich dát, ktorý bude s určitosťou rozpracovaný v ďalších rokoch. Okrem iného je nutné povedať, že koncept mojich dát je v určitej podobe inkorporovaný aj v zákone o e-governmente, ako aj v zákone o ITVS. Treba však povedať, že legislatíva aj strategické iniciatívy v tejto oblasti pristupujú k údajom nie len z pohľadu osobných údajov ale aj z pohľadu takzvaných neosobných údajov, čo je rozdielny prístup ako v niektorých krajinách EÚ. Do budúca bude veľmi zaujímavé sledovať, ako sa tento koncept bude vyvíjať v slovenskom e-governmente, ale aj z pohľadu nového nariadenia o dátach a novej technológii v podobe európskej peňaženky digitálnych identít.

Použitá literatúra

BROWN, S.: Cloud vs Data center. Which is the right for business ? Enterprise data management. Dostupné na: <https://www.rutter-net.com/blog/cloud-computing-vs.-data-center-which-is-right-for-your-business> (20.12.2021)

COMPAGNUCCI, M.,C.: Big Data, Databases, Ownership rights in the cloud (perspectives in Law, Business and Innovation). Kyushu. Springer. 2019. 492s.

THAI, T., WEILI W., XIONG, H.: Big data in complex and social networks. Chapman and Hall books. CRC press. 2017. 242 s.

BANSHALI, N.: Data governance – creating values from information assets. Auerbach books. CRC press. 238s.

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente).

Zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Vyhláška č. 78/2020 Z. z. o štandardoch pre informačné technológie verejnej správy v znení neskorších predpisov.

Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov).

Návrh nariadenia EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o európskej správe údajov (akt o správe údajov).

Národná koncepcia informatizácie verejnej správy (2016).

Národná koncepcia informatizácie verejnej správy (2021).

www.mydata.org.

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-data-strategy_en#data-governance

<https://www.economist.com/christmas-specials/2018/12/18/establishing-identity-is-a-vital-risky-and-changing-business>

Matej HORVAT: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy¹

Abstrakt

Zmena mena a priezviska je dôležitým inštitútom vo vzťahu k transrodovým osobám. Jeho úprava predstavuje súčasť práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života podľa článku 8 Dohovoru. Článok sa zameriava na judikatúru ESLP, ktorá s touto témou súvisí, a jej závery, a či tieto závery ESLP sú v súlade s právnou úpravou a národnou judikatúrou na Slovensku, pričom odporúča prijať niekoľko legislatívnych zmien.

Abstract

Changing one's name and surname is an important legal regulation in relation to transgender persons. It is also a part of the right to respect for private and family life protected under Article 8 of the Convention. This paper focuses on the case law of the ECtHR related to this topic and its conclusions, and whether these ECtHR conclusions are in line with both the legislation and the national case law in Slovakia; the paper then recommends several legislative amendments.

Kľúčové slová transrodové osoby, zmena mena, zmena priezviska, právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, čl. 8 Dohovoru

Key words transgender persons, change of name, change of surname, right to respect for private and family life, Article 8 of the Convention

Autor:

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.
Katedra správneho a environmentálneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
PO BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika
matej.horvat@flaw.uniba.sk

---

¹ Príspevok je výstupom grantu VEGA č. 1-0350-21 „Trans-Identita pri mladistvých. Etické a právne otázky spojené s terapeutickými postupmi“.

Úvod

Právne postavenie transrodových osôb na Slovensku rozhodne nie je jednoduché, pričom, žiaľ, niekedy sa končí aj tragicky.^{2,3} Toto tvrdenie možno oprieť aj o štatistiky a výskumy, či už na národnej úrovni,⁴ alebo aj európskej úrovni.⁵

Táto situácia je o to znepokojivejšia, že už základný zákon nášho štátu garantuje slobodu a rovnosť v dôstojnosti aj právach pre každého⁶ a zároveň zakotvuje právo každého na zachovanie ľudskej dôstojnosti.⁷ Okrem toho právo na ľudskú dôstojnosť je predmetom medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky, a teda dodržiavanie tohto štandardu je predmetom prestíže v medzinárodných vzťahoch, ako aj predmetom záujmu medzinárodných inštitúcií, či už na úrovni nevládných organizácií, ale aj medzinárodných súdnych orgánov (osobitne Európskeho súdu pre ľudské práva – ESĽP). Z tohto pohľadu možno spomenúť čl. 8 Európskeho dohovoru ľudských práv (Dohovor; 1950), ktorý upravuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života,⁸ článok 7 Charty základných práv EÚ (pôvodne 2000, po prijatí Lisabonskej zmluvy ide o záväzný primárny prameň práva EÚ)⁹ a čl. 17 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966, platnosť 1976).¹⁰ Tieto ustanovenia však vychádzajú z ešte staršieho dokumentu, konkrétne čl. 12 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948).¹¹

V tomto článku budem analyzovať judikatúru ESĽP vo vzťahu k právu na rešpektovanie súkromného a rodinného života transrodových osôb z optiky práva na zmenu mena a priezviska. Túto judikatúru a závery ESĽP budem aplikovať na právnu úpravu *de lege lata* v podmienkach Slovenskej republiky, pričom pri zistení diskrepancií sa pokúsím formulovať odporúčania *de lege ferenda*.

Základnou výskumnou otázkou teda je, či právna úprava zmeny mena a priezviska na Slovensku zodpovedá medzinárodným štandardom. Odpoveď na túto otázku dostanem za využitia metódy analýzy (jednotlivých rozhodnutí ESĽP a vnútroštátnej právnej úpravy) metódy komparácie (zhoda medzinárodných štandardov v oblasti zmeny mena a priezviska s právnou úpravou na Slovensku), pričom za využitia metódy syntézy dospejem k záveru o zhode štandardov s národnou právnou úpravou a v prípade negatívnej odpovede bude syntéza využitá aj pri formulovaní odporúčaní pre zákonodarnú moc.

² Pozri <<https://zurnal.pravda.sk/portret/clanok/504767-ostat-ticho-je-znicujuce/>>, cit. 2021-11-20

³ V čase písania tohto článku sme si pripomenuli Pamätný deň transrodových osôb ako deň spomienky na tých, ktorí boli zavraždení v dôsledku transfóbie. Konkrétne ide o 20. november; pozri: <https://en.wikipedia.org/wiki/Transgender_Day_of_Remembrance>, cit. 2021-11-21.

⁴ Pozri najmä Celoslovenský LGBT prieskum. Dostupné na: <<https://inakost.sk/wp-content/uploads/2018/05/Celoslovensky-LGBT-prieskum-2017-sprava.pdf>>, cit. 2021-11-21.

⁵ Správa ECRI o Slovenskej republike. Dostupné na: <<https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>>, cit. 2021-11-21; LGBTI Survey country data Slovakia. Dostupné na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbti-survey-country-data_slovakia.pdf>, cit. 2021-11-21. ILGA's Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia. Dostupné na: <<https://rainbow-europe.org/sites/default/files/annual-report/Annual-Review-Full-2021.pdf>>, cit. 2021-11-21.

⁶ Článok 12 Ústavy SR: Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.

⁷ Článok 19 ods. 1 Ústavy SR: Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.

⁸ Pozri aj čl. 19 ods. 2 Ústavy SR: Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.

⁹ Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydli a komunikácie.

¹⁰ Nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie ani útokom na svoju česť a povesť. Každý má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

¹¹ Nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie, ani útokom na svoju česť a povesť. Každý má právo na právnu ochranu proti takýmto zásahom alebo útokom.

1 Judikatúra ESLP

Judikatúra ESLP v prípadoch, ktoré sú predmetom záujmu tohto článku, sa zaoberá predovšetkým spomenutým čl. 8 a čl. 3 Dohovoru. Čl. 8 Dohovoru zakotvuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. V niektorých prípadoch ESLP začal už používať a spomínať toto právo v spojení aj s čl. 3, ktorý upravuje zákaz mučenia. Podľa tohto článku nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Súd rozhodol, že prvky ako rodová identifikácia, meno a sexuálna orientácia a sexuálny život sú dôležitými prvkami osobnej sféry chránenej článkom 8 Dohovoru.¹² V súvislosti s procesom zmeny mena alebo priezviska treba spomenúť viacero rozhodnutí ESLP. Vo všeobecnosti pritom Súd ustanovil, že otázky týkajúce sa mena a priezviska fyzickej osoby patria do práva na súkromný život.¹³

ESLP už dlhodobo judikuje, že vo vzťahu k transrodovým osobám patrí právo na slobodné určenie rodovej identity medzi najzásadnejšie zložky práva na sebaurčenie; právo na sebaurčenie a fyzickú a duševnú integritu transrodových osôb sú právami chránenými čl. 8 Dohovoru.¹⁴ Aj preto ESLP judikoval, že je v rozpore s týmto článkom aj situácia, keď transrodovej osobe po dobu viac ako dvoch rokov, keď čakala na chirurgickú zmenu pohlavia, nebolo umožnené zmeniť meno z mužského na ženské.¹⁵ Sťažovateľkou bola transžena, ktorej matrika pri narodení zapísala, že je muž a má mužské meno začínajúce na L. Ona sa však stotožňovala so ženskou identitou a žila v spoločnosti v tejto role. Kolegovia v práci ju oslovovali v ženskom rode, na úradných fotografiách pôsobila ako žena. V roku 1999 začala proces zmeny pohlavia s pomocou hormonálnej liečby a o dva roky neskôr súd rozhodnutím schválil, aby podstúpila operáciu smerujúcu k chirurgickej zmene pohlavia. V roku 2001, ako čakala na operáciu, požiadala o zmenu mena, pretože vzhľadom na jej vzhľad pre ňu predstavovalo mužské meno v osobných dokladoch často zdroj poníženia a trápnych situácií. Táto žiadosť bola zamietnutá, pretože jej ešte nebol vydaný rozsudok potvrdzujúci ukončenie procesu zmeny rodovej identity. Preto musela čakať až do októbra 2003, keď súd uvedené potvrdil a následne na to jej mohol byť zmenený údaj o mene a pohlaví v dokladoch. Súd zopakoval, že štát má v otázkach zmeny mena širokú diskrečnú právomoc. Hoci osoba môže mať skutočné dôvody, prečo si želá zmeniť svoje meno, súd pripúšťa, že môže byť vo verejnom záujme – slúžiacom napríklad udržiavaniu presnej evidencie obyvateľstva, ochrane prostriedkov osobnej identifikácie alebo potrebe spojiť nositeľa mena s jeho rodinou – obmedziť možnosť zmeny mena (*Golemanova proti Bulharsku*). Dodal však, že rodová identita predstavuje jednu z najintímnejších oblastí súkromného života, a preto majú štáty v tejto oblasti len obmedzený priestor na voľnú úvahu (*Hämäläinen proti Fínsku zo 16. júla 2014, č. 37359/09*). V tomto prípade bolo rozhodujúce posúdiť, či vnútroštátne orgány v rámci priestoru na posúdenie dosiahli spravodlivú rovnováhu medzi verejným záujmom a záujmom žiadateľky získať meno zodpovedajúce jej rodovej identite. (...) V tomto prípade však Súd konštatuje, že zamietnutie žiadosti o zmenu mena bolo založené na čisto formálnych argumentoch a že osobná situácia sťažovateľky nebola zohľadnená. Vnútroštátne orgány nezohľadnili, že

¹² Pozri rozhodnutia ESLP vo veciach *Sousa proti Portugalsku*, § 27; *B. proti Francúzsku*, § 63; *Burghartz proti Švajčiarsku*, § 24; *Dudgeon proti Spojenému kráľovstvu*, § 41; *Laskey, Jaggard a Brown proti Spojenému kráľovstvu*, § 36; *P.G. a J.H. proti Spojenému kráľovstvu*; *Beizaras a Levickas proti Litve*, § 109.

¹³ Pozri rozhodnutia ESLP vo veci *Mentzen proti Lotyšsku* zo 7. decembra 2004, č. sťažnosti 71074/01 a vo veci *Henry Kismoun proti Francúzsku* z 5. decembra 2013, č. sťažnosti 32265/10.

¹⁴ Porovnaj rozhodnutie ESLP vo veci *Van Kück proti Nemecku* z 12. marca 2003, č. sťažnosti 35968/97.

¹⁵ Rozhodnutie ESLP vo veci *S. V. proti Taliansku* z 11. októbra 2018, č. sťažnosti 55216/08.

sťažovateľka bola dlhodobo v procese zmeny pohlavia, žila so ženskou vizážou a jej sociálna identita bola tiež ženská. Podľa názoru Súdu za daných okolností neexistovali žiadne dôvody verejného záujmu, ktoré by sťažovateľke bránili zmeniť si meno v dokladoch totožnosti po viac ako dva a pol roka, keďže jej ženská sociálna identita bola uznaná súdom už v roku 2001. Súd poznamenal, že uvedená nepružnosť systému vystavila sťažovateľku pocitu zraniteľnosti, poníženia a strachu na neprimerane dlhé obdobie (*Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*, č. 28957/95, rozsudok z 11. júla 2002, §§ 77 – 78). Súd zhrnul, že štát tým, že dva a pol roka neudelil sťažovateľke súhlas na zmenu mena z dôvodu, že proces zmeny pohlavia ešte nebol ukončený operáciou, nesplnil svoj pozitívny záväzok zaručiť právo na rešpektovanie súkromného života. Došlo teda k porušeniu článku 8 Dohovoru.¹⁶

Významným sa ďalej javí aj rozhodnutie vo veci *Y. Y. proti Turecku*.¹⁷ Sťažovateľ je transmuž, ktorý sa narodil ako žena, ale od detstva sa považuje za muža. V roku 2005 požiadal príslušný vnútroštátny súd o súhlas s operatívnou zmenou pohlavia. Podľa tureckého občianskeho zákonníka bolo na legálnu zmenu pohlavia potrebné získať postupne dva súdne súhlasy: najprv na samotnú operatívnu zmenu pohlavia a potom, po úspešnom vykonaní operácie, na zápis tejto zmeny do občianskeho registra. Prvý z týchto súhlasov zákon podmieňoval, okrem iného, trvalou neplodnosťou sťažovateľa. Keďže sťažovateľ túto podmienku nesplnil, prvostupňový súd zamietol jeho žiadosť o súhlas s chirurgickou zmenou pohlavia. Odvolania proti tomuto rozhodnutiu boli neúspešné. V roku 2008 sťažovateľ podal sťažnosť na Súd. V roku 2013 opäť požiadal na vnútroštátnej úrovni o súhlas s operatívnou zmenou pohlavia a tentoraz mu príslušný súd vyhovel. Súd rozhodol, že v tomto prípade mal údajný zásah do práva na rešpektovanie súkromného života zákonný základ podľa článku 8 ods. 2 Dohovoru. (...) Na úvod Súd zdôraznil, že tento prípad sa týka práva sťažovateľa na určenie svojej rodovej identity, ktoré patrí k jadrú práva na sebaurčenie. Súd ďalej pripomenul, že pri výklade a uplatňovaní dohovoru je potrebné zachovať dynamický a vývojový prístup a posudzovať vzniknuté otázky „vo svetle súčasných podmienok“. V tomto prípade preto Súd považuje za vhodné zohľadniť vývoj medzinárodného a európskeho práva, ako aj právne predpisy a prax členských štátov Rady Európy. Súd tiež poznamenal, že v niektorých členských štátoch bola nedávno zrušená požiadavka neplodnosti alebo sterilizácie ako podmienky právneho uznania zmeny pohlavia. V tejto súvislosti Súd poukázal na osobitosť tureckého práva: zatiaľ čo vo väčšine štátov, ktoré na právne uznanie zmeny pohlavia vyžadujú chirurgickú alebo hormonálnu liečbu, sa sterilizácia alebo neplodnosť posudzuje až po ukončení tohto lekárskeho zákroku, v Turecku je trvalá neplodnosť už podmienkou na povolenie operatívnej zmeny pohlavia. Podľa Súdu však nie je jasné, prečo by sa neplodnosť žiadateľa o chirurgickú zmenu pohlavia mala zisťovať pred samotnou zmenou pohlavia. Podľa Súdu náležité rešpektovanie telesnej integrity dotknutej osoby v každom prípade bránilo tomu, aby bol nútený podstúpiť predmetné zákroky. Požiadavka trvalej neplodnosti na to, aby bolo možné operatívne zmeniť pohlavie, sa vzhľadom na argumenty predložené vládou vôbec nezdá byť potrebná. Aj za predpokladu, že pôvodné zamietnutie žiadosti sťažovateľa bolo založené na relevantnom dôvode, nebol to dostatočný dôvod. Podľa Súdu preto nemožno údajný zásah do práva sťažovateľa na rešpektovanie súkromného života označiť za „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“. Tento záver potvrdzuje aj zmena prístupu vnútroštátneho súdu,

¹⁶

Dostupné

na:

<

http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/7DB8A6C61576399FC12583DA00407BBD?openDocument&Highlight=0,>, cit. 2021-11-20.

¹⁷ Rozhodnutie ESLP vo veci *Y. Y. proti Turecku* z 10. marca 2013, č. sťažnosti 14793/08.

Významným prípadom je aj vec *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*.²⁵ Sťažovateľkou je britská štátna príslušníčka Christine Goodwin, narodená v roku 1937. Je to transrodová osoba, ktorej bolo operatívne zmenené pohlavie z mužského na ženské. Od útleho veku mala sťažovateľka tendenciu obliekať sa ako dievča a v rokoch 1963 až 1964 podstúpila averzívnu terapiu. V polovici 60. rokov 20. storočia. V polovici 60. rokov lekári dospeli k záveru, že je transrodová osoba. To jej nezabránilo v tom, uzavrieť manželstvo so ženou a mať s ňou štyri deti, ale jej presvedčenie bolo, že jej „mozgové pohlavie“ nezodpovedalo jej fyzickému vzhľadu. Potom sa až do roku 1984 v profesionálnom živote obliekala ako muž a ako žena vo voľnom čase. V roku 1985 podstúpila skutočnú liečbu: každé tri mesiace chodila na konzultácie na lekárske oddelenie špecializované na problémy so sexuálnou identitou, kde pravidelne hovorila s psychiatrom a niekedy s psychológom. Bola jej predpísaná hormonálna liečba; začala tiež navštevovať kurzy určené na úpravu jej vlastného vzhľadu a hlasu. Odvtedy žije výlučne ako žena. V októbri 1986 podstúpila chirurgický zákrok na skrátenie hlasiviek. V auguste 1987 bola zaradená na zoznam čakateľov na operáciu zmeny pohlavia. V októbri 1990 podstúpila túto operáciu v nemocnici Národnej zdravotnej služby (NHS). Jej liečba a operácia boli hrazené touto inštitúciou. V bližšie neurčený deň sa sťažovateľka rozviedla so svojou bývalou manželkou. Jej deti jej však naďalej prejavujú lásku a podporu. Sťažovateľka tvrdí, že v rokoch 1990 až 1992 sa stala obeťou sexuálneho obťažovania zo strany jej kolegov na pracovisku. Túto záležitosť predložila súdu, ale uvádza, že konanie bolo neúspešné, pretože bola právne považovaná za muža. Proti tomuto rozhodnutiu sa preto neodvolala. Neskôr bola prepustená zo zamestnania zo zdravotných dôvodov, pričom uviedla, že skutočným dôvodom ukončenia bola jej transrodovosť. V roku 1996 začala sťažovateľka pracovať pre nového zamestnávateľa, ktorý ju požiadal, aby mu poskytla svoje číslo sociálneho poistenia. Dotyčná, v obavách, že zamestnávateľ by sa mohol týmto spôsobom dozvedieť určité osobné informácie o nej (keď poznal číslo, mohol zistiť, kto boli jej predchádzajúci zamestnávatelia a požiadať ich o informácie), podala žiadosť na ministerstvo sociálnych vecí – neúspešne – pre nové číslo. Nakoniec povedala svojmu zamestnávateľovi to, ktoré už mala. Tvrdí, že jej zamestnávateľ teraz pozná jej identitu, pretože začala mať problémy v práci. Jej kolegovia sa s ňou prestali rozprávať a bolo jej povedané, že všetci tajne o nej hovoria. Príslušný odbor ministerstva sociálnych vecí informoval sťažovateľku, že by nemala nárok na starobný dôchodok vo veku 60 rokov, ako je to v prípade Spojeného kráľovstva pre ženy. V apríli 1997 ju to isté oddelenie informovalo, že bude musieť platiť poistenie až do svojich 65. narodenín, kedy je dátum odchodu do dôchodku pre mužov, t. j. do apríla 2002. Sťažovateľka sa preto ministerstvu zaviazala, že príspevky, ktoré by sa za normálnych okolností odpočítali z jej príjmu jej zamestnávateľom, ako pre všetkých zamestnancov mužského pohlavia, bude platiť priamo ona. Spis ministerstva sociálnych vecí týkajúci sa sťažovateľky bol označený ako „dôverný“, takže k nemu mali prístup len úradníci určitej kategórie. Znamenalo to najmä, že sťažovateľka si musela vždy dohodnúť stretnutie, a to aj v prípade tých najbanálnejších záležitostí, a nemohla sa obrátiť priamo na miestnu pobočku sociálneho zabezpečenia alebo vybaviť záležitosti telefonicky. V spise sa stále uvádza, že je mužského pohlavia; napriek „osobitným postupom“ dostala od ministerstva aj listy, v ktorých sa uvádza mužské krstné meno, ktoré jej bolo pridelené pri narodení. Sťažovateľka tvrdí, že si niekoľkokrát musela vybrať medzi predložením rodného listu a vzdaním sa určitých výhod, ktoré sú tomu podriadené. Najmä si radšej nevezala pôžičku, na ktorú by musela uzavrieť poistenie pre prípad úmrtia, odmietla

²⁵ Rozhodnutie ESĽP vo veci *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu* z 11. februára 2002, č. sťažnosti 28957/95.

ponuku dodatočného hypotekárneho úveru a vzdala sa príspevku na vykurovanie v zimnom období. Podobne musí naďalej platiť vyššie úrazové poistenie, ktoré sa vzťahuje na mužov. Taktiež sa cítila neschopná ohlásiť krádež dvesto libier na políciu, obávajúc sa, že by musela odhaliť svoju identitu.²⁶

Súd zistil, že sťažovateľka, ktorá bola pri narodení vyhlásená za muža, podstúpila chirurgickú zmenu pohlavia a odvtedy žije spoločenským životom ako žena. Napriek tomu zostáva z právneho hľadiska mužom. Táto situácia by mala a má stále vplyv na jej život v situáciách, keď je pohlavie právne relevantné a tam, kde sa rozlišuje medzi mužmi a ženami, napríklad v prípade veku odchodu do dôchodku. Sťažovateľka teda, keďže je právne považovaná za muža, musí naďalej platiť príspevky na sociálne zabezpečenie, kým nedosiahne vek 65 rokov. Avšak vzhľadom na to, že je zamestnaná ako žena, získala výnimku, ktorá jej umožňuje platiť príspevky namiesto jej zamestnávateľa. Hoci vláda zdôrazňuje, že toto opatrenie prijíma na základe ťažkej situácie sťažovateľky, súd konštatuje, že sťažovateľka z tohto dôvodu musí podniknúť osobitné kroky, ktoré samy o sebe môžu upútať pozornosť k jej osobe. Je tiež potrebné uznať, že môže dôjsť k vážnemu zásahu do súkromného života, ak je vnútroštátne právo nezlučiteľné s jedným z dôležitých aspektov osobnej identity (pozri *mutatis mutandis* rozsudok *Dudgeon proti Spojenému kráľovstvu*). Stres a odcudzenie spôsobené nesúlalom medzi rolou, ktorú operovaná transrodová osoba prijíma v spoločnosti a postavením, ktoré jej je prisúdené zákonom, ktorý odmieta uznať zmenu jej pohlavia, nemôžu byť podľa súdu považované len za drobnú nevýhodu vyplývajúcu z určitej formality. Ide tu o konflikt medzi sociálnou realitou a právom, ktorý stavia transrodovú osobu do abnormálnej situácie, ktorá v nej vyvoláva pocity viny, poníženia a úzkosti. V tomto prípade, ako aj v mnohých iných, bola zmena pohlavia sťažovateľky hrazená Národnou zdravotnou službou, ktorá uznáva stav sexuálnej dysfórie a, okrem iného, umožňuje chirurgickú zmenu pohlavia, aby sa transrodová osoba čo najviac priblížila pohlaviu, ktorým sa cíti byť. Súd je ohromený faktom, že zmena pohlavia, ktorá je vykonaná úplne zákonne, nevedie k plnému právnomu uznaniu, ktoré by mohlo byť považované za poslednú fázu procesu transformačného prechodu, ktorý je pre dotknutú osobu dlhý a náročný.²⁷

Súd už vyššie poukázal na ťažkosti a anomálnu povahu situácie sťažovateľa ako operovanú transrodovú osobu. Uznáva, že v tomto prípade nebol dosiahnutý taký stupeň zásahu do každodenného života, akým trpela sťažovateľka vo veci *B. proti Francúzsku* (1992), a že postup vnútroštátnych orgánov v niektorých ohľadoch zabránil alebo aspoň minimalizoval ťažkosti a nepríjemnosti, ktorým čelila pani Goodwin. Treba však povedať, že podstatou Dohovoru je ľudská dôstojnosť a sloboda. Najmä podľa článku 8 Dohovoru, kde pojem osobnej autonómie odráža dôležitý princíp, ktorý je základom výkladu záruk tohto ustanovenia, je chránená osobná sféra každého jednotlivca vrátane práva každého určiť podrobnosti svojej identity ako ľudskej bytosti (pozri najmä rozsudky *Pretty proti Spojenému kráľovstvu, 2002* a *Mikulic proti Chorvátsku, 2002*). V 21. storočí nemožno považovať možnosť transrodových osôb plne využívať práva na osobný rozvoj a fyzickú a psychickú integritu tak ako ich spoluobčania za kontroverznú otázku, ktorá si vyžaduje čas na lepšie riešenie príslušných problémov. Stručne povedané, neuspokojivá situácia transrodových osôb po operácii, ktoré žijú medzi dvoma svetmi, pretože skutočne nepatria ani k jednému z pohlaví, nemôže

---

²⁶

Dostupné

na:

<[http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/7D87938639D6F52BC125817500525007/\\$file/Christine%20Goodwin%20proti%20Spojen%C3%A9mu%20kr%C3%A1lovstvu%20rozsudek.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/7D87938639D6F52BC125817500525007/$file/Christine%20Goodwin%20proti%20Spojen%C3%A9mu%20kr%C3%A1lovstvu%20rozsudek.pdf?open&)>, cit. 2021-11-20.

²⁷ Tamže.

pokračovať. Toto hodnotenie je potvrdené na vnútroštátnej úrovni v správe medzirezortnej pracovnej skupiny a v rozsudku odvolacieho súdu vo veci *Bellinger/Bellinger*. Súd nepodceňuje ťažkosti, ktoré so sebou prináša zásadná zmena systému, ani významný vplyv, ktorý takéto opatrenie nevyhnutne bude mať nielen v rámci zaznamenávania narodení, ale aj v otázkach, ako je prístup k registrom, rodinné právo, príbuzenské vzťahy, dedičstvo, trestné právo, pracovné právo, sociálne zabezpečenie a poistenie. V správe skupiny sa jasne uvádza, že tieto problémy nie sú ani zďaleka neprekonateľné. Akékoľvek ťažkosti, ktoré by mohli vzniknúť v dôsledku zmeny, najmä v rodinnom práve, sú zvládnuteľné a prijateľné, ak sa zmena obmedzí na transrodové osoby, ktoré si plne uvedomili svoju konverziu. Súd tiež nie je presvedčený o tom, že s argumentom vlády, že uplatňovanie osobitných ustanovení pre ženy žiadateľky – čo by, okrem iného, zmenilo dátum, od ktorého by bola oprávnená uvádzať starobný dôchodok – by bolo nespravodlivé voči ostatným prispievateľom do sociálneho poistenia a štátneho dôchodkového systému. V skutočnosti sa nepreukázalo, že zmena postavenia transrodových osôb by spôsobila osobitné alebo citelné ťažkosti alebo poškodzoval verejný záujem. Pokiaľ ide o ďalšie možné dôsledky, Súd sa domnieva, že od spoločnosti možno rozumne požadovať, aby akceptovala určité nevýhody, a umožniť jednotlivcom dôstojný a rešpektovaný život v súlade so svojou sexuálnou identitou za cenu značného utrpenia. Súd v prípadoch, ktoré posudzoval v Spojenom kráľovstve od roku 1986, vždy zdôrazňoval dôležitosť neustáleho prehodnocovania potreby vhodných právnych opatrení vo svetle vývoja vedy a spoločnosti. V poslednom z týchto prípadov, *Sheffield a Horsham*, v ktorom sa rozhodlo v roku 1998, uviedol, že žalovaný štát neprijal žiadne opatrenia napriek lepšej spoločenskej akceptácii transrodovosti a rastúce uznanie problémov, ktorým čelia transrodové osoby. Hoci v tomto prípade nezistil žiadne porušenie Dohovoru, výslovne potvrdil, že táto otázka musí byť predmetom neustálej kontroly. Následne – v apríli 2000 – medzirezortná pracovná skupina uverejnila správu, v ktorej riešenie súčasnej situácie transrodových osôb, najmä v trestnej oblasti, rodinného a pracovného práva a navrhol rôzne reformy. Nič však nebolo urobené. Možno konštatovať, že jediná významná legislatívna reforma, ktorá bola prijatá v dôsledku rozhodnutia Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 30. apríla 2005, ktorý zrovnoprávnil diskrimináciu na základe zmeny pohlavia s diskrimináciou na základe pohlavia. Vzhľadom na uvedené skutočnosti sa Súd domnieva, že žalovaný štát sa v tomto prípade už nemôže odvolávať na svoju diskrečnú právomoc inak ako zabezpečením uznania práva chráneného Dohovorom. V tomto prípade, keďže záujem sťažovateľky na spravodlivosti nekonkuruje záujmu uznania zmeny pohlavia sťažovateľky, Súd dospel k záveru, že koncept spravodlivej rovnováhy obsiahnutý v Dohovore v súčasnosti prevažuje v prospech sťažovateľky. Jej právo na súkromný život tak nebolo dostatočne rešpektované, čím porušenie článku 8 Dohovoru.²⁸

Vo vzťahu k téme príspevku je ešte nevyhnutné spomenúť aj dva prípady, ktoré sa týkajú sterilizácie transrodových osôb. V oboch prípadoch ide o relatívne nedávne rozhodnutia ESLP, a to vo spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13 a čerstvé rozhodnutie *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažností 2145/16.

V prvom prípade ESLP konštatoval, že došlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru vo vzťahu k E. Garçonovi a S. Nicotovi v súvislosti s povinnosťou preukázať nezvratný charakter zmeny ich fyziologických charakteristík a že nedošlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru vo vzťahu k E. Garçonovi v súvislosti s povinnosťou preukázať, že skutočne trpel poruchou rodovej identity, a vo vzťahu

---

²⁸ Tamže.

k A. P. v súvislosti s povinnosťou podstúpiť lekárske vyšetrenie. S ohľadom na to, že sťažnosti dvoch ďalších sťažovateľov sa týkali zákonnej podmienky, ktorá na zmenu údajov v rodnom liste vyžadovala nezvratnú zmenu fyziologických charakteristík, francúzska vláda nenamietala prípustnosť týchto sťažností podľa čl. 8 Dohovoru, keďže aspekt „súkromného života“ zahŕňa aj právo na sexuálnu identitu. ESĽP konštatoval, že sporná zákonná podmienka zahŕňala podstúpenie lekárskeho zákroku s vysokou pravdepodobnosťou následnej neplodnosti. ESĽP v tomto prípade priznal príslušnému štátu obmedzený manévrovací priestor, pretože v stávke bola telesná integrita jednotlivcov a ich sexuálna identita. ESĽP konštatoval, že podmieňovanie uznania sexuálnej identity transrodových osôb medicínskym zákrokom alebo sterilizáciou, ktoré si dané osoby neprajú podstúpiť, predstavovalo podmieňovanie uplatňovania práva na rešpektovanie súkromného života jednotlivca vzdaním sa plného uplatňovania práva na rešpektovanie telesnej integrity jednotlivca. ESĽP uviedol, že spravodlivá rovnováha medzi všeobecným záujmom a záujmami jednotlivcov v tomto prípade nebola zachovaná. ESĽP preto konštatoval, že podmienka nezvratnej zmeny fyziologických charakteristík predstavovala porušenie záväzku členského štátu garantovať právo na rešpektovanie súkromného života. ESĽP teda rozhodol, že v tomto ohľade došlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru.^{29,30}

V druhom prípade, pokiaľ ide o požiadavku operácie na zmenu pohlavia pred zmenou osobného stavu, Súd na úvod pripomína, že plne uznáva, že zachovanie zásady nemožnosti disponovať osobným stavom, záruka pravdivosti a stálosti osobného stavu a vo všeobecnosti požiadavka právnej istoty sú vo verejnom záujme a odôvodňujú zavedenie prísnych postupov na overenie najmä základných náležitostí žiadosti o právnu zmenu osobného stavu. V tomto prípade je z dokumentov v spise zrejmé, že vnútroštátne súdy zistili, že sťažovatelia sú transrodové osoby na základe podrobných informácií o ich psychickom a zdravotnom stave a ich spoločenskom živote. Konkrétne zistili, že sťažovateľky podstúpili hormonálnu liečbu a že pred alebo počas konania podstúpili mastektómiu. Odmietli však uznať zmenu pohlavia alebo povoliť zmenu v registri obyvateľov z dôvodu, že sťažovateľky nepodstúpili operáciu zmeny genitálu. Súdy teda rozhodli, že zásada sebaurčenia nepostačuje na vyhovie podaným žiadostiam o zmenu pohlavia. Súd však poznamenáva, že sťažovatelia nechcú podstúpiť takéto zásahy pred právnym uznaním ich zmeny pohlavia a len z tohto dôvodu sa v podstate dovolávajú svojho práva na sebaurčenie. Súd pripomína, že na rozdiel od veci *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* sťažovateľky v tomto prípade osobitne netrvajú na aspekte požadovaného zásahu, ktorý sa týka sterilizácie, hoci uznávajú, že zásah môže viesť k takémuto výsledku. V každom prípade, podobne ako pri zákroku alebo sterilizácii v prípade *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, operácia zmeny genitálu, ktorú rumunské súdy požadovali od sťažovateľiek, ktoré ju nechceli podstúpiť, jasne zasahovala do ich telesnej integrity. Vo francúzskom kontexte však súd už rozhodol, že akákoľvek nejednoznačnosť v konaní o právnom uznaní zmeny pohlavia je problematická, keďže sa týka telesnej integrity dotknutej osoby v oblasti článku 8 Dohovoru. (...) Súd vnímal rigidnosť úvah o uznaní sexuálnej identity sťažovateľov ako skutočnosť, ktorá ich na neprimerane dlhé a neprerušované obdobie postavila do znepokojujúcej situácie, ktorá vyvolala pocity zraniteľnosti, poníženia a úzkosti (pozri *mutatis mutandis Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*, § 77 – 78). Rovnako ako v prípade *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, vnútroštátne súdy postavili sťažovateľky,

²⁹ Rozhodnutie ESĽP vo veci *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

³⁰ K hodnoteniu tohto prípadu pozri aj CANNOOT, P. A.P., *Garçon and Nicot v. France: The Court Draws a Line for Trans Right*. Dostupné na: <<https://strasbourgobservers.com/2017/05/05/a-p-garcon-and-nicot-v-france-the-court-draws-a-line-for-trans-rights/>>, cit. 2021-11-20.

ktoré nechceli podstúpiť operáciu zmeny pohlavia, pred neriešiteľnú dilemu: buď podstúpiť zákrok napriek sebe a vzdať sa plného výkonu práva na rešpektovanie telesnej integrity, ktoré vyplýva najmä z práva na rešpektovanie súkromného života zaručeného článkom 8 Dohovoru, ale aj článkom 3 Dohovoru, alebo sa vzdať uznania vlastnej sexuálnej identity, ktorá tiež spadá pod právo na rešpektovanie súkromného života. Súd to považuje za porušenie spravodlivej rovnováhy, ktorú majú zmluvné štáty Dohovoru zachovávať medzi verejným záujmom a záujmami dotknutých osôb. Súd preto konštatuje, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru.³¹

Možno si teda povšimnúť, že ESĽP postupne pridáva k rešpektovaniu čl. 8 Dohovoru aj čl. 3 Dohovoru a určite bude zaujímavé sledovať ďalší vývoj v tejto oblasti. Pre úplnosť možno ešte uviesť, že napríklad švédsko vláda oznámila, že každý, kto bol v rokoch 1972 – 2013 nútený podstúpiť sterilizáciu s cieľom získať právne uznanie svojho rodu, má nárok na odškodnenie od štátu vo výške 225 000 SEK (cca 22 275 eur).³²

Z hľadiska právnej úpravy na európskej úrovni ešte treba spomenúť, že táto problematika je riešená aj v *soft law* Rady Európy – konkrétne v Odporúčaní Výboru ministrov Rady Európy CM/Rec(2010)5 o opatreniach na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity (prijaté Výborom ministrov 31. marca 2010). Osobitne treba spomenúť 20., 21. a 35. princíp tohto odporúčania, podľa ktorých požiadavky, ktoré treba splniť na právne uznanie zmeny pohlavia, vrátane požiadaviek na zmeny fyzickej povahy, by sa mali pravidelne revidovať a tie z nich, ktoré by mohli byť zneužiteľné, by sa mali zrušiť. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zaručili úplné právne uznanie zmeny pohlavia osoby vo všetkých oblastiach života, najmä umožnením rýchlej, transparentnej a dostupnej zmeny mena a pohlavia vo všetkých úradných dokumentoch; tam, kde je to vhodné, by členské štáty mali zabezpečiť, aby aj neštátne subjekty uznali a urobili príslušné zmeny v kľúčových dokumentoch, ako sú napríklad osvedčenia o vzdelaní alebo potvrdenia o zamestnaní. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia s cieľom zabezpečiť, aby transrodové osoby mali účinný prístup k primeraným možnostiam zmeny pohlavia, vrátane služieb odborníkov z oblasti psychológie, endokrinológie a chirurgie špecializovaných na zdravotnú starostlivosť o tieto osoby bez toho, aby sa na ne kladli neprimerané požiadavky. Žiadna osoba nesmie byť podrobená postupom vedúcim k zmene pohlavia bez jej súhlasu.³³

2 Právna úprava na Slovensku

Právna úprava zmeny mena a priezviska je na Slovensku ťažiskovo upravená v zákone Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZMP“). Niektoré praktické aspekty sú potom (ne)upravené aj v ďalších právnych predpisoch, ktoré budem priebežne menovať v rámci tohto článku pri jednotlivých analyzovaných inštitútoch.

Na úvod tejto časti článku si dovoľím ešte krátky teoretický exkurz. Problematika mena a priezviska sa z pohľadu právnej vedy štandardne zaraďuje pod osobitnú časť správneho práva hmotného, konkrétne pod úsek vnútornej správy,³⁴ pod tzv. zabezpečenie osobného stavu obyvateľstva.³⁵ Vnútorňa správa sa následne na to ďalej ešte člení na zabezpečovanie realizácie združovacieho a zhromažďovacieho práva; územné a správne usporiadanie SR;

³¹ Rozhodnutie ESĽP vo veci *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2001, č. sťažnosti 2145/16

³² European court ends forced sterilizations of trans people. Dostupné na: <<https://outrightinternational.org/content/european-court-ends-forced-sterilizations-trans-people>>, cit. 2021-11-19.

³³ Dostupné na: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf420>, cit. 2021-11-20.

³⁴ VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 23.

³⁵ CEPEK, B. a kol. *Správne právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 18.

štátne symboly, symboly miest a obcí a samosprávnych krajov a ich používanie; archívniectvo a registratúry; ochranu pred požiarmi; civilnú ochranu.³⁶

Slovenská právna úprava mena a priezviska vychádza z jednoduchého pravidla, podľa ktorého každý musí mať meno a každý musí mať priezvisko (§ 1 a § 4 ZMP). Zákon potom upravuje, akým spôsobom sa meno a priezvisko osobe určuje, či už dohodou rodičov, vyhlásením jedného z rodičov alebo určením súdu. Zákon preferuje dohodu pred autoritatívnym určením mena alebo priezviska verejnou mocou (súdom).

Meno a priezvisko podľa slovenskej právnej úpravy nie sú nemenné, ale ZMP upravuje situácie, keď môže dôjsť k ich zmene. Z pohľadu skúmanej problematiky je asi najdôležitejšia právna úprava zmena mena alebo priezviska, t. j. zmena na základe žiadosti osoby.

Už v tejto fáze treba upozorniť na skutočnosť, že naša právna úprava zakotvuje určité pravidlá vzťahujúce sa na určenie mena alebo priezviska, pričom podľa týchto pravidiel, okrem iného, nemožno osobe mužského pohlavia určiť ženské meno a naopak (§ 2 ods. 2 ZMP). Obdobnú právu úpravu nachádzame aj v českom právnom poriadku (§ 72 ods. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů) alebo napríklad aj v rakúskom právnom poriadku [§ 3 ods. 1 bod 7 Bundesgesetz vom 22. März 1988 über die Änderung von Familiennamen und Vornamen (Namensänderungsgesetz – NÄG]. Naproti tomu slovenská právna úprava sa zdá byť pomerne benevolentná, keď neurčuje žiadne pravidlá týkajúce sa zmeny mena alebo priezviska [pozri čl. 18 a nasl. zákona o osebnem imenu – ZOI-1 (Uradni list RS, št. 20/06 z 24. 2. 2006)].

Z pohľadu právnej istoty a čistoty ustanovenie slovenského ZMP však nie je bez chyby. V prvom rade treba upozorniť na skutočnosť, že systematicky je toto ustanovenie zaradené vo vzťahu k ustanoveniu zákona, ktoré sa vzťahuje na určovanie mena v prípade narodenia dieťaťa a nie vo vzťahu k ustanoveniam o zmene mena. Je teda relatívne diskutabilné, či § 2 ods. 2 ZMP sa vzťahuje aj na právnu úpravu zmeny mena, aj keď zrejme tento výklad je zrejme jednoduchší a logickejší.³⁷

Ako vhodnejšia sa tu preto javí spomenutá rakúska právna úprava v spomenutom § 3 ods. 1 bod 7 Namensänderungsgesetz, ktorá ustanovuje, že „*zmenu priezviska alebo mena nemožno povoliť, ak meno, o ktoré sa žiada, (...) ako meno nezodpovedá pohlaviu žiadateľa*“, t. j. zo systematického hľadiska sa toto ustanovenie vyslovene týka len žiadosti o zmenu mena.

Ustanovenie § 2 ods. 2 ZMP je však dôležité najmä z toho hľadiska, že na to, aby mohlo dôjsť k zmene mena v prípade transrodových osôb, musí nevyhnutne najprv byť v dokumentoch tejto osoby zaznačená zmena „pohlavia“³⁸ a tým pádom muselo dôjsť aj k zmene v rodnom čísle transrodovej osoby. Domnievam sa, že táto situácia nie je veľmi vhodná a predstavuje náročnú administratívnu prekážku pre transrodové osoby na ceste k získaniu ich vlastného mena ako základného identifikačného údaju, pod ktorým túto osobu „každý“ pozná.

Obdobné ustanovenie ZMP, ktoré by určovalo pravidlá alebo obmedzenia pre priezvisko, však nenájdeme. To síce môže na prvý pohľad pôsobiť zarážajúco, ale na druhej strane je to len logické, keďže aj na našom území sa vyskytujú a sú prípustné priezviská aj bez slovenského prechýľovania koncovkou „-ová“.

³⁶ MACHAJOVÁ, J. In ŠKULTÉTY, P. a kol. *Správne právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : VO PraF UK, 2006, s. 13 – 14.

³⁷ Ak totiž § 1 až 3 ZMP sú označené len všeobecne ako „meno“, tak zrejme tieto pravidlá sa vzťahujú aj na ustanovenia § 6 a nasl. ZMP, ktoré upravujú zmenu mena, t. j. určité čiastkové pravidlá týkajúca sa všeobecných pravidiel.

³⁸ Tento pojem nepovažujem za vhodný, keďže však ide o pojem používaný legislatívou, tak ho v texte článku budem využívať. V mnohých prípadoch sa týmto pojmom bude mať na mysli skôr pojem rod.

Osobitosťou právnej úpravy Slovenska (ale aj Česka) je používanie tzv. neutrálneho mena. Neutrálnym menom a priezviskom sa rozumie také meno a priezvisko, z ktorého nemožno určiť, či jeho nositeľ je mužského alebo ženského rodu. Ako príklady v slovenčine sa uvádzajú mená ako Alex, Nikola, René,³⁹ ale aj Andy alebo Viky. Ide teda o tzv. unisex meno, t. j. meno a priezvisko, ktoré je rodovo neutrálne, resp. nie je rodovo špecifické. K zahraničným príkladom možno uviesť nemecké Kai, Kim, Niko, Sascha, anglické/írske Evan, Maddox, Ryan, Shannon, Taylor alebo francúzske Dominique, Maxime, Yannick.⁴⁰ Pokiaľ ide o priezvisko, tak v zásade ho možno zapísať aj bez slovenského prechýľovania,⁴¹ pričom ako príklady sa uvádzajú „poslovenčené“ priezviská napísané v originálnom znení ako napríklad Šmídová – Schmied.⁴²

Podľa § 6 ods. 6 ZMP fyzickej osobe, u ktorej prebieha zmena pohlavia, povolí okresný úrad používať neutrálne meno a priezvisko na základe jej žiadosti a potvrdenia zdravotníckeho zariadenia, v ktorom liečba k zmene pohlavia prebieha.⁴³ V prípade tejto zmeny meny a priezviska nedochádza ešte k zmene údajov v dokumentácii osoby, akými sú pohlavie a rodné číslo. Z časového hľadiska používanie neutrálneho mena a priezviska dochádza počas doby tranzície až do jej ukončenia, pričom nie je povinná. Vzhľadom na skutočnosť, že zákon v § 6 ods. 6 používa pojem „povolí“, treba z toho odvodiť, že zmena mena a priezviska na neutrálne podlieha poplatkovej povinnosti, a to konkrétne 100 eur, čiže ak by išlo o zmenu aj mena, aj priezviska, tak by išlo o správny poplatok vo výške až 200 eur.⁴⁴

ZMP ako ani žiaden vykonávací právny predpis bližšie nevymedzuje, čo sa rozumie pod pojmom „potvrdenie zdravotníckeho zariadenia, v ktorom liečba⁴⁵ k zmene pohlavia prebieha“. „Zaužívala sa preto prax, ktorá vyžaduje predloženie potvrdenia vystaveného psychiatrickou – sexuologičkou o tom, že sa osoba u nej lieči s diagnózou F 64.0. Rozhodnutie o vydaní potvrdenia je v rukách tejto lekárky v čase a za podmienok ňou určenými.“⁴⁶

Na konanie o povolení zmeny mena alebo priezviska je vecne príslušný okresný úrad miestne príslušný podľa trvalého, prípadne posledného trvalého pobytu štátneho občana na území SR; ak takýto pobyt nie je, tak na povolenie zmeny mena alebo zmeny priezviska je príslušný Okresný úrad Bratislava (pozri § 9 ZMP).

Následne, po ukončení tranzície, možno dosiahnuť aj zmenu mena v tom slova zmysle, že osoba bude môcť používať meno podľa vybraného rodu, inými slovami, keďže v tomto prípade už z pohľadu práva je osoba vnímaná ako napríklad muž, potom táto osoba musí byť nositeľom mužského mena.⁴⁷

V tomto prípade už nie je potrebné povolenie tak na zmenu mena, ako ani priezviska.⁴⁸ Zmena mena alebo zmena priezviska, na ktorú nie je potrebné povolenie, sa v matrike

³⁹ Pozri Praktické info a legislatíva. Dostupné na: <<http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa>>, cit. 2021-11-18.

⁴⁰ Pozri Unisex Name. Dostupné na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Unisex_name>, cit. 2021-11-18.

⁴¹ Podľa § 7 ods. 2 písm. c) ZMP povolenie na zmenu priezviska nie je potrebné, ak ide o zmenu priezviska spočívajúcu v zápise ženského priezviska osoby inej ako slovenskej národnosti bez koncovky slovenského prechýľovania, t. j. treba upozorniť, že sa vzťahuje len na osoby inej ako slovenskej národnosti.

⁴² Pozri Praktické info a legislatíva. Dostupné na: <<http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa>>, cit. 2021-11-18.

⁴³ V podstate obdobne znie právna úprava v Česku, kde podľa § 72 ods. 5 písm. a) zákona č. 301/2000 Sb., matriční úřad povolí na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jmen, a příjmení na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví.

⁴⁴ Položka 19 písm. c) sadzobníku správných poplatkov podľa zákona č. 145/1995 Z. z. o správných poplatkoch v znení neskorších predpisov.

⁴⁵ Aj v tomto prípade si dovoľím vyjadriť pochybnosti nad vhodnosťou použitého pojmu, v tomto prípade pojmu „liečba“, keďže však ide o pojem používaný legislatívou, tak ho v texte článku budem využívať

⁴⁶ Praktické info a legislatíva. Dostupné na: <<http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa>>, cit. 2021-11-18.

⁴⁷ Porovnaj spomenutý § 2 ods. 2 ZMP.

⁴⁸ Pozri § 7 ods. 1 písm. c) a § 7 ods. 2 písm. f) ZMP.

vykonáva na základe písomného vyhlásenia osoby, o ktorej meno alebo priezvisko ide, alebo jej zákonného zástupcu; pri zmene mena alebo zmene priezviska z dôvodu zmeny pohlavia je potrebné predložiť aj lekársky posudok.⁴⁹ Zmenu teda vykonáva obec, ktorá má podľa zákona Národnej rady SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov (pozri § 4 tohto zákona).

Podľa položky 19 oslobodenia 1 zákona č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch je tento úkon oslobodený od vyberania správneho poplatku, a teda je bezplatný.

Hoci by sa mohlo zdať, že tento úkon je z pohľadu práva bezproblémový, nie je to tak. V prvom rade totiž musí dôjsť k zmene rodného čísla. Podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 301/1993 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov je na zmenu rodného čísla v tomto prípade vecne príslušné Ministerstvo vnútra SR. Ministerstvo vykoná na požiadanie zmenu rodného čísla na základe lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby. O túto zmenu požiadajú dotknutá osoba bezodkladne. Zmena rodného čísla sa vykoná tak, že sa zruší pôvodné rodné číslo a prideli sa nové rodné číslo. Ministerstvo po pridelení nového rodného čísla vydá osvedčenie, ktoré doručí dotknutej osobe. Osoba, ktorej bolo zmenené rodné číslo, je povinná bezodkladne požiadať o zmenu dokladov, ktorými sú najmä občiansky preukaz, cestovný doklad a rodný list.⁵⁰

Možno si povšimnúť, že tak na zmenu rodného čísla, ako aj na zmenu mena a priezviska je, opäť, nevyhnutný lekársky posudok.

Zákon nedefinuje, čo sa rozumie pod pojmom „lekársky posudok o zmene pohlavia osoby“. Zaužívala sa prax, kedy matričné úrady najčastejšie prijímajú potvrdenia vydané psychiatrom – sexuológom s formuláciou, že osoba sa podrobila zmene pohlavia. V praxi sa pod tým rozumie ukončenie reprodukčnej schopnosti, teda chirurgické odobratie semenníkov alebo vaječníkov a maternice.⁵¹

Práve posledné menované vnímam ako osobitne problematické, pretože nie je v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky ako boli menované v predchádzajúcej časti článku. Osobitne treba zdôrazniť, že vyžadovanie nezvratných chirurgických zákrokov s cieľom právneho uznania rodovej identity je ponímané ako rozporné s právom na súkromný a rodinný život a je v rozpore so zákazom diskriminácie a ESLP ho spomína aj v spojení so zákazom mučenia (čl. 8, 14 a 3 Dohovoru).

Uvedené je tiež v rozpore s (právne nezáväznými) tzv. princípmi z Yogyakarty, kde tretí princíp uvádza: „Každý má všade právo na uznanie ako osoby pred zákonom. Osoby s rôznou sexuálnou orientáciou a rodovou identitou majú právnu spôsobilosť vo všetkých oblastiach života. Vlastná sexuálna orientácia a rodová identita každého človeka je neoddeliteľnou súčasťou jeho osobnosti a je jedným z najzákladnejších aspektov sebaurčenia, dôstojnosti a slobody. Nikto nesmie byť nútený podstúpiť lekárske zákroky vrátane operácie na zmenu pohlavia, sterilizácie⁵² alebo hormonálnej liečby ako požiadavky na právne uznanie svojej

⁴⁹ § 7 ods. 3 ZMP.

⁵⁰ Pozri § 8 zákona č. 301/1993 Z. z.

⁵¹ Praktické info a legislatíva. Dostupné na: <<http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa>>, cit. 2021-11-19.

⁵² Vo všeobecnosti, t. j. v rozhodnutiach, ktoré sa netýkajú LGBT+ menšiny (ale v tomto prípade rómskej menšiny), judikoval ESLP, že čl. 8 Dohovoru sa vzťahuje aj na sterilizačné postupy. V tejto súvislosti bolo vydaných viacero rozhodnutí, kde (negatívne) figurovala práve Slovenská republika. ESLP uviedol, že keďže sa sterilizácia týka jednej zo základných telesných funkcií človeka, má vplyv na rôzne aspekty osobnej integrity jednotlivca, vrátane jeho telesnej a duševnej pohody a citového, duchovného a rodinného života (pozri rozhodnutie ESLP vo veci *V. C. proti Slovensku* z 8. februára 2012, č. sťažnosti 18968/07, § 106). Súd tiež určil, že štáty majú pozitívnu povinnosť zabezpečiť účinné právne záruky na ochranu žien pred nedobrovoľnou sterilizáciou, s osobitným dôrazom na ochranu reprodukčného zdravia žien rómskeho pôvodu. V niekoľkých prípadoch Súd zistil, že rómske ženy si vyžadujú ochranu pred sterilizáciou z dôvodu histórie nesúhlasnej sterilizácie tejto zraniteľnej etnickej menšiny

rodovej identity. Žiadny status, ako napríklad manželstvo alebo rodičovstvo, sa nesmie odvolávať na to, aby zabránil právnemu uznaniu rodovej identity osoby. Nikto nesmie byť vystavený nátlaku, aby zatajoval, potláčal alebo popieral svoju sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu.⁵³

Po získaní lekárskeho potvrdenia a získaní nového rodného listu,⁵⁴ môže osoba požiadať o vydanie nových dokladov,⁵⁵ ako boli spomenuté, pričom v tejto súvislosti požiada aj o zmenu mena alebo priezviska.

Problematickým aspektom však potom ostávajú dokumenty staršie, ktorými sa osoba môže (musí) preukazovať pri niektorých príležitostiach, ako napríklad pri uchádzaní sa o zamestnanie, keď preukazuje dosiahnuté vzdelanie. Súčasná právna úprava totiž neumožňuje zmeniť údaje, ktoré sú uvedené na vysvedčení.

V zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) v znení neskorších predpisov sa uvádza, že údaje na vysvedčení sa musia zhodovať s údajmi o žiakovi uvedenými v príslušnej pedagogickej dokumentácii.⁵⁶ Žiak môže školu požiadať o odpis z vysvedčenia, ktorý vždy vychádza z pedagogickej dokumentácie, teda z údajov, ktoré sú uvedené v triednom výkaze, katalógovom liste žiaka, v protokole o maturitnej skúške a pod. Pedagogická dokumentácia, na základe ktorej sa pôvodné vysvedčenie vydáva a na základe ktorej sa tiež vydáva odpis vysvedčenia, je súčasťou registratúry školy, ktorá sa riadi zákonom č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach v znení neskorších predpisov. Pedagogická dokumentácia je registratúrnym záznamom a následne sa stáva archívnym dokumentom. Archív vyhotovuje odpis, výpis, potvrdenie z archívneho dokumentu a kópiu archívneho dokumentu za úhradu nákladov. Na vyhotovenom odpise, výpise, potvrdení a kópii osvedčuje ich zhodu s archívnym dokumentom.⁵⁷ Z toho vyplýva, že v prípade odpisu vysvedčenia z pedagogickej dokumentácie je možné ho vystaviť iba v súlade s touto pedagogickou dokumentáciou bez akejkoľvek zmeny alebo odchýlenia sa od archívneho dokumentu.⁵⁸ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR predstavilo začiatkom roka 2021 plán novely zákona č. 245/2008 Z. z., ktorý by umožňoval spätné vydanie vysvedčení, ktoré by rešpektovali zmenené meno a priezvisko,⁵⁹ ale do dnešného dňa táto novela neprešla zákonodarným zborom.

Záver

Na základe uvedených rozhodnutí ESLP a ďalšej relevantnej právnej úpravy (aj keď len povahy *soft law*) možno konštatovať, že je potrebné zachovať dynamický a vývojový prístup a posudzovať vzniknuté otázky „vo svetle súčasných podmienok“ pokiaľ ide o právne postavenie a uznanie transrodových osôb. ESLP v tejto súvislosti vždy zohľadňuje vývoj medzinárodného a európskeho práva, ako aj právne predpisy a prax členských štátov Rady

---

(tamže, § 154 – 155, ale aj rozhodnutie ESLP vo veci *I. G. a ďalší proti Slovensku* z 29. apríla 2013, č. sťažnosti 15966/04, § 143 – 146).

⁵³ K týmto princípom pozri DITTRICH BO. Yogyakarta Principles: applying existing human rights norms to sexual orientation and gender identity. In HIV AIDS Policy Law Rev. 2008 Dec;13(2-3); CARPENTER M. Intersex human rights, sexual orientation, gender identity, sex characteristics and the Yogyakarta Principles plus 10. In Cult Health Sex. 2021 Apr;23(4).

⁵⁴ Dochádza k zániku, likvidácii starého rodného listu.

⁵⁵ Napríklad vo vzťahu k občianskemu preukazu dôjde aj k zmene v kolónke „pohlavie“.

⁵⁶ § 18 ods. 5 zákona č. 245/2008 Z. z.

⁵⁷ § 12 ods. 9 zákona č. 395/2002 Z. z.

⁵⁸ Praktické info a legislatíva. Dostupné na: <<http://www.transfuzia.org/situacia-na-slovensku/legislativa>>, cit. 2021-11-19.

⁵⁹ Pozri napríklad Novela umožní trans ľuďom zakryť ich zmenu identity. Dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/2305058-novela-umozni-trans-ludom-zakryt-ich-zmenu-identity>>, cit. 2021-11-19; Ministerstvo školstva chce umožniť pri zmene mena vydávať nové maturitné vysvedčenie či výučný list. Dostupné na: <<https://www.webnoviny.sk/vskolstve/ministerstvo-skolstva-chce-umoznit-pri-zmene-mena-vydavat-nove-maturitne-vysvedcenie-ci-vyucny-list/>>, cit. 2021-11-19.

Európy a ako vždy súd zdôrazňuje dôležitosť neustáleho prehodnocovania potreby vhodných právnych opatrení vo svetle vývoja vedy a spoločnosti.

To ostatne požaduje od členských štátov Rady Európy aj *soft law* tejto organizácie, ktoré uvádza, že štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zaručili úplné právne uznanie zmeny pohlavia osoby vo všetkých oblastiach života, najmä umožnením rýchlej, transparentnej a dostupnej zmeny mena a pohlavia vo všetkých úradných dokumentoch.

Vo svetle judikatúry treba zdôrazniť, že rodová identifikácia je dôležitým prvkom osobnej sféry človeka, ktorá je chránená článkom 8 Dohovoru. Pod rovnaký článok EŠLP zaraďuje aj otázky súvisiace s procesom zmeny mena alebo priezviska fyzickej osoby. Vlastná rodová identita každého človeka je totiž neoddeliteľnou súčasťou jeho osobnosti a je jedným z najzákladnejších aspektov sebaurčenia, dôstojnosti a slobody. Nikto preto nesmie byť nútený podstúpiť lekárske zákroky vrátane operácie na zmenu pohlavia či sterilizácie ako požiadavky na právne uznanie svojej rodovej identity.

Na základe tohto zovšeobecnenia, ktoré pochádza z medzinárodného prostredia, možno konštatovať, že právna úprava na Slovensku nezodpovedá medzinárodným štandardom, ktoré sa od Slovenskej republiky vyžadujú. Zmena mena a priezviska so sebou nesie viacero na seba nadväzujúcich administratívnych úkonov, kde na všetky sú však vecne príslušné iné orgány verejnej správy (od obce, cez okresný úrad až po ministerstvo vnútra), tieto postupy sú často aj finančne spoplatnené, a to nemalou sumou. Navyše, právna úprava nedáva jasné odpovede často ani na najzákladnejšie otázky, ako napríklad, ako má vyzeráť príloha k žiadosti o zmenu mena alebo priezviska v podobe vyjadrenia lekára.⁶⁰

Za absolútne nevhodnú potom možno považovať prax, keď sa vyžaduje sterilizácia na samotný operatívny výkon zmeny pohlavia, ktorý v súčasnosti nemá žiadnu oporu v platnom a účinnom právnom poriadku Slovenskej republiky.

Za veľmi problematickú, ba až absurdnú, tiež možno označiť neexistujúcu právnu možnosť zmeny údajov na vysvedčeniach (či už napríklad maturitných alebo vysokoškolských). Osobitne vtedy, keď transmuž alebo transžena si konečne prejdú všetkými administratívnymi úkonmi, tak naďalej ešte existujú dokumenty, ktoré ich môžu jednoznačným spôsobom diskriminovať predovšetkým v pracovnom živote, napríklad pri uchádzaní sa o zamestnanie.

Je teda nepochybné, že v tejto oblasti má ešte Slovenská republika čo doháňať. Jednoznačnou cestou je potom cesta, ktorú svojimi rozhodnutiami načrtáva EŠLP a ktoré vyplývajú aj z ďalších dokumentov Rady Európy, prípadne dokumentov, ktoré sú zamerané priamo na trans komunitu.

Použitá literatúra

CARPENTER M. Intersex human rights, sexual orientation, gender identity, sex characteristics and the Yogyakarta Principles plus 10. In *Cult Health Sex*. 2021 Apr;23(4).

CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017.

DITTRICH BO. Yogyakarta Principles: applying existing human rights norms to sexual orientation and gender identity. In *HIV AIDS Policy Law Rev*. 2008 Dec;13(2-3).

⁶⁰ K snahe o prijatie dokumentu s názvom „Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie medicínskych postupov pri vydávaní lekárskeho posudku pri zmene pohlavia“ pozri <<https://dennikn.sk/blog/2037648/dokument-o-postupe-pri-zmene-pohlavia-bol-zamietnuty/>>, cit. 2021-11-23.

MACHAJOVÁ, J. In ŠKULTÉTY, P. a kol. Správne právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava : VO PraF UK, 2006.

VRABKO, M. a kol. Správne právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017.

Jakub NOVOCKÝ - Peter KUBOLEK: Causa Iuniana – Machinácie pri verejnom obstarávaní v rímskom práve¹

Abstrakt

Obsahom predloženého textu ako ďalšieho príspevku k téme verejného obstarávania v rímskom práve je prípad machinácie pri verejnom obstarávaní v rímskom práve – Causa Iuniana (prípado maloletého Iunia), ktorý je zdokumentovaný v Ciceronovej obžalobnej reči proti Gaiovi Verrovi v rámci obžaloby skutkov, ktorých sa Verres dopustil ako mestský prátor (74 pred Kr.). Táto kauza je jedinečná v tom, že jednak dokumentuje proces verejného obstarávania v praxi obdobia 1. stor. pred Kr., a jednak odzrkadľuje jeho vtedajšie problémy a úskalia.

Abstract

The content of the presented text as another contribution to the topic of public procurement in Roman law is the case of machinations in public procurement in Roman law - Causa Iuniana (the case of underage Iunius), which is documented in Cicero's indictment against Gaius Verres in accusing Verres as the city praetor (74 BC). This case is unique on the one hand in documenting the process of public procurement in the practice of the 1st century BC, and, on the other hand, it reflects problems and difficulties of public procurement process at that time.

Kľúčové slová: verejné obstarávanie, rímske právo, causa Iuniana, Cicero, Verres

Key words: public procurement, Roman law, causa Iuniana, Cicero, Verres

Autori

JUDr. Jakub Novocký
(súkromný sektor)

Slovenská republika
novocky@redant.law

Spoluautor:

JUDr. Peter Kubolek
Úrad pre verejné obstarávanie
Ružová dolina 10
821 09 Bratislava
Slovenská republika
peter.kubolek@uvo.gov.sk

---

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-17-0641 : Zefektívnenie právnej úpravy verejného obstarávania a jej aplikácie v kontexte práva Európskej únie.

Úvod

Hoci starí Rimania pojem „verejné obstarávanie“ nepoznali a ani odvetvie akéhosi „rímskeho práva verejného obstarávania“ nevytvorili, rímsky systém obstarávania činností a zabezpečovania potrieb štátu alebo obcí pod jeho nadvládou prostredníctvom súkromných osôb, ktorý chápali výhradne ako štátny prenájom zákaziek, v rímskom verejnom práve existoval a obsahovo sa aspoň v základných atribútoch podobal tomu súčasnému systému verejného obstarávania. Rímsky systém prenájmu štátnych zákaziek bol pomerne rozpracovaný, o čom svedčí bohatá obstarávateľská činnosť prakticky už od počiatkov rímskej republiky. Táto činnosť štátu spadala do verejného úradníckeho práva (*ius honorarium*), keďže právnu úpravu v tomto odvetví práva významnou mierou ovplyvňovala a formovala práve úradná činnosť cenzorského úradu, a to predovšetkým formou cenzorského ediktu (*lex censoria*), v ktorom sa postupným preberaním zaužívaných vzorcov a noriem zhmotnili právne pravidlá obstarávateľskej činnosti štátu, ktoré boli určujúce aj pre ďalšie úrady ako aj obce pod rímskou nadvládou a zohrali podstatnú úlohu aj v neskoršom vývoji rímskeho štátu.²

Rimania rozlišovali dva základne okruhy obstarávateľskej činnosti, a to **publica vectigalia**, čiže prenájom výberu štátnych, resp. obecných príjmov ako aj prenájom štátnych, resp. obecných statkov a podnikov, prostredníctvom čoho si štát a obce zabezpečovali svoj príjem, a **ultra tributa**, čiže prenájom podieľania sa na verejných výdavkoch štátu, resp. obce, prostredníctvom čoho si štát a obce zasa zabezpečovali plnenie svojich funkcií (výstavba a údržba, zásobovanie, kultové činnosti a pod.).

Definícia subjektov obstarávacej činnosti bola daná tým, že právny vzťah medzi štátom, resp. obcou a súkromnými osobami bol nájomným vzťahom, čiže subjektmi boli prenajímateľ a nájomca. Rimania sa nikdy nedopracovali k pojmu „obstarávateľ“ alebo „verejný obstarávateľ“, prenajímateľa (štát, resp. obec) vnímali prostredníctvom úradníkov, ktorí konali v rámci svojej najvyššej úradnej moci (*imperium*) alebo úradnej právomoci (*potestas*). Naopak, na strane súkromných osôb právna veda a prax vytvorila bohatšiu terminológiu s rôznymi významovými konotáciami (*publicanus, manceps, redemptor, conductor*). V dôsledku ekonomickej náročnosti a vysokých rizík pri plnení verejných zákaziek sa na strane súkromných osôb stretávame aj s formovaním prvých (obchodných) spoločností (*societates publicanorum*).

Proces prenajímania verejných zákaziek (verejné obstarávanie) sa aj v rímskom svete riadil určitými zásadami a princípmi, ktoré boli vyjadrené v celej škále prameňov. Tento proces alebo postup celkom lapidárne načrtol **Cicero** vo svojej obžalobnej reči proti Verrovi,³ keď chcel zdôrazniť, ako by mal po správnosti prebiehať: *Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur* (prenajíma sa vykonanie diela - zákazka, ktorá sa uskutoční na moje náklady); *ego me refecturum dico* (ja prehlásim, že ju vykonám); *probatio futura est tua, qui locas* (budúce schválenie je na Tebe, kto prenajímaš); *praedibus et praediis populo cautum est* (záujmy štátu sú zabezpečené zábezpekami a pozemkovými zálohami); *et, si non putas cautum, ... in mea bona quos voles immittes* (a ak nebudeš považovať [vykonanie zákazky] za dostatočné [...] uvedieš do môjho majetku toho, koho si budeš želať). Cicero v týchto niekoľkých odrážkach zhrnul prakticky všetky podstatné štádiá obstarávacieho procesu vo (vtedajšom) rímskom práve, ktoré autori tohto textu hlbšie analyzovali v samostatnom príspevku.⁴ Práve tento

² Viac: NOVČOKÝ, J., KUBOLEK, P.: Verejné obstarávanie v rímskom práve – základné pojmy a princípy. ÚVO revue 1/2018. ISSN 2453-9368

³ Cic. *in Verr.* II.1,54,142.

⁴ Viac: NOVČOKÝ, J., KUBOLEK, P.: Verejné obstarávanie v rímskom práve - proces a štádiá. ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE. Tomus XXXIX. 2/2020. ISSN 2729-8027 (online), ISSN 1336-6912 (print)

Ciceronov apel v súdnej reči proti Verrovi na korektný priebeh procesu zadania verejnej zákazky je súčasťou tej časti obžalobnej reči, ktorá sa týka jedného špecifického prípadu – prípadu maloletého Iunia (*causa Iuniana*).

Machinácie pri verejnom obstarávaní v rímskom práve – *Causa Iuniana* (prípado maloletého Iunia)

Napriek rôznorodým zákonným opatreniam, ako aj zadaným zásadám a princípom, ktoré mali zabezpečiť transparentný a spravodlivý proces verejného obstarávania, sa ani rímska prax nevyhla rozličným snahám jednotlivcov o získanie neoprávneného prospechu alebo úžitkov takým konaním, ktoré ak nebolo priamo v rozpore so zákonom, prinajmenšom ho obchádzalo.

Z toho pohľadu zaujíma zvláštnu pozornosť jedinečný prípad, ktorý je zdokumentovaný v už zmienenej Ciceronovej obžalobnej reči proti Gaiovi Verrovi. V rámci rozsiahlej obžaloby skutkov, ktorých sa Verres ako mestský prétor (74 pred Kr.) a neskôr ako správca provincie Sicília počas svojho prokonzultátu (73 – 71 pred Kr.) dopustil, zmieňuje Cicero aj jednu kauzu, ktorá sa týka priamo machinácii pri verejnom obstarávaní.⁵ Táto kauza je jedinečná v tom, že jednak dokumentuje proces verejného obstarávania v praxi obdobia 1. stor. pred Kr., a jednak odzrkadľuje jeho vtedajšie problémy a úskalia. Preto sa jej budeme v nasledovnom texte príspevku podrobnejšie venovať.

Skutkový stav prípadu je nasledovný: predmetom obstarávanej činnosti bola údržba a oprava Kastorovho chrámu⁶ na rímskom fóre (*sarta tecta tuenda aedis Castoris*), ktorú mal prenajatú istý Publius Iunius. Ten však zomrel a zanechal po sebe nedospelého syna Iunia. Keďže konzuli, ktorí túto zákazku prenajali, už nemohli prešetriť, či bolo všetko vykonané správne (*cum consules aedis sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere*), čiže splnenie zákazky potvrdiť, senát poveril prétorov Gaia Verra a Publia Caecilia, aby preskúmali a posúdili správne vykonanie zákazky (*factum est senatus consultum, ut C. Verres R Caelius praetores de sartis tectis cognoscerent et iudicarent*).

Gaius Verres v prvom rade zisťoval, kto má odovzdať Kastrov chrám (čiže predmet zákazky po jej splnení, čiže po uplynutí stanovenej doby prenájmu zákazky) novému nájomcovi (*quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere*) a zistil, že keďže Publius Iunius zomrel, zákazku mal odovzdať novému nájomcovi jeho ešte nedospelý syn (dedič) a od neho ju (na základe predtým uskutočnenej dražby?) prevziať Lucius Habonius (*L. Habonio aedem Castoris tradi oportebat*). Habonius bol však zároveň aj testamentárny poručník nedospelého, ktorého Publius Iunius v testamente inštruoval, akým spôsobom má k odovzdaniu zákazky dôjsť, aby nedošlo k ujme na majetku jeho syna. Okrem toho zistil, že zákazka bola vykonaná riadne (*sartum tectum integrum esset*) a že chrám je vo všetkých častiach v dokonalom stave (*ipsum templum omni opere esse integrum*). Habonius tak vystupoval na jednej strane ako poručník nedospelého, ktorý mal zákazku odovzdať, a na druhej strane ako nový nájomca, ktorý mal zákazku prevziať.

⁵ Originálny text v Cic. *in Verr.* II.1,49,128 – II.1,59,154; v českom preklade Cicero: Reči proti Verrovi, z latinského originálu preložil Václav Bahník, vyd. Odeon, Praha 1972 ju môžeme nájsť na stranách 127 – 137.

⁶ Chrám Kastora a Polluka bol vysvätený 15. júla 495 pred Kr. (*Castoris aedes eodem anno idibus Quintilibus dedicata est.* Liv.2,42,5), roku 117 pred Kr. ho Lucius Caecilius Metellus Dalmaticus po porážke obyvateľov Dalmácie (Liv.Per.LXII) z vojenskej koristi zrekonštruoval (*Castoris et Pollucis templum Metellus quem nominat refecerat.* Asc. *Ciceronis ennaratio P. Scauro.* 28). Slúžil ako miesto zhromažďovania senátu. Do dnešných dní sa z neho dochovala časť pódia a tri frontálne stĺpy, ktoré možno obdivovať na juhovýchodnej strane rímskeho fóra.

Gaius Verres si uvedomil, že tento skutkový stav mu ponúka príležitosť obohatiť sa (*se inventurum in quo moliri praedarique posset*) z majetku nedospelého, a preto začal konať zneužívajúc tak svoj verejný úrad a jemu zverenú právomoc (*Qua potestate iste permissa sic abusus est*).

V prvom rade si predvolal Habonia a dopytoval ho, či v rámci splnenia zákazky všetko od nedospelého prevzal, a či nie je potrebné niečo od neho vymáhať (*quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat*). V tomto štádiu teda zisťoval, či bola zákazka splnená riadne, a či nie je daný dôvod na uplatnenie nárokov štátu zo záruk, čiže z majetku maloletého, prípadne jeho ručiteľov. Keďže všetko bolo splnené riadne, sám sa podujal na ohliadku chrámu a hľadal nejakú zámienku. Nieкто mu poradil, aby nechal premerať stĺpy podľa olovnice (keďže je predpoklad, že žiadny z nich nestojí presne podľa olovnice). Habonius však poznal znenie obstarávateľskej zmluvy (*Habonius legem nosset*) a v nej sa pri odovzdávaní hľadá len na počet stĺpov a neobsahuje zmienku o olovnici (*qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla*). Báł sa, že keby na to pristúpil, musel by zákazku odovzdávať aj on sám za rovnakých podmienok, preto Verres upozornil, že to nesmie vyžadovať (*negat oportere exigi*). Nakoniec sa však nechal presvedčiť a spojil sa s ním.⁷

Už v tomto štádiu **môžeme pozorovať nekalé praktiky**, keďže Verres prevzatie zákazky od nedospelého podmieňuje novými požiadavkami, ktoré pôvodne neboli kontrahované, čiže koná nad rámec právomoci a v rozpore s obstarávateľskou zmluvou, navyše korumpuje nového nájomcu, ktorý má zákazku prevziať.

O tomto nekalom postupe boli upovedomení ďalší porúčníci nedospelého, predovšetkým Marcus Marcellus,⁸ ktorí sa snažili ochrániť otcovský majetok chlapca pred hroziacim predajom záruk. Tiež však zvolili netransparentnú cestu (lobing a úplatky).⁹ Cez Habonia ponúkli Verrovi úplatok vo výške 200.000 sestercoiov (pričom hodnota kontrahovanej zákazky nebola ani 40.000 sestercoiov), aby riadne splnenie zákazky nedospelým potvrdil a akceptoval tak odovzdanie zákazky novému nájomcovi, ktorým bol Habonius. Verres však ponúknutú sumu odmietol ako nedostatočnú a rozhodol sa, že riadne splnenie zákazky nechváli a potvrdil tak svoj úmysel uzavrieť novú nájomnú zmluvu (*locaturum se esse confirmat*), ktorou hodlal prenajať tú časť zákazky (*relocatio*), ktorá podľa neho nebola vykonaná riadne (vyhotovenie nových stĺpov, ktoré budú rovné podľa olovnice), avšak už podľa svojich predstáv, čiže zmanipulovanou súťažou a nastrčenému dodávateľovi, prirodzene s následkom predaja záruk nedospelého Iunia. Týmto spôsobom sa chcel zmocniť majetku nedospelého, resp. jeho ručiteľov, keďže takto zadefinovaná zákazka by bola vyplácaná z výťažku predaja záruk toho dodávateľa, ktorý ju nesplnil riadne (čiže z majetku maloletého Iunia, resp. jeho ručiteľov), pričom majetkový prospech z toho plynúci by prostredníctvom ním zvoleného dodávateľa prakticky pripadol samotnému Verrovi, a to bez vynaloženia väčšej námahy a navyše v zdaní zákonnosti a transparentnosti celého procesu.

⁷ Cicero to komentuje tak, že Verres jednoducho premôže odpor povolného a málo odolného človeka (*hominem modestum et minime pertinacem facile coerces*).

⁸ Podľa Cicera vážny muž vyznačujúci sa mimoriadnym zmyslom pre povinnosť a mravné zásady (*vir primarius summo officio ac virtute praeditus*).

⁹ Cicero ich postup obhajuje tým, že je márne snažiť sa pri niekom, u koho neplatí právo, spravodlivosť, zľutovanie, dohovor príbuzného, želanie priateľa alebo vážnosť či vďačnosť kohokoľvek iného (*apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas, non gratia valeret*), a že by nikdy za žiadnych okolností nepodstúpili takúto potupu, ak by ich k tomu nenútil ohľad na povinnosť a príbuzenské vzťahy (*qui numquam ulla condicione istam turpitudinem subissent nisi officii necessitudinisque ratio coegisset*). Preto dospeli k presvedčeniu, že najlepšie pre nich bude to, čo by napadlo každého (*statuunt id sibi esse optimum factu, quod cuius venisset in mentem*). Najprv sa snažili vplývať na Verrovi neviestku, a keď neboli úspešní, zvolili cestu úplatku.

O zmanipulovanom obstarávacom procese zo strany Gaia Verra podáva Cicero podrobné svedectvo: Verres uskutočnil dražbu zákazky bez toho, aby ju vopred vyhlásil alebo oznámil, navyše v nevhodnom čase organizácie Rímskych hier (*locare incipit non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis*), čím chcel zabrániť tomu, aby sa do dražby mohol znova prihlásiť ktokoľvek z okruhu nedospelého syna Publia Iunia (*nec opus pupillo redimeretur*), ako aj iní uchádzači, a zákazku tak mohol priklepnúť svojmu nastrčenému dodávateľovi (*ut manceps, quem ipse adposuisset, redimeret*). Poručníci sa však o tom dozvedeli a na dražbe boli prítomní, pričom strýko malého chlapca a zároveň jeho poručník Iunius zdvihol na dražbe prst (*digitum tollit Iunius patruus*), čiže sa prihlásil ako nájomca obstarávanej zákazky. Verres ostal týmto konaním zaskočený a sám nevedel, ako má postupovať (*quid ageret coepit cogitare*). Preto mu neostávalo nič iné,¹⁰ len zjavným porušením všetkých zásad vylúčiť z dražby každého z okruhu maloletého Iunia (*Ne liceat pupillo redimere*) a zákazku tak mohol priklepnúť svojmu nastrčenému dodávateľovi, ktorým bol práve ním skorumpovaný Habonius.

V čom spočívala snaha Gaia Verra? Zmanipulovanou súťažou dodávateľa sa snažil zamedziť tomu, aby zákazku získal znova ten istý dodávateľ, resp. jeho ručiteľia, čím by mohli zákazku vykonať riadne a odvrátiť tak hrozbu predaja záruk. Aj Cicero zdôrazňuje, že je zvyklosťou všetkých konzulov, censorov, prétorov i kvestorov, že keď ide o niečí majetok, keď ide o predaj zábezpek a pozemkových zálohov, povoľujú sa najpriaznivejšie podmienky tomu, o koho majetok a riziko ide (*consuetudo in bonis praedibus praediisque vendundis omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum est, ut optima condicione sit is cuius res sit, cuius periculum*). Cicero tu poukazuje na právnu obyčaj (*consuetudo in bonis praedibus praediisque vendundis*), podľa ktorej sa mala možnosť dodatočne riadne splniť zákazku ponúknuť v prvom rade pôvodnému dodávateľovi a jeho ručiteľom, čiže **možno usúdiť, že Verres neporušuje len zásady a princípy celého procesu, ale aj právo účastníkov zavedené právnou obyczajou.**

Ak by zákazku naopak získal ním nastrčený dodávateľ, nevyhnutným následkom by bol predaj záruk nedospelého chlapca a jeho ručiteľov a získané peniaze by sa použili na vyplatenie nového dodávateľa, ktorý by opravné práce (teda relokovanú zákazku) uskutočnil, čím by sa prostredníctvom neho stal konečným užívateľom tohto peňažného prospechu samotný Verres. O to sa pokúšal nielen zmanipulovanou súťažou, ale aj prispôbovaním podmienok obstarania zákazky pre konkrétneho dodávateľa, čiže zmenou samotného ediktu. Účelovo menil ustanovenia ediktu (*corrigitur leges censoriae!*) tak, aby vyhovovali jeho nastrčenému dodávateľovi.

Čo zmenil a s akým účelom, cituje Cicero: predmetom plnenia zákazky, ktorú podľa neho nedospelý nedokončil, a ktorá tak musela byť následne znova prenajatá (*relocatio*) a zadaná tak zmluvou o dielo,¹¹ malo byť zmiernené vyrovnanie štyroch stĺpov podľa olovnice, prakticky však išlo o rozobratie štukou potiahnutých stĺpov pomocou stroja a ich opätovné zostavenie z toho istého materiálu, čiže evidentne nepotrebná a zbytočná činnosť;¹² ďalej zakázal k zákazke prijímať spoločníkov, najímať subdodávateľov a prenajímať zákazku tretej osobe (*socium ne admittito neve partem dato neve redimito*), čím vylúčil z plnenia zákazky

¹⁰ Cicero to hodnotí slovami, že nevymyslel nič geniálne, nič také, o čom by sa dalo povedať: „je to síce nepoctivé, ale dômyselné“ (*Nihil ingeniose, nihil ut quisquam posset dicere, "Improbe, verum callide"*).

¹¹ Cicero cituje *Lex operi faciundo. Quae Pupilli Iuni...*, čiže „zmluva o uskutočnení stavebných prác. To, čo nedospelý Iunius (nevykonan/nesplnil...)“.

¹² Cicero tvrdí, že nastrčený dodávateľ na niektoré stĺpy ani nesiahol a z niektorých len odstránil starý štukový náter a naniesol nový.

akékoľvek ďalšie osoby a nemusel sa tak s nikým o majetkový prospech deliť; aby vytvoril zdanie transparentnosti a konania v záujme maloletého, pripojil štandardné klauzuly, ktoré však v kontexte celého prípadu vyznievajú absurdne: uložil novému dodávateľovi povinnosť odstrániť škodu, ktorú by pri plnení novej zákazky spôsobil (*si quid operis causa rescideris, reficito*);¹³ vybranému dodávateľovi prikázal zložiť zábezpeku na budúcu škodu v prospech toho, kto prevzal zákazku od skoršieho dodávateľa (*qui redemerit satis det damni infecti ei qui a vetere redemptore accepit*), čo by samo o sebe nebolo zvláštne, keby sa v osobe nájomcu údržby a rekonštrukcie Kastorovho chrámu (*locatio sartis tectis*), ktorú prevzal od skoršieho dodávateľa, čiže od nedospelého Iunia, samotný Habonius, a v osobe nájomcu uskutočnenia stavebných prác (*locatio operis*) v dôsledku nesplnenia nájmu zo strany nedospelého Iunia, ktorú na základe zmanipulovaného tendra získal znova Habonius, nestretla tá istá osoba; umožnil dodávateľovi ponechať si starý stavebný materiál, ktorý zostane (*rediviva sibi habeto*), pričom žiadny ošarbovaný nemohol, keďže celé dielo bolo budované len zo starého materiálu; klauzula „toto dielo nech sa vykoná dobre, všetko tak, ako sa patrí“ (*hoc opus bonum suo cuique facito*) už len dopĺňa Verrovu snahu o zdanie legitimacy celého procesu.

Podstatnejšie sú však ustanovenia, ktorými zákazku pre svojho dodávateľa konkretizoval: termín odovzdania diela stanovil na 1. decembra (*diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembris*), avšak zákazku zadal v polovici septembra (*locat circiter Idus Septembris*), pričom takto krátka lehota na plnenie všetkých potenciálnych uchádzačov odradila (*angustiis temporis excluduntur omnes*); obstarávacía cena bola stanovená na 560.000 (*sic!*) sesterciov (*HS DLX milibus*) a mala byť vyplatená dodávateľovi ihneď (*pecunia praesens solvetur*), čo je zjavne vysoko nadhodnotené,¹⁴ keďže porúčnici nedospelého Iunia kričali, že to urobia za 40.000 sesterciov, a to aj za podmienok, ktoré Verres stanovil (*tutores HS (quadraginta milibus) id opus ad illius hominis arbitrium se effecturos esse clamarent*). Tým zároveň vyčíslil domnelú výšku škody, ktorá bola štátu riadnym nesplnením zákazky spôsobená a tá mala byť nahradená práve z predaja nielen majetku maloletého Iunia, ale aj záruk ručiteľov, ktorými bolo plnenie zákazky zabezpečené (*non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum*). Verrom stanovená hodnota zákazky bola ničím neodôvodnená, v podstate tak išlo iba o umelé a neprimerané navýšenie plnenia s cieľom speňazenia záruk a následného obohatenia sa z ich výťažku.

Ako sme sa už vyššie zmienili, zákazku nakoniec získal Lucius Habonius. Keďže peniaze mali byť vyplatené ihneď, Cicero podáva svedectvo o tom, kam smerovali (*quo ista pecunia pervenerit*). Hodnota zákazky (560.000 sesterciov) bola Haboniovi vyplatená Decimom Brutom (*Brutus de sua pecunia HS DLX milia numeravit*), ktorého pozemky boli poskytnuté do zálohu (*D. Bruti, cuius praedia suberant*) ako záruka za zákazku (pôvodne otca) nedospelého Iunia, čím sa Brutus vyhol ich speňazeniu, ako aj prípadnému speňazeniu majetku malého Iunia.¹⁵ Cicero ďalej zmieňuje, že po prudkej hádke medzi Brutom a Verrom mu Verres z týchto peňazí po uzavretí nájomnej zmluvy s Haboniom a poskytnutí záruk za vydraženú zákazku (*opere addicto, praedibus acceptis*) vrátil späť 110.000 sesterciov, čo Cicero zároveň predkladá ako dôkaz toho, že samotný Verres mal nad touto zákazkou, a teda aj nad peniazmi priamu

¹³ Cicero sa pýta, čo by mohol poškodiť, keď vybraný dodávateľ kládol každý kameň na to isté miesto, odkiaľ ho vzal (*Quid erat quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret?*).

¹⁴ Jediné náklady, ktoré boli so zákazkou spojené bola mzda niekoľkých robotníkov a poplatok za prenájom stroja (*fabrorum merces et manuspretium machinae*), stavebný materiál totiž nebol použitý žiadny. Cicero ďalej uvádza, že zo súkromných zdrojov boli stavané nové stĺpy za 20.000 sesterciov za jeden, čím chce poukázať na zjavnú predraženú zákazku.

¹⁵ K výkonu práva zo záruk teda nedošlo, ako sa domnieva napríklad Mommsen, T.: Die römischen Stadtrechte von Malaca und Salpensa, Gesammelte Schriften I, 1905, s.365 a nasl.

kontrou.¹⁶ To, že mal Verres nad týmito peniazmi nielen kontrolu, ale mal z nich aj konečný úžitok (*praedam illam istius (i.e. Verri) fuisse*), dosvedčujú nakoniec aj účtovné knihy samotného Habonia (*Haboni tabulae*, resp. *nomina*), ktoré Cicero súdu predložil ako dôkaz. Keďže v tomto prípade išlo o relokáciu, ďalšia čiastka peňazí v bližšie nešpecifikovanej výške (niektorí autori sa domnievajú, že až vo výške násobku hodnoty zákazky, čiže *alterum tantum*¹⁷) bola Decimom Brutom vyplatená štátu ako urovanie. Cicero uvádza, že boli vyplatené Cornificiovi (*nummi numerati sunt Cornificio*), ktorý vystupoval v pozícii Verrovho úradníka.

Konanie Gaia Verra nemohlo ostať bez následkov. Potom, čo bola na neho podaná žaloba (*posteaquam reus factus est*), sa snažil zodpovednosti vyhnúť tým, že odmietol túto (relokovajú) zákazku schváliť a prevziať (*negabat se opus in acceptum referre*), pretože sa domnieval, že sa bude môcť brániť, ak ju neprevzme (*si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum*). Navyše sa obával toho, že Habonius celý ich dohodnutý obchod prezradí (*Verres*) *intellegebat Habonium rem totam esse patefacturum*). Napokon však Haboniov prevzatie zákazky potvrdil až štyri roky (*sic!*) po uplynutí zmluvného termínu (*Habonio opus in acceptum rettulit quadriennio post quam diem operi dixerat*).

Gaius Verres bol nakoniec súdený (za omnoho závažnejšie skutky, ktorých sa dopustil na Sicílii) a proces s ním začal roku 70 pred Kr. Pred nevyhnutným utiekol do exilu, takže bol odsúdený *in absentia*. Smrť ho paradoxne dostihla počas proskripcí roku 43 pred Kr., keď odmietol Antoniovovi vydať korintské vázy, ktorých sa neoprávnene zmocnil práve počas svojho úradovania.

Cicero uzatvára túto kauzu konštatovaním, že Verres prenajal nabielenie štyroch stĺpov za väčšiu cenu, ako je cena, za akú boli všetky postavené (*qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas quam ille omnis aedificandas locaverit*), čím v podstate stručne vystihol účel a podstatu Verrovho konania.

Toto konanie Gaia Verra možno posudzovať v dvoch rovinách. Primárne je to konanie, ktoré je výslovne v rozpore s právom (*contra legem*), resp. nad rámec úradnej právomoci (*ultra vires*). Takéto konanie je jednoduchšie identifikovateľné, keďže objektívne právo ho rozpoznáva vo svojich normách, a preto ho možno efektívnejšie postihovať. Tak môžeme uvažovať napr. o Verrovej nevoli prevziať riadne splnenú zákazku kladením pôvodne nekontrahovaných podmienok, alebo o zmarení dražby zákazky. Potom tu je však konanie, ktoré je síce v medziach zákona (*secundum* prípade *praeter legem*) a úradnej právomoci, avšak je v rozpore s morálnymi princípmi (*contra bonos mores*), základnými zásadami (*contra mores maiorum*) a zvyklosťami (*contra consuetudinem*), prípadne ktoré zákon obchádza (*quod in fraudem legis fit*). Toto konanie je omnoho ťažšie postihnuteľné, pretože objektívne právo sa ním priamo neporušuje, no jeho účelovosť a nekalý zámer je v rozpore so samotným úmyslom zákonodarcu vyjadreným jeho normami, čím sa v konečnom dôsledku marí ich zmysel a cieľ. To možno tvrdiť najmä o účelových zmenách cenzorských ediktov, prípadne účelovo zvolenom čase a mieste konania dražby, vylúčení uchádzača z dražby, ale aj značnom nadhodnotení zákazky, či tendenčne určenom termíne plnenia zákazky. Každý z týchto skutkov sa môže samostatne javiť ako postup v medziach zákona a úradnej právomoci magistráta, no

¹⁶ Komentuje to slovami, že „to by určite nebol mohol urobiť, ak by išlo o cudziu záležitosť“ (*Hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset*).

¹⁷ Spitzl, T.: *Lex Municipii Malacitani*, 1984, s.93 – 94, pozn.374; Partsch, J.: *Demotische Urkunden zum ägyptischen Bürgerschaftsrechte vorzüglich der Ptolemäerzeit*, 1920, s.664-665, pozn.1.

v celkovom kontexte odkrývajú zjavný úmysel zainteresovaných subjektov zneužiť proces verejného obstarávania vo vlastný prospech.

Zhrnutie

Prípado maloletého Iunia (*causa Iuniana*) tak, ako ho popísal Cicero, je špecifický v tom, že tu nešlo priamo o peniaze štátu, ktoré mali byť vyplácané (čiže obohacovanie sa na úkor verejných peňažných prostriedkov), ale peniaze pochádzajúce zo záruk, je však evidentné, že sa nakladalo s nárokmi, ktoré štátu patrili a Verres si ich týmto spôsobom prostredníctvom zneužitia úradnej moci, verejného obstarávania, no najmä nevýhodnej situácie nedospelého osirelého chlapca privlastnil. Na tejto kauze tak môžeme pozorovať prakticky všetky hlavné problémy verejného obstarávania spočívajúce v snahe, či už úradných alebo súkromných osôb získať v procese verejného obstarávania neoprávnený prospech z verejných zdrojov. V rámci skutkov, ktorých sa Verres dopustil tak môžeme upriamiť pozornosť najmä na tieto skutkové podstaty:

1. zmanipulovanie procesu obstarania tak, aby konkrétnu zákazku získal konkrétny dodávateľ (prispôsobovanie podmienok získania zákazky, účelové zmeny v súťažných podkladoch);
2. zmanipulovanie súťaže dodávateľa s účelom prispôsobenia sa konkrétnemu uchádzačovi (nevylásenie súťaže, jej vyhlásenie na verejne neprístupnom mieste, resp. v nevhodnom čase, neoprávnené vylúčenie niektorých uchádzačov);
3. nadhodnotenie a účelové predražovanie predmetu plnenia s cieľom nekalo získať čo najväčší ekonomický prospech;
4. obstarávanie zákaziek, ktoré zjavne nemajú žiadne alebo minimálne ekonomické opodstatnenie pre obstarávateľa s cieľom získať prospech bez vynaloženia akýchkoľvek reálnych nákladov;
5. korumpovanie úradníkov (úplatky, nezákonný lobing s cieľom ovplyvnenia celého procesu alebo jeho výsledku požiadavkám konkrétnych uchádzačov, resp. aby sa vo veci želateľne nekonalo);
6. korumpovanie samotných dodávateľov (nastrčený dodávateľ, účtovné schémy a subdodávateľské reťazce) s cieľom prevádzať verejné zdroje na osoby, ktoré sa zo zákonných dôvodov na obstaraní nemôžu zúčastniť.

Na záver je potrebné zdôrazniť že Cicero podal svedectvo o Verrových skutkoch zo svojho pohľadu žalobcu, čomu zodpovedá aj schematické štylizovanie aktérov tejto kauzy (bezbranná sirota a jej morálni porúčníci na jednej strane a skorumpovaný a hrabivý úradník a jeho komplici na druhej strane), keďže maloletého Iunia vykreslil ako syna prostého Rimana (*filiius hominis de plebe Romana*), ktorého umierajúci otec zveril do ochrany tak porúčnikov a príbuzných, ako aj zákonov, spravodlivosti úradníkov a súdov (*quem pater moriens cum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratum, tum iudiciis commendatum putavit*), čiže ako bežného bezbranného občana, ktorý bol namiesto poskytnutej ochrany zo strany prétor¹⁸ jeho zločinným a hrubým zneužitím úradného postavenia (*scelerato nefarioque latrocinio*) doslova olúpený o pozostalosť po otcovi a všetok jeho majetok (*bonis*

¹⁸ Práve Gaius Verres, ktorý zastával úrad prétor, mal povinnosť chrániť vekovú nevypelost' a osamelosť maloletého osirelého chlapca (*Pupilli, cuius aetatem et solitudinem defendere praetor debuit*).

patriis fortunisque omnibus spoliatus est). Napriek tomu je však táto kauza ako ju popísal Cicero cenným prameňom poznania rímskeho systému verejného zadávania zákaziek a jeho úskalí, ktoré veľmi nápadne pripomínajú aj negatívne javy vo verejnom obstarávaní v súčasných pomeroch.

Použitá literatúra:

- 1) GREENWOOD, L. H. G.: Cicero: The Verrine Orations I: Against Caecilius. Against Verres, Part I; Part II, Books 1-2 (Loeb Classical Library No. 221) (Volume I), 1928.
- 2) KUNKEL, W.: Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, 1995
- 3) MOMMSEN, T.: Die römischen Stadtrechte von Malaca und Salpensa, Gesammelte Schriften I, 1905
- 4) PARTSCH, J.: Demotische Urkunden zum ägyptischen Bürgerschaftsrechte vorzüglich der Ptolemäerzeit, 1920
- 5) BAHNÍK, V.: Cicero: Řeči proti Verrovi, z latinského originálu preložil Václav Bahník, vyd. Odeon, Praha 1972;
- 6) SPITZL, T.: Lex Municipii Malacitani, 1984

Ľudovít MÁČAJ: Význam bezzásahovosti pri právnej úprave územnej ochrany prírody a krajiny

---

Abstrakt

Územná ochrana prírody a krajiny na Slovensku sa v niektorých prípadoch vyznačuje tzv. bezzásahovosťou, teda požiadavkami na minimálne zasahovanie človeka v týchto územiach, najmä s ohľadom na vykonávanie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva. Článok reflektuje tento pojem s ohľadom na to, v akej miere je bezzásahovosť potrebná pri reformách právnej úpravy ochrany prírody a krajiny, rovnako tak aj lesného hospodárstva a zároveň prináša niekoľko úvah de lege ferenda.

Abstract

Territorial protection of nature and landscape in Slovakia is in some cases characterized by the so-called non-intervention, ie requirements for minimum human intervention in these areas, in particular with regard to the implementation of agriculture and forest management. The article reflects this concept in view of the extent to which non-intervention is needed in the reforms of nature and landscape protection legislation, as well as forestry, and at the same time brings some de lege ferenda considerations.

Kľúčové slová: ochrana prírody a krajiny, územná ochrana, lesné hospodárstvo

Key words: nature and landscape protection, territorial protection, forest management

Autor:

Mgr. Ľudovít Máčaj, PhD.
Katedra správneho a environmentálneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
ludovit.macaj@flaw.uniba.sk

Úvod

Známy slovenský publicista Martin M. Šimečka vo svojej eseji „Uctívaná krajina“ ponúka svoj pohľad na rozdiel medzi „dušou“ českého a slovenského národa. Spomína na príbeh návštevy lesa, ktorú absolvoval ešte ako dieťa so svojou matkou. *Houby nerostly, ale máma byla nespokojená z jiného důvodu. „Ten les je neuklizený,“ prohlásila pohoršeně. Bylo mi deset a její věta mě rozesmála. Les přece má být neuklizený, je to jeho přirozený stav, neboť nepatří lidem, ale zvířatům... Proč tedy moje máma ohrnula nos nad divokostí slovenského lesa? Protože byla navyklá na české lesy, jež – viděno slovenskýma očima – připomínají spíše parky se zvířaty uklizenými v oborách, byla navyklá na to, že česká krajina je příjemně zvlněná a dokonale průchozí, na to, že příroda není k člověku v opozici, ale uctivě mu slouží jako jedna velká přátelská zahrada.*¹ O tom, či je tento predpoklad správny, by bolo samozrejme možné viesť dlhé diskusie. Naznačuje však jednu dilemu - v akej miere je príroda a krajina okolo nás dielom ľudských rúk, a v akej miere je výsledkom prirodzených procesov v krajine?

Tento článok preto približuje otázky ochrany prírody a krajiny a s nimi súvisiace možnosti regulácie ľudských činností s priamym dopadom na ňu, a to v prvom rade lesného hospodárstva. Poukazuje na to, v akej miere je „bezzásahovosť“ ako taká predpokladaná súčasnou legislatívou, a tiež aké sú perspektívy právnej úpravy de lege ferenda na tomto úseku, pri vzájomnom vyvažovaní záujmov ochrany prírody a krajiny a pôdohospodárstva.

1 Bezzásahovosť v zmysle súčasnej právnej úpravy

Dlhšiu dobu sa viacerí aktivisti snažia dosiahnuť, aby na Slovensku vznikli chránené územia, kde by bola vylúčená akákoľvek ľudská činnosť, či zásahy do prirodzených biotopov. Objavujú sa zároveň argumenty, že *na Slovensku neexistujú chránené územia, v ktorých je vylúčená ľudská činnosť.*² Cieľom je teda dosiahnuť stav, kedy na presne vymedzených územiach bude vylúčená takmer akákoľvek ľudská aktivita. Je ale naozaj pravda, že súčasná legislatíva takúto bezzásahovosť nepredpokladá?

Územná ochrana prírody a krajiny na Slovensku (ďalej len „územná ochrana“) je v súčasnosti upravená zákonom č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane prírody“), ako jeden z druhov osobitnej ochrany prírody a krajiny. Tá sa spravuje jednotlivými stupňami územnej ochrany, pričom *rozsah obmedzení sa so zvyšujúcim stupňom ochrany zväčšuje.*³ Zároveň je možné uviesť, že *jednotlivé stupne ochrany sú zoradené hierarchicky a platí, že to, čo bolo regulované v nižšom stupni ochrany, sa uplatňuje aj vo všetkých vyšších stupňoch ochrany.*⁴ Je preto ideálne prioritne sa zamerať na najvyššie stupne územnej ochrany, ktoré majú ku bezzásahovosti najbližšie.

Tá sa ako pojem aplikuje zväčša vo vzťahu k hospodáreniu na lesných porastoch. V tejto súvislosti je zaujímavé poukázať aj na dávnejší rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý z určitého hľadiska formoval vzťah územnej ochrany a úpravy lesného hospodárstva v zmysle zákona č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov. Podľa

¹ ŠIMEČKA, Martin M. Uctívaná krajina. In Týdeník Respekt], 01.10.2016 [online] [cit. 23.12.2021]. <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/40/uctivana-krajina>. Pozn.: Pre autenticitu a istú poetickosť textu ponechávam v pôvodnom znení v českom jazyku.

² Porovnajete: Všetko pre nič. [online]. [cit. 23.12.2021]. <https://www.vsetkoprenic.sk/>.

³ § 11 ods. 2 zákona č. 543/2002 Z. z.

⁴ MÚČKOVÁ, B., BALOG, B., JENČO, J., KIČA, M.: Zákon o ochrane prírody a krajiny. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 99.

neho sa súd *nestotožnil s tvrdením žalobcu o nezákonnom obmedzení práv žalobcu, s poukazom na zákon o lesoch, pričom súd zdôrazňuje, že zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 Z.z. je vo vzťahu k ochrane prírody a krajiny, do ktorej jednoznačne patria aj lesy, zákonom osobitným k zákonu o lesoch č. 326/2005 Z.z., a preto správny orgán mohol legitímne obmedziť vydaním predmetného zákazu žalobcovi vo vykonávaní jeho iných práv vyplývajúcich mu zo zákona o lesoch. Poukazuje pritom na prednosť záujmu na zachovaní daného prostredia v národnom parku, resp. aj chráneného vtáčieho územia, ako aj územia celoeurópskeho významu pred obhospodarovaním lesov žalobcom. Chránenie lesa pred pôsobením škodlivých činiteľov, vrátane lykožrútov, je možné dosiahnuť aj iným spôsobom, ako realizáciou ťažby, v čom žalobca vidí ťažisko v obmedzení jeho práv.*⁵ V tomto prípade teda bolo poukázané na skutočnosť, že územná ochrana má aplikačnú prednosť pred inými záujmami týkajúcimi sa činností v chránených územiach. Je však potrebné zachovávať určitú vyváženosť a proporcionalitu s ohľadom na konkrétne vymedzené územie. V tejto súvislosti je preto vhodné a účelné trochu priblížiť jednotlivé zákazy, obmedzenia a činnosti podmienené súhlasom príslušného orgánu v stupňoch územnej ochrany, ktoré majú najbližšie k samotnej bezzásahovosti.

*Piaty stupeň ochrany sa väčšinou uplatňuje v územiach s najcennejšími prírodnými hodnotami, ktorých udržanie si však vyžaduje vylúčenie akýchkoľvek ľudských zásahov a to aj za cenu obmedzenia bežných spôsobov obhospodarovania.*⁶ Vo svojej podstate sa jedná o kombináciu zákazov a obmedzení určitých činností a podmienenie niektorých činností súhlasom príslušného orgánu. V prípade zákazov sa jedná v prvom rade o činnosti obdobné ako u štvrtého stupňa územnej ochrany a nižších (zákazy činností uvedené v ustanoveniach § 15 ods. 1; § 13 ods. 3 a § 14 ods. 3 a 5 zákona o ochrane prírody). Vzhľadom na rozsah tohto článku nie je možné ich všetky priblížiť, avšak vo všeobecnosti je možné uviesť, že sa jedná o činnosti na úseku pohybu v území (pešieho či na vozidlách), rôznych podujatí a poľovačiek, prác či ťažby. Podstata výnimočnosti piateho stupňa územnej ochrany je však prítomná v ďalších bodoch tohto ustanovenia. Podľa § 16 ods. 1 písm. b) zákona o ochrane prírody je zakázané zasiahnuť do lesného porastu. Toto ustanovenie môžeme chápať ako vymedzenie samotnej bezzásahovosti a v istom slova zmysle ako absolútny zákaz ľudských aktivít, avšak len vo vzťahu k lesným porastom. Ďalej v zmysle tohto ustanovenia je zakázané *narušiť vegetačný a pôdny kryt, pást', napájať, preháňať alebo nocovať hospodárske zvieratá, umiestniť a používať intenzívny svetelný zdroj na osvetlenie územia, rušiť pokoj a ticho, chytať, usmrtiť alebo loviť živočícha, meniť stav mokrade alebo upravovať koryto vodného toku, umiestniť stavbu, a vysádzať rastliny.*⁷ Ako je uvedené vyššie, niektoré činnosti v piatom stupni ochrany sú podmienené súhlasom príslušného orgánu, konkrétne: *budovanie a vyznačenie turistického chodníka, náučného chodníka, bežeckej trasy, lyžiarskej trasy, cyklotrasy alebo mototrasy, vykonávanie prípravy alebo výcviku ozbrojenými zbraňami, ozbrojenými silami, Horskou záchrannou službou, Hasičským a záchranným zborom alebo zložkami integrovaného záchranného systému za hranicami zastavaného územia obce, umiestnenie prenosného zariadenia, ako je predajný stánok, prístrešok, konštrukcia alebo zariadenie na slávnostnú výzdobu a osvetlenie budov, scénickej stavby pre film alebo televíziu za hranicami zastavaného územia obce, či let lietadlom alebo lietajúcim športovým zariadením,*

⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27.04.2016, sp. zn. 5Sžo/45/2014.

⁶ MÚČKOVÁ, B., BALOG, B., JENČO, J., KIČA, M.: Zákon o ochrane prírody a krajiny. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s.140.

⁷ § 16 ods. 1 písm. c) až j) zákona č. 543/2002 Z. z.

najmä klzákom, ktorých výška letu je menšia ako 300 m nad najvyššou prekážkou v okruhu 600 m od lietadla alebo lietajúceho športového zariadenia.⁸ Výmera chránených území na Slovensku s piatym stupňom územnej ochrany predstavovala ku 31.12.2020 spolu 87 334,1348 ha, čo znamenalo 1,78% rozlohy Slovenska.⁹ Z hľadiska druhov chránených území sa jedná o národné prírodné rezervácie, prírodné rezervácie, národné prírodné pamiatky, prírodné pamiatky, chránené areály, chránené prírodné prvky a zóny A v prípade zón chránených území.

Na druhej strane, pri právnej úprave štvrtého stupňa územnej ochrany neexistuje ustanovenie, ktoré by vo všeobecnosti vylučovalo akékoľvek ľudské zásahy do lesných porastov, prípadne iných zložiek prírody a krajiny – miesto toho sú bližšie špecifikované konkrétne činnosti, ktorých vykonávanie je na takýchto územiach zakázané, a taktiež činnosti, ktoré sú podmienené súhlasom príslušného orgánu. Tieto skutočnosti majú výrazný dopad na takúto územnú ochranu. Napríklad, v *piatom stupni územnej ochrany je zakázané umiestniť stavbu, zatiaľ čo v štvrtom stupni je to možné na základe súhlasu príslušného orgánu ochrany prírody.*¹⁰ V určitých prípadoch je teda možná výstavba, čo by sa v praxi mohlo týkať napríklad chat, útulní, či zariadení pre turistov. *Odlíšné obmedzenia sa týkajú aj poľovníctva. Zatiaľ čo v prípade piateho stupňa územnej ochrany sú obmedzené všetky poľovnícke aktivity (zákaz chytať, loviť alebo usmrtiť živočícha), v prípade štvrtého stupňa územnej ochrany je tu „len“ zákaz organizovať spoločné poľovačky (obdobne ako v treťom stupni ochrany), ako aj zriadiť poľovnícke zariadenie, používať poľovného psa či prikrmovať zver, a len so súhlasom orgánu ochrany prírody je možné chytenie, usmrtenie alebo lov živočíchov v mokradiach.*¹¹ No a práve v prípade poľovníctva sa jedná o aktivitu, ktorá je aj environmentálnymi aktivistami výrazne kritizovaná. *Azda najvýraznejšie je však možné pozorovať rozdiely, ktoré sa týkajú ťažby dreva. V piatom stupni územnej ochrany je zakázané zasiahnuť do lesného porastu, ako aj narušiť vegetačný a pôdny kryt (čo v praxi znamená nielen zákaz ťažby, ale aj akéhokoľvek zásahu do lesného porastu, výstavbu ciest, zväznic atď.).* Vo štvrtom stupni územnej ochrany sú síce obsiahnuté viaceré obmedzenia na úseku lesného hospodárstva, avšak nejedná sa o v podstate celkové obmedzenie ako v piatom stupni.¹² Výmera chránených území na Slovensku so štvrtým stupňom územnej ochrany predstavovala ku 31.12.2020 spolu 27 235,2868 ha, čo predstavovalo 0,56% rozlohy Slovenska.¹³ Z hľadiska druhov chránených území sa jedná o národné prírodné rezervácie, prírodné rezervácie, národné prírodné pamiatky, prírodné pamiatky, chránené areály, chránené prírodné prvky, ochranné pásma maloplošných chránených území a zóny B v prípade zón chránených území.

Samozrejme, keby sme si priblížili ďalšie, nižšie stupne územnej ochrany na Slovensku, zákazy a obmedzenia, prípadne podmienenia ľudských aktivít v chránených územiach súhlasom príslušných orgánov ochrany prírody sa zužujú, a v tomto prípade by sme o bezzásahovosti mohli sotva hovoriť. Najbližšie k nej majú už vyššie spomenutý štvrtý a piaty

⁸ § 16 ods. 2 zákona č. 543/2002 Z. z. s poukazom na ďalšie ustanovenia tohto zákona.

⁹ Prehľad chránených území národnej sústavy k 31. 12. 2020. In Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.soprs.sk/web/?cl=114>.

¹⁰ § 16 ods. 1 písm. i) a § 15 ods. 2 písm. c) zákona č. 543/2002 Z. z.

¹¹ § 16 ods. 1 písm. g), ale aj písm. a) a § 15 ods. 1 písm. a), písm. b), písm. k), písm. l) a § 15 ods. 2 písm. d) zákona č. 543/2002 Z. z.

¹² Pozrite: MÁČAJ, L.: Vihorlatský prales a zonácia ako výzva. In Comenius [elektronický dokument]. - Č. marec (2020), s. 1-11. [online] [cit. 23.12.2021]. <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/23/vihorlatsky-prales-a-zonacia-ako-vyzva/>.

¹³ Prehľad chránených území národnej sústavy k 31. 12. 2020. In Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.soprs.sk/web/?cl=114>.

stupeň územnej ochrany. Napíňajú však predpoklady bezzásahovosti ako ideálneho pojmu a cieľa, ktorý je pri ochrane prírody a krajiny potrebné dosiahnuť?

Ako je uvedené vyššie, hoci sú k ideálu absolútne voľného režimu najbližšie chránené územia spadajúce pod piaty stupeň územnej ochrany, ani v tomto prípade sa však nejedná o absolútne vylúčenie ľudských aktivít. To však fakticky ani nie je možné, samozrejme za predpokladu, ak by sme nechceli absolútne obmedziť aj vstup človeka na tieto územia, čo je paradoxne jediná ľudská činnosť, ktorú chcú aj niektorí environmentálni aktivisti podporovať.

2 Bezzásahovosť ako potrebný cieľ?

V zmysle zaužívanej terminológie s ohľadom na slovenskú legislatívu sa pojem „bezzásahovosť“ viaže na zákazy a obmedzenia pri piatom stupni územnej ochrany. *V ochranárskej praxi sa územia s piatym stupňom ochrany zvyknú označovať tiež ako bezzásahové územia, v ktorých sú jednotlivé zložky a prvky prírody a krajiny ponechané na prirodzený vývoj bez akéhokoľvek zásahu človekom, a to do takej miery, že zákonodarca prostredníctvom zákazov uvedených v tomto písmene zasahuje najmä do výkonu bežného obhospodarovania pozemkov.*¹⁴

Nejedná sa o pojem legálne definovaný, dokonca ani o pojem legálny (zákon o ochrane prírody ho vôbec nezmieňuje), napriek tomu sa stal bežne používaným jednak z hľadiska iných vedných odborov na úseku lesníctva či environmentalistiky, zároveň aj v bežnej aplikačnej praxi, a to najmä vo vzťahu k osobitostiam ľudských aktivít pri chránených územiach s najvyšším stupňom územnej ochrany.

Bezzásahovosť by v ideálnom prípade mala znamenať ponechanie lesa na samostatný vývoj, ktorý bude prebiehať len pod vplyvom prírodných síl, avšak za odstránenia akýchkoľvek ľudských zásahov, pri lesných porastoch najmä s ohľadom na ich výchovu a obnovu lesa. *Zároveň však nutne zahŕňa aj určitý stupeň ovplyvnenia porastov človekom v minulosti i nepriame ovplyvnenie vývoja porastov v súčasnosti, ako sú napr. absencia vrcholových predátorov a z toho plynúce vysoké stavy zveri alebo doznievajúce imisné zaťaženie atď.*¹⁵ Práve preto ani územia, v ktorých by bol zachovaný bezzásahový režim, nemôžeme chápať ako akési opustené územia, kde sa zachovávajú prísne štandardy ochrany prírody, neovplyvnené vonkajším prostredím. Práve naopak, tieto územia sa navzájom ovplyvňujú, a to ako v pozitívnom, tak aj negatívnom zmysle. Ako príklad by sme mohli uviesť rozšírenie lykožrúta smrekového z bezzásahových území do ďalších lesných porastov, rovnako tak ale rozšírenie ohrozených druhov rastlín aj živočíchov z chránených území do okolitej krajiny.

Ako hlavný prínos bezzásahových území by sme mohli uviesť práve zloženie miestnych biotopov. *V biocenóze je výsledkom ustáleného druhového aj kvantitatívneho zloženia populácií.*¹⁶ Rovnako tak zabezpečuje určitý súlad medzi živou a odumretou drevnou hmotou.

Snahy o čo najväčšie rozšírenie bezzásahových území však narážajú na odpor, a to najmä s ohľadom na problémy s premnožením lykožrúta smrekového, ktorý má väčší potenciál sa rozmnožovať práve na územiach, kde nie je odstránená stará drevná hmota, a následne sa rozmnoží ďalej do blízkych lesov, hraničiacich s predmetným chráneným územím s najvyšším stupňom územnej ochrany. V prípade rozšírenia území s bezzásahovým hospodárením by podľa niektorých názorov mohlo dôjsť ku rozšíreniu týchto kalamít a tak následne paradoxne

¹⁴ MÚČKOVÁ, B., BALOG, B., JENČO, J., KIČA, M.: Zákon o ochrane prírody a krajiny. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 142.

¹⁵ MATĚJKA, K.; ŠPULÁK, O.: Ponechání lesa samovolnému vývoji. In www.infodatasys.cz, 2016. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://www.infodatasys.cz/BiodivLes/sem2016_bezzasah.pdf.

¹⁶ Tamže.

ešte ku väčším zásahom do lesných porastov na územiach, kde platí nižší stupeň územnej ochrany. Prejavilo sa to napríklad aj v Českej republike pri snahách o rozšírenie bezzásahových území, kde sa prejavili tieto názory: *Každý, kto trochu rozumie lesu, potvrdí, že takéto rozšírenie bezzásahovosti znamená jediné: ďalšiu masívnu lykožrútovú kalamitu, ďalšie výrubu v okolitých zónach a tým odlesnenie ďalších tisícov hektárov šumavských lesov. Z môjho pohľadu katastrofa.*¹⁷

Druhým, snád' ešte výraznejším dôvodom je snaha o väčšiu ochranu práv vlastníkov lesných pozemkov.¹⁸ Samozrejme, obdobných argumentov, či už v prospech alebo v rozpore s konceptom bezzásahovosti by sme našli viacero a rozoberať ich nie je v rozsahových možnostiach tohto článku.

Bolo by však prínosné poukázať na skutočnosť, že príroda a krajina, ktorá je predmetom zákonnej ochrany, je neraz výsledkom nielen prírodných procesov, ale aj ľudskej aktivity. Ako vymedzuje zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov pojem „krajina“ znamená *komplexný systém priestoru, polohy, georeliéfu a ostatných navzájom funkčne prepojených hmotných prirodzených a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, najmä geologického podkladu a pôdotvorného substrátu, vodstva, pôdy, rastlinstva a živočíšstva, umelých objektov a prvkov využitia územia, ako aj ich väzieb vyplývajúcich zo sociálno-ekonomických javov v krajine.*¹⁹ Hoci sa jedná o definíciu krajiny na úseku územného plánovania, môžeme povedať, že v tomto prípade sa jedná o pomerne všeobecnú definíciu, a to využiteľnú aj na úseku územnej ochrany. Na jej základe môžeme dôjsť k záveru, že krajina je systémom prirodzených a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, hoci je samozrejme, že v niektorých prípadoch prevládajú prirodzené, a v iných tie druhé. *Kultúrna krajina predstavuje časť prírodnej krajiny pretvorenú človekom počas historického vývoja spoločnosti. Každé historické obdobie vtlačá špecifickú pečať do krajiny, preto aj vytvorené fenomény kultúrnej krajiny sú rôzne.*²⁰ No mnohokrát ani v prípadoch chránených území s najvyšším stupňom ochrany nemôžeme hovoriť o absolútnej dominancii prirodzených prvkov, tak je to azda len v prípade pralesov.

Tieto skutočnosti vytvárajú problémy aj pri vyhlasovaní nových chránených území. To bol aj prípad nedávnej snahy na vyhlásenie chráneného územia Lúky Poľany, podklady pre vyhlásenie ktorého začalo pripravovať Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, pričom boli plánované aj verejné prerokovania návrhu na zaradenie predmetných pozemkov do národného zoznamu území európskeho významu s vlastníckmi, správcami, nájomcami pozemkov dotknutých zamýšľanou ochranou a to jednotlivo v konkrétnych obciach.²¹ Tieto sa napokon neuskutočnili.²² Napriek tomu vyvolali pomerne ostrú reakciu od predstaviteľov

¹⁷ JIRSA, T.: Rozšíření bezzásahové zóny na Šumavě?: Uschnutí dalších desetitisíc hektarů lesa! In Klimatické změny a my. Šumavské ozvěny na pozadí novelizace zákona o ochraně přírody a krajiny 2016. Praha: Fortuna, 2016. <http://www.zachranmesumavu.cz/2017klimatickezmeny.pdf#page=88>, s.3.

¹⁸ MATĚJKA, K.; ŠPULÁK, O.: Ponechání lesa samovolnému vývoji. In www.infodatasys.cz, 2016. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://www.infodatasys.cz/BiodivLes/sem2016_bezzasah.pdf.

¹⁹ § 139a ods. 3 zákona č. 50/1976 Zb.

²⁰ HRNČIAROVÁ, T.: Reprezentatívne historické prvky krajiny a ich manažment. In Folia geographica, 2010, č. 16. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.foliageographica.sk/public/media/26614/8-REPREZENTAT%C3%8DVNE%20HISTORICK%C3%89%20PRVKY%20KRAJINY%20A%20ICH%20MANA%C5%BDMENT.pdf>, s. 79

²¹ Oznámenie o prerokovaní zaradenia lokality SKUEV4026 Lúky Poľany do národného zoznamu území európskeho významu VEREJNA VYHLASKA. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://www.minzp.sk/files/uradna-tabula/eu-uzemia/skuev4026-luky-polany/vyhlaska_mzp_luky-polany_03_09_2021_signed.pdf.

²² Oznámenie o zrušení prerokovaní zaradenia lokality SKUEV4026 Lúky Poľany do národného zoznamu území európskeho významu VEREJNA VYHLASKA. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://sihla.sk/wp-content/uploads/2021/09/vyhlaska-_MZIP_Luky-Polany_ZRUSENIE_24_09_2021.pdf.

územnej samosprávy na dotknutých územiach. Podľa vyjadrenia primátora mesta Detvy Ing. Jána Šufliarskeho, je spôsob zverejnenia zámeru s takým rozsahom dosahov na vlastnícke práva formou verejnej vyhlášky neprimeraný, pretože sa dotýka približne 1500 vlastníkov pozemkov a navyše zasiahne aj do rozvojových zámerov obcí a miest. *Takýto zásah do územia by mal byť vopred prerokovaný a odkomunikovaný tak, aby nemal nepriaznivé sociálno-ekonomické dosahy na občanov.* Na druhej strane však ministerstvo komunikovalo, že SR v zozname stále nemá niektoré vzácne druhy a biotopy európskeho významu dostatočné zastúpené. *„Obhospodarovanie na týchto lúkach podobne tak aj v iných lokalitách nebude obmedzené. Na správne zachovanie vzácných lúčnych biotopov sú pravidelné kosenie či pastva kľúčovými faktormi na zachovanie výnimočných biotopov na tomto území,“ pripomenulo s tým, že v prípade lúk Pol'any viedol doterajší spôsob využívania pozemkov k zachovaniu týchto cenných pasienkov.*²³ Je zrejmé, že v tomto prípade sa jednalo o problém, ktorý asi nemusel vzniknúť, a je vhodným predmetom ďalšej diskusie. Avšak poukázal na jednu zaujímavú skutočnosť – význam a dôležitosť obhospodarovania určitých pozemkov pre zachovanie ich biotopov. Inak povedané, v mnohých biotopoch je nevyhnutné určité obhospodarovanie, a to aj za účelom zachovania rôznych druhov rastlín a živočíchov na danom území. Práve z tohto hľadiska je dôležité zachovanie tradičnej krajiny na danom území. *Ochrana tradičnej kultúrnej krajiny prispieva nielen k zachovaniu kultúrnych hodnôt krajiny, ale tiež k udržaniu a zachovaniu biodiverzity a ekologickej stability územia v súlade s trvalo udržateľným rozvojom územia.*²⁴

3 Perspektívy právnej úpravy bezzásahovosti

V záverečnej časti tohto článku je vhodné poukázať na to, akým smerom sa má vyvíjať právna úprava bezzásahovosti do budúcnosti a priniesť niekoľko úvah de lege ferenda.

Ako je uvedené vyššie, hoci je pojem bezzásahovosť problematický z hľadiska vymedzenia, a v absolútnej forme je prakticky nerealizovateľný, predsa má svoje opodstatnenie. Územia, na ktorých sa uplatňujú zákazy a obmedzenia tak, ako v piatom stupni územnej ochrany, majú význam v tých oblastiach, kde je potrebné ľudské aktivity limitovať na minimum. V tomto prípade sa jedná prioritne o obzvlášť citlivé lokality, dôležité z viacerých hľadísk ochrany prírody a krajiny, či už z hľadiska ochrany lesných porastov, rôznych rastlinných či živočíšnych druhov, rovnako tak však aj kvôli geológii územia.

Rovnako tak však existujú také lokality, ktoré si zasluhujú určitú mieru územnej ochrany, avšak nie je pri nich možné vylúčiť ľudskú aktivitu, dokonca niektoré činnosti sú aj priamym predpokladom ich vzniku a existencie neraz vzácných biotopov, kvôli ktorým boli vyhlásené. Práve z tohto dôvodu hoci celková výmera chránených území v Slovenskej republike klasifikovaných stupňami ochrany je 1 147 582 ha, čo predstavuje 23,40 % z územia Slovenska, v prípade chránených území s piatym stupňom ochrany, ktoré môžeme označiť za bezzásahové, sa jedná o 27 235,2868 ha, teda 0,56% územia štátu, ako už bolo zmienené aj vyššie.²⁵ Samozrejme, na mieste je diskusia o tom, či by bolo potrebné územia s najvyšším

²³ Detva nesúhlasí, aby boli lúky Pol'any v zozname európskeho významu. In Teraz.sk, 30.09.2021 online]. [cit. 23.12.2021]. <https://www.teraz.sk/regiony/detva-nesuhlas-aby-boli-luky-polan/580423-clanok.html>.

²⁴ HRNČIAROVÁ, T.: Reprezentatívne historické prvky krajiny a ich manažment. In Folia geographica, 2010, č. 16. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.foliageographica.sk/public/media/26614/8-REPREZENTAT%C3%8DVNE%20HISTORICK%C3%89%20PRVKY%20KRAJINY%20A%20ICH%20MANA%C5%BDMENT.pdf>, s. 85.

²⁵ Prehľad chránených území národnej sústavy k 31. 12. 2020. In Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.sopsr.sk/web/?cl=114>.

stupňom územnej ochrany rozšíriť alebo nie. A ak áno, v akej miere, a prioritne akých území sa to má týkať.

Ďalšou skutočnosťou, ktorú by bolo vhodné zmieniť je to, že s pojmom „bezzásahovosť“ tento článok, rovnako tak ako aj väčšina odbornej či laickej verejnosti, pracuje v súvislosti s lesnými porastmi a ich obhospodarovaním. Je ale na zamyslenie, či je takýto prístup správny, keďže niektoré chránené územia, vrátane tých maloplošných, sa nachádzajú aj na iných pozemkoch, ako napríklad na poľnohospodárskej pôde, či na vodných plochách. Aj v tomto prípade by sme určite mohli s pojmom bezzásahovosť pracovať, avšak v iných konotáciách ako v prípade, kedy sa na predmetných pozemkoch nachádzajú lesné porasty.

Je však samozrejme dilemou, akým smerom sa bude územná ochrana do budúcnosti vyvíjať. Určite bude potrebné zabezpečiť dostatočnú ochranu na úrovni najvyšších stupňov ochrany na územiach, kde to je nevyhnutné pre zachovanie biotopov, na druhej strane by však bol prospešný aj stav podporujúci rozvoj chránených území s nižším rozsahom obmedzení, podporujúci aj také ľudské činnosti, ktoré by územnej ochrane priamo nerozporovali. Ako príklad by sme mohli uviesť prírodné parky. Ten predstavuje podľa zákona o ochrane prírody *rozsiahlejšie územie, spravidla s výmerou nad 500 ha, prevažne s ekosystémami pozmenenými ľudskou činnosťou, ktoré tvoria biocentrá nadregionálneho významu, alebo ktoré sú dôležité pre zabezpečenie priaznivého stavu biotopov európskeho významu, biotopov národného významu, biotopov druhov európskeho významu alebo biotopov druhov národného významu.*²⁶ Žiaľ, v súčasnosti na Slovensku žiaden prírodný park ešte nemáme, hoci práve jeho zriadenie by mohlo smerovať k istému zosúladeniu záujmov na územnej ochrane a pôdohospodárskom využívaní územia tam, kde je to v takejto forme samozrejme možné. Je to samozrejme spôsobené tým, že prírodný park ako špecifický druh chráneného územia bol do zákona o ochrane prírody začlenený až na základe novely zákonom č. 356/2019 Z. z. Momentálne sa však možnosť zriadenia prírodných parkov zmieňuje najmä v súvislosti so zmenou národných parkov na prírodné parky, keďže viaceré slovenské národné parky nespĺňajú požiadavky²⁷ Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov (ďalej aj len „IUCN“).²⁸ Zákon o ochrane prírody vo všeobecnosti predpokladá v prípade prírodných parkov druhý, resp. tretí stupeň územnej ochrany, zatiaľ čo v prípade národných parkov je to tretí stupeň. Vývoj pri právnej úprave na tomto úseku by však nemal smerovať ku znižovaniu územnej ochrany. Prírodné parky by sme preto nemali chápať ako určitú degradáciu územnej ochrany v niektorých národných parkoch, ale práve príležitosť na územnú ochranu aj tých území, kde je pomerne značný ľudský zásah.

Je nepochybné, že požiadavky IUCN pre manažment národných parkov budú predstavovať do budúcnosti pre Slovensko výzvu. *Predpokladom pre jednoznačné priradenie k správnej kategórii (chráneného územia) je, aby aspoň tri štvrtiny, a pokiaľ možno ešte väčšia časť územia boli spravované s ohľadom na hlavný cieľ; manažment zvyšku územia s ním nesmie byť v rozpore.*²⁹ Tým by mala byť v prípade národných parkov v prvom rade ochrana

²⁶ § 20a ods. 1 zákona č. 543/2002 Z. z.

²⁷ Smernica pre manažmentové kategórie chránených území. Interpretácia a využitie manažmentových kategórií chránených území v Európe. IUCN, 2000. [online]. [cit. 23.12.2021] <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1999-048-2-Sk.pdf>

²⁸ Iniciatíva za Prírodný park Krivánska Malá Fatra. In Národný park Malá Fatra. 17.03.2021. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://npsmalafatra.sopsr.sk/iniciativa-za-prirodny-park-krivanska-mala-fatra/>.

²⁹ Smernica pre manažmentové kategórie chránených území. Interpretácia a využitie manažmentových kategórií chránených území v Európe. IUCN, 2000. [online]. [cit. 23.12.2021] <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1999-048-2-Sk.pdf>.

nedotknutej prírody. Je samozrejmé, že takéto ciele súčasné národné parky na Slovensku nedosahujú. Dosiahnutie tohto cieľa by malo byť umožnené v blízkej budúcnosti najmä za využitia zonácie viacerých, perspektívne všetkých chránených území. V niektorých prípadoch bude potrebné zaviesť územnú ochranu s menšími obmedzeniami. Avšak cestou nie je všeobecná zmena národných parkov na chránené územia s nižším stupňom územnej ochrany.

S týmto súvisí už vyššie zmienená otázka zonácie chránených území. Tá je v ustanoveniach zákona o ochrane prírody už síce upravená, avšak dosiaľ nevyužívaná. Podľa neho sa zóny vymedzujú *spravidla ako celistvé časti chráneného územia podľa povahy prírodných hodnôt v nich, pôvodnosti ekosystémov, miery zásahu ľudskou činnosťou a využívania územia človekom tak, aby piaty stupeň ochrany bol určený v zóne A, štvrtý stupeň ochrany v zóne B, tretí stupeň ochrany v zóne C a druhý stupeň ochrany v zóne D.*³⁰ V zákone sú ďalej priblížené podmienky na zaradenie území v národných parkov do jednotlivých zón najmä v závislosti od ekosystémov, ktoré sa na týchto územiach nachádzajú. Vykonanie zonácie najmä v národných parkoch ako najväčších veľkoplošných chránených územiach je potrebné vykonať čím skôr, perspektívne však vo všetkých veľkoplošných chránených územiach. V prípade úspešného vykonania zonácie je otázne, či by nebolo vhodné perspektívne upustiť od spravovania obmedzení v rámci územnej ochrany na základe jednotlivých stupňov, a miesto toho upravovať územnú ochranu osobitne pre každé chránené územie na základe podzákonného právneho predpisu, pričom zákon o ochrane prírody by upravoval len všeobecné regulatívy.

V neposlednom rade môžeme zmieniť aj dosah pozemkových úprav. Keď vychádzame z predpokladu, že vláda Slovenskej republiky sa zaviazala ku ich urýchlenému vykonaniu³¹, je samozrejme predpoklad, že sa budú dotýkať aj chránených území. V tomto prípade je však potrebné brať územnú ochranu ako prioritu. Najmä v situácii, kedy obvod komplexných pozemkových úprav tvorí územie zahŕňajúce aj chránené územia s najvyšším stupňom ochrany. V tomto prípade treba pri vypracovaní projektu brať zreteľ na komplexnosť a nerušenie takýchto území.

Záver

Článok sa zameriava na otázky bezzásahovosti pri právnej úprave územnej ochrany. V prvom rade poukázal na to, čo samotný pojem znamená a jeho súvis s lesným hospodárstvom.

Následne sa článok člení na tri časti. V prvej z nich je priblížená územná ochrana na Slovensku v rozsahu, ktorý by sme mohli považovať za bezzásahový režim. Konkrétne popisuje piaty a štvrtý stupeň územnej ochrany. Zároveň prichádza k záveru, že ani v týchto prípadoch nemôžeme hovoriť o absolútnej bezzásahovosti, ktorá je zároveň prakticky len ťažko dosiahnuteľná.

V druhej časti približuje vymedzenie tohto voľného režimu hospodárenia a taktiež skutočnosť, v akých prípadoch je jeho aplikácia vhodná a potrebná, a kedy nie. Uvádza, že príroda a krajina predstavuje výsledok nielen prirodzených, ale aj človekom vytvorených alebo pretvorených prvkov. V niektorých územiach, kde prevládajú prirodzené ekosystémy takmer vôbec, alebo aspoň podstatne nezmenené ľudskou činnosťou, môžeme poukázať na väčší význam nezasahovania. Na druhej strane, v prípadoch, kedy boli ekosystémy vytvorené alebo

³⁰ § 30 ods. 2 zákona č. 543/2002 Z. z.

³¹ LP/2019/372 Návrh opatrení na urýchlené vykonanie pozemkových úprav v SR. [online]. [cit. 23.12.2021] <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/372>.

podstatne pretvorené človekom, a napriek tomu si vyžadujú a zaslужujú územnú ochranu, je potrebné chrániť aj tieto činnosti.

V tretej, záverečnej časti článok priniesol niekoľko perspektív de lege ferenda na úseku územnej ochrany. V prvom rade s ohľadom na vymedzenie chránených území, stupňov ich územnej ochrany, zonácie, či naplňovania medzinárodných požiadaviek. Rovnako tak s ohľadom na požiadavky pozemkových úprav.

Záverom k otázkam bezzásahovosti možno uviesť, že tieto budú predstavovať výzvu pre štát, ochranárov, pôdohospodárov, lesníkov a ďalšie dotknuté subjekty, a to najmä s ohľadom na vykonávanie zonácie a prebiehajúcu reformu úpravy chránených území aj pri výkone lesného hospodárstva na daných územiach.

Zoznam použitej literatúry

1. HRNČIAROVÁ, T.: Reprezentatívne historické prvky krajiny a ich manažment. In Folia geographica, 2010, č. 16. [online]. [cit. 23.12.2021]. s. 79-86. <http://www.foliageographica.sk/public/media/26614/8-REPREZENTAT%C3%8DVNE%20HISTORICK%C3%89%20PRVKY%20KRAJINY%20A%20ICH%20MANA%C5%BDMENT.pdf>.
2. Iniciatíva za Prírodný park Krivánska Malá Fatra. In Národný park Malá Fatra. 17.03.2021. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://npsmalafatra.sopsr.sk/iniciativa-za-prirodny-park-krivanska-mala-fatra/>.
3. JIRSA, T.: Rozšíření bezzásahové zóny na Šumavě?: Uschnutí dalších desetitisíc hektarů lesa! In Klimatické změny a my. Šumavské ozvěny na pozadí novelizace zákona o ochraně přírody a krajiny 2016. Praha: Fortuna, 2016, s. 3-4. ISBN 978-80-7373-134-2. <http://www.zachranmesumavu.cz/2017klimatickezmeny.pdf#page=88>.
4. LP/2019/372 Návrh opatření na urýchlené vykonanie pozemkových úprav v SR. [online]. [cit. 23.12.2021] <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/372>.
5. MÁČAJ, Ľ.: Vihorlatský prales a zonácia ako výzva. In Comenius [elektronický dokument]. - č. marec (2020), s. 1-11. [online] [cit. 23.12.2021]. <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/23/vihorlatsky-prales-a-zonacia-ako-vyzva/>.
6. MATĚJKA, K.; ŠPULÁK, O.: Ponechání lesa samovolnému vývoji. In www.infodatasys.cz, 2016. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://www.infodatasys.cz/BiodivLes/sem2016_bezzasah.pdf.
7. MÚČKOVÁ, B., BALOG, B., JENČO, J., KIČA, M.: Zákon o ochrane prírody a krajiny. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 808 s. ISBN: 978-80-8168-817-1.
8. Oznámenie o prerokovaní zaradenia lokality SKUEV4026 Lúky Pol'any do národného zoznamu území európskeho významu VEREJNA VYHLASKA. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://www.minzp.sk/files/uradna-tabula/eu-uzemia/skuev4026-luky-polany/vyhlaska_mzp_luky-polany_03_09_2021_signed.pdf.
9. Oznámenie o zrušení prerokovaní zaradenia lokality SKUEV4026 Lúky Pol'any do národného zoznamu území európskeho významu VEREJNA VYHLASKA. [online]. [cit. 23.12.2021]. https://sihla.sk/wp-content/uploads/2021/09/vyhlaska-_MZP_Luky-Polany_ZRUSENIE_24_09_2021.pdf.

10. Prehľad chránených území národnej sústavy k 31. 12. 2020. In Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. [online]. [cit. 23.12.2021] <http://www.sopsr.sk/web/?cl=114>.
11. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27.04.2016, sp. zn. 5Sžo/45/2014.
12. Smernica pre manažmentové kategórie chránených území. Interpretácia a využitie manažmentových kategórií chránených území v Európe. IUCN, 2000. [online]. [cit. 23.12.2021] <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1999-048-2-Sk.pdf>.
13. ŠIMEČKA, M. M.: Uctívaná krajina. In Týdeník Respekt [online], 1. 10. 2016 [cit. 23.12.2021]. <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/40/uctivana-krajina>.
14. Všetko pre nič. [online]. [cit. 23.12.2021]. <https://www.vsetkoprenic.sk/>

Dominika PINTÉROVÁ - Daňové a odvodové aspekty odmeny členov orgánov spoločností za výkon funkcie¹

Abstrakt

Autor sa v tomto príspevku bude venovať problematike odmeňovania členov štatutárnych, dozorných a fakultatívnych orgánov spoločností, a to najmä z pohľadu ich odvodových a daňových povinností. Súčasťou príspevku je prehľad vybraných európskych štátov k daňovým a odvodovým aspektom odmeny člena orgánu spoločnosti, ako i praktické príklady na výpočet preddavkov na daň, odvodov a čistej odmeny člena orgánu v podmienkach Slovenskej republiky využiteľné pre potreby aplikačnej praxe.

Abstract

In this article, the author will address the issue of remuneration of members of the statutory, supervisory and other bodies of companies, especially in terms of their contribution and tax obligations. The article includes an overview of selected European countries on the tax and contribution aspects of the remuneration of a member of the company body, as well as practical examples for calculating tax advances, contributions and net remuneration of a member of the body in the Slovak Republic usable for the needs of application practice.

Kľúčové slová: zmluva o výkone funkcie, člen orgánu obchodnej spoločnosti, odmena člena orgánu spoločnosti, odvodové a daňové povinnosti

Key words: the executive service agreement, member of the body of a company, remuneration of member of the company body, *contribution and tax obligations*

Autor:

JUDr. Mgr. Dominika Pintérová
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo n. 6
Slovenská republika
dominika.pinterova@flaw.uniba.sk

---

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci grantu „Zmluva o výkone funkcie medzi obchodnou spoločnosťou a členmi orgánov obchodnej spoločnosti v právnych úpravách vybraných štátov“. Grant UK, č. UK/117/2021.

Na úvod

Výška a spôsob určenia odmeny člena orgánu spoločnosti (príp. dojednanie o bezodplatnosti, nakoľko sa vyskytujú aj prípady, keď členovia orgánov spoločnosti chcú byť oslobodený od odvodového zaťaženia, a preto vykonávajú všetky práva a povinnosti z výkonu funkcie bez nároku na odmenu) je často náležitosťou zmluvy o výkone funkcie uzavretej medzi členom orgánu spoločnosti a samotou obchodnou spoločnosťou.

1 Legislatívne aspekty odplatnosti výkonu funkcie člena orgánu spoločnosti

Súčasná právna úprava zmluvy o výkone funkcie² **preferuje odplatný výkon funkcie člena orgánu spoločnosti** a platí, že pokiaľ obchodná korporácia chce, aby člen orgánu vykonával funkciu **bezodplatne** musia sa na tom dohodnúť písomne v zmluve o výkone funkcie.³ Zmluva o výkone funkcie má význam najmä v prípade preukázania skutočnosti, že žiadny nárok na odmenu nevznikol. Preto je vhodné, aby mal člen orgánu, ktorý chce vykonávať svoju funkciu bez nároku na odmenu, uzatvorenú písomnú zmluvu o výkone funkcie, v ktorej bude bezodplatnosť výslovne zakotvená. ObZ síce nestanovuje žiadnu sankciu, ak člen orgánu spoločnosti vykonáva svoju funkciu bez nároku na odmenu a nemá pritom uzatvorenú žiadnu písomnú zmluvu, avšak pri absencii písomnej zmluvy sa predmetný vzťah spravuje primerane ustanoveniami ObZ o mandátnej zmluve. Mandátna zmluva je pritom obligatórne odplatný kontrakt, pretože jej odplatnosť je vyjadrená v § 566 ods. 1 ObZ, t.j. v základnom ustanovení kogentnej povahy. Ak zmluvné strany priamo neurčili výšku odplaty v zmluve,⁴ v takom prípade je spoločnosť povinná zaplatiť členovi orgánu odplatu, ktorá je obvyklá v čase uzavretia zmluvy za činnosť obdobnú činnosti, ktorú člen orgánu uskutočnil pri zariadení záležitosti. Daná konštatácia je dôležitá v aplikačnej praxi najmä v prípadoch odmeňovania členov štatutárnych orgánov a dozorných orgánov obchodných spoločností (§ 66 ods. 6 ObZ) za predpokladu, že spoločnosť neuzavrie s týmito osobami písomnú zmluvu o výkone funkcie.⁵ K uvedenému uvádzame právnu vetu v rámci rozsudku Krajského súdu v Trenčíne, sp. zn. 16Cob 66/2018: „*Ak žalobca vykonával funkciu konateľa žalovaného a za výkon funkcie konateľa nedostal od žalovaného zaplatenú žiadnu odmenu, pričom medzi žalobcom a žalovaným nebola uzatvorená zmluva o výkone funkcie konateľa ani akákoľvek iná zmluva, ktorá by obsahovala podstatné náležitosti v súlade s § 66 ods. 3 Obchodného zákonníka, potom sa vzťah medzi žalobcom a žalovaným sa spravuje ustanoveniami o mandátnej zmluve a v prípade, že výška odmeny konateľa nebola dohodnutá, má konateľ nárok na odplatu vo výške, ktorá je obvyklá.*“⁶ Obdobne konštatoval aj Najvyšší súd ČR v rozhodnutí z 31.01.2007, sp. zn. 29 Odo

² Právny rámec inštitútu zmluvy o výkone funkcie je upravený v § 66 ods. 6 ObZ, podľa ktorého sa „vzťah medzi spoločnosťou a členom orgánu spoločnosti alebo spoločníkom pri zriaďovaní záležitostí spoločnosti sa spravuje primerane ustanoveniami o mandátnej zmluve, ak zo zmluvy o výkone funkcie uzatvorenej medzi spoločnosťou a členom orgánu spoločnosti alebo spoločníkom, ak bola zmluva o výkone funkcie uzavretá alebo zo zákona nevyplýva iné určenie práv a povinností.“

³ Napríklad formuláciou: „Člen dozornej rady nemá za výkon funkcie nárok na odmenu, ktorú vykonáva bezodplatne.“

⁴ Môže byť určená napríklad nasledovne:

„Za riadny výkon funkcie konateľa sa v súlade s touto zmluvou spoločnosť zaväzuje vyplácať konateľovi pravidelnú odmenu vo výške 1.500 Eur mesačne. Odmena je splatná najneskôr do 10 kalendárneho dňa mesiaca nasledujúceho po mesiaci v ktorom vykonával konateľ svoju funkciu.“ alebo

„Konateľovi patrí za výkon funkcie hodinová odmena vo výške 10 Eur/hodinu činnosti. Konateľ je povinný svoju odmenu vyúčtovať spoločnosti vždy v posledný deň kalendárneho mesiaca, pričom predloží spoločnosti mesačný výkaz činnosti, ktorý bude obsahovať časovú špecifikáciu jednotlivých úkonov a činností z ich stručným popisom a s časom ich uskutočnenia). Odmena konateľa je splatná vždy 10 kalendárny deň mesiaca nasledujúceho po mesiaci v ktorom vykonával konateľ svoju funkciu.“

⁵ PATAKYOVÁ, M. a kol. *Komentár: Obchodný zákonník*. 5. vydanie, C. H. Beck SK, 2016. s. 1467 - 1468

⁶ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 14. 05.2019, sp. zn. 16 Cob 66/2018

994/2005: „Z ustanovenia § 66 ods. 2 v spojení s § 566 ods. 1 OBZ v znení účinnom do 31. decembra 2000 vyplýva, že ak nebola medzi spoločnosťou s ručením obmedzeným a jej konateľom uzavretá zmluva o výkone funkcie, má konateľ právo na odmenu určenú podľa § 571 ods. 1 OBZ.“⁷

Vzťah medzi obchodnou spoločnosťou a členom jej orgánu je čisto obchodnoprávny vzťah a patrí do prvej skupiny absolútnych obchodných záväzkových vzťahov vymedzených v § 261 ods. 6 písm. a) ObZ. Na tomto mieste uvádzame, že súbeh pracovného pomeru s výkonom funkcie (člena) orgánu je možný, pokiaľ člen orgánu vykonáva v pracovnom pomere *iný druh práce* ako je ten, ktorý mu vyplýva z práv a povinností (člena) orgánu a súčasne nevykonáva v pracovnom pomere činnosti, ktoré sú zameniteľné s výkonom funkcie člena orgánu.⁸ Veľký senát Najvyššieho súdu Českej republiky v občianskoprávných veciach sp. zn. 31 Cdo 4831/2017, potvrdil záver, že aj keď si zmluvné strany pri dojednaní zmluvy o výkone funkcie alebo iného nepomenovaného zmluvného typu môžu dojednať benefity z právneho režimu zákonníka práce, tento vzťah nie je závislou prácou, preto nie je pracovnoprávnym vzťahom, ale obchodnoprávnym vzťahom.⁹

2 Daňové aspekty odmeny členov orgánov spoločností

Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZDP“) vymedzuje pojem zamestnanec a zamestnávateľ omnoho širšie, keď v § 2 písm. aa) definuje, že „zamestnancom je daňovník s príjmami podľa § 5 prijatými od platiteľa týchto príjmov (ďalej len "zamestnávateľ")". ZDP teda považuje za zamestnancov aj také fyzické osoby, ktoré vykonávajú pre platiteľa príjmov činnosti nielen na základe pracovnoprávných vzťahov, ale aj obchodnoprávných vzťahov. Podľa § 5 ods. 1 písm b) a d) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov „Príjmami zo závislej činnosti sú

b) príjmy za prácu likvidátorov, prokuristov, nútených správcov, členov družstiev, spoločníkov **a konateľov spoločností s ručením obmedzeným** a komanditistov komanditných spoločností, a to aj keď nie sú povinní pri výkone práce pre družstvo alebo pre spoločnosť dodržiavať príkazy inej osoby,

d) **odmeny za výkon funkcie** v štátnych orgánoch, v orgánoch územnej samosprávy **a v orgánoch iných právnických osôb alebo spoločenstiev**, 10) ak nejde o príjmy podľa písmena a) alebo písmena b), alebo odmeny za výkon funkcie, ak nejde o príjmy uvedené v písmenách a), b) a g).“

Odmena za výkon funkcie člena orgánu je v kontexte § 5 ods. 1 písm b) a d) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov¹⁰ (ďalej len „ZDP“), **príjmom zo závislej činnosti**. Uvedená skutočnosť bola potvrdená aj rozsudkom Mestského súdu v Prahe z 21.05.2004, sp. zn. 38 Ca 799/2002 uvádza, že „odmena konateľa za prácu pre spoločnosť je vyhlásená za príjem zo závislej činnosti bez ohľadu na formu právneho vzťahu medzi

⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky z 31.01.2007, sp. zn. 29 Odo 994/2005

⁸ Bližšie k Následkom neprípustnosti súbehu a hraniciam prípustnosti súbehu pozri: *Paľa, R.* Prístupnosť súbehu výkonu funkcie (člena) štatutárneho orgánu a pracovného pomeru. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 2008, č. 9, s. 12 - 15

⁹ Rozhodnutie Veľkého senátu Najvyššieho súdu Českej republiky v občianskoprávných veciach sp. zn. 31 Cdo 4831/2017

¹⁰ § 5 ods. 1 písm b) a d) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

„Príjmami zo závislej činnosti sú

b) príjmy za prácu likvidátorov, prokuristov, nútených správcov, členov družstiev, **spoločníkov a konateľov spoločností s ručením obmedzeným** a komanditistov komanditných spoločností, a to aj keď nie sú povinní pri výkone práce pre družstvo alebo pre spoločnosť dodržiavať príkazy inej osoby,

d) **odmeny za výkon funkcie** v štátnych orgánoch, v orgánoch územnej samosprávy a **v orgánoch iných právnických osôb alebo spoločenstiev**,¹⁰ ak nejde o príjmy podľa písmena a) alebo písmena b), alebo odmeny za výkon funkcie, ak nejde o príjmy uvedené v písmenách a), b) a g).“

konateľom a spoločnosťou. Teda na daňové účely forma právneho vzťahu nie je podstatná. Konateľ spoločnosti, ktorému plynú príjmy zo závislej činnosti, má podľa § 5 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov postavenie zamestnanca. Osoba, ktorá vypláca tieto príjmy má všetky povinnosti platiteľa dane z príjmov fyzických osôb zo závislej činnosti... „Príjmy vyplácané spoločníkom a konateľom spoločnosti s ručením obmedzeným za prácu sú v zákone označené tiež za príjmy zo závislej činnosti a sú zdaňované rovnako ako mzdy zamestnancov, aj keď pri výkone práce sa nemusí dbať na príkazy platiteľa.“¹¹ Obdobne konštatoval Najvyšší súd SR v rozsudku sp. zn. 4 Sžo 105/2006 zo dňa 21.02.2007, a to nasledovne „V prípade totožnosti predmetu mandátnej zmluvy a zákonom upraveného rozsahu kompetencie konateľa je predmet činnosti mandátnej zmluvy konzumovaný kogentnou zákonnou úpravou oprávnenia konateľa konať v mene spoločnosti. **Príjem konateľa z mandátnej zmluvy na činnosť, ktorá konkuruje jeho zákonnému oprávneniu, je príjmom zo závislej činnosti.**“¹²

Daň z príjmov zo závislej činnosti fyzickej osoby sa vyberá prostredníctvom zamestnávateľa/spoločnosti, ktorá je platiteľom dane, a to formou preddavkov zo zdaniteľnej mzdy/odmeny člena orgánu spoločnosti. Zdaniteľnou mzdou/odmenou člena orgánu spoločnosti je úhrn zdaniteľných príjmov zo závislej činnosti zúčtovaných a vyplatených za kalendárny mesiac znížený o úhrady povinného poistného a 1/12 nezdaniteľnej časti základu dane na daňovníka na daňovníka. Ustanovenie § 35 ZDP upravuje postup a spôsob vyberania a platenia preddavkov na daň a dane z príjmov zo závislej činnosti. Sadzba dane z príjmov pre fyzickú osobu za zdaňovacie obdobie 2021 je zo základu dane zisteného podľa § 4 ods. 1 písm. a) ZDP, t. j. zo súčtu čiastkového základu dane z príjmov zo závislej činnosti (podľa § 5 ZDP), ktorý sa zníži o nezdaniteľné časti základu dane alebo ich časť (§ 11 ZDP) a čiastkových základov dane z príjmov z prenájmu nehnuteľností (§ 6 ods. 3 ZDP), z príjmov z použitia umeleckého diela a použitia umeleckého výkonu (§ 6 ods. 4 ZDP) a z ostatných príjmov (§ 8 ZDP), a to:

- **19 % z tej časti základu dane, ktorá nepresiahne sumu 37 981,94 €** (čo predstavuje 176,8 - násobok sumy platného životného minima vrátane)
- **25 % z tej časti základu dane, ktorá presiahne sumu 37 981,94 €** (čo predstavuje 176,8 - násobok sumy platného životného minima vrátane).¹³

3 Odvodové aspekty odmeny členov orgánov spoločností

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení (ďalej aj "zákon č. 461/2003 Z.z." alebo "ZoSP") v § 3 písm. a) definuje zárobkovú činnosť, ktorou sa „rozumie činnosť vyplývajúca z právneho vzťahu, ktorý zakladá právo na príjem zo závislej činnosti podľa osobitného predpisu, (§ 5 ods. 1 písm a) až h., ods. 2 a 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov) *okrem nepeňažného príjmu z predchádzajúceho právneho vzťahu, ktorý zakladal právo na príjem zo závislej činnosti podľa osobitného predpisu, (§ 5 ods. 1 písm a) až h., ods. 2 a 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov) poskytnutého z prostriedkov sociálneho fondu.*¹⁴ Z uvedeného vyplýva, že na účely **sociálneho a zdravotného poistenia** sa považujú za zamestnanca, aj fyzické osoby v postavení:

- konateľa s. r. o., ak za túto prácu dostával odmenu považovanú za príjem zo závislej činnosti podľa ZDP,

¹¹ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 21.05.2004, sp. zn. 38 Ca 799/2002

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 21.02.2007, sp. zn. 4 Sžo 105/2006

¹³ Bližšie pozri: <https://podpora.financnasprava.sk/424014-Sadzba-dane-za-rok-2021>

¹⁴ § 3 písm a) zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

- člena štatutárneho orgánu, člena správnej rady, člena dozornej rady, člena kontrolnej komisie a člena iného samosprávneho orgánu právnickej osoby, ak za výkon funkcie dostával odmenu považovanú za príjem zo závislej činnosti podľa zákona ZDP,
- spoločníka s. r. o., komanditistu komanditnej spoločnosti, ak boli odmeňovaní za prácu v spoločnosti formou, ktorá sa podľa ZDP považovala za príjem zo závislej činnosti.

Možno konštatovať, že odvodové povinnosti vo všeobecnosti vznikajú fyzickej osobe vykonávajúcej zárobkovú činnosť v právnom vzťahu, ktorý jej zakladá právo na "zdaniteľný" príjem zo závislej činnosti, pričom tento príjem môže byť v rámci predmetného právneho vzťahu poskytovaný buď pravidelne mesačne alebo nepravidelne. Časový rámec práva na poskytnutie príjmu zo závislej činnosti má kľúčový dopad na rozsah povinnej participácie zamestnanca v systéme sociálneho poistenia. V prípade, ak daný právny vzťah zakladá **právo na pravidelný mesačný príjem zo závislej činnosti**, tak je fyzická osoba v plnom rozsahu zapojená do podsystemov sociálneho poistenia, t.j. je povinne nemocensky, dôchodkovo poistená a poistená v nezamestnanosti. Naopak, ak právny vzťah zakladá **právo na nepravidelný mesačný príjem zo závislej činnosti**, tak fyzická osoba je povinne zapojená len a výlučne do jedného podsystemu sociálneho poistenia, a to dôchodkového poistenia. Odvodové povinnosti členov orgánov spoločností sa líšia podľa toho, či vykonávajú svoju funkciu **bezodplatne alebo odplatne**, a to nasledovne:

1. **bezodplatný výkon funkcie člena orgánu bez nároku na odmenu** znamená, že člen orgánu neparticipuje na systémoch sociálneho poistenia, avšak v systéme verejného zdravotného poistenia je člen orgánu v postavení samoplatiteľa poistného na verejné zdravotné poistenie.¹⁵
2. **odplatný výkon zárobkovej činnosti v právnom vzťahu založenom zmluvou uzatvorenou podľa ObZ, ktorá zakladá nárok odmenu za výkon funkcie člena orgánu**, pričom je nevyhnutné rozlíšiť, či **má člen orgánu spoločnosti právo na**
  - a) **pravidelnú mesačnú odmenu**. Ak poberá člen orgánu odmenu pravidelne mesačne, tak má rovnaké odvodové zaťaženie ako "typický" zamestnanec v pracovnom pomere v sociálnom poistení, ako aj v zdravotnom poistení.¹⁶ Vznik a zánik poistných vzťahov v sociálnom poistení je previazaný na vznik a zánik daného právneho vzťahu. K uvedenému uvádzame stanovisko Sociálnej poisťovne, podľa ktorého "*Konateľ alebo spoločník spoločnosti s ručením obmedzeným nadobudne postavenie zamestnanca na účely sociálneho poistenia iba v prípade, ak mu vznikne právny vzťah konateľa alebo spoločníka zápisom do obchodného registra, a zároveň, ak mu určitý úkon (napríklad mandátna zmluva, zmluva o výkone funkcie) zaručuje právo na príjem zo závislej činnosti za prácu konateľa alebo spoločníka. Pritom nie je rozhodujúce, či*

¹⁵ Samoplatiteľ poistného na verejné zdravotné poistenie je osobou, ktorá nemá postavenie zamestnanca ani SZČO a ani poistenca štátu, pričom jej odvodová povinnosť predstavuje 14% z polovice priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR [pre rok 2021 je suma minimálneho preddavku 76,44 eur]. Polovičná percentuálna sadzba sa vzťahuje na platiteľov poistného so zdravotným postihnutím (či v postavení invalidnej osoby alebo fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím).

¹⁶ *Ak konateľovi právny vzťah zakladá právo na pravidelný mesačný príjem zo závislej činnosti podľa § 5 ods. 1 písm. a) až h), ods. 2 alebo 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, má postavenie zamestnanca na účely nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti. Takýto zamestnanec a jeho zamestnávateľ platia poistné na nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, poistenie v nezamestnanosti a zamestnávateľ aj poistné do rezervného fondu solidarity. Zamestnávateľ vykazuje zamestnanca s pravidelným mesačným príjmom na tlačive Mesačný výkaz poistného a príspevkov. Za zamestnanca v právnom vzťahu, ktorý mu zakladá právo na pravidelný mesačný príjem, sa považuje konateľ, ak má právo na príjem zo závislej činnosti za každý kalendárny mesiac.*

Dostupné na:

https://www.socpoist.sk/poradna-pre-eu/1232s?prm2=47630&sword=&insurance_kind=0&target_group=0&life_sit=0&kriterium=all&page=24&set_subframe=blind

spoločník alebo konateľ má odmenu skutočne vyplatenú. Dôležité je, že má právo na tento príjem.¹⁷ V prípade pravidelnej mesačnej odmeny členov orgánov spoločností za výkon funkcie (napr. konatelia, členovia predstavenstiev, členovia dozorných rád, členovia správnych rád, a pod.) sú ich odvodové povinnosti nasledovné:¹⁸

Druh poistenia	Zamestnanec/ Člen orgánu spoločnosti	Zamestnávateľ/ Spoločnosť
Zdravotné poistenie	4 %	10 %
Nemocenské poistenie	1,4 %	1,4 %
Starobné poistenie	4 %	14 %
Invalidné poistenie	3 %	3 %
Poistenie v nezamestnanosti	1 %	1 %
Rezervný fond solidarity	–	4,75 %
Garančné poistenie	–	neplatí
Úrazové poistenie	–	neplatí
Spolu	13,4 %	34,15 %

- b) **nepravidelnú odmenu.** Ak je člen orgánu spoločnosti nepravidelne odmeňovaný za výkon funkcie (napr. štvrťročne, polročne alebo ročne), tak obligatórne participuje výlučne na dôchodkovom poistení a na verejnom zdravotnom poistení.¹⁹ Na účely platenia poistného na zdravotné poistenie z vyplatenej nepravidelnej odmeny platí člen orgánu spoločnosti a spoločnosť ako zamestnávateľ z vyplatenej odmeny za daný mesiac preddavky na zdravotné poistenie a v mesiacoch, v ktorých nemá člen orgánu spoločnosti nárok na odmenu, sa považuje za samoplatiteľa poistného na zdravotné poistenie. V prípade nepravidelnej mesačnej odmeny členov orgánov spoločností za výkon funkcie (napr. konatelia, členovia predstavenstiev, členovia dozorných rád, členovia správnych rád, a pod.) sú ich odvodové povinnosti nasledovné:²⁰

Druh poistenia	Zamestnanec/ Člen orgánu spoločnosti	Zamestnávateľ/ Spoločnosť
Zdravotné poistenie	4 %	10 %
Nemocenské poistenie	neplatí	neplatí

¹⁷ Dostupné na: https://www.socpoist.sk/poradna/326s?prm2=55322&sword=&insurance_kind=260&target_group=0&life

¹⁸ Bližšie pozri:

https://www.mzdovaakademia.sk/media/feed_files/P2021_Preh%C4%BEad_platenia_poistn%C3%A9ho_nIfx0j1.pdf

¹⁹ Ak konateľovi právny vzťah zakladá právo na nepravidelný príjem zo závislej činnosti podľa § 5 ods. 1 písm. a) až h), ods. 2 alebo 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, má postavenie zamestnanca na účely dôchodkového poistenia. Takýto zamestnanec a jeho zamestnávateľ platia poistné na dôchodkové poistenie a zamestnávateľ aj poistné do rezervného fondu solidarity. Za zamestnanca v právnom vzťahu, ktorý mu zakladá právo na nepravidelný príjem, sa považuje konateľ, ak nemá právo na príjem zo závislej činnosti pravidelne za každý kalendárny mesiac, ale napr. jednorazovo raz ročne, raz štvrťročne, raz za dva mesiace.

Dostupné na:

https://www.socpoist.sk/poradna-pre-eu/1232s?prm2=47630&sword=&insurance_kind=0&target_group=0&life_sit=0&kriterium=all&page=24&set_subframe=blin_d

²⁰ Bližšie pozri:

https://www.mzdovaakademia.sk/media/feed_files/P2021_Preh%C4%BEad_platenia_poistn%C3%A9ho_nIfx0j1.pdf

Starobné poistenie	4 %	14 %
Invalidné poistenie	3 %	3 %
Poistenie v nezamestnanosti	neplatí	neplatí
Rezervný fond solidarity	–	4,75 %
Garančné poistenie	–	neplatí
Úrazové poistenie	–	neplatí
Spolu	11,0 %	31,75 %

4. Daňové a odvodové aspekty odmien členov orgánov spoločností vo vybraných štátoch

Nižšie uvádzame prehľad vybraných štátov daňovým a odvodovým aspektom odmeny člena orgánu spoločnosti.²¹

Štáty	Daňové aspekty	Odvodové aspekty																																											
Rakúsko ²²	<p>Odmena člena orgánu pre daňové účely je závislá od toho či je súčasne spoločníkom/akcionárom spoločnosti a výšky jeho podielu na základnom imaní spoločnosti. Ak podiel nepresahuje 25 %, príjmy podliehajú dani z príjmu a súčasne je člen orgánu z daňového a odvodového hľadiska považovaný za zamestnanca spoločnosti.</p> <p>Pri podiele nad 25 % je odmena člena orgánu naopak klasifikovaná ako príjem zo samostatnej zárobkovej činnosti (§ 22 ods. 2 Einkommensteuergesetz 1988 - EStG 1988).²³</p> <p>Ak príjmy podliehajú dani z príjmu, sadzby sú nasledovné:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Príjem</th> <th>Sadzba dane</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Do 11.000 €</td> <td>0 %</td> </tr> <tr> <td>11.000 – 18.000 €</td> <td>20 %</td> </tr> <tr> <td>18.000 - 31.000 €</td> <td>35 %</td> </tr> <tr> <td>31.000 – 60.000 €</td> <td>42 %</td> </tr> <tr> <td>60.000 – 90.000 €</td> <td>48 %</td> </tr> <tr> <td>90.000 – 1.000.000 €</td> <td>50 %</td> </tr> <tr> <td>Nad 1.000.000 €</td> <td>55 %</td> </tr> </tbody> </table>	Príjem	Sadzba dane	Do 11.000 €	0 %	11.000 – 18.000 €	20 %	18.000 - 31.000 €	35 %	31.000 – 60.000 €	42 %	60.000 – 90.000 €	48 %	90.000 – 1.000.000 €	50 %	Nad 1.000.000 €	55 %	<p>Ak je považovaný za zamestnanca spoločnosti:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Člen orgánu</th> <th>Spoločnosť</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Dôchodkové poistenie</td> <td>10,25 %</td> <td>12,55 %</td> </tr> <tr> <td>Úrazové poistenie</td> <td>0 %</td> <td>1,20 %</td> </tr> <tr> <td>Zdravotné poistenie</td> <td>3,87 %</td> <td>3,78 %</td> </tr> <tr> <td>Poistenie v nezamestnanosti</td> <td>3,00 %</td> <td>3,00 %</td> </tr> <tr> <td>Príspevok na podporu bývania</td> <td>0,50 %</td> <td>0,50 %</td> </tr> <tr> <td>Daň pre robotnícku komoru</td> <td>0,50 %</td> <td>0 %</td> </tr> <tr> <td>Príplatok k zákonu o ochrane platobnej neschopnosti</td> <td>0 %</td> <td>0,20 %</td> </tr> <tr> <td>Celkom²⁴</td> <td>18,12 %</td> <td>21,23 %</td> </tr> </tbody> </table>		Člen orgánu	Spoločnosť	Dôchodkové poistenie	10,25 %	12,55 %	Úrazové poistenie	0 %	1,20 %	Zdravotné poistenie	3,87 %	3,78 %	Poistenie v nezamestnanosti	3,00 %	3,00 %	Príspevok na podporu bývania	0,50 %	0,50 %	Daň pre robotnícku komoru	0,50 %	0 %	Príplatok k zákonu o ochrane platobnej neschopnosti	0 %	0,20 %	Celkom²⁴	18,12 %	21,23 %
Príjem	Sadzba dane																																												
Do 11.000 €	0 %																																												
11.000 – 18.000 €	20 %																																												
18.000 - 31.000 €	35 %																																												
31.000 – 60.000 €	42 %																																												
60.000 – 90.000 €	48 %																																												
90.000 – 1.000.000 €	50 %																																												
Nad 1.000.000 €	55 %																																												
	Člen orgánu	Spoločnosť																																											
Dôchodkové poistenie	10,25 %	12,55 %																																											
Úrazové poistenie	0 %	1,20 %																																											
Zdravotné poistenie	3,87 %	3,78 %																																											
Poistenie v nezamestnanosti	3,00 %	3,00 %																																											
Príspevok na podporu bývania	0,50 %	0,50 %																																											
Daň pre robotnícku komoru	0,50 %	0 %																																											
Príplatok k zákonu o ochrane platobnej neschopnosti	0 %	0,20 %																																											
Celkom²⁴	18,12 %	21,23 %																																											
Nemecko ²⁵	<p>Odmena za výkon funkcie člena orgánu je považovaná za príjem zo samostatnej zárobkovej činnosti.</p> <p>Ak príjmy podliehajú dani z príjmu, sadzby sú nasledovné:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Príjem</th> <th>Sadzba dane</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Do 9.744€</td> <td>0 %</td> </tr> </tbody> </table>	Príjem	Sadzba dane	Do 9.744€	0 %	<p>Z hľadiska sociálneho zabezpečenia je člen orgánu spoločnosti v zásade považovaný za zamestnanca. Spoločnosť je povinná platiť sociálne a zdravotné poistenie, ako je to v prípade každého zamestnanca. Výnimočne sa na člena orgánu spoločnosti nevzťahuje nemecký sociálny systém, ak má zákonnú právomoc</p>																																							
Príjem	Sadzba dane																																												
Do 9.744€	0 %																																												

²¹ CMS: Duties & Responsibilities of Directors, January 2015, s. 6 – 163, Dostupné na: <https://cms.law/en/AUT/Publication/Duties-Responsibilities-of-Directors2>

EY: Worldwide Personal Tax and Immigration Guide 2020-21, 2020, Dostupné na: https://www.ey.com/en_gl/tax-guides/worldwide-personal-tax-and-immigration-guide

²² Rakúsko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie samo o sebe nezakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia bezodplatného výkonu funkcie, ak sa strany nedohodli inak v zmluve o výkone funkcie prípadne v stanovách spoločnosti.

²³ <https://www.usp.gv.at/en/steuern-finanzen/koerperschaftsteuer/anstellung-als-geschaeftsfuehrer.html>

²⁴ Bližšie pozri <https://quantajobs.com/vyplatna-paska-v-rakusku-odvody/>

²⁵ Nemecko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie samo o sebe nezakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia bezodplatného výkonu funkcie, ak sa strany nedohodli inak v zmluve o výkone funkcie prípadne v stanovách spoločnosti.

	<p>9.745 – 57.918 € 14 – 42% 57.919 - 274.612 € 42 % Nad 274.613 € 45 %</p>	brániť sa uzneseniam spoločníkov/akcionárov, s ktorými nesúhlasí. Stáva sa to pravidelne, ak vlastní najmenej 50 % obchodný podiel/akcie spoločnosti.																		
		<p>Ak je považovaný za zamestnanca spoločnosti:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Člen orgánu</th> <th>Spoločnosť</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Dôchodkové poistenie</td> <td>9,3 %</td> <td>9,3 %</td> </tr> <tr> <td>Zdravotné poistenie</td> <td>7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)</td> <td>7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)</td> </tr> <tr> <td>Poistenie v nezamestnanosti</td> <td>1,2 %</td> <td>1,2 %</td> </tr> <tr> <td>Zákonné opatrovnícke poistenie</td> <td>1,525 %</td> <td>1,525 % (zamestnanci s deťmi); 1,775 % (zamestnanci bez detí)</td> </tr> <tr> <td>Celkom²⁶</td> <td>19,875 %</td> <td>19,875 % (počítané s dodatočn ým príspevkom 0,55 %; 0,55 %) zamestnanci s deťmi); 20,125 % (zamestnanci bez detí)</td> </tr> </tbody> </table>		Člen orgánu	Spoločnosť	Dôchodkové poistenie	9,3 %	9,3 %	Zdravotné poistenie	7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)	7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)	Poistenie v nezamestnanosti	1,2 %	1,2 %	Zákonné opatrovnícke poistenie	1,525 %	1,525 % (zamestnanci s deťmi); 1,775 % (zamestnanci bez detí)	Celkom²⁶	19,875 %	19,875 % (počítané s dodatočn ým príspevkom 0,55 %; 0,55 %) zamestnanci s deťmi); 20,125 % (zamestnanci bez detí)
	Člen orgánu	Spoločnosť																		
Dôchodkové poistenie	9,3 %	9,3 %																		
Zdravotné poistenie	7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)	7,3 % (plus dodatočný príspevok v priemere 0,55 %)																		
Poistenie v nezamestnanosti	1,2 %	1,2 %																		
Zákonné opatrovnícke poistenie	1,525 %	1,525 % (zamestnanci s deťmi); 1,775 % (zamestnanci bez detí)																		
Celkom²⁶	19,875 %	19,875 % (počítané s dodatočn ým príspevkom 0,55 %; 0,55 %) zamestnanci s deťmi); 20,125 % (zamestnanci bez detí)																		
Česko ²⁷	<p>Odmena za výkon funkcie člena orgánu je v kontexte § 6 ods. 1 zákona o daních z príjmov (ďalej len „ZDP ČR“), príjmom zo závislej činnosti rovnako ako v Slovenskej republike.²⁸ ZDP ČR teda považuje za zamestnancov aj také fyzické osoby, ktoré vykonávajú pre platiteľa príjmov činnosti nielen na základe pracovnoprávných vzťahov, ale aj obchodnoprávných vzťahov.</p> <p>Sadzby zálohy na daň z príjmov pre fyzickú osobu za zdaňovacie obdobie 2021 podľa § 38h ods. 2 ZDP ČR sú nasledovné:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 15% pre časť základu dane, ktorá nepresahuje 48 násobok priemernej mzdy (141.764 Kč mesačne – 5.575,05 € mesačne), ➤ 23% pre časť základu dane, ktorá presahuje 48 násobok priemernej mzdy (nad 141.764 Kč mesačne - 5.575,05 € mesačne). 	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Člen orgánu</th> <th>Spoločnosť</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Sociálne poistenie</td> <td>6,5 %</td> <td>25 %</td> </tr> <tr> <td>Zdravotné poistenie</td> <td>4,5 %</td> <td>9 %</td> </tr> <tr> <td>Celkom²⁹</td> <td>11,00 %</td> <td>34,00 %</td> </tr> </tbody> </table>		Člen orgánu	Spoločnosť	Sociálne poistenie	6,5 %	25 %	Zdravotné poistenie	4,5 %	9 %	Celkom²⁹	11,00 %	34,00 %						
	Člen orgánu	Spoločnosť																		
Sociálne poistenie	6,5 %	25 %																		
Zdravotné poistenie	4,5 %	9 %																		
Celkom²⁹	11,00 %	34,00 %																		

²⁶ Bližšie pozri <https://quantajobs.com/vyplatna-paska-v-nemecku-odvody/>

²⁷ Česko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločnosti: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie samo o sebe nezakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia bezodplatného výkonu funkcie, ak sa strany nedohodli inak v zmluve o výkone funkcie prípadne v stanovách spoločnosti.

²⁸ Bližšie pozri: <https://www.financnisprava.cz/cs/dane/dane/dan-z-prijmu/zamestnanci-zamestnavatele>

²⁹ Bližšie pozri: <https://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/odvody-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni/>

	Záloha sa vypočíta ako súčet súčinu príslušnej časti základu pre výpočet zálohy a sadzby zálohy pre túto časť základu pre výpočet zálohy. Takto vypočítané zálohy sa zaokrúhľujú na celé koruny nahor.		
Poľsko ³⁰	Odmena za výkon funkcie člena orgánu podlieha dani z príjmov fyzickej osoby. Sadzby zálohy na daň z príjmov pre fyzickú osobu za zdaňovacie obdobie 2021 sú nasledovné: ➤ 18%, ak ročný príjem nepresahuje sumu 85.528 PLN (do 18.623,00 €), ➤ 32%, ak ročný príjem presahuje sumu 85.528 PLN (nad 18.623,00 €).	Sociálne poistenie - starobné Sociálne poistenie - invalidné Sociálne poistenie – nemocenské Poistenie v nezamestnanosti Zdravotné poistenie Úrazové poistenie Príplatok k zákonu o ochrane platobnej neschopnosti (FGSP) Celkom ³¹	Člen orgánu 9,76 % 1,50 % 2,45 % 0 % 9,00 % 0% 0 % 21,48 % Spoločnosť 9,76 % 6,50 % 0 % 2,45 % 0 % 1,80 % 0,10 % 20,61 %
Maďarsko ³²	Odmena za výkon funkcie člena orgánu podlieha dani z príjmov fyzickej osoby. Daň z príjmu je v Maďarsku nastavená paušálne sadzbou na úroveň 15%.	Príspevky na sociálne zabezpečenie Celkom ³³	Člen orgánu 18,5 % 18,5 % Spoločnosť 15,5 % 15,5 %
Chorvátsko ³⁴	Odmena za výkon funkcie člena orgánu podlieha dani z príjmov fyzickej osoby. Sadzby zálohy na daň z príjmov pre fyzickú osobu za zdaňovacie obdobie 2021 sú nasledovné: ➤ 20%, ak ročný príjem nepresahuje sumu 360.000 HRK (do 47.953,23€), ➤ 30%, ak ročný príjem presahuje sumu 360.000 HRK (nad 47.953,23€).	Dôchodkové poistenie Zdravotné poistenie Celkom ³⁵	Člen orgánu 20,00 % 0 % 20,00 % Spoločnosť 0 % 16,5 % 16,5 %
Francúzsko ³⁶	Odmena za výkon funkcie člena orgánu podlieha dani z príjmov fyzickej osoby. Príjem Do 10.084 € 10.085 – 25.710 € 25.711 – 73.516 € 73.517 – 158.122 € Nad 158.222 €	Sadzba dane 0% 11% 30% 41% 45%	Celkové príspevky na sociálne zabezpečenie sú približne 15% až 24% (v závislosti od príspevkov do dôchodkového fondu a odmeňovania) hrubej mzdy pre zamestnancov a 35% až 47% pre zamestnávateľov.

³⁰ Poľsko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie samo o sebe nezakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia bezodplatného výkonu funkcie, ak sa strany nedohodli inak v zmluve o výkone funkcie prípadne v stanovách spoločnosti.

³¹ Bližšie pozri <https://opolsku.sk/tag/odvody-v-polsku/>

³² Maďarsko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie samo o sebe nezakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia bezodplatného výkonu funkcie, ak sa strany nedohodli inak v zmluve o výkone funkcie prípadne v stanovách spoločnosti.

³³ Bližšie pozri: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2021/06/hungary-thinking-beyond-borders.html>

³⁴ Chorvátsko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie zakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia odplatného výkonu funkcie.

³⁵ Bližšie pozri: <https://taxsummaries.pwc.com/croatia/individual/other-taxes>

³⁶ Francúzsko preferuje nasledovný prístup k odmenám členov orgánov spoločností: Vymenovanie člena orgánu spoločnosti do funkcie zakladá nárok na odmenu – t.j. preferencia odplatného výkonu funkcie.

Záver

Z obchodnoprávneho hľadiska je vzťah medzi obchodnou spoločnosťou a členom jej orgánu čisto obchodnoprávny vzťah (bez ingerencie ustanovení občianskeho práva a pracovného práva) na normatívnom, doktrinálnom, i judikatórnom podklade. Naproti tomu možno konštatovať, že ZDP ako i ZoSP poskytujú odlišný prístup k poňatiu daného právneho vzťahu, keď z hľadiska odmeny členov orgánov spoločností považujú túto za príjem zo závislej činnosti a tieto osoby za zamestnancov, ktoré vykonávajú pre platiteľa príjmov činnosti nielen na základe pracovnoprávnych vzťahov, ale aj obchodnoprávnych vzťahov.

Právna úprava *de lege lata* preferuje odplatný výkon funkcie člena orgánu pričom platí, že pokiaľ obchodná korporácia chce, aby člen orgánu vykonával funkciu bezodplatne musia sa na tom dohodnúť písomne v zmluve o výkone funkcie.

Odmena za výkon funkcie člena orgánu je v kontexte § 5 ods. 1 písm b) a d) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZDP“), **príjmom zo závislej činnosti**. Sadzba dane z príjmov pre fyzickú osobu za zdaňovacie obdobie 2021 je zo základu dane:

- **19 % z tej časti základu dane, ktorá nepresiahne sumu 37 981,94 €** (čo predstavuje 176,8 - násobok sumy platného životného minima vrátane)
- **25 % z tej časti základu dane, ktorá presiahne sumu 37 981,94 €** (čo predstavuje 176,8 - násobok sumy platného životného minima vrátane).

Odvodové povinnosti členov orgánov spoločností sa líšia podľa toho, či vykonávajú svoju funkciu **bezodplatne alebo odplatne**, a to nasledovne:

1. bezodplatný výkon funkcie člena orgánu bez nároku na odmenu znamená, že člen orgánu neparticipuje na systémoch sociálneho poistenia, avšak v systéme verejného zdravotného poistenia je člen orgánu v postavení samoplatiteľa poistného na verejné zdravotné poistenie.
2. odplatný výkon zárobkovej činnosti v právnom vzťahu založenom zmluvou uzatvorenou podľa ObZ, ktorá zakladá nárok odmenu za výkon funkcie člena orgánu, pričom je nevyhnutné rozlíšiť, či **má člen orgánu spoločnosti právo na**
  - a) *pravidelnú mesačnú odmenu*. Ak poberá člen orgánu odmenu pravidelne mesačne, tak má rovnaké odvodové zaťaženie ako "typický" zamestnanec v pracovnom pomere v sociálnom poistení, ako aj v zdravotnom poistení.
  - b) *nepravidelnú odmenu*. Ak je člen orgánu spoločnosti odmeňovaný nepravidelne za výkon funkcie (napr. štvrťročne, polročne alebo ročne), tak obligatórne participuje výlučne na dôchodkovom poistení a na verejnom zdravotnom poistení.

Použitá literatúra:

CMS: *Duties & Responsibilities of Directors*, January 2015, s. 6 – 163, Dostupné na: <https://cms.law/en/AUT/Publication/Duties-Responsibilities-of-Directors2>

EY: *Worldwide Personal Tax and Immigration Guide 2020-21*, 2020, Dostupné na: https://www.ey.com/en_gl/tax-guides/worldwide-personal-tax-and-immigration-guide

PATAKYOVÁ, M. a kol. *Komentár: Obchodný zákonník*. 5. vydanie, C. H. Beck SK, 2016. s. 1467 - 1468

PALA, R. *Prístupnosť súbehu výkonu funkcie (člena) štatutárneho orgánu a pracovného pomeru*. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 2008, č. 9, s. 12 - 15

Právne predpisy

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Súdne rozhodnutia

Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 14. 5. 2019, sp. zn. [16 Cob 66/2018](#)

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 31. januára 2007, sp. zn. 29 Odo 994/2005

Rozhodnutie Veľkého senátu Najvyššieho súdu Českej republiky v občianskoprávných veciach sp. zn. 31 Cdo 4831/2017

Rozsudok Mestského súdu v Prahe zo dňa 21. 05.2004, sp. zn. 38 Ca 799/2002

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 21.02.2007, sp. zn. 4 Sžo 105/2006

Internetové zdroje

<https://podpora.financnasprava.sk/424014-Sadzba-dane-za-rok-2021>

https://www.socpoist.sk/poradna-pre-eu/1232s?prm2=47630&sword=&insurance_kind=0&target_group=0&life_sit=0&kriterium=all&page=24&set_subframe=blind

https://www.socpoist.sk/poradna/326s?prm2=55322&sword=&insurance_kind=260&target_group=0&life

https://www.mzdovaakademia.sk/media/feed_files/P2021_Preh%C4%BEdad_platenia_poistn%C3%A9ho_nIfx0j1.pdf

<https://quantajobs.com/vyplatna-paska-v-rakusku-odvody/>

<https://quantajobs.com/vyplatna-paska-v-nemecku-odvody/>

<https://www.financnisprava.cz/cs/dane/dane/dan-z-prijmu/zamestnanci-zamestnavatele>

<https://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/odvody-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni/>

<https://opolsku.sk/tag/odvody-v-polsku/>

<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2021/06/hungary-thinking-beyond-borders.html>

<https://taxsummaries.pwc.com/croatia/individual/other-taxes>

Príloha č. 1

Odmena člena orgánu za výkon jeho funkcie a daňové, odvodové povinnosti členov orgánov spoločností v Slovenskej republike ³⁷			
Člen orgánu spoločnosti bez nároku na odmenu	Člen orgánu spoločnosti, ktorý vykonáva svoju funkciu bez nároku na odmenu nenadobúda postavenie zamestnanca na účely sociálneho poistenia – neplatí odvody do sociálnej poisťovne.		
	Ak člen orgánu spoločnosti nie je zamestnaný v spoločnosti ani u iného zamestnávateľa a nepoberá ani odmenu za výkon funkcie člena orgánu spoločnosti a nie je ani SZČO alebo poistencom štátu, tak na účely zdravotného poistenia musí byť samoplátciteľom, čo v praxi znamená to isté ako dobrovoľne nezamestnaná osoba. Minimálne poistné na zdravotné poistenie je v takom prípade 76,44 eur/mes.		
Člen orgánu spoločnosti odmeňovaný pravidelne - mesačne	Nemocenské poistenie	Člen orgánu	1,4 %
		Spoločnosť	1,4%
	Starobné dôchodkové poistenie	Člen orgánu	4 %
		Spoločnosť	ak člen orgánu nie je sporiteľom starobného dôchodkového sporenia 14 % ak člen orgánu je sporiteľom starobného dôchodkového sporenia 10 % + 4% idú do DSS
	Invalidné poistenie³⁸	Člen orgánu	3 %
		Spoločnosť	3 %
	Poistenie v nezamestnanosti³⁹	Člen orgánu	1 %
		Spoločnosť	1 %
	Úrazové poistenie	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	-----

³⁷ Bližšie pozri:

https://www.mzdovaakademia.sk/media/feed_files/P2021_Preh%C4%BEdad_platenia_poistn%C3%A9ho_nifx0j1.pdf

³⁸ **Invalidné poistenie neplatí:**

- **poistenec**, ktorý je dôchodkovo poistený po priznaní starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku alebo ak je poberateľom výsluhového dôchodku podľa osobitného predpisu a dovŕšil dôchodkový vek. Poistné na invalidné poistenie neplatí za uvedených poistencov ani **zamestnávateľ**.

³⁹ **Poistenie v nezamestnanosti** sa nevzťahuje na:

- fyzickú osobu, ktorej bol priznaný starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 % a fyzickú osobu, ktorá má priznaný invalidný dôchodok a dovŕšila dôchodkový vek.

	Garančné poistenie⁴⁰	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	-----
	Rezervný fond solidarity	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	4,75%
Verejné zdravotné poistenie	Člen orgánu	4% (2% v prípade, ak je člen orgánu ŤZP)	
	Spoločnosť	10% (5% v prípade, ak je člen orgánu ŤZP)	
	Daň z príjmu – je možné uplatniť nezdaniteľnú časť základu dane. Nezdaniteľná časť základu dane od 01.01.2021 je 375,95 € /mes. Pri základe dane vyššom ako 19 936,22 Eur / rok sa nezdaniteľná časť vypočíta: 9 495,486 Eura mínus ¼ základu dane (ak vyjde záporné číslo, nezdaniteľná časť je nulová).		19% alebo 25 % ak základ dane presiahne 3165,16 Eur / mes.
Člen orgánu spoločnosti odmeňovaný nepravidelne - napr. štvrťročne, polročne ročne, a pod.	Nemocenské poistenie	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	-----
	Starobné dôchodkové poistenie	Člen orgánu	4 %
		Spoločnosť	ak člen orgánu spoločnosti nie je spopiteľom starobného dôchodkového sporenia 14 % ak člen orgánu spoločnosti je spopiteľom starobného dôchodkového sporenia 10 % + 4% idú do DSS
Invalidné poistenie	Člen orgánu	3 %	

⁴⁰ **Garančné poistenie** sa nevzťahuje na:

- zamestnanca, ktorý má so svojim zamestnávateľom uzatvorený pracovnoprávny vzťah (má uzatvorenú pracovnú zmluvu, dohodu o vykonaní práce alebo dohodu o pracovnej činnosti) a zároveň je štatutárnym orgánom zamestnávateľa a má najmenej 50 % účasť na majetku zamestnávateľa alebo je členom štatutárneho orgánu zamestnávateľa a má najmenej 50 % účasť na majetku zamestnávateľa (§ 4 ods. 4 zákona 461/2003 o sociálnom poistení).

		Spoločnosť	3 %
	Poistenie v nezamestnanosti	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	-----
	Úrazové poistenie	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	-----
	Garančné poistenie	Člen orgánu	-----
Spoločnosť		-----	
	Rezervný fond solidarity	Člen orgánu	-----
		Spoločnosť	4,75%
	Verejné zdravotné poistenie	Člen orgánu	4% (2% v prípade, ak je člen orgánu spoločnosti ŤZP)
		Spoločnosť	10% (5% v prípade, ak je člen orgánu spoločnosti ŤZP)
Daň z príjmu – je možné uplatniť nezdaniteľnú časť základu dane. Nezdaniteľná časť základu dane od 01.01.2021 je 375,95 €/mes. Pri základe dane vyššom ako 19 936,22 Eur / rok sa nezdaniteľná časť vypočíta: 9 495,486 Eura mínus ¼ základu dane (ak vyjde záporné číslo, nezdaniteľná časť je nulová).		19% alebo 25 % ak základ dane presiahne 3165,16 Eur / mes.	

Príloha č. 2

Príklad: Člen orgánu spoločnosti odmeňovaný pravidelne - mesačne - Člen orgánu spoločnosti má so spoločnosťou uzatvorenú zmluvu o výkone funkcie, z ktorej mu vyplýva právo na pravidelnú mesačnú odmenu vo výške 1.500,- Eur. Uvedená fyzická osoba nadobúda z právneho vzťahu podľa ZDP ako i ZoSP postavenie zamestnanca a zamestnávateľ (spoločnosť) je povinný ju prihlásiť do registra poistencov na nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie (starobné a invalidné) a poistenie v nezamestnanosti. K tomu je zamestnávateľ (spoločnosť) povinný prihlásiť uvedenú fyzickú osobu z právneho vzťahu spoločníka do registra poistencov na dôchodkové poistenie (starobné a invalidné).

Výpočet odvodových povinností člena orgánu, jeho čistej odmeny a celkových nákladov spoločnosti⁴¹

Odmena člena orgánu:	1 500,00 €
Zadaný počet vyživovaných detí:	0

Člen orgánu spoločnosti (zamestnanec)	Odvody v € a %	
- nemocenské poistenie:	21,00 €	1,4 %
- starobné dôchodkové poistenie:	60,00 €	4 %
- invalidné poistenie:	45,00 €	3 %
- poistenie v nezamestnanosti:	15,00 €	1 %
Sociálne poistenie SPOLU:	141,00 €	9,4 %
Zdravotné poistenie:	60,00 €	4 %
Daň z príjmu*:	175,38 €	11,69 %
Daňový bonus:	0,00 €	0 %
Čistá odmena:	1 123,62 €	25,09 %

Spoločnosť	Odvody v € a %	
- nemocenské poistenie:	21,00 €	1,4 %
- starobné dôchodkové poistenie:	210,00 €	14 %
- invalidné poistenie:	45,00 €	3 %
- poistenie v nezamestnanosti:	15,00 €	1 %
- rezervný fond:	71,25 €	4,75 %
- garančný fond:	0,00 €	0 %
- úrazové poistenie:	0,00 €	0 %
Sociálne poistenie SPOLU:	362,25 €	24,15 %
Zdravotné poistenie SPOLU:	150,00 €	10 %
NÁKLADY SPOLOČNOSTI SPOLU:	2 012,25 €	34,15 %

*Výpočet preddavkov na daň z príjmu člena orgánu spoločnosti

Zdaniteľný príjem	1500 €
Povinné odvody na poistné (13,4%)	- 201 €
Nezdaniteľná časť základu dane (2021)	375,95 €
Základ dane/Zdaniteľná mzda	923,05 €
Sadzba dane	923,05 € x 19%
Preddavok na daň	175,3795 € = zaokrúhlene 175,38 €

Príklad: Člen orgánu spoločnosti odmeňovaný nepravidelne – polročne - Člen orgánu spoločnosti má so spoločnosťou uzatvorenú zmluvu o výkone funkcie, z ktorej mu vyplýva právo na polročnú odmenu vo výške 4 000,- Eur. Uvedená fyzická osoba nadobúda z právneho vzťahu podľa ZDP ako i ZoSP postavenie zamestnanca a zamestnávateľ (spoločnosť) je povinný ju prihlásiť do registra poistencov na dôchodkové poistenie (starobné a invalidné).

⁴¹

<http://www.danovakalkulacka.sk/sk/vypocet-spolocnici-a-konatelja.alej?typ=konatel&zakladkonatel=1500&deti=&detido6r=&regular=yes&notusedan=no>

Výpočet odvodových povinností člena orgánu, jeho čistej odmeny a celkových nákladov spoločnosti⁴² 4 000,00 €

Odmena člena orgánu:

Zadaný počet vyživovaných detí: 0

Člen orgánu spoločnosti (zamestnanec)	Odvody v € a %	
- nemocenské poistenie:	0,00 €	0 %
- starobné dôchodkové poistenie:	160,00 €	4 %
- invalidné poistenie:	120,00 €	3 %
- poistenie v nezamestnanosti:	0,00 €	0 %
Sociálne poistenie SPOLU:	280,00 €	7 %
Zdravotné poistenie:	160,00 €	4 %
Daň z príjmu*:	605,10 €	15,13 %
Daňový bonus:	0,00 €	0 %
Čistá odmena:	2 954,90 €	26,13 %

Spoločnosť	Odvody v € a %	
- nemocenské poistenie:	0,00 €	0 %
- starobné dôchodkové poistenie:	560,00 €	14 %
- invalidné poistenie:	120,00 €	3 %
- poistenie v nezamestnanosti:	0,00 €	0 %
- rezervný fond:	190 €	4,75 %
- garančný fond:	0,00 €	0 %
- úrazové poistenie:	0,00 €	0 %
Sociálne poistenie SPOLU:	870,00 €	21,75 %
Zdravotné poistenie SPOLU:	400,00 €	10 %
NÁKLADY SPOLOČNOSTI SPOLU:	5 270,00 €	31,75 %

*Výpočet preddavkov na daň z príjmu člena orgánu spoločnosti

Zdaniteľný príjem	4000 €
Povinné odvody na poistné (11,0%)	- 440 €
Nezdaniteľná časť základu dane (2021)	375,95 €
Základ dane/Zdaniteľná mzda	3 184,05 €
Sadzba dane	3 184,05 € x 19%
Preddavok na daň	605,1 €

⁴²

<http://www.danovakalkulacka.sk/sk/Vypocet-spolocnici-a-konatel.alej?typ=konatel&zakladkonatel=1500&deti=&detido6r=&regular=yes&notusedan=no>

Andrej PORUBAN: Všeobecná zodpovednosť agentúry dočasného zamestnávania za škodu spôsobenú dočasne pridelenému zamestnancovi¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá slovenskou úpravou zodpovednosti za škodu spôsobenú dočasne pridelenému zamestnancovi.

Abstract

This paper deals with Slovak law on liability to the temporary agency employee for damages.

Kľúčové slová

dočasne pridelený zamestnanec, agentúra dočasného zamestnávania, užívateľský zamestnávateľ, náhrada škody, regresný nárok

Key words

temporary agency employee, temporary-work agency, user undertaking, compensation for damages, right of recourse

Autor:

JUDr. Andrej Poruban, PhD.
Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v
Trenčíne
Študentská 2
911 50 Trenčín
Slovenská republika
andrej.poruban@tnuni.sk

---

¹ Príspevok vznikol za podpory prostriedkov poskytnutých z projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (VEGA) ev. číslo 1/0228/20 pod názvom Sociálna ochrana osôb so zdravotným postihnutím v pracovnom práve a práve sociálneho zabezpečenia.

Úvod

Pri takom komplexnom právnom vzťahu troch subjektov, akým je dočasná agentúrna práca, vzniká otázka, kto bude niesť zodpovednosť za škodu, ktorú utrpí zamestnanec počas dočasného pridelenia. Napriek tomu, že by sa to mohlo javiť ako prirodzené nebude to užívateľský zamestnávateľ, ktorý ukladá pracovné úlohy, organizuje, riadi a kontroluje jeho prácu, dáva na tento účel pokyny, utvára priaznivé pracovné podmienky a zaisťuje bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, ale bude to agentúra dočasného zamestnávania (ADZ) ako právny zamestnávateľ dočasne prideleného zamestnanca.

Zodpovednosť ADZ sa systematicky sa člení na zodpovednosť osobitnú a všeobecnú, ktorá nastupuje, len ak nie sú dané predpoklady špeciálnej zodpovednosti.

1 Skutkové podstaty všeobecnej zodpovednosti

I.

V zmysle § 192 ods. 1 Zákonníka práce č. 311/2001 Z.z. (ZP)² je dôkazné bremeno na pridelenom zamestnancovi, ktorý musí preukázať kumulatívne:

- a/ porušenie právnej povinnosti pracovnoprávneho charakteru;
- b/ škodu, ktorá vznikla pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním - ako výsledok určitého deja, ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére prideleného zamestnanca a objektívne vyjadriteľná peniazmi;
- c/ príčinnú súvislosť medzi porušením právnej povinnosti a vznikom škody.

Rozhodujúce nie je, či ku škode došlo na pracovisku alebo v pracovnom čase, ale pri akej činnosti, aby bolo možné posudzovať zodpovednosť podľa ZP. Pojmy ' plnenie pracovných úloh a priama súvislosť s ním ¹³ sú vo svojom pozitívnom aj negatívnom vymedzení podstatne širšie ako výkon práce podľa pracovnej zmluvy.

Ak by škoda nastala bez súvisu s plnením pracovných úloh vyvodzovala by sa zodpovednosť podľa Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. (ObčZ). Výsledok úvahy či bola v konkrétnom prípade spôsobená škoda ešte pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním, alebo či bola spôsobená škoda pri činnosti, ktorá už vybočuje z tohto rámca, t.j. či išlo už o tzv. exces, závisí od analýzy a zhodnotenia okolností konkrétneho prípadu. Pôjde napr. o činnosť, pri ktorej dočasne pridelený zamestnanec - ako poškodený - sledoval výlučne svoje záujmy či potreby, príp. záujmy či potreby tretích osôb, ktoré nesúvisia s plnením pracovných úloh.

² § 192 ods. 1 ZP: „Zamestnávateľ zodpovedá zamestnancovi za škodu, ktorá vznikla zamestnancovi porušením právnych povinností alebo úmyselným konaním proti dobrým mravom pri plnení pracovných úloh, alebo v priamej súvislosti s ním.“

³ § 220 ZP:

„(1) Plnenie pracovných úloh je výkon pracovných povinností vyplývajúcich z pracovnoprávneho vzťahu, iná činnosť vykonávaná na príkaz zamestnávateľa a činnosť, ktorá je predmetom pracovnej cesty.

(2) V priamej súvislosti s plnením pracovných úloh sú úkony potrebné na výkon práce a úkony počas práce zvyčajne alebo potrebné pred začiatkom práce alebo po jej skončení. Takými úkonmi nie je cesta do zamestnania a späť, stravovanie, ošetrovanie alebo vyšetrenie v zdravotníckom zariadení, ani cesta na ne a späť. Vyšetrenie v zdravotníckom zariadení vykonávané na príkaz zamestnávateľa alebo ošetrovanie pri prvej pomoci a cesta na ne a späť sú úkony v priamej súvislosti s plnením pracovných úloh.

(3) Ako pracovný úraz sa posudzuje aj úraz, ktorý zamestnanec utrpel pre plnenie pracovných úloh.“

§ 221 ZP:

„(1) Cesta do zamestnania a späť je cesta z bydliska (ubytovania) zamestnanca do miesta vstupu do objektu zamestnávateľa alebo na iné miesto určené na plnenie pracovných úloh a späť. Ak ide o zamestnávateľa v poľnohospodárstve, lesníctve a stavebníctve, je to aj cesta z bydliska na určené zhrmaždisko a späť.

(2) Cesta z obce bydliska zamestnanca na pracovisko alebo do miesta ubytovania v inej obci, ktorá je cieľom pracovnej cesty, ak nie je súčasne obcou jeho pravidelného pracoviska, a späť sa posudzuje ako potrebný úkon pred začiatkom práce alebo po jej skončení.“

Irelevantné je aj zavinenie priameho škodcu. Nie je rozhodujúca sféra porušenia právnej povinnosti a protiprávnosť môže nastať tak v pracovnoprávnej, ako aj inej oblasti. Dôraz sa kladie na činnosť zamestnanca, ktorej nesmie chýbať miestny (priestorový), časový a vecný (vnútorný, účelový) vzťah k činnosti užívateľského zamestnávateľa. Protiprávne konanie možno pričítať užívateľskému zamestnávateľovi, jeho zamestnancom alebo inej osobe bez akéhokoľvek vzťahu k ADZ.

II.

Vyššie uvedené ustanovenie upravuje aj ďalší prípad zodpovednosti, pri ktorej poškodený pridelený zamestnanec musí súčasne preukázať:

- a/ úmyselné konanie proti dobrým mravom;
- b/ škodu, ktorá vznikla pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním;
- c/ príčinnú súvislosť medzi úmyselným konaním proti dobrým mravom a vznikom škody.

Porušenie mravných princípov musí byť pociťované v čase konania, ktoré malo za následok vznik škody, a nie až v čase, keď sa vec posudzovala. Hoci ide zavinené konanie vo forme priameho alebo nepriameho úmyslu, nič to nemení na objektívnej zodpovednosti ADZ. Aj tu môže ísť o konanie tretej osoby a nielen užívateľského zamestnávateľa alebo zamestnancov konajúcich v jeho mene.

III.

Prvé dve skutkové podstaty dopĺňa § 192 ods. 2 ZP⁴, čo vyplýva zo spojenia 'aj za škodu'. K vzniku zodpovednostného vzťahu musí dočasne pridelený zamestnanec preukázať:

- a/ porušenie právnych povinností v rámci plnenia úloh zamestnávateľa;
- b/ vznik škody;
- c/ príčinnú súvislosť medzi uvedeným porušením právnych povinností a vznikom škody.

Z obsahu ustanovenia vyplýva, že ide o zodpovednosť ADZ za následky kvalifikovaného konania vedúcich zamestnancov⁵ užívateľského zamestnávateľa, ako aj ostatných poverených zamestnancov v zmysle § 9 a § 10 ZP. Z formulácie sa môže javiť, že ADZ bude zodpovedať iba v prípade ak škodu poruší konajúci zamestnanec, ale ustanovenie bude vzťahovať aj na škodu spôsobenú zástupcom na základe plnomocenstva.⁶

Akcent je teda na konanie zodpovedného subjektu a nezáleží na tom, akú činnosť vyvíjal pri vzniku škody poškodený zamestnanec. ADZ zodpovedá za škodu, ku ktorej došlo v rámci plnenia jeho úloh. Dočasne pridelený zamestnanec nemá dôkaznú povinnosť, že škoda bola spôsobená pri plnení jeho pracovných úloh, alebo v priamej súvislosti s ním. Väčšinou však budú splnené podmienky zodpovednosti aj podľa 192 ods. 1 ZP a bude na zamestnancovi podľa akého ustanovenia bude náhradu škody uplatňovať.

⁴ § 192 ods. 2 ZP: „Zamestnávateľ zodpovedá zamestnancom aj za škodu, ktorú mu spôsobili porušením právnych povinností v rámci plnenia úloh zamestnávateľa zamestnanci konajúci v jeho mene.“

⁵ § 9 ods. 3 ZP: „Vedúci zamestnanci zamestnávateľa sú zamestnanci, ktorí sú na jednotlivých stupňoch riadenia zamestnávateľa oprávnení určovať a ukladať podriadeným zamestnancom zamestnávateľa pracovné úlohy, organizovať, riadiť a kontrolovať ich prácu a dávať im na ten účel záväzné pokyny.“

⁶ § 31 ObčZ: „Pri právnom úkone sa možno dať zastúpiť fyzickou alebo právnickou osobou. Splnomocniteľ udelí za týmto účelom plnomocnenstvo splnomocnencovi, v ktorom sa musí uviesť rozsah splnomocnencovho oprávnenia.“

2 Vylúčenie všeobecnej zodpovednosti

Výnimku z uvedených pravidiel predstavuje § 192 ods. 3 ZP⁷, podľa ktorého zodpovednosť nevzniká, aj keď inak sú naplnené všetky predpoklady. Ide o vylúčenie zodpovednosti za škodu, ktorá vznikla dočasne pridelenému zamestnancovi na vlastnom motorovom vozidle, náradí, zariadeniach a iných predmetoch, aj keby to bolo v súvislosti s výkonom práce.

Ak teda dočasne pridelený zamestnanec použije pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním uvedené predmety bez súhlasu, robí tak na vlastné riziko. Súhlas na použitie týchto predmetov na výkon práce musí byť daný písomne, ale nedodržanie písomnej formy nespôsobuje neplatnosť. Toto ustanovenie je previazané s poskytovaním náhrady v zmysle § 145 ods. 2 ZP⁸, avšak podmienky poskytovania náhrady za používanie vlastného náradia, vlastného zariadenia a vlastných predmetov potrebných na výkon práce musí dohodnúť v kolektívnej resp. pracovnej zmluve s ADZ.

3 Regresný nárok

Základný právny rámec agentúrnej práce vo vzťahu k náhrade škody sa výslovne obmedzuje iba na regresný nárok v § 58 ods. 12 ZP:

„Ak zamestnávateľ, ktorý zamestnanca dočasne prideliť, alebo agentúra dočasného zamestnávania uhradila zamestnancovi škodu, ktorá mu vznikla pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním u užívateľského zamestnávateľa, má nárok na náhradu voči tomuto užívateľskému zamestnávateľovi, ak sa s ním nedohodne inak.“

Podľa niektorých autorov ide o obchodnoprávnu príp. občianskoprávnu náhradu škody: *„Toto regresné právo je síce výslovne zmienené v § 58 ods. 7 ZP a vychádza zo vzťahu podľa § 58a ZP, má však povahu skôr obchodnoprávnej, resp. občianskoprávnej náhrady škody (a uplatnenia týchto pravidiel o náhrade škody) než pracovnoprávnej náhrady škody (kde ide o vzťah zamestnanec a zamestnávateľ); vzťah medzi ADZ a užívateľským zamestnávateľom nie je takýmto vzťahom.“*⁹

Zatiaľ čo druhá skupina sa prikláňa k pracovnoprávnej náhrade škody: *„Aj keď bez rozporu nejde o typický individuálny pracovnoprávny vzťah, kde dominujú subjekty zamestnávateľ a zamestnanec, predsa len tento regresný vzťah (...) má teda základ v Zákonníku práce a spadá prioritne do pôsobnosti Zákonníka práce za subsidiárneho použitia Občianskeho zákonníka.“*¹⁰

⁷ § 192 ods. 3 ZP: *„Zamestnávateľ nezodpovedá zamestnancovi za škodu na motorovom vozidle, vlastnom náradí, vlastnom zariadení a vlastných predmetoch potrebných na výkon práce, ktoré použil pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním bez písomného súhlasu zamestnávateľa.“*

⁸ § 145 ods. 2 ZP: *„Za podmienok dohodnutých v kolektívnej zmluve alebo v pracovnej zmluve poskytuje zamestnávateľ zamestnancovi náhrady za používanie vlastného náradia, vlastného zariadenia a vlastných predmetov potrebných na výkon práce, ak ich využíva s jeho súhlasom.“*

⁹ OLŠOVSKÁ, A. – TOMAN, J. – ŠVEC, M. – SCHUZSTEKOVÁ, S. – BULLA, M.: Agentúrne zamestnávanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 206.

¹⁰ DOLOBÁČ, M.: Náhrada škody pri dočasnom pridelení zamestnanca. In: Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva. Praha: Leges, 2016, s. 219.

Správne zaradenie nie je samoúčelné, ale má aj praktický význam, a to najmä v správnom určení premlčania.¹¹ Zákonomdarca sa rozhodol vsunúť dané ustanovenie do ZP a tým predznamenal aj jeho charakter. Ak je teda možné abstrahovať vysvetlenie priamo z pracovnoprávneho kódexu, nie je potrebné siahnuť po iných právnych predpisoch. Okrem iného to znamená, že pre uplatnenie regresného nároku nie je možné počítať premlčanie v zmysle Obchodného zákonníka č. 513/1991 Zb., ale podľa ObčZ¹².

Z dikcie 'ak sa nedohodnú inak' vyplýva dispozitívna povaha ustanovenia. Regresný nárok je možné dokonca zmluvne úplne vylúčiť a ADZ bude znášať v plnej miere podnikateľské riziko, a to aj navzdory spornému § 574 ods. 2 ObčZ¹³. Zákaz vzdania sa práv do budúcnosti nemožno vnímať iba v jeho doslovnom význame, pretože gramatický výklad naráža na zásadu súkromného práva - individuálnu autonómiu slobody vôle¹⁴. Navyše, v prípade ADZ i užívateľského zamestnanca pôjde spravidla o podnikateľov, ktorí sú si v rovnom postavení.¹⁵ Odchylné dojednanie bude smerovať predovšetkým k možnosti či bližšej špecifikácii uplatnenia regresu nie priamo voči užívateľskému zamestnávateľovi, ale voči poisťovni, ktorá bude garantovať regresné plnenie. Do úvahy pripadajú aj tzv. záruky poisťovní, ktoré sú svojím obsahom obdobné bankovým zárukám.¹⁶

Vzhľadom na konštrukciu § 58 ods. 12 ZP sa právo na preplatenie nahradenej škody nevzťahuje na zodpovednosť za škodu, vzniknutú počas dočasného pridelenia, ale ktorej predpokladom nie je plnenie pracovných úloh dočasne prideleného agentúrneho zamestnanca alebo priama súvislosť s ním. Pôjde o zodpovednosť za škodu, ktorú mu spôsobili zamestnanci konajúci v mene užívateľského zamestnávateľa.¹⁷ V takomto prípade sa síce nevyklučuje použitie analógie a aplikovanie regresu aj na túto situáciu¹⁸, istejšie je však vyriešiť túto otázku priamo v dohode o dočasnom pridelení podľa § 58a ZP.

Záver

Pri náhrade škody spôsobenej dočasne pridelenému zamestnancovi ide o pomerne tvrdú sankciu, pretože ADZ bude v niektorých prípadoch niest' zodpovednosť bez ohľadu na to, či konala alebo nekonala v súlade s právom. Potláča sa tu preventívno-výchovná funkcia zodpovednosti, ktorá má pôsobiť na subjekty pracovného pomeru, aby predchádzali škodám a dodržiavali právne povinnosti, ale prevláda reparačná (satisfakčná) funkcia spočívajúca v odčinení škody spôsobenej dočasne pridelenému zamestnancovi v jeho majetkovej sfére s cieľom nahradiť ju v plnom rozsahu.

¹¹ § 100 ods. 1 ObčZ: „Právo sa premlčí, ak sa nevykonalo v dobe v tomto zákone ustanovenej (§ 101 až 110). Na premlčanie súd prihladne len na námietku dlžníka. Ak sa dlžník premlčania dovoľá, nemožno premlčané právo veriteľovi priznať.“

¹² § 106 ods. 1 ObčZ: „Právo na náhradu škody sa premlčí za dva roky odo dňa, keď sa poškodený dozvie o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá.“

§ 106 ods. 2: „Najneskoršie sa právo na náhradu škody premlčí za tri roky, a ak ide o škodu spôsobenú úmyselne, za desať rokov odo dňa, keď došlo k udalosti, z ktorej škoda vznikla; to neplatí, ak ide o škodu na zdraví.“

¹³ § 574 ods. 1 ObčZ: „Dohoda, ktorou sa niekto vzdáva práv, ktoré môžu vzniknúť až v budúcnosti, je neplatná.“

¹⁴ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1 všeobecná časť ; rodinné právo ; vecné práva ; dedičské právo. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, 16-19.

¹⁵ Porovnaj s ŠTEVČEK, M. in ŠTEVČEK, M. a kol.: Občiansky zákonník 2 : komentár. 2. aktual. vyd. Praha : C.H. Beck, 2019, s. 2172.

¹⁶ DOLOBÁČ, M.: Náhrada škody pri dočasnom pridelení zamestnanca. In: Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva. Praha: Leges, 2016, s. 219.

¹⁷ § 192 ods. 2 ZP: „Zamestnávateľ zodpovedá zamestnancovi aj za škodu, ktorú mu spôsobili porušením právnych povinností v rámci plnenia úloh zamestnávateľa zamestnanci konajúci v jeho mene.“

¹⁸ VOJTKO, J. in BARANCOVÁ, H. a kol.: Zákonník práce : komentár. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 613.

Napriek tomu, že súkromnoprávna koncepcia agentúrnej práce je ovplyvnená dohovorom Medzinárodnej organizácie práce č. 181 o súkromných agentúrach práce z roku 1997¹⁹, ktorý pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 22.02.2011, a smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2008/104/ES z 19. novembra 2008 o dočasnej agentúrnej práci, náhrady škody je ponechaná výlučne vnútroštátnemu právu. V slovenskom právnom poriadku sa v tejto súvislosti explicitne spomína iba regresný nárok. Na ostatné je tu generálna regulácia pracovnoprávnej zodpovednosti, ktorá v praxi nespôsobuje väčšie problémy. Paradoxne, pri tom jedinom paragrafe vznikajú určité polemiky. Zákonodarcovi možno preto odporučiť precizovanie úpravy. Pre prax niekedy stačí aj málo. Napr. v zmysle vyššie naznačeného.

Použitá literatúra

BARANCOVÁ, H. a kol.: Zákoník práce : komentár. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019.

DOLOBÁČ, M.: Náhrada škody pri dočasnom pridelení zamestnanca. In: Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva. Praha: Leges, 2016.

LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1 všeobecná časť ; rodinné právo ; vecné práva ; dedičské právo. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018.

OLŠOVSKÁ, A. – TOMAN, J. – ŠVEC, M. – SCHUZSTEKOVÁ, S. – BULLA, M.: Agentúrne zamestnávanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015.

ŠTEVČEK, M. a kol.: Občiansky zákonník 2 : komentár. 2. aktual. vyd. Praha : C.H. Beck, 2019.

---

¹⁹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 173/2010 Z. z. o uzavretí Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce o súkromných agentúrach zamestnania č. 181 z roku 1997.

Nikolas SABJÁN: Architektúra ako materiálna stránka právnej ideológie¹

Abstrakt: *Predmetný príspevok sa venuje otázke vzťahu právnej ideológie a legitimity a autorite práva. Inými slovami sa snažíme zodpovedať otázku, ako právo získava a udržiava si legitimitu a autoritu v spoločnosti, pričom v tomto kontexte je kľúčovým konceptom, ako uvidíme v príspevku, právna ideológia. Cieľom príspevku bude podrobnejšie poukázať na materiálnu stránku právnej ideológie, a to prostredníctvom architektúry súdnych budov. V príspevku budeme uvažovať o tom, ako táto architektúra napomáha k legitimity práva a autorite práva v spoločnosti, čím je špecifická a aké hodnoty sú v nej "materializované".*

Abstract: *The contribution deals with the relation between legal ideology and legitimacy and authority of law. In other words, the author aims to answer the question about law's capacity to acquire and maintain its legitimacy and authority in societies while legal ideology, as we will see, is the key concept in this context. The aim of this contribution is a more detailed exposition of the material aspect of legal ideology by focusing upon courthouse architecture. The author will provide some thoughts on the role of architecture in maintaining law's legitimacy and authority, what are the most characteristic features of courthouse architecture and the values it materializes.*

Kľúčové slová: kritická právna teória, ideológia a právo, architektúra, právo a umenie

Key Words: Critical Legal Theory, Ideology and Law, Architecture, Law and Art

Autor:

Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M
Katedra teórie a filozofie práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo n. 6
Slovenská republika
nikolas.sabjan@flaw.uniba.sk

---

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov UK – UK/247/2021: Architektúra ako materiálna stránka právnej ideológie.

„We shape our buildings; thereafter they shape
us“

Winston Churchill

Úvod

Právna veda dlhú dobu prehliadala vizuálnu stránku práva, t. j. rôzne formy, akými je právo zobrazované a „zhmotnené“. V súčasnosti sa kladie stále väčší dôraz práve na zmienenú vizuálnu reprezentáciu práva (a spravodlivosti). Dnes už text práva nie je jediným (a podľa niektorých ani najdôležitejším) objektom skúmania. Ako tvrdí Peter Goodrich, jeden z predstaviteľov britskej kritickej právnej teórie (BritCrit), skúmanie vizuálneho zobrazenia spravodlivosti predstavuje narušenie dlhej tradície, pre ktorú boli v oblasti právnej vedy a vzdelávania písaný text a hovorené slovo fetišom.² Takéto odmietanie vizuálnej kultúry považuje Costas Douzinas (ďalší z predstaviteľov BritCrit) za formu „ikonoklazmu“, v zmysle ktorého je text najvyššou a najlepšou formou reprezentácie.³ Interdisiplinárne prístupy prepájajúce oblasť umenia a práva⁴, tzv. „vizuálny obrat“⁵, ako aj zameranie sa na materialitu práva⁶ narušili túto „hegemóniu“ textu a rozšírili predmet skúmania aj o vizuálne prvky práva. Dôležitým aspektom obrazov, resp. vizuálnej reprezentácie práva je totiž aj skutočnosť, že majú potenciál ovplyvňovať chápanie práva a spravodlivosti v spoločnosti a formovať právne vedomie. Práve súdy, považované za „chrámy spravodlivosti“, nie sú iba budovy a priestory, v ktorých dochádza k riešeniu právnych sporov, ale sú samy o sebe symbolickými štruktúrami⁷, ktoré toto právne vedomie formujú a ovplyvňujú.

V predmetnom príspevku sa preto bližšie pozrieme na jednu konkrétnu formu vizuálnej reprezentácie práva, ktorou je architektúra, presnejšie architektúra súdov. Ide o relatívne neprebádanú tému v oblasti právnej teórie a filozofie, i keď je možné nájsť niekoľko výstupov v zahraničnej spisbe.⁸ Napriek tomu, že aj v československom právno-akademickom diskurze možno badať prvé kroky smerujúce k prepájaniu práva a umenia⁹, nie sme si vedomí vedeckých alebo odborných publikácií, ktoré by sa detailnejšie venovali problematike architektúry súdov.

Ako sme však uviedli vyššie, obrazy (*image*) a samotná architektúra má aj symbolickú funkciu, ktorá súvisí s ideologicko-hegemonickou funkciou práva. Tento aspekt je pre nás mimoriadne zaujímavý – dostávame sa totiž k otázke legitimacy a autority práva, právnej ideológie a architektúre. K uvedenému by sme mohli ešte pridať pojem právne vedomie.

² GOODRICH, P.: Reading the Law. A Critical Introduction to Legal Method and Techniques. London: Blackwell, 1986. ISBN 978-0631146292.

³ DOUZINAS, C.: The Legality of the Image. In: Modern Law Review, roč. 6, č. 6, 2000.

⁴ BEN-DOR, O. (ed.): Law and Art. Justice, Ethics and Aesthetics. London: Routledge, 2011. ISBN 9780203816103.

⁵ MULCAHY, L.: Sociology of Legal Images. In: PŘIBÁN, J. (ed.). Research Handbook on the Sociology of Law. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. ISBN 9781789905182, s. 203. Pozri takisto: WAGNER, A. – SHERWIN, K. R. (ed.): Law, Culture and Visual Studies. Heidelberg: Springer, 2014. ISBN 9789048193226.

⁶ KANG, Y. H – KENDALL, S.: Legal Materiality. In: STERN, S. – MAR, D. M. – MEYLER, B. (ed.). Oxford Handbook of Law and Humanities. Oxford: Oxford University Press, 2019. ISBN 9780190695620; HOHMANN, J. – JOYCE, D. (ed.). International Law's Objects. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780198798217.

⁷ MORAN, J. L.: Visual Justice. In: International Journal of Law in Context, 2012, roč. 8, č. 4, s. 432.

⁸ Pozri napríklad MULCAHY, L.: Legal Architecture. Justice, Due Process and the Place of Law. New York: Routledge, 2011. ISBN 9780203836248 alebo SIMON, J. – TEMPLE, N. – TOBE, R. (ed.). Architecture and Justice. Judicial Meanings in the Public Realm. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013. ISBN 9781409431749.

⁹ HOLLÄNDER, P.: Priesecníky umenia a práva. Plzeň: Aleš Čenek, 2019. ISBN 9788073807603 alebo HAMULÁK, O. (ed.): Právo v umění a umění v právu. Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků. Praha: Leges, 2011. ISBN 9788087576144.

V predmetnom príspevku sa teda budeme venovať otázke vzťahu medzi legitimitou a autoritou práva na strane jednej a právnej ideológie, na strane druhej. Zameriame sa na to, čo nám architektúra súdov (ne)hovorí o charaktere práva, ako aj na problematiku právnej ideológie, v rámci ktorej budeme skúmať to, akým spôsobom môže táto architektúra napomáhať k legitimizácii a naturalizácii práva, a to napriek tomu, že právo je jedným z nástrojov na udržiavanie a reprodukciu existujúceho socio-ekonomického poriadku, v ktorom naďalej pretrvávajú rôzne podoby útlaku, nerovností a dominancie.¹⁰ Zároveň sa pokúsime identifikovať atribúty a črty, ktoré sú pre architektúru súdov charakteristické.

1 Základné teoretické východiská a niekoľko všeobecných poznámok k problematike právnej ideológie a architektúry

Začneme s pojmom ideológia. Predmetný pojem je jeden z najzložitejších vôbec v oblasti spoločenských vied a je ťažko predstaviteľné, že by sme niekedy dospeli k uspokojivej a univerzálne akceptovateľnej definícii. Prvýkrát tento pojem použil Destutt de Tracy koncom devätnásteho storočia, ktorý charakterizoval ideológiu ako vedu o ideách.¹¹ Od tohto obdobia sa význam pojmu ideológia radikálne zmenil. Možno konštatovať, že práve Karl Marx tento pojem dostal do širšieho povedomia akadémie a verejnosti, aj keď nevypracoval systematickú teóriu ideológie a navyše je možné nájsť v jeho dielach aj rôzne definície tohto konceptu.¹²

V bežnom význame sa pojem ideológia zväčša stotožňuje s akousi dogmou. Inými slovami, ak osoba A obviní napríklad v kontexte politickej diskusie osobu B z toho, že jeho alebo jej názor alebo tvrdenie je ideologické, má tým na mysli to, že dospel/a k určitému záveru prostredníctvom nekritickej aplikácie určitej doktríny, ktorú daná osoba nadobudla a cez ktorú nahliada a interpretuje svet naokolo.

Ak sa presunieme do akademického diskurzu, vo všeobecnosti môžeme chápať ideológiu v neutrálnom a kritickom význame. Ak hovoríme o ideológii v neutrálnom slova zmysle, myslíme tým určitý systém hodnôt a presvedčení, t. j. „svetonázor“. Ide teda o nejakú konkrétnu politickú ideológiu – napríklad liberalizmus, konzervativizmus, socializmus, fašizmus atp. Takáto koncepcia je však čisto deskriptívna. Kritická koncepcia sa, naopak, spája zvyčajne s tzv. „falošným vedomým“ – pojem, ktorý prvýkrát použil Friedrich Engels v korešpondencii s Franz Mehringom.¹³ Aj keď sám Marx tento pojem nepoužil (falošné vedomie), v jeho dielach sa používa koncept ideológie aj v tomto duchu.¹⁴ Pod ideologickou kritikou sa v tomto kontexte rozumie snaha poukázať na určitú „mystifikáciu“, na diskrepanciu medzi skutočnou realitou a tým, ako ju subjekt vníma, resp. interpretuje. Inými slovami, pri tejto koncepcii ide o otázky

¹⁰ Pozri napríklad ŽAMBAZOVIČ, R.: Sociáno-ekonomické rozdiely v čase globalizácie. In: *Kritika & Kontext*, 2019, 57; HUGREÉ, C. – PÉNISSAT, E. – SPIRE, A.: *Social Class in Europe. New Inequalities in the Old World*. London : Verso, 2020. ISBN 9781788736282.

¹¹ EAGLETON, T.: *Ideology: An Introduction*. London: Verso, 2007, s. 66-70. ISBN 9781844671434.

¹² Bližšie k interpretácii pojmu ideológia v marxistickej teórii pozri: SABJÁN, N.: *Problematika „ilúzie“ v marxistickej a post-marxistickej teórii ideológie*. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed). *Marx stále živý. K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-571-0170-3.

¹³ Marx and Engels Correspondence: Engels to Franz Mehring [online]. *International Publishers*, 1968 . Dostupné na: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm.

¹⁴ Rozsah predmetného príspevku nám samozrejme nedovoľuje komplexne analyzovať diskusie ohľadom pojmu ideológia, ktoré sa viedli v priebehu celého 20. storočia, a to najmä v marxistickej a post-marxistickej filozofii. Vynikajúci úvod do problematiky ideológie ponúka Terry Eagleton. Pozri: EAGLETON, T.: *Ideology: An Introduction*. Takisto pozri: REHMANN, J.: *Theories of Ideology. The Powers of Alienation and Subjection*. Leiden: Brill, 2013. ISBN 9789004252318 alebo ŽIŽEK, S. (ed.): *Mapping Ideology*. London: Verso, 2012, ISBN 9781844675548.

pravdy/nepravdy (ilúzie).¹⁵ V kritickej teórii možno nájsť ďalší prístup, ktorý sa nezaobera epistemickými otázkami, ale poukazuje na *funkcie* ideológie, medzi ktoré patrí legitimizácia a/alebo naturalizácia určitého vzťahu dominancie. Takto chápe ideológiu aj Slavoj Žižek, ktorého teória ideológia nám posluží ako základné teoretické východisko.

Podľa Žižeka operuje ideológia na troch úrovniach – na úrovni diskurzu, materiality a nakoniec hovorí ešte o tzv. „spontánnej“ ideológii, ktorá vzniká takpovediac „zdola“.¹⁶ Vzhľadom k rozsahu predmetného príspevku nebude možné venovať sa Žižekovej teórii ideológie detailnejšie. Pre účely tohto príspevku postačuje konštatovanie, že tieto tri úrovne sú analogicky aplikovateľné aj pri právnej ideológii.¹⁷ V prvom rade možno poukázať na právny diskurz, ktorý sa vytvára v rámci právneho poľa (vo význame, ako ho používa Pierre Bourdieu – naše druhé teoretické východisko)¹⁸, a to medzi rôznymi právnymi aktérmi a aktérkami (akademici a akademičky, odborníci a odborníčky z praxe, atď.). Samozrejme, v tomto právnom poli dochádza k boji o symbolický kapitál a identicky sa samotné právne pole snaží udržať a reprodukovať svoju pozíciu v spoločenskom priestore. Jednotlivé polia majú vlastnú logiku fungovania, určité východiská, ktoré sú *a priori* akceptované, (ne) písané pravidlá, zvyklosti, ako aj vlastné spôsoby reprodukcie. Každopádne ide o expertný diskurz, na ktorom participuje relatívne malá časť spoločnosti.

Zatiaľ nechajme bokom druhý aspekt právnej ideológie (t. j. materiálnu stránku) a pozrieme sa na tzv. „spontánnu“ ideológiu, ktorá sa formuje „zdola“, teda pri bežných každodenných aktivitách ľudí v spoločnosti. Žižek tvrdí, že „spontánnu“ ideológia operuje na úrovni samotnej sociálnej reality a ako príklad uvádza Marxov fetišizmus komodít.¹⁹ Ide o pomerne komplikovanú teoretickú vsuvku a vyžadovala by si viac priestoru, ktorým nedisponujeme. V tomto smere však bude pre nás relevantný pojem právne vedomie, ako určitý kolektívny konštrukt vytváraný v spoločnosti. So „spontánnou“ ideológiou teda spájame pojem právne vedomie.²⁰ Tento pojem bol a stále je predmetom skúmania medzi predstaviteľmi a predstaviteľkami *Law and Society*²¹, smer, ktorý je známy najmä z anglo-amerického priestoru. Výskumy súvisiace s uvedeným pojmom sa zameriavajú na každodenné pôsobenie práva v spoločnosti, na to, ako právo štrukturuje spoločnosť a *vice versa*, t. j. ako je právo štruktúrované zo strany jednotlivcov a komunit, ale aj najmä na to, ako „bežní“ občania a občianky vnímajú a chápu rolu práva v spoločnosti.²² Kritické právne štúdiá sa ďalej zaoberali tým, prečo a ako väčšina spoločnosti akceptuje legitimitu a autoritu práva v spoločnosti napriek tomu, že právo častokrát prispievalo k udržiavaniu nespravodlivej moci, nerovností a vzťahom dominancie.²³

¹⁵ K uvedenému pozri: CAMARGO, R.: *The New Critique of Ideology. Lessons from Post-Pinochet Chile*. New York: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 9781137329577, s. 15-22.

¹⁶ ŽIŽEK, S.: *The Spectre of Ideology*. In: ŽIŽEK, S. (ed.): *Mapping Ideology*. London: Verso, 2012, s. 9-15. ISBN 9781844675548.

¹⁷ Rozlišujeme tu medzi dvomi pojmami: „právo ako ideológia“ (právna ideológia) a „ideológia v práve“ (t. j. konkrétne pretavenie a pôsobenie odlišných ideológií v oblasti práva).

¹⁸ K základným pojmom P. Bourdieua - kapitál, pole, habitus - pozri: SABJÁN, N.: *Koncept doxa v sociológii Pierra Bourdieua a možnosti jeho využitia pri kritickej analýze práva*. In: *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore*. Zborník z online medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020. ISBN 978-80-7160-576-8.

¹⁹ ŽIŽEK, S.: *The Spectre of Ideology*, s. 15.

²⁰ V určitej miere sa tu odkláňame od Žižekovej teórie. Každopádne by sme však mohli konštatovať, že „spontánnu“ ideológia je vyjadrená, resp. pretavená do tohto právneho vedomia.

²¹ VALVERDE, M. a kol. (ed.): *The Routledge Handbook of Law and Society*. New York: Routledge, 2021. ISBN 9780429293306.

²² Vo všeobecnosti k pojmu právne vedomie pozri: EWICK, P. – SILBEY, S.: *Sociology of Legal Consciousness and Hegemony*. In: PŘIBÁN, J. (ed.). *Research Handbook on the Sociology of Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. ISBN 9781789905182; CHUA, J. L. – ENGEL, M. D.: *Legal Consciousness Reconsidered*. In: *Annual Review of Law and Society*, 2019, 15; SILBEY, S.: *After Legal Consciousness*. In: *Annual Review of Law and Society*, 2005, 1.

²³ Pozri napríklad HUNT, A.: *The Theory of Critical Legal Studies*. In: *Oxford Journal of Legal Studies*, 1986, roč. 6, č. 1.

Ako sa toto právne vedomie vlastne vytvára v spoločnosti? Po prvé, netvorí sa „z ničoho“, ale je ovplyvnené a formované aj zo strany právneho diskurzu, o ktorom sme zmienili vyššie. Implicitne a niekedy aj explicitne sa tento právny diskurz snaží presvedčiť spoločnosť o legitimitate a autorite existujúceho právneho poriadku. Otázkou však zostáva, akým procesom, resp. spôsobom je akceptovaná v právnom vedomí hegemonia práva (t. j. jej autorita a legitimita). Domnievame sa totiž, že nepostačí konštatovať, že právny diskurz sa priamo internalizuje jednotlivcami v spoločnosti a takto si vytvára právo hegemonickú pozíciu. V tejto súvislosti napríklad Ewick a Silbey argumentujú, že právne vedomie je „súčasťou recipročného procesu, v ktorom jednotlivci dávajú významy svetu naokolo a tieto sa stávajú stabilizované a objektivizované. Keď sú tieto významy inštitucionalizované, stávajú sa súčasťou materiálneho a diskurzívneho systému, ktorý obmedzuje vytváranie nových významov.“²⁴ S týmto sa stotožňujeme a našou ambíciou je poukázať na to, ako práve architektúra jednak prispieva k formovaniu týchto významom a neskôr ich aj stabilizuje. Na podobný fenomén poukazuje aj Thomas Gieryn: „Budovy stabilizujú spoločenský život. Dodávajú štruktúru spoločenským inštitúciám a trvácnosť spoločenským sieťam a vzorcom správania.“²⁵

Na tomto mieste sa už dostávame k materiálnej stránke právnej ideológie. Naším argumentom je, že práve architektúra súdov (a mohli by sme sem pridať aj ďalšie inštitúcie úzko prepojené s právom, avšak my sa v našom príspevku zameriame na súdy) je akýmsi „medzičlánkom“, ktorý prepája právny diskurz vytváraný „zhora“ so „spontánnou“ ideológiou, resp. právnym vedomím. Práve táto materialita práva je častokrát prehliadaná aj v kritickej právnej teórii. Väčšinou upriamujú pozornosť kritici a kritičky na diskurzívnu stránku ideológie. Kritická právna teória však rovnako ako právna dogmatika opomína materialitu práva. Fungovanie právnej ideológie ale nemožno pochopiť bez toho, aby sme sa pozreli na spôsoby, ktorými sú fundamentálne hodnoty práva ako spravodlivosť a rovnosť, ktorými sa „prezentuje“ v spoločnosti, pretransformované aj do materiálnej podoby. Právo sa snaží, ako sme naznačili už vyššie, „legitimovať“ a presvedčiť svoje „obecenstvo“ o tom, že je založené na a realizuje hodnoty spravodlivosti, rovnosti a iných hodnotách, z čoho vyplýva, okrem iného, že je hodné rešpektu a autority.

Na to, aby právo mohlo byť efektívne v tom zmysle, že jeho legitimita a autorita je akceptovaná spoločnosťou, sa vyžaduje, aby boli vyššie spomenuté hodnoty pretavené aj do materiálnej podoby. Pod uvedeným máme na mysli konkrétne budovy (avšak materialita práva sa môže prejavovať aj inak), t. j. súdnu a vo všeobecnosti právnu architektúru.²⁶ Potrebu materiality vystihol najlepšie Kumar: „Na to, aby spravodlivosť mohla byť realizovaná, musí byť na očiach.“²⁷ A keďže je to práve architektúra, v ktorej sa právo ako nehmotné médium pretvára na fyzickú realitu, domnievame sa, že je potrebné poukázať aj na tento aspekt právnej ideológie. Spolu s právnou architektúrou sú relevantné aj rôzne symboly objavujúce sa buď na fasádach týchto budov alebo v interiéri (najznámejším príkladom je Justícia), ako aj odev sudcov a sudkýň, atď. Právo zobrazuje hodnoty ako spravodlivosť alebo rovnosť prostredníctvom architektúry s cieľom, aby presvedčila spoločnosť o svojej legitimitate a aby

²⁴ EWICK, P. – SILBEY, S.: *The Common Place of Law: Stories from Everyday Life*. Chicago: Chicago University Press, 1998, s. 39-40. ISBN 9780226212708.

²⁵ GIERYN, F. T.: *What Buildings Do*. In: *Theory and Society*, 2002, roč. 31, č. 1, s. 35.

²⁶ Právnu architektúru možno definovať ako „právne priestory“, ktoré sú konštituované fyzickými umeleckými aspektmi. Ďalej sem patria súdne budovy, priestorové usporiadanie súdov, ako aj súdne siene. KUMAR, S.: *Interpreting the Scales of Justice: Architecture, Symbolism and Semiotics of the Supreme Court of India*. In: *International Journal for the Semiotics of Law*, 2017, roč. 30, č. 4, s. 638.

²⁷ *Ibid*, s. 639.

došlo k jeho akceptovaniu.²⁸ Pokiaľ by idea spravodlivosti nemala vizuálnu podobu, zostala by iba abstraktnou hodnotou a právny systém by sa nedokázal tak efektívne legitimizovať. Budovy sú teda aj akýmisi „komunikátormi“ hodnôt, ale aj identity inštitúcie, čím sa snaží presvedčiť o svojej legitimitate.²⁹ To znamená, že súdy „komunikujú“ vyššie uvedené hodnoty ale aj identitu inštitúcie.

V tejto súvislosti správne poznamenáva Jonathan D. Rosenbloom, že architektúra ovplyvňuje to, ako vnímame náš priestor. Jej dizajn je produktom spoločenských túžob a potrieb. Architektúra reflektuje spoločnosť, a to tak, že sú v nej vyjadrené niektoré spoločenské hodnoty a potreby.³⁰ V architektúre je reflektovaná aj prevládajúca ideológia spoločnosti. Podobne argumentuje Henri Lefebvre: „*priestor nie je vedecký objekt oddelený od ideológie a politiky. Priestor bol vždy politický. Bol ovplyvnený a formovaný historickými a ďalšími prvkami, ale vždy išlo o politický proces. Priestor je politický a ideologický. Je to produkt, ktorý je doslova naplnený ideológiami.*“³¹ Takisto je možné vidieť zmenu architektúry v paralele so zmenou spoločenských pomerov.³² Inak povedané, architektúra bola vždy reflexiou ideológie.

Na jednej strane môže architektúra reflektovať, resp. zhmotniť v sebe ideológie v konkrétnej historickej epoche, ale na strane druhej môže mať architektúra aj kritický rozmer, a to v tom zmysle, že v ukazuje „skutočnú tvár“ určitej ideológie. Uvedené si môžeme znázorniť napríklad na architektúre socialistického realizmu v období stalinizmu. Oficiálna ideológia Sovietskeho zväzu opisovala spoločnosť ako beztriednu, založenú na nehierarchických vzťahoch a na princípoch egalitarianizmu a spravodlivosti. Ak sa však pozrieme na architektúru napríklad v Rusku (ale aj na architektúru ďalších krajín Sovietskeho zväzu) uvedenom období, táto vôbec nereflektuje oficiálnu ideológiu a rétoriku. Naopak, množstvo (najmä vládnych) budov sa vyznačovala extrémnou monumentalitou, rigidnou vertikálnou a gotickými prvkami (architektúra v tzv. *wedding-cake* štýle), ktoré sú typické skôr pre architektúru stredovekej feudálnej spoločnosti založenej na prísnych hierarchických vzťahoch, resp. sociálnej stratifikácii (obr. č. 1, 2). Možno teda dospieť k záveru, že architektúra zobrazovala v „čistej“ podobe skutočné spoločenské pomery vo vtedajšom Sovietskom zväze. Ako poznamenáva v tejto súvislosti Žižek: „[...] *materializácia ideológie v externej materialite zviditeľňuje inherentné antagonizmy, ktoré v explicitne formulovanej ideológii nemôžu byť priznané*“, čo vedie k záveru, že „*spoločenský útlak a hierarchie skryté v texte stalinistickej ideológie (ktoré miesto toho hovoria o rovnosti a spravodlivosti), aj keď neboli uvedené [explicitne v texte, t. j. v oficiálnej ideológii], boli stvárnené [v architektúre].*“³³

²⁸ BLUMETTI, D. – RODRIGUES, P. - JANUÁRIO, P.: Courthouse Architecture and Power Performances in the 20th Century. Conference Paper – 11th Academic International Conference on Multidisciplinary Studies and Education, 2020, s. 62.

²⁹ VOS, R. – STOLK, S.: Law in the Concrete: Institutional Architecture in Brussels and The Hague. In: Law and Humanities, 2020, roč 14, č. 1, s. 59.

³⁰ ROSENBLOOM, D. J.: Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture. In: Columbia Journal of Law and the Arts, 1998, roč. 22, č. 4, s. 463-464.

³¹ Ibid, s. 464.

³² Ibid. Napríklad Rosenbloom skúma to, ako sa zmenila súdna architektúra v Spojených štátoch v druhej polovici 20. storočia. V predmetnom období totiž prichádzajú zásadné spoločenské zmeny (prechod od modernizmu k post-moderne, resp. premena industriálnej spoločnosti na post-industriálnu), ktoré sú reflektované aj v architektúre súdnych budov. Ich štruktúra je častokrát neodlíšiteľná od budov korporácií. Rosenbloom sa teda zamýšľa nad tým, čo táto zmena v architektúre - od majestátnych súdnych budov v štýle neoklasicizmu, zobrazujúca stabilitu, poriadok a tradíciu k post-modernej architektúre, ktorá sa vyznačuje kombináciou rôznych štýlov (pastiche), neformálnosťou a iróniou – znamená pre samotné právo. Dochádza k zblíženiu práva a korporátneho sveta? Alebo ide o absorbovanie princípov z korporátnej sféry (t. j. k transformácii práva v zmysle princípov existujúcich v korporátnej sfére)? Či ide o snahu právneho poriadku prezentovať sa navonok ako systém, ktorý je flexibilný a neformálny, a to v súlade s imperatívmi post-modernej doby?

³³ ŽIŽEK, S.: The Architectural Parallax. In: LAHIJI, N. (ed.): The Political Unconscious of Architecture. Re-opening Jameson's Narrative. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2012, s. 281. ISBN 9781409482383.

Avšak naproti uvedenému je v niektorých prípadoch možno nájsť diskrepanciu medzi skutočnými spoločenskými pomermi a tým, čo sa architektúra snaží komunikovať. Tento aspekt architektúry si ukážeme na niekoľkých príkladoch z oblasti súdnej architektúry.

2 Materialita práva – príklady z neo-klasicistickej a neo-gotickej architektúry súdov

Po vyhlásení nezávislosti v roku 1776 americká spoločnosť hľadala svoju novú, nezávislú identitu. Súčasťou tohto bol aj odklon od Anglickej gregoriánskej architektúry, ktorá bola populárna v 18. storočí.³⁴ Lenže tento architektonický sloh bol symbolom Anglickej monarchie. Spojené štáty preto chceli vybudovať nové inštitúcie v štýle, ktorý bude symbolizovať nezávislosť od Angličanov a budú v ňom reflektované hodnoty demokracie, na ktorej mal byť vybudovaný politický systém novej krajiny.³⁵ K tomuto mal poslúžiť návrat ku klasicistickej architektúre antického Grécka a Ríma. Prvá budova, ktorá bola postavená po americkej revolúcii v tomto štýle je *Virginia State Capitol*, ktorá bola vybudovaná v roku 1788 (obr. č. 3.). Architekti Thomas Jefferson a Jacques-Louis Clerisseau navrhli *Capitol* v klasicistickom (gréckom) štýle a týmto chceli odmietnuť tradičné anglické architektonické slohy. Klasicizmus mal naproti tomu vzbudiť v ľuďoch pocit dôležitosti a výnimočnosti novovzniknutej krajiny a tento signál mal byť vyslaný celému svetu.

Klasicizmus sa však naplno prejavil až po Britsko-americkej vojne v roku 1812. V tomto období navrhli viacerí významní architekti, ako napríklad William Strickland, Robert Mills alebo Thomas U. Walter niekoľko verejných budov v súlade s ideológiou národnej nezávislosti, svetskosti a slobody po vzore Jeffersona a Cleriseaua.³⁶

Významným architektom bol v tomto smere Cass Gilbert (1859-1934), ktorý navrhol známu budovu Najvyššieho súdu USA vo Washingtone D.C.³⁷ Podobne ako vyššie spomenutí architekti, aj Gilbert sa riadil hodnotami svetskosti, demokracie, stability, atď. Ako sám uviedol Gilbert, verejná architektúra „*by mala inšpirovať k hrdosti ku štátu a mala by mať edukačný charakter pre budúce generácie [...]. Edukačná hodnota je dôležitejšia ako náklady na vybudovanie, ktoré z toho vznikajú pre štát – ide totiž o doplnok ku vzdelaniu a zároveň predstavuje symbol civilizácie, kultúry a ideály krajiny.*“³⁸

Budova Najvyššieho súdu USA (obr. č. 4) mala spĺňať edukačnú funkciu, o ktorej hovoril Gilbert, ale aj napomôcť k legitimitate a autorite právneho systému. Najvyšší súd sa vyznačuje monumentalitou (ako uvidíme, tento atribút je charakteristický pre súdne budovy vo všeobecnosti), ktorá vyvoláva jednak autoritu, rešpekt, ale aj strach z práva. Ďalšími atribútmi budovy sú symetria priečelia a pôdorysu, masívne stĺpy s korintskými hlavicami nesúce tiaž horizontálneho prekladu s tympanónom.

Na západnej fasáde v nadpraží portálu je situovaný text: „*Equal justice under law*“³⁹ (obr. č. 5), odkazujúci na 14. dodatok Ústavy Spojených štátov amerických a v nadpraží

³⁴ ROSENBLOOM, D. J.: Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture, s. 503.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid, s. 505.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid, s. 508. Podobným spôsobom je opísaná funkcia súdnych budov v US Courts Design Guide, 2007: „*Architektúra federálnych súdnych budov musí propagovať rešpekt pre tradíciu a ciele amerického súdneho procesu [...]. Všetky elementy architektúry musia byť proporčné a usporiadané hierarchicky, aby signalizovala poriadok (usporiadanosť). Použité materiály musia [...] vyvolať pocit stálosti.*“ Pozri v RESNIK, J. – CURTIS, D. – TAIT, A.: Constructing Courts: Architecture, the Ideology of Judging, and the Public Sphere. In: WAGNER, A. – SHERWIN, K., R. (eds.): Law, Culture and Visual Studies. Dordrecht: Springer, 2014, s. 523.

³⁹ *Rovnosť pred zákonom*, pozn. autora.

východnej fasády, ktorej vzhľad je identický so západnou, sa nachádza text: „Justice the Guardian of Liberty (obr. č. 6).“⁴⁰ Ikonografický program v exteriéri (socha *Contemplation of Justice* a socha *Authority of Law*) taktiež zhmotňujú hodnoty spravodlivosti a autority práva (obr. č. 7, 8). Prihliadnuc na atribúty budovy Najvyššieho súdu, je možné dospieť k záveru, že má v ľuďoch vzbudiť univerzálnosť, nadčasovosť a stabilitu právneho systému a celého spoločenského poriadku.

Ako sme však uviedli vyššie, architektúra a v nej materializované hodnoty, ako napríklad rovnosť alebo spravodlivosť nie vždy korešpondovali so skutočnými spoločenskými pomermi. V neoklasicistickej architektúre (už spomínané vládne budovy alebo aj súdy) boli materializované tieto hodnoty, avšak v abstraktnej a metafyzickej podobe, a to rovnako ako v prípade právneho diskurzu – t. j. abstrakciou z ekonomických, politických, sociálnych a kultúrnych kontextov.⁴¹ Napriek tomu, že architektúra zobrazovala spravodlivosť a rovnosť ako fundamentálne hodnoty právneho systému USA, v dobovej spoločnosti pretrvávali obrovské sociálne a ekonomické nerovnosti. V tomto prípade teda vidíme jasný rozpor medzi tým, čo architektúra komunikovala a medzi prevládajúcimi spoločenskými vzťahmi. Ešte presnejšie, architektúra nielen že *odhaľuje* niektoré antagonizmy v spoločnosti (podobne, ako to bolo v prípade sovietskej architektúry), ale práve abstraktné a univerzalistické spodobená spravodlivosť a rovnosť napríklad cez neoklasicistickú architektúru môže *zakrývať* konkrétne materiálne a spoločenské podmienky.

Taktiež je možné badať ako architektúra v metafyzickej podobe zhmotňovala princípy ako rovnosť a spravodlivosť a tento architektonický sloh jednak napomáhal k legitimizácii práva a spoločenského poriadku, ako aj k ich naturalizácii, keďže vytvárala znanie o ich nadčasovosti, resp. večnosti a univerzálnosti. Monumentálnosť a pompéznosť budovy vyvolávala v ľuďoch pocit bezvýznamnosti, krehkosti, strachu a ľudí „tlačila“ k akceptovaniu *status quo*. Inými slovami, spomínaná architektúra posilňuje legitimitu práva a spoločenského poriadku jednak z dôvodu, že sú v nej materializované hodnoty, ktoré má právo realizovať a upevňovať, t. j. spravodlivosť a rovnosť, no zároveň v človeku vzbudzuje pocit autority práva, ale aj istý strach.

Možno uviesť aj ďalšie príklady súdnych budov, ktoré sa vyznačujú najmä svojou monumentalitou, pompéznosťou ale aj miestom, kde sú situované. Nepochybne by sme nemali opomenúť Justičný palác v Bruseli (*Palais de Justice de Bruxelles*), ktorý je pohľadovou dominantou týčiacou sa nad hlavným mestom (obr. č. 9). Výstavba Paláca prebiehala v rokoch 1866-1883 počas vlády Leopolda II. a bola financovaná z prostriedkov, ktoré pochádzali z vykorisťovania Konga, ktorá bola v danom období belgickou kolóniou.⁴² Tom Wilkinson v tejto súvislosti poukazuje na určitý paradox, keďže práve táto stavba mala majestátnym spôsobom manifestovať spravodlivosť práva a spoločenského poriadku.⁴³

Palác mal každopádne komunikovať hodnoty spravodlivosti a autority práva jeho obrovskými rozmermi, ktoré výrazne presahujú ľudskú mierku. Ide o kolosálny symbol spravodlivosti dominujúci priestor, vyznačujúci sa eklektizmom, v ktorom ale prevládajú prvky neo-klasicizmu, či už napríklad výberom materiálu (mramor), prítomnosťou masívnych stĺpov a trojuholníkovými nadstavcami charakteristickými pre architektúru antického Grécka

⁴⁰ *Spravodlivosť strážca slobody*, pozn. autora.

⁴¹ WARDLE, B.: Legal Facades. In: Griffith Law Review, 2016, roč. 25, č. 4, s. 537.

⁴² WILKINSON, T.: Typology: Law Courts [online]. In: Architectural Review, 2018. Dostupné na: <https://www.architectural-review.com/essays/typology/typology-law-court>.

⁴³ Ibid.

(obr. č. 10). Ústredná časť budovy je akcentovaná svojou vyvýšenou hmotou, ktorá je zastrešená kupolou. Táto gradácia hmoty smerom k centrálnej časti centrálnej časti stavby je umocnená nahusto osadeným stĺporadím a balustrádami po obvode stavby.

Podobne ako pri Najvyššom súde v USA, aj táto stavba má komunikovať hodnoty tradície, stability a nadčasovosti odkazovaním na klasicistické prvky a má manifestovať spravodlivosť a autoritu práva, ako aj jeho legitimitu, a to najmä svojou monumentalitou a nevšednosťou. Budova zároveň vyvoláva pocit strachu pred právom, ako aj istú bezmocnosť.

Zaujímavým prvkom je vertikálna budova v podobe vyvýšenej centrálnej časti s kupolou na vrchu. Pri tomto aspekte možno badať akúsi religiózno-transcendentálnu dimenziu budovy, ktorá nám naznačuje blízkosť náboženstva a práva. Tu platí známe kafkovské „*Law is Law*” (právo je právo), t. j. v právo možno iba veriť, avšak nemožno v ňom hľadať nič pravdivé. Inými slovami, pri práve „*nie je nevyhnutné akceptovať to, že je pravdivé, ale je nutné prijať ho ako nevyhnutné.*“⁴⁴

Relevantným príkladom je v tomto smere aj neo-gotická súdna budova *Royal Courts of Justice* (obr. č. 11) v Londýne, ktorá bola vybudovaná zhruba v tom istom období⁴⁵ ako bruselský Justičný palác, a keď sa presunieme z národnej na medzinárodnú úroveň, podobné črty nachádzame aj pri budove Medzinárodného súdneho dvora postaveného v rokoch od 1907-1913 (obr. č. 12). Uvedené stavby sa vyznačujú výraznou vežovou hmotou, ktorá je akcentovaná v prípade *Royal Courts of Justice* do výšky sa tiahnucou štíhlou strechou, kým súčasťou Medzinárodného súdneho dvora je do výšky sa tiahnuca veža s hodinami situovaná na ľavej strane vstupného priečelia. Rovnako ako pri bruselskom Paláci, aj pri dvoch spomenutých súdnych budovách badať prvok vertikality, t. j. časť budovy sa ako keby „ťahá do neba”, smerom hore k nejakej božskej entite. Takisto majú svojou monumentalitou na jednej strane „ohúriť” a na strane druhej vzbudiť pocit autority a strachu pred právom a zabezpečiť legitimitu práva. Táto rigidná vertikálna súdnych budov má okrem legitimizačnej funkcie aj normatívnu a edukačnú funkciu.⁴⁶

Špecifickým znakom je miesto, kde sa tieto budovy nachádzajú a ako pôsobia vo vzťahu k okolitému priestoru. Niektorí architekti preto tvrdia, že táto vertikálna a monumentálnosť budov vytvára akúsi „dištanciu”, a to v tom zmysle, že predmetné budovy nesplývajú s okolitým priestorom. Povedané inak, „priestory spravodlivosti” sa vzdialili od mestského priestoru a snažia sa „vyčnievať”. Napríklad k Najvyššiemu súdu USA vedú monumentálne travertínové schody alebo *Palais de justice de Bruxelles* sa týči nad mestom a taktiež u nej nájdeme podobné monumentálne schody pri vchode do budovy. Z toho vyplýva, že vstup do týchto budov musí byť takpovediac „významnou udalosťou”, ktorá sa odlišuje od každodenného života, pretože ten je oproti „životu v priestore spravodlivosti” banálny. Týmto aspektom sa teda má manifestovať jedinečnosť práva, čím sa posilňuje jeho autorita a legitimita v spoločnosti.

⁴⁴ Citované v LITOWITZ, D.: Max Weber and Franz Kafka: A Shared Vision of Modern Law. In: Law, Culture and Humanities, 2011, roč. 7, č. 1, s. 58.

⁴⁵ Výstavba začala v roku 1873 a bola ukončená v roku 1881.

⁴⁶ BELS, M. – BRANCO, P.: Law and Architecture: Courthouse Architecture, Searching for a New Balance between Representation and Functionality. In: GEPHART, W. – LEKO, J. (eds.): Law and the Arts. Elective Affinities and Relationships of Tension. Frankfurt: Vittoria Klostermann, 2017, s. 188. ISBN 9783465042983. Budova Medzinárodného súdneho dvora bola aj objektom kritiky, keďže nerefletovala univerzalistické princípy, ktoré mali byť charakteristické pre medzinárodné právo. Podobná kritika bola adresovaná napríklad aj na Palác národov OSN v Ženeve. Pozri: MCKENNA, B. M.: „A Happy Building”: Architecture and Universal Justice at the International Criminal Court. In: Art and International Courts, 2019, s. 20; MCKENNA, B. M.: Designing for International Law: The Architecture of International Organizations 1922-1952. In: Leiden Journal of International Law, 2021, 34, s. 14-17.

3 Architektúra súdov na území Slovenska (18.-20. storočie)

Teraz sa presunieme na územie Slovenska a uvedieme si niekoľko príkladov z tunajšej súdnej architektúry. Je potrebné hneď v úvode poznamenať, že sa súdna architektúra na území Slovenska neniesla v duchu tak obrovských proporcií, pompéznosti a jedinečnosti, ako to bolo pri vyššie spomenutých príkladoch. Toto súvisí s viacerými faktormi, či už materiálno-finančnými alebo spoločensko-kultúrnymi, ktorým sa však v našom príspevku nebudeme bližšie zaoberať.⁴⁷

Možno konštatovať, že pomerne značná časť súdnych budov, najmä na konci 19. a začiatku 20. storočia sa na území Slovenska niesla v duchu historizmu, eklektizmu a secesie.⁴⁸ Prvým príkladom je Okresný súd v Komárne vybudovaný v roku 1897 (obr. č. 13), vo vzhľade ktorého prevládajú historizujúce slohy (dominantným je neorenesančný).⁴⁹ Stavba sa prejavuje symetrickou štvorkrídlovou uzavretou pôdorysnou konštrukciou s uzavretým dvorom. Predmetná súdna budova sa taktiež vyznačuje svojou monumentalitou, ktorá je charakteristická pre súdnu architektúru. V Aktualizačnom liste Pamiatkového úradu Slovenskej republiky sa uvádza, že budova „*predstavuje najmonumentálnejšiu profánnu stavbu mesta.*“⁵⁰ Opätovne teda možno identifikovať aj pri tejto súdnej budove prvky monumentality a symetrickosti.

Ďalším príkladom neorenesančnej budovy je Krajský súd v Levoči (v súčasnosti poliklinika)⁵¹, realizovaný v roku 1900-1901 (obr. č. 14). Ide o mohutnú budovu so symetrickým usporiadaním, s prevýšeným rizalitom v centrálnej časti priečelia. Súčasťou interiéru sú farebné fresky, ktoré akcentujú vznešenosť neorenesančného vizuálu budovy.⁵²

V roku 1901-1903 prebiehal projekt a výstavba Justičného paláca v Nitre, v ktorom v súčasnosti sídli Krajský súd a Okresný súd Nitra (obr. č. 15, 16). Budova sa nesie v štýle secesnej architektúry a eklektizmu.⁵³ Ide o monumentálnu reprezentačnú stavbu palácového typu, ktorá nepochybne predstavuje jednu z najvýznamnejších dominant v meste. Má symetrickú dispozíciu na štvorkrídlovom pôdoryse. Takisto sú pre nás relevantné kamenné sochy nachádzajúce sa na stĺpoch po stranách hlavného vstupu – vľavo socha Justície, rímska bohyňa spravodlivosti a vpravo Themis, grécka bohyňa prirodzeného poriadku (obr. č. 17).

Posledným príkladom z daného obdobia je Krajský súd v Trenčíne realizovaný v roku 1912 - 1913 (obr. č. 18, 19). Ide o monumentálnu budovu, ktorá bola postavená ako nová dominanta námestia spolu s väznicou. Sú členené historizujúcimi a secesnými architektonickými prvkami. Objekt má jeden hlavný a dva bočné rizality a výrazným prvkom sú pilastre na vstupnom priečelí budovy.⁵⁴ Tieto sú výrazným vertikalizujúcim prvkom fasády.

⁴⁷ MORAVČÍKOVÁ, H.: Monumentalita v slovenskej architektúre šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia: totalitné, národné, veľké a abstraktné. In: MORAVČÍKOVÁ, H. (ed.): *Moderné a/alebo totalitné v architektúre 20. storočia*. Bratislava: Slovart, 2013, s. 78-108. ISBN 9788055610566.

⁴⁸ MORAVČÍKOVÁ, H. – DULLA, M.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava: Slovart, 2002, s. 13-39. ISBN 8071456845.

⁴⁹ Prvky renesančnej architektúry sa prejavujú prostredníctvom pásovej rustiky, arkádových motívov, farebnosti fasád alebo balustrádovej atiky. KRIVOŠOVÁ, J. – LUKÁČOVÁ, E.: *Premeny súčasnej architektúry Slovenska*. Bratislava: Alfa, 1990, s. 7. ISBN 8005006004.

⁵⁰ SLÁVIKOVÁ, E. – BABIKOVÁ, I.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu, 2014 – Okresný súd Komárno, Pohraničná 6, Komárno, s. 2.*

⁵¹ MORAVČÍKOVÁ, H. – DULLA, M.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*, s. 291.

⁵² *Ibid.*, s. 291. Pozri takisto ODLER, P.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu, 2000 – Krajský súd Levoča (Poliklinika), Námestie Štefana Kluberta, č. 6.*

⁵³ ZRUBCOVÁ, S.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu, 2003 – Krajský súd Nitra (Justičný palác), Štúrova 9, Nitra, s. 1-2.* Pozri aj MORAVČÍKOVÁ, H. – DULLA, M.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*, s. 295.

⁵⁴ MORAVČÍKOVÁ, H. – DULLA, M.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*, s. 316.

Ako uvádzajú H. Moravčíkova a M. Dulla, budova súdu má „*klasicizujúcu ucelenosť a monumentalitu*.“⁵⁵

Prechádzame do obdobia medzivojnovnej architektúry, konkrétne do obdobia výstavby Justičného paláca v Bratislave (1937-1938), ktorý je dnes sídlom Krajského súdu v Bratislave a Okresného súdu Bratislava I (obr. č. 20, 21). Dôležitosť a význam Justičného paláca je umocnený jeho symetricky rozvinutou fasádou a monumentalitou stavby s klasicizujúcimi prvkami.⁵⁶ Jeho dominanciu zvýrazňuje aj solitérne postavenie stavby v rámci mestskej zástavby. Monumentalita sa prejavuje aj prostredníctvom medziokenných pilastrov, ktoré nezobia ani pätky či hlavice, ako to bolo napríklad v prípade Krajského súdu v Trenčíne, t. j. architektonické prvky na fasáde sú abstrahované na základné tvary.⁵⁷

Ak sa pozrieme na súčasnú súdnu architektúru v Slovenskom prostredí, za zmienku bezpochyby stojí Najvyšší súd Slovenskej republiky, ktorého projekt bol vytvorený v roku 1984 a preto je možné hovoriť o prejave neskorého modernizmu v slovenskej architektúre (obr. č. 22, 23). Ide o jednu z posledných veľkých realizácií architekta Vladimíra Dedečka.⁵⁸ Ani pri Najvyššom súde neabsentuje monumentalita typická pre súdne, resp. aj vládne budovy a ako uvádzajú niektorí historici a teoretici architektúry, v čase realizácie predstavovala stavba až „*prehnane razantné gesto v prostredí historického centra*.“⁵⁹ Išlo o jeden z posledných prejavov architektúry neskej moderny na území Slovenska za obdobia socializmu, pre ktorú boli charakteristické práve takéto „*výpravné monumentálne diela verejných stavieb*.“⁶⁰

Okrem monumentality môžeme spomenúť aj vyššie uvedený aspekt „*dištancie*“ medzi predmetnou budovou a okolitým mestským priestorom, t. j. budova sa vzdáľuje od toho prostredia, čím sa opäť konštruje vzťah jedinečnosti (súd ako „*priestor spravodlivosti*“) a každodennosti, resp. banality (okolie). Zároveň však voľba materiálov (kameň) a celková forma budovy komunikuje uzavretosť a nepoddajnosť.⁶¹ Ako uvidíme za chvíľu, súčasná architektúra súdov sa snaží „*zhmotniť*“ presne opačné hodnoty, a to využívaním skla, ktoré má komunikovať na rozdiel od uzavretosti transparentnosť a otvorenosť súdov smerom k verejnosti.

Zmienky hodná je v kontexte slovenskej súdnej architektúry aj budova Ústavného súdu v Košiciach. Súd pôvodne sídlil v historickej budove Csákyho Dessewffyho paláca a v roku 2006 bol presťahovaný do bývalých Jiskrových kasární (obr. č. 24).⁶² Objekt bol adaptovaný pre účely Ústavného súdu. Nebudeme sa však bližšie venovať samotnej stavbe, keďže pôvodne nebola vybudovaná na účely administratívne (súdne). Spomenieme však najdôležitejší aspekt rekonštrukcie, ktorý spočíval v osadení sochy Justície so zviazanými očami do nadstavby vstupného rizalitu (obr. č. 25). Znova je tu prítomná symbolika spravodlivosti v pomerne masívnej podobe. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť najmä fakt, že Justícia má zviazané oči.⁶³ Týmto sa má v zásade komunikovať verejnosti rovnosť pred zákonom, resp. formálnu

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid, s. 396.

⁵⁷ Tu už možno badať vplyv modernistického prístupu k tvorbe architektúry, ktorý mal významné zastúpenie v Československej medzivojnovnej architektúre. Ibid, s. 61-83.

⁵⁸ ZAIČEK, M. – SZALAY, P.: C20: Sprievodca architektúrou Bratislavy – Moderné centrum. Bratislava: Archimera, 2020, s. 44. ISBN 9788097234164.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ MORAVČIKOVÁ, H.: Monumentalita v slovenskej architektúre šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia: totalitné, národné, veľké a abstraktné, s. 98.

⁶¹ ZAIČEK, M. – SZALAY, P.: C20: Sprievodca architektúrou Bratislavy – Moderné centrum, s. 44.

⁶² Pozri <https://www.ustavnysud.sk/fotogaleria>.

⁶³ Vôbec však nejde o zobrazenie, ktoré by bolo večné a univerzálne. Historicky sa menil spôsob zobrazenia Justície. Pozri RESNIK, J. – CURTIS, E. D.: Representing Justice: From Renaissance Iconography to Twenty-First-Century Courthouses In: Proceedings of the American Philosophical Society, 2007, roč. 151, č. 2.

rovnosť. Fasáda súdu spolu so sochou sa snaží manifestovať prísnu formálnosť práva, objektivitu a neutralitu, t. j. absenciu vplyvu akýchkoľvek ideológií.

Ak by sme mali zosumarizovať znaky súdnej architektúry na území Slovenska, je treba uviesť, že tak, ako pre zahraničnej architektúre od 18. až do prvej polovice 20. storočia⁶⁴, aj pre súdy na území Slovenska je charakteristická monumentalita, symetrickosť, klasicizujúce prvky a pri niektorých aj to, že ich súčasťou je aj sochárska výzdoba v podobe reliéfov alebo samostatne stojacich sôch, resp. súsoší zobrazujúcich symboly spravodlivosti alebo poriadku. Tieto znaky posilňujú legitimitu a autoritu práva a širšieho spoločenského poriadku (monumentalita), stabilitu a predvídateľnosť práva (symetrickosť) a majú aj naturalizačný efekt (klasicizujúce prvky, ktoré majú komunikovať akúsi tradíciu, resp. večnosť a univerzálnosť). Takisto je pre niektoré súdne budovy (napríklad Justičný palác v Bratislave alebo Najvyšší súd SR) typická „dištancia“ medzi nimi a okolitým priestorom, čím sa vyzdvihuje ich jedinečnosť a vyvoláva pocit autority a legitimacy práva.

4 Súčasné podoby súdnej architektúry

V predmetnej časti sa pozrieme na niekoľko príkladov zo súčasnej súdnej architektúry. Viaceré odborné práce konštatujú paradigmatickú zmenu v druhej polovici 20. storočia v kontexte súdnej architektúry. K uvedeným zmenám došlo najmä po roku 1960 – dovtedy sa architektúra súdov v zásade držala tých znakov, na ktoré sme poukázali vyššie – t. j. čerpali najmä z klasicistických prvkov, vyznačovali sa symetriou pôdorysu, využívaním zväčša masívnych stĺpov (v štýle architektúry antického Grécka), vertikaliťou, ornamentmi a bola pre nich charakteristická monumentalita a honosnosť. Ako uvádza filozofka Josiane Boulad-Ayoub, tieto budovy súdov postavené v neoklasickom štýle „zobrazovali symboly, ktoré mohla identifikovať iba vzdelaná buržoázia. Pre obyčajného človeka boli tieto symboly síce pôsobivé a podnecovali ho k tomu, aby ich rešpektoval, avšak bez toho, aby ho to viedlo ku vzdelávaniu, pochopeniu alebo v obdivu.“⁶⁵ Je evidentné, ako sme mohli vidieť vyššie, že súdna architektúra bola antitézou axiómy funkcionalizmu („forma nasleduje funkciu“), ktorú sformuloval architekt Louis Sullivan vo svojej eseji v roku 1896⁶⁶, resp. aj voči tomu, čo hlásal Bauhaus, a síce že architektúra má udržať čistotu tvaru, alebo voči funkcionalizmu vo všeobecnosti, podľa ktorého majú byť stavby oslobodené od buržoázných ornamentov a historických referencií.⁶⁷ V kontraste s uvedeným nasledovala súdna architektúra klasicistický štýl s veľkorysými rozmermi a vyššie zmienými prvkami, ktoré nemali súvisieť s funkčnosťou budovy, ale mali symbolický význam: mala sa nimi manifestovať jedinečnosť súdnych budov a tým zabezpečiť autoritu a legitimitu práva v spoločnosti.

Od 60. rokov však súdna architektúra vo veľkej miere opúšťa tento sloh, avšak je náročné identifikovať jednotný architektonický trend v kontexte súdnych budov. Viacerí poukazujú na prechod k post-moderne alebo k novým moderným dizajnom.⁶⁸ Napríklad v USA sa post-moderný štýl v kontexte súdnych budov uchytil najmä v 90. rokoch. Niektorí na tieto zmeny, najmä na post-modernú súdnu architektúru nazerajú pomerne kriticky – tvrdia, že

⁶⁴ Ako sme si však uviedli vyššie, architektúra slovenských súdov nedosahovala veľkosť a pompéznosť tých v zahraničí.

⁶⁵ GÉLINAS, F. a kol.: Foundations of Civil Justice. Toward a Value-Based Framework for Reform. Heidelberg: Springer, 2015, s. 11. ISBN 9783319187754.

⁶⁶ SULLIVAN, H. L.: The Tall Office Building Artistically Considered [online]. In: Lippincott's Magazine, 1896. Dostupné na: https://ocw.mit.edu/courses/architecture/4-205-analysis-of-contemporary-architecture-fall-2009/readings/MIT4_205F09_Sullivan.pdf.

⁶⁷ BLUMETTI, D. – RODRIGUES, P. - JANUÁRIO, P.: Courthouse Architecture and Power Performances in the 20th Century, s. 58.

⁶⁸ Pozri ROSENBLOOM, D. J.: Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture, s. 520-522 alebo WARDLE, B.: Legal Facades, s. 542.

symbolizmus takmer úplne absentuje a stráca sa už spomínaná pompéznosť a výnimočnosť súdnych budov. Pre post-modernu je totiž charakteristický skepticizmus, paródia, pastiche (kombinácia viacerých štýlov) a kritika homogenity, purizmu a elitárskeho a hierarchického dizajnu neoklasických stavieb. Architektúra post-modernizmu preferuje skôr pluralitu, asymetriu a post-moderné súdne budovy majú skôr manifestovať opustenie „veľkých príbehov“ (metanaratív)⁶⁹ typické pre neoklasické stavby.⁷⁰ Naopak, napríklad Fredric Jameson spája post-modernizmus s transformáciou kapitalistického systému. Kým modernizmus korešpondoval s monopolným kapitalizmom a imperializmom (druhé štádium kapitalizmu), postmodernizmus predstavuje pre Jamesona logiku neskorého, konzumného kapitalizmu (tretie štádium).⁷¹

Na druhej strane sa v kontexte súčasnej súdnej architektúry (máme na mysli približne posledné dve dekády) objavuje nový typ monumentality. Síce nie v podobe neoklasizmu, ale napriek tomu sa táto architektúra snaží byť veľkolepá, a to s formou, objemom a materiálmi.⁷² Súčasný súdny budovy majú teda „vyniknúť“, a to tým, že majú byť navrhnuté originálnym spôsobom.⁷³ V západných krajinách, resp. v krajinách globálneho Severu sú tieto súdy alebo centrá (keďže v niektorých prípadoch sa nestavajú iba samostatné súdy, ale multifunkčné budovy) realizované významnými architektmi a architektkami vybranými v medzinárodných verejných súťažiach. Ide napríklad o Jean Nouvela a jeho súd v Nantes (obr. č. 26, 27, 28), Richard Rogersa, ktorý projektoval Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu (obr. č. 29), Denton Corker Marshall a ich *Civil Justice Centre* v Manchestri (obr. č. 30), ktorý sa považuje za najväčší súd vo Veľkej Británii od postavenia *Royal Courts of Justice* alebo Renzo Piano a jeho *Tribunal de Paris*, ktorý sa stal najväčším „právnym centrom“ v Európe (obr. č. 31).⁷⁴

Všetky spomínané budovy sa vyznačujú neobvyklými proporciami a idealizovanými a jednoduchými vyobrazeniami spravodlivosti, ktoré majú byť jasne čitateľné, avšak je otázne, či sú v súlade s realitou fungovania práva. Každopádne sú charakteristické svojou monumentalitou, ale už v inej podobe. V súvislosti s monumentalitou je možné odpozorovať ešte jeden aspekt – pri uvedených súdnych budovách alebo aj ďalších nejde iba o monumentalitu prejavujúcu sa v exteriéri budovy, ale aj v interiéri, a to pri *salle de pas perdu* (vstupná hala). Možno hovoriť o akejsi monumentalite interiéru budovy. Tento aspekt vidíme napríklad pri projekte súdu v Lille (obr. č. 32), v ktorom sa táto monumentalita prejavuje v plnej miere.

V závere tejto časti práce upriamime pozornosť na jeden ďalší atribút súčasnej architektúry súdov. Ide o plášť súdnych stavieb, ktorý zväčša tvoria sklenené dielce rôzneho typu a vlastností. Rovnako to platí aj pre interiéry súdov. Sklo má v kontexte súdnych budov manifestovať, ako sme naznačili už vyššie, transparentnosť, otvorenosť, prístupnosť a zodpovednosť súdov voči komunite, resp. verejnosti.⁷⁵ Naproti tomu však niektorí architekti správne upozorňujú na to, že sklo môže byť aj „prekážkou“ pre pozorovateľa alebo

⁶⁹ LYOTARD, J.: O postmodernismu. Praha: Filosofia, 1993. ISBN 8070070471.

⁷⁰ Pozri WARDLE, B.: *Legal Facades*, s. 542-546.

⁷¹ JAMESON, F.: *Architecture and the Critique of Ideology*. In: HAYS, M. (ed.): *Architecture Theory Since 1968*. Cambridge, MA: MIT Press, 1998. ISBN 9780262581882.

⁷² BELS, M. – BRANCO, P.: *Law and Architecture: Courthouse Architecture, Searching for a New Balance between Representation and Functionality*, s. 193.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ RESNIK, J. – CURTIS, D. – TAIT, A.: *Constructing Courts: Architecture, the Ideology of Judging, and the Public Sphere*. In: WAGNER, A. – SHERWIN, K., R. (eds.): *Law, Culture and Visual Studies*. Dordrecht: Springer, 2014, s. 531-532; VOS, R. – STOLK, S.: *Law in the Concrete: Institutional Architecture in Brussels and The Hague*, s. 75. Výborným príkladom je Spolkový ústavný súd Nemecka (obr. č. 33).

pozorovateľku – niektoré typy skla totiž môžu vytvárať „zrkadlový efekt“ (príkladom je súd v Los Angeles, obr. č. 34) alebo sú z exteriéru nepriehľadné (napríklad Medzinárodný trestný tribunál v Haagu).⁷⁶ Inými slovami, automaticky stotožňovať sklo s transparentnosťou a otvorenosťou môže byť v niektorých prípadoch problematické. Navyše tieto hodnoty nemusia byť nevyhnutne totožné s tým, ako právo v skutočnosti funguje v súčasnej spoločnosti.

Záver

Právny diskurz však nie je dostačujúci na to, aby bolo právo v spoločnosti vnímané ako legitímne a bola akceptovaná jeho autorita. Musí totižto dôjsť aj k materializácii jednotlivých hodnôt, ktorými sa právo takpovediac „prezentuje“ v spoločnosti (t. j. napríklad spravodlivosť a rovnosť). Predmetný príspevok mal preto za cieľ skúmať súdnu architektúru, v ktorej sa tieto hodnoty zhmotňujú a posilňuje sa tým legitimita a autorita práva. Idea práva a spravodlivosti musí jednoducho mať aj vizuálnu podobu na to, aby bola účinnejšia pri získavaní a udržiavaní svojej legitimity a autority. Poukázali sme na špecifické atribúty súdnej architektúry, medzi ktoré patrí monumentalita, symetrickosť, inšpirácia z neoklasickej architektúry a rôzne symboly, ktoré sú súčasťou týchto stavieb a evokujú v ľuďoch presvedčenie, že právo je legitímne a hodné rešpektu. Takisto sú mnohokrát tieto budovy v silnom kontraste s okolitým priestorom, čím sa vytvára presvedčenie o výnimočnosti práva a jeho postavenia a funkcie v spoločnosti. Už len samotný vstup do týchto budov je takpovediac „výnimočnou“ udalosťou, ktorá sa vymyká každodennej skúsenosti. Monumentalita súdov, ich honosný charakter a ďalšie spomenuté atribúty súdnej architektúry nevyvolávajú v ľuďoch iba presvedčenie o legitimita a autorite práva, ale takisto vzbudzujú určitý pocit strachu.

V príspevku sme sa zaoberali primárne súdnou architektúrou tzv. globálneho Severu (vrátane Slovenskej republiky) a zamerali sme sa na architektúru z 19. a 20. storočia, ako aj na súčasné podoby súdnej architektúry. Paradigmatická zmena v súdnej architektúre nastala najmä v druhej polovici 20. storočia a poukázali sme najmä na to, že aj pre súčasné budovy súdov je typická práve vyššie spomínaná monumentalita a výnimočnosť, aj keď už v odlišnej podobe.

Na záver však treba dodať, že sa nepochybne vyžaduje ešte rozsiahlejší výskum v tejto oblasti, ktorý by sa zameral napríklad aj na interiér súdnych budov alebo aj na iné aspekty súdnej architektúry, ktoré nemohli byť pokryté v predmetnom príspevku.

PRÍLOHY:

Obrazová príloha

Obr. č. 1: Moskovská štátna univerzita M. V. Lomonosova, Moskva, realizácia 1947-1953 (Lev Rudnev)

⁷⁶ VOS, R. – STOLK, S.: Law in the Concrete: Institutional Architecture in Brussels and The Hague, s. 63.

Obr. č. 2: Ministerstvo zahraničných vecí, Moskva, realizácia 1948-1953 (Vladimir Gelfreykh, Adolf Minkus)

Obr. č. 3: Virginia State Capitol, Richmond, realizácia 1785-1788 (Thomas Jefferson, Charles-Louis Clérisseau)

Obr. č. 4: Najvyšší súd USA, Washington D. C., realizácia 1932-1935 (Cass Gilbert) – pohľad na západnú fasádu

Obr. č. 5: Najvyšší súd USA, Washington D. C – pohľad na text na západnej fasáde budovy v nad praží portálu

Obr. č. 6: Najvyšší súd USA, Washington D. C – pohľad na text na východnej fasáde budovy v nad praží portálu

Obr. č. 7: Socha „*Contemplation of Justice*“ pri vstupe do Najvyššieho súdu USA

Obr. č. 8: Socha „*Authority of Law*“ pri vstupe do Najvyššieho súdu USA

Obr. č. 9: Justičný palác, Brusel, realizácia 1866-1883 (Josphe Poelaert)

Obr. č. 10: Justičný palác, Brusel

Obr. č. 11: *Royal Courts of Justice*, Londýn, realizácia 1871-1882 (George Edmund Street)

Obr. č. 12: Medzinárodný súdny dvor (Mierový palác), Haag, realizácia 1907-1913 (Louis Cordonnier)

Obr. č. 13: Okresný súd Komárno, realizácia 1895-1896 (István Kiss)

Obr. č. 14: Krajský súd Levoča (v súčasnosti poliklinika), realizácia 1900-1902 (Štefan Kiss)

Obr. č. 15: Justičný (mestský) palác, Nitra, realizácia 1901-1903 (Štefan Kiss, J. Csellagh)

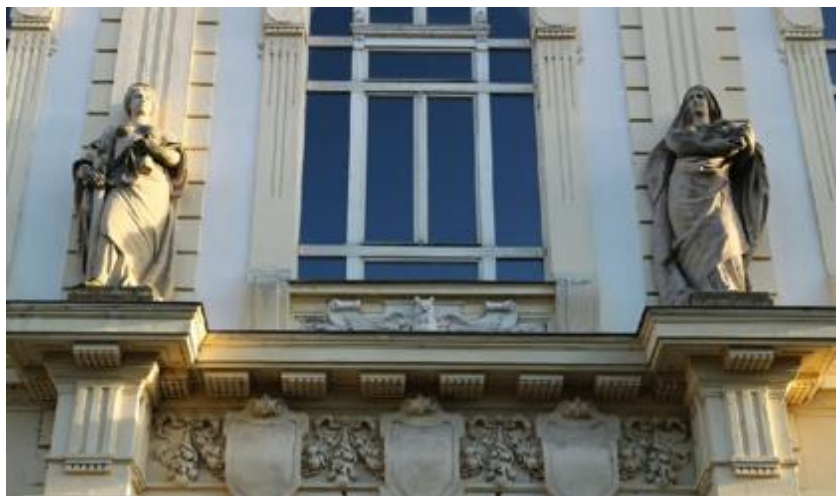

Obr. č. 16: Justičný (mestský) palác, Nitra

Obr. č. 17: Justičný (mestský) palác, Nitra – socha Justície a Themis

Obr. č. 18: Krajský súd, Trenčín, realizácia 1912-1913 (F. Jablonszky)

Obr. č. 19: Krajský súd, Trenčín

Obr. č. 20: Justičný palác, Bratislava, realizácia 1937-1938 (Alexander Skutecký, Holesch Vojtech)

Obr. č. 21: Justičný palác, Bratislava

Obr. č. 22: Najvyšší súd SR, Bratislava, realizácia 1984-1991 (Vladimír Dedeček)

Obr. č. 23: Najvyšší súd SR, Bratislava

Obr. č. 24: Ústavný súd SR, Košice, bývalé Jiskrové kasárne (od 2006)

Obr. č. 25: Ústavný súd SR, Košice, osadená socha Justície v nadstavbe vstupného rizalitu

Obr. č. 26: Súd v Nantes, realizácia 1993-2000 (Jean Nouvel)

Obr. č. 27: Súd v Nantes – interiér

Obr. č. 28: Súd v Nantes – interiér

Obr. č. 29: Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, realizácia 1989-1995 (Richard Rogers)

Obr. č. 30: Civil Justice Centre, Manchester, realizácia 2004-2007 (Denton Corker Marshall)

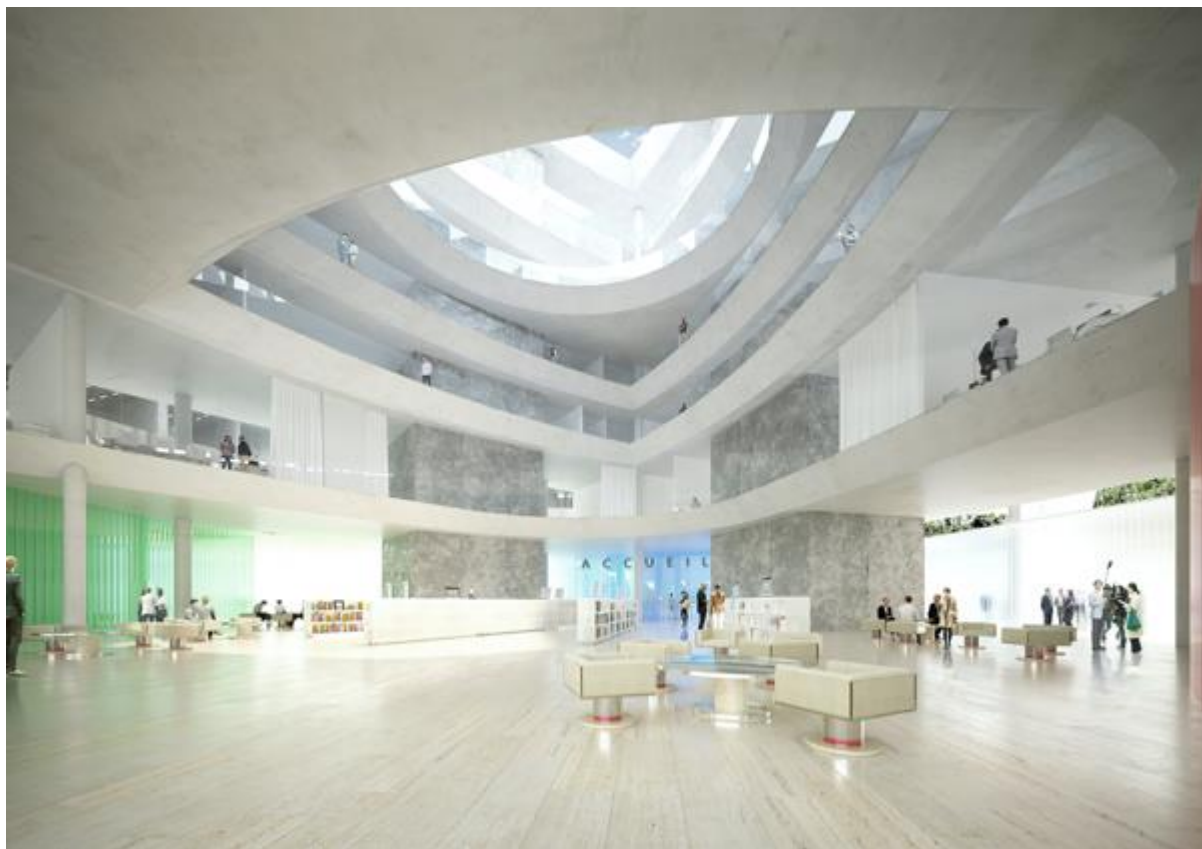

Obr. č. 31: *Tribunal de Paris*, Paríž, realizácia 2010-2017 (Renzo Piano)

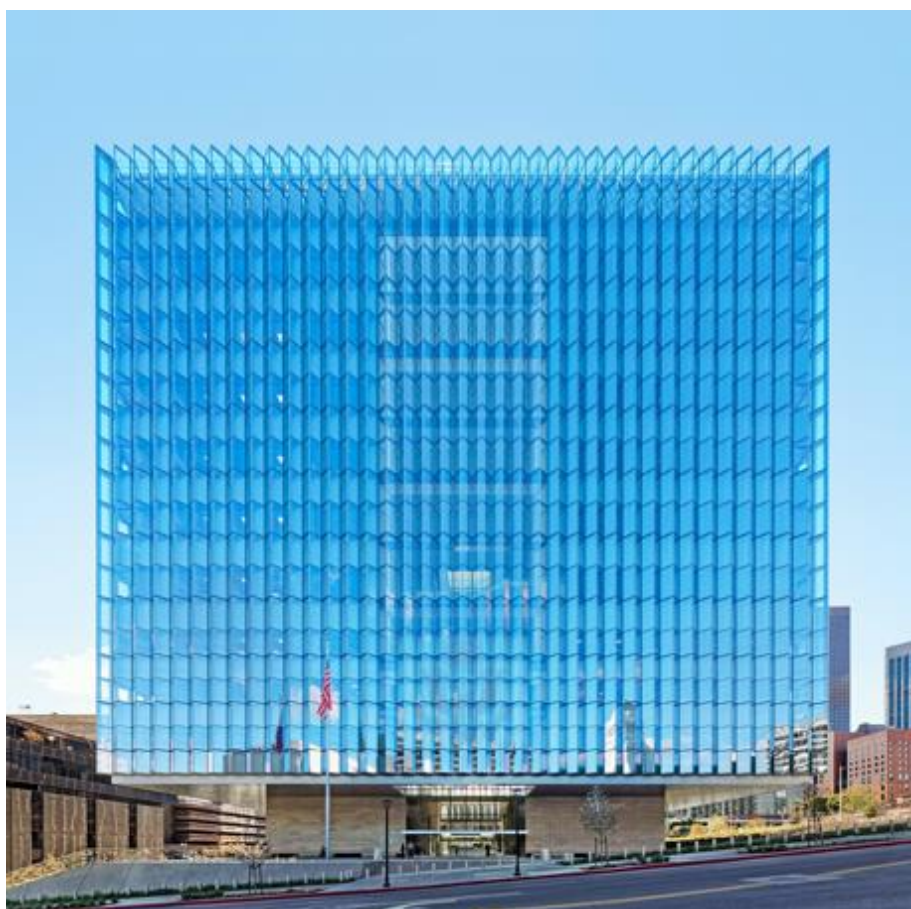
Obr. č. 32: Súd v Lille, interiér - stavba má byť dokončená v roku 2023 (Ellen van Loon, Rem Koolhaas)

Obr. č. 33: Spolkový ústavný súd Nemecka, Karlsruhe, realizácia 1965-1969 (Paul Baumgarten)

Obr. č. 34: Súd v Los Angeles, realizácia 2012-2016 (Skidmore, Owings & Merrill)

Zoznam vyobrazení so zdrojmi

Obr. č. 1: Moskovská štátna univerzita M. V. Lomonosova, Moskva, realizácia 1947-1953 (Lev Rudnev)

Zdroj: <https://www.britannica.com/topic/Moscow-State-University>.

Obr. č. 2: Ministerstvo zahraničných vecí, Moskva, realizácia 1948-1953 (Vladimir Gelfreykh, Adolf Minkus)

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Foreign_Affairs_of_Russia_main_building#/media/File:MID_building_16_September_2010.jpg.

Obr. č. 3: Virginia State Capitol, Richmond, realizácia 1785-1788 (Thomas Jefferson, Charles-Louis Clérisseau)

Zdroj: <https://architecturerichmond.com/inventory/virginia-state-captiol/>.

Obr. č. 4: Najvyšší súd USA, Washington D. C., realizácia 1932-1935 (Cass Gilbert) – pohľad na západnú fasádu

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Supreme_Court_Building#/media/File:U.S._Supreme_Court_building-m.jpg.

Obr. č. 5: Najvyšší súd USA, Washington D. C – pohľad na text na západnej fasáde budovy v nad praží portálu

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Supreme_Court_Building#/media/File:CourtEqualJustice.JPG.

Obr. č. 6: Najvyšší súd USA, Washington D. C – pohľad na text na východnej fasáde budovy v nad praží portálu

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Supreme_Court_Building#/media/File:Supreme_court_east_facade.jpg.

Obr. č. 7: Socha „*Contemplation of Justice*“ pri vstupe do Najvyššieho súdu USA

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Supreme_Court_Building#/media/File:ContemplationOfJustice.JPG.

Obr. č. 8: Socha „*Authority of Law*“ pri vstupe do Najvyššieho súdu USA

Zdroj: <https://www.supremecourt.gov/about/archdetails.aspx>.

Obr. č. 9: Justičný palác, Brusel, realizácia 1866-1883 (Jospeh Poelaert)

Zdroj: https://www.wikiwand.com/en/Palais_de_Justice,_Brussels.

Obr. č. 10: Justičný palác, Brusel, realizácia 1866-1883 (Jospeh Poelaert)

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/Palais_de_Justice,_Brussels#/media/File:Justitiepaleis03.jpg.

Obr. č. 11: Royal Courts of Justice, Londýn, realizácia 1871-1882 (George Edmund Street)

Zdroj:https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Courts_of_Justice#/media/File:Royal_Courts_of_Justice_2019.jpg.

Obr. č. 12: Medzinárodný súdny dvor (Mierový palác), Haag, realizácia 1907-1913 (Louis Cordonnier)

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Court_of_Justice#/media/File:International_Court_of_Justice.jpg.

Obr. č. 13: Okresný súd Komárno, realizácia 1895-1896 (István Kiss)

Zdroj: <https://www.najpravo.sk/app/cmsPhotoGallerySlideshow.php?cmsSiteID=2329&cmsDataID=1494>.

Obr. č. 14: Krajský súd Levoča (v súčasnosti poliklinika), realizácia 1900-1902 (Štefan Kiss)

Zdroj: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.UP-DK_4506.

Obr. č. 15: Justičný (mestský) palác, Nitra, realizácia 1901-1903 (Štefan Kiss, J. Csellagh)

Zdroj: <https://nitra.dnes24.sk/galeria/historicke-fakty-o-majestatnej-budove-v-nitre-toto-stemozno-nevedeli-55748/fotografia-7?articleId=233961>.

Obr. č. 16: Justičný (mestský) palác, Nitra, realizácia 1901-1903 (Štefan Kiss, J. Csellagh)

Zdroj: <https://mapio.net/s/61163194/>.

Obr. č. 17: Justičný (mestský) palác, Nitra – socha Justície a Themis

Zdroj: <https://www.pamiatkynaslovensku.sk/nitra-justicny-palac>.

Obr. č. 18: Krajský súd, Trenčín, realizácia 1912-1913 (F. Jablonszky)

Zdroj: BLAHOVÁ, L.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu*, 2017 – Krajský súd Trenčín, Námestie sv. Anny, č. 17.

Obr. č. 19: Krajský súd, Trenčín, realizácia 1912-1913 (F. Jablonszky)

Zdroj: BLAHOVÁ, L.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu*, 2017 – Krajský súd Trenčín, Námestie sv. Anny, č. 17.

Obr. č. 20: Justičný palác, Bratislava, realizácia 1937-1938 (Alexander Skutecký, Holesch Vojtech)

Zdroj: <https://www.register-architektury.sk/sk/objekt/89-justicny-palac>.

Obr. č. 21: Justičný palác, Bratislava, realizácia 1937-1938 (Alexander Skutecký, Holesch Vojtech)

Zdroj: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Justičný_palác_\(Bratislava\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Justičný_palác_(Bratislava)).

Obr. č. 22: Najvyšší súd SR, Bratislava, realizácia 1984-1991 (Vladimír Dedeček)

Zdroj: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.A_1705-68.

Obr. č. 23: Najvyšší súd SR, Bratislava, realizácia 1984-1991 (Vladimír Dedeček)

Zdroj: <https://www.nsud.sk/kontakt/>.

Obr. č. 24: Ústavný súd SR, Košice, bývalé Jiskrové kasárne (od 2006)

Zdroj: <https://www.ustavnysud.sk/sidlo-ussr>.

Obr. č. 25: Ústavný súd SR, Košice, osadená socha Justície v nadstavbe vstupného rizalitu

Zdroj: https://www.sak.sk/web/sk/cms/news/form/link/display/372965/_event.

Obr. č. 26: Súd v Nantes, realizácia 1993-2000 (Jean Nouvel)

Zdroj: <https://careafacade.co.uk/en/references/law-courts-in-nantes/>.

Obr. č. 27: Súd v Nantes – interiér

Zdroj: <http://www.jeannouvel.com/en/projects/palais-de-justice/>.

Obr. č. 28: Súd v Nantes – interiér

Zdroj: <http://www.jeannouvel.com/en/projects/palais-de-justice/>.

Obr. č. 29: Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, realizácia 1989-1995 (Richard Rogers)

Zdroj: <https://www.pinterest.at/pin/541980136391379806/>.

Obr. č. 30: Civil Justice Centre, Manchester, realizácia 2004-2007 (Denton Corker Marshall)

Zdroj: <https://www.pinterest.com/pin/765119424170159256/>.

Obr. č. 31: *Tribunal de Paris*, Paríž, realizácia 2010-2017 (Renzo Piano)

Zdroj: <https://www.dezeen.com/2017/11/23/tribunal-de-paris-renzo-piano-law-courts-skyscraper-stacked-glass-facade-roof-terraces/>.

Obr. č. 32: Súd v Lille, stavba má byť dokončená v roku 2023 (Ellen van Loon, Rem Koolhaas)

Zdroj: <https://www.archdaily.com/889293/omas-colorful-base-tower-and-ring-scheme-wins-competition-for-new-courthouse-in-lille-france>.

Obr. č. 33: Spolkový ústavný súd Nemecka, Karlsruhe realizácia 1965-1969 (Paul Baumgarten)

Zdroj: <https://www.britannica.com/topic/Federal-Constitutional-Court>.

Obr. č. 34: Súd v Los Angeles, realizácia 2012-2016 (Skidmore, Owings & Merrill)

Zdroj: <https://www.dezeen.com/2018/08/22/skidmore-owings-merrill-som-courthouse-downtown-los-angeles-glass-pleats/>.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BELS, M. – BRANCO, P.: Law and Architecture: Courthouse Architecture, Searching for a New Balance between Representation and Functionality. In: GEPHART, W. – LEKO, J. (eds.): Law and the Arts. Elective Affinities and Relationships of Tension. Frankfurt: Vittoria Klostermann, 2017. ISBN 9783465042983.

BEN-DOR, O. (ed.): Law and Art. Justice, Ethics and Aesthetics. London: Routledge, 2011. ISBN 9780203816103.

BLUMETTI, D. – RODRIGUES, P. - JANUÁRIO, P.: Courthouse Architecture and Power Performances in the 20th Century. Conference Paper – 11th Academic International Conference on Multidisciplinary Studies and Education, 2020.

DOUZINAS, C.: The Legality of the Image. In: Modern Law Review, roč. 6, č. 6, 2000.

ŽZAMBAZOVIČ, R.: Sociáno-ekonomické rozdiely v čase globalizácie. In: Kritika & Kontext, 2019, 57.

EAGLETON, T.: Ideology: An Introduction. London: Verso, 2007, ISBN 9781844671434.

EWICK, P. – SILBEY, S.: Sociology of Legal Consciousness and Hegemony. In: PŘIBÁN, J. (ed.). Research Handbook on the Sociology of Law. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. ISBN 9781789905182.

EWICK, P. – SILBEY, S.: The Common Place of Law: Stories from Everyday Life. Chicago: Chicago University Press, 1998. ISBN 9780226212708.

GÉLINAS, F. a kol.: Foundations of Civil Justice. Toward a Value-Based Framework for Reform. Heidelberg: Springer, 2015. ISBN 9783319187754.

GIERY, F. T.: What Buildings Do. In: Theory and Society, 2002, roč. 31, č. 1.

GOODRICH, P.: Reading the Law. A Critical Introduction to Legal Method and Techniques. London: Blackwell, 1986. ISBN 978-0631146292.

HAMUĽÁK, O. (ed.): Právo v umění a umění v právu. Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků. Praha: Leges, 2011. ISBN 9788087576144.

HOHMANN, J. – JOYCE, D. (ed.). *International Law's Objects*. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780198798217.

HOLLÄNDER, P.: *Priesečníky umenia a práva*. Plzeň: Aleš Čenek, 2019. ISBN 9788073807603.

HUGREÉ, C. – PÉNISSAT, E. – SPIRE, A.: *Social Class in Europe. New Inequalities in the Old World*. London : Verso, 2020. ISBN 9781788736282.

HUNT, A.: *The Theory of Critical Legal Studies*. In: *Oxford Journal of Legal Studies*, 1986, roč. 6, č. 1.

CHUA, J. L. – ENGEL, M. D.: *Legal Consciousness Reconsidered*. In: *Annual Review of Law and Society*, 2019, 15.

JAMESON, F.: *Architecture and the Critique of Ideology*. In: HAYS, M. (ed.): *Architecture Theory Since 1968*. Cambridge, MA: MIT Press, 1998. ISBN 9780262581882.

KANG, Y. H – KENDALL, S.: *Legal Materiality*. In: STERN, S. – MAR, D. M. – MEYLER, B (ed.). *Oxford Handbook of Law and Humanities*. Oxford: Oxford University Press, 2019. ISBN 9780190695620.

KRIVOŠOVÁ, J. – LUKÁČOVÁ, E.: *Premeny súčasnej architektúry Slovenska*. Bratislava: Alfa, 1990. ISBN 8005006004.

KUMAR, S.: *Interpreting the Scales of Justice: Architecture, Symbolism and Semiotics of the Supreme Court of India*. In: *International Journal for the Semiotics of Law*, 2017, roč. 30, č. 4.

LITOWITZ, D.: *Max Weber and Franz Kafka: A Shared Vision of Modern Law*. In: *Law, Culture and Humanities*, 2011, roč. 7, č. 1.

LYOTARD, J.: *O postmodernismu*. Praha: Filosofia, 1993. ISBN 8070070471.

Marx and Engels Correspondence: Engels to Franz Mehring [online]. *International Publishers*, 1968. Dostupné na: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm.

MCKENNA, B. M.: „A Happy Building“: *Architecture and Universal Justice at the International Criminal Court*. In: *Art and International Courts*, 2019.

MCKENNA, B.M.: *Designing for International Law: The Architecture of International Organizations 1922-1952*. In: *Leiden Journal of International Law*, 2021, 34.

MORAN, J. L.: *Visual Justice*. In: *International Journal of Law in Context*, 2012, roč. 8, č. 4.

MORAVČÍKOVÁ, H. – DULLA, M.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava: Slovart, 2002. ISBN 8071456845.

MORAVČÍKOVÁ, H.: *Monumentalita v slovenskej architektúre šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia: totalitné, národné, veľké a abstraktné*. In: MORAVČÍKOVÁ, H. (ed.): *Moderné a/alebo totalitné v architektúre 20. storočia*. Bratislava: Slovart, 2013. ISBN 9788055610566.

MULCAHY, L.: *Legal Architecture. Justice, Due Process and the Place of Law*. New York: Routledge, 2011. ISBN 9780203836248.

MULCAHY, L.: *Sociology of Legal Images*. In: PŘIBÁN, J. (ed.). *Research Handbook on the Sociology of Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. ISBN 9781789905182.

ODLER, P.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu, 2000 – Krajský súd Levoča (Poliklinika), Námestie Štefana Kluberta, č. 6*.

REHMANN, J.: *Theories of Ideology. The Powers of Alienation and Subjection*. Leiden: Brill, 2013. ISBN 9789004252318.

RESNIK, J. – CURTIS, D. – TAIT, A.: *Constructing Courts: Architecture, the Ideology of Judging, and the Public Sphere*. In: WAGNER, A. – SHERWIN, K., R. (eds.): *Law, Culture and Visual Studies*. Dordrecht: Springer, 2014.

RESNIK, J. – CURTIS, E. D.: *Representing Justice: From Renaissance Iconography to Twenty-First-Century Courthouses* In: *Proceedings of the American Philosophical Society, 2007, roč. 151, č. 2*.

ROSENBLOOM, D. J.: *Social Ideology as Seen Through Courtroom and Courthouse Architecture*. In: *Columbia Journal of Law and the Arts, 1998, roč. 22, č. 4*.

SABJÁN, N.: *Koncept doxa v sociológii Pierra Bourdieua a možnosti jeho využitia pri kritickej analýze práva*. In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore. Zborník z online medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020. ISBN 978-80-7160-576-8.

SABJÁN, N.: *Problematika „ilúzie“ v marxistickej a post-marxistickej teórii ideológie*. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Marx stále živý. K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-571-0170-3.

SILBEY, S.: *After Legal Consciousness*. In: *Annual Review of Law and Society, 2005, 1*.

SIMON, J. – TEMPLE, N. – TOBE, R. (ed.). *Architecture and Justice. Judicial Meanings in the Public Realm*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013. ISBN 9781409431749.

SLÁVIKOVÁ, E. – BABIKOVÁ, I.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu, 2014 – Okresný súd Komárno, Pohraničná 6, Komárno*.

SULLIVAN, H. L.: *The Tall Office Building Artistically Considered* [online]. In: *Lippincott's Magazine, 1896*. Dostupné na: https://ocw.mit.edu/courses/architecture/4-205-analysis-of-contemporary-architecture-fall-2009/readings/MIT4_205F09_Sullivan.pdf.

The New Critique of Ideology. Lessons from Post-Pinochet Chile. New York: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 9781137329577.

VALVERDE, M. a kol. (ed.): *The Routledge Handbook of Law and Society*. New York: Routledge, 2021. ISBN 9780429293306.

VOS, R. – STOLK, S.: Law in the Concrete: Institutional Architecture in Brussels and The Hague. In: Law and Humanities, 2020, roč 14, č. 1.

WAGNER, A. – SHERWIN, K. R. (ed.): Law, Culture and Visual Studies. Heidelberg: Springer, 2014. ISBN 9789048193226.

WARDLE, B.: Legal Facades. In: Griffith Law Review, 2016, roč. 25, č. 4.

WILKINSON, T.: Typology: Law Courts [online]. In: Architectural Review, 2018. Dostupné na: <https://www.architectural-review.com/essays/typology/typology-law-court>.

ZAIČEK, M. – SZALAY, P.: C20: Sprievodca architektúrou Bratislavy – Moderné centrum. Bratislava: Archimera, 2020. ISBN 9788097234164.

ZRUBCOVÁ, S.: *Aktualizačný list pamiatkového objektu*, 2003 – Krajský súd Nitra (Justičný palác), Štúrova 9, Nitra.

ŽIŽEK, S. (ed.): Mapping Ideology. London: Verso, 2012, ISBN 9781844675548.

ŽIŽEK, S.: The Architectural Parallax. In: LAHIJI, N. (ed.): The Political Unconscious of Architecture. Re-opening Jameson's Narrative. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2012. ISBN 9781409482383

Soňa SOPÚCHOVÁ: Zaručená elektronická fakturácia ako jedna z povinností určitého okruhu podnikateľov v rámci e-Government a e-Commerce¹

Abstrakt

Príspevok približuje problematiku zaručenej elektronickej fakturácie, ako pomerne stále nového inštitútu, ktorý bol do slovenského právneho poriadku zavedený po transpozícii a implementácii európskej smernice o elektronickej fakturácii vo verejnom obstarávaní. Autorka sa zaoberá objasnením nových pojmov, ktoré priniesla predmetná legislatíva, ich zosúladením s existujúcimi pojmami v rámci problematiky fakturácie a elektronickej fakturácie, ďalej analyzuje aké zákonné povinnosti zavádza zaručená elektronická fakturácia a pre ktoré subjekty a aký je stav splnenia povinností Slovenskej republiky na tomto úseku. V závere autorka sumarizuje otázky a nedostatky rozoberanej problematiky.

Abstract

The paper approaches the issue of guaranteed electronic invoicing, as a relatively new institute, which was introduced into the Slovak legal system after the transposition and implementation of the European directive on electronic invoicing in public procurement. The author deals with the clarification of new concepts brought by the legislation, their harmonization with existing concepts in the field of invoicing and electronic invoicing, further analyzes what legal obligations are introduced by guaranteed electronic invoicing and for which entities and the state of fulfillment of Slovak obligations in this area. In the end, the author summarizes the legal issues and shortcomings of the issue.

Kľúčové slová:

elektronický obchod, elektronická faktúra, zaručená elektronická fakturácia, zaručená elektronická faktúra, elektronický fakturačný systém, systém elektronickej fakturácie

Key words:

e-commerce, electronic invoice, guaranteed electronic invoicing, guaranteed electronic invoice, electronic invoicing system, electronic invoicing system

Autor:

JUDr. Soňa Sopúchová, PhD.
Ústav práva informačných technológií a práva
duševného vlastníctva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo námestie č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
sona.sopuchova@flaw.uniba.sk

---

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV (APVV-15-0740).

ÚVOD

Elektronická fakturácia je proces, ktorý je v praxi využívaný už dlhší čas, avšak na úrovni Európskej únie nebol pre niektoré oblasti do roku 2014 harmonizovaný. Členské štáty mali v oblasti elektronických faktúr svoje vlastné normy, či už celosvetové, vnútroštátne, regionálne alebo dokonca firemné. Žiadnu z uvedených noriem nebolo možné označiť za prevažujúcu a väčšina z nich nebola interoperabilná s inou. Táto skutočnosť mala podľa Európskej únie nepriaznivý dopad na cezhraničný obchod, pretože rozmanitosť noriem upravujúcich elektronickú fakturáciu, ktoré sú navyše neinteroperabilné, prinášala pre hospodárske subjekty vykonávajúce obchodnú činnosť alebo majúce záujem o obchodnú činnosť v rámci nového trhu, právnu neistotu, zložitosť a vyššie náklady. Európska únia označila tieto negatívne následky rozdielných úprav elektronickej fakturácie za prekážky cezhraničného obchodu a v nadväznosti na to prijala v roku 2014 smernicu o elektronickej fakturácii vo verejnom obstarávaní.

Cieľom tohto príspevku je priblíženie podstaty elektronickej fakturácie ako súčasti elektronickeho obchodovania a analýza povinností vyplývajúcich z národnej a nadnárodnej legislatívy o elektronickej fakturácii pre podnikateľské subjekty v podmienkach Slovenskej republiky.

1 POJEM ELEKTRONICKÝ OBCHOD A JEHO PRÁVNA ÚPRAVA

Elektronický obchod nemá v slovenskom právnom poriadku legálnu definíciu. Napriek tomu, že ide o často používaný pojem, jednotná definícia absentuje aj v rámci medzinárodnej a európskej právnej úpravy. Elektronické obchodovanie predstavuje **digitálny prenos informácií medzi jednotlivými článkami obchodného reťazca s cieľom uzavrieť obchod**. Z právneho hľadiska predstavuje elektronický obchod **prejav vôle medzi dvoma alebo viacerými subjektmi uskutočnený sčasti alebo úplne prostredníctvom informačno-komunikačných technológií**, ktoré umožňujú týmto subjektom vzájomnú komunikáciu. Elektronický obchod sa chápe ako nákup a predaj tovaru a služieb prostredníctvom informačno-komunikačných technológií, z čoho vyplýva, že jeho primárnou súčasťou je uzatváranie zmlúv, ktoré však prebieha iným než tradičným spôsobom. Z toho dôvodu možno za základ právneho rámca elektronickeho obchodovania vrátane úpravy zmluvných typov a samotného kontraktáčného procesu označiť reguláciu obsiahnutú v súkromnoprávných kódexoch, ktorými sú Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník a Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník. Vzhľadom na to, že podstata elektronickeho obchodu spočíva vo vzniku právneho vzťahu na diaľku prostredníctvom elektronickej komunikácie, právny rámec je potrebné rozšíriť o ďalšie právne predpisy upravujúce čiastkové súvisiace otázky, ktorými sú služby informačnej spoločnosti, elektronicke komunikácie, identifikácia a autentifikácia elektronickej identity subjektov obchodného vzťahu, elektronicke kontraktácia, elektronicke podpisovanie, elektronicke uzatváranie zmlúv na diaľku a s tým súvisiaca ochrana spotrebiteľa a pod.

Základnú právnu platformu pre elektronicke obchodovanie v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje *Zákon č. 22/2004 Z. z. o elektronicom obchode a o zmene a doplnení zákona č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 284/2002 Z. z.* (ďalej len ako „zákon elektronicom obchode“). Tento zákon implementuje do slovenskeho právneho poriadku Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2000/31 o určitých právnych aspektoch

služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode) a tým zavádza nové legálne pojmy, ako *služba informačnej spoločnosti*², *poskytovateľ služby informačnej spoločnosti*, *príjemca služby informačnej spoločnosti*, *komerčná komunikácia*. Zákon sa vzťahuje na úpravu vzťahov medzi poskytovateľom služieb informačnej spoločnosti a ich príjemcom, dohľad nad dodržiavaním zákona a tiež na medzinárodnú spoluprácu v elektronickom obchode. Ďalej sa tento zákon bližšie sústreďuje na právnu úpravu otázok poskytovania služieb informačnej spoločnosti, všeobecné informačné povinnosti poskytovateľa služieb informačnej spoločnosti, zmluvy uzatvorené prostredníctvom elektronických zariadení a vylúčenie zodpovednosti poskytovateľa služieb informačnej spoločnosti. Zákon o elektronickom obchode napriek svojmu názvu nezavádza do právneho poriadku Slovenskej republiky legálny pojem elektronický obchod, ale používa pojem **služba informačnej spoločnosti**. Ide o všeobecné vyjadrenie pomenujúce celý druh služieb, ktoré sú charakteristické pre súčasnú rozvinutú spoločnosť. Sú to *služby poskytované na diaľku počas spojenia elektronických zariadení elektronickou komunikačnou sieťou spravidla za úhradu na žiadosť príjemcu služby informačnej spoločnosti, najmä komerčná komunikácia, spracovanie, prenos, uchovávanie, vyhľadávanie alebo zhromažďovanie dát a elektronická pošta okrem osobnej elektronickej pošty*³ Elektronický obchod je teda jednou zo služieb informačnej spoločnosti. Z toho dôvodu je potrebné brať na vedomie, okrem zákonných ustanovení o uzatváraní zmlúv nachádzajúcich sa v občianskoprávných a obchodnoprávných kódexoch, aj ustanovenia o poskytovaní služieb informačnej spoločnosti upravené v zákone o elektronickom obchode, ktoré upravujú špecifické podmienky poskytovania týchto služieb a najmä povinnosti poskytovateľov služieb informačnej spoločnosti.

Súčasťou obchodovania je **proces fakturácie**, predmetom ktorej je vyhotovenie faktúry predstavujúcej doklad alebo oznámenie o uskutočnení obchodnej transakcie, vyhotovené v listinnej alebo elektronickej forme podľa zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty (ďalej len ako „zákon o DPH“) platného v Slovenskej republike alebo obdobného zákona v inom členkom štáte Európskej únie upravujúceho vyhotovovanie faktúr. Faktúra musí odzrkadľovať skutočné dodanie tovaru alebo služby a musí sa viazať ku konkrétnemu zdaniteľnému obchodu. Ide o doklad s významom pre obe strany obchodu. Zatiaľ čo dodávateľ faktúrou žiada odplatu za zdaniteľné obchody, ktoré uskutočnil, prijímateľ faktúry potrebuje faktúru ako nevyhnutný doklad na preukázanie vzniku nároku na odpočítanie dane z prijatého plnenia.

2 ELEKTRONICKÁ FAKTÚRA vs. ZARUČENÁ ELEKTRONICKÁ FAKTÚRA

Elektronická faktúra je stabilnou súčasťou legislatívneho aj ekonomického priestoru už pomerne dlhší čas a teda vo vzťahu k podnikateľom nejde o žiadnu právnu novinku. Slovenský právny poriadok upravuje pojem elektronická faktúra od roku 2013. V zmysle ustanovenia § 71 ods. 1 písm. b) zákona o DPH je **elektronickou faktúrou** *faktúra, ktorá obsahuje údaje podľa § 74 a je vydaná a prijatá v akomkoľvek elektronickom formáte a ktorú možno vydať len súhlasom príjemcu tovaru alebo služby*.⁴ Metodický pokyn k fakturácii podľa zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov ďalej túto právnu úpravu dopĺňa o výklad, že výber formátu nie je určený štátom, ale záleží od zdaniteľných osôb. Z toho

² Okrem definície zákon upravuje aj negatívne vymedzenie služby informačnej spoločnosti, tzn. čo sa za takúto službu nepovažuje.

³ Ustanovenie § 2 písm. a) zákona o elektronickom obchode.

⁴ Ustanovenie § 71 ods. 1 písm. b) zákona o DPH.

dôvodu môže byť faktúrou štruktúrovaná správa, napríklad XML alebo iné typy elektronického formátu, ako je email s prílohou PDF alebo fax prijatý v elektronickom nepapierovom formáte. To znamená, že druh elektronického formátu nie je rozhodujúci, ale dôležitá je skutočnosť, že faktúra bola vydaná a prijatá v elektronickej forme. Ak je faktúra vytvorená v papierovej forme, následne naskenovaná a poslaná a prijatá cez e-mail, takáto faktúra je elektronickou faktúrou. Pokiaľ je však faktúra vytvorená v elektronickej podobe, napríklad pomocou účtovného softvéru a je poslaná a prijatá v papierovej forme, takáto faktúra nie je elektronickou faktúrou.⁵ Zákon o DPH v súvislosti s elektronickou faktúrou ďalej upravuje súhlas príjemcu s vyhotovením elektronickej faktúry, ktorý je pre tento úkon nevyhnutný, vierohodnosť pôvodu, neporušenosť obsahu a čitateľnosť faktúry a spôsoby zabezpečenia vierohodnosti, neporušiteľnosti a čitateľnosti a ďalšie súvisiace otázky.

Od roku 2019 pozná slovenský právny poriadok aj pojem **zaručená elektronická faktúra** a navyše pojem **zaručená elektronická fakturácia**. Ide o problematiku, ktorá bola na Slovensku zavedená transpozíciou Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2014/55/EÚ zo 16. apríla 2014 o elektronickej fakturácii vo verejnom obstarávaní (ďalej len ako „smernica o elektronickej fakturácii vo VO“), a to prijatím Zákona č. 215/2019 Z. z. o zaručenej elektronickej fakturácii a centrálnom ekonomickom systéme a o doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „zákon o zaručenej elektronickej fakturácii“). Smernica o elektronickej fakturácii vo VO taktiež definuje pojem **elektronická faktúra** a označuje za ňu *faktúru, ktorá bola vystavená, zaslaná a prijatá v štruktúrovanom elektronickom formáte, ktorý umožňuje jej automatické a elektronické spracovanie*.⁶ V tejto súvislosti upriamujeme pozornosť na fakt, že smernica o elektronickej fakturácii vo VO neupravuje pojem zaručená elektronická fakturácia ani pojem zaručená elektronická faktúra. Súčasťou vymedzenia pojmov obsiahnutých v predmetnej smernici sú základné prvky elektronickej faktúry, sémantický dátový model, syntax, verejní obstarávatelia, obstarávatelia na nižšej ako strednej úrovni, obstarávatelia a ďalšie. Avšak, na základe ďalšej úpravy v predmetnej smernici vieme povedať, že v prípade elektronickej faktúry v zmysle tejto smernice nejde o akúkoľvek elektronickú faktúru, ktorá spĺňa všetky definičné znaky elektronickej faktúry. Európska únia totiž v smernici o elektronickej fakturácii vo VO dáva pokyn Európskej komisii, aby príslušná európska normalizačná organizácia vypracovala návrh **európskej normy pre sémantický dátový model základných prvkov elektronickej faktúry** tak, aby elektronická fakturácia spĺňala aspoň niektoré z týchto kritérií:

- *bola technologicky neutrálna,*
- *bola kompatibilná s príslušnými medzinárodnými normami pre elektronickú fakturáciu,*
- *zohľadňovala potrebu ochrany osobných údajov,*
- *umožňovala zavedenie účelných, používateľsky ústretových, flexibilných a nákladovo efektívnych systémov elektronickej fakturácie,*
- *zohľadňovala osobitné potreby malých a stredných podnikov, ako aj verejných obstarávateľov a obstarávateľov na nižšej ako ústrednej úrovni,*
- *bola vhodná na použitie v obchodných transakciách medzi podnikmi.*⁷

⁵ Finančné riaditeľstvo SR, Banská Bystrica. Metodický pokyn k fakturácii podľa zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov. Január 2019.

⁶ Článok 2 ods. 1 Smernice o elektronickej fakturácii vo VO.

⁷ Článok 3 ods. 1 Smernice o elektronickej fakturácii vo VO.

Hlavná povinnosť členských štátov v oblasti elektronickej fakturácie bola následne stanovená v článku 7 smernice o elektronickej fakturácii vo VO. Táto členským štátom stanovuje zabezpečiť, aby **verejní obstarávatelia a obstarávatelia prijímali a spracúvali také elektronické faktúry, ktoré sú v súlade s európskou normou pre elektronickú fakturáciu**, na ktorú bol uverejnený odkaz v zmysle článku 3 ods. 2 smernice o elektronickej fakturácii vo VO, ako aj s akýmikoľvek syntaxami v zozname uverejnenom podľa článku 3 ods. 2 smernice o elektronickej fakturácii vo VO. Európske technické normy spomínané v článku 3 ods. 2 smernice o elektronickej fakturácii vo VO boli prevzaté do národnej slovenskej sústavy STN pod označeniami:

- STN EN 16931-1 + A1: 2020 Elektronická fakturácia. Časť 1: Sémantický model základných elementov elektronickej faktúry (36 9640)
- STN EN 16931-1+A1: 2020/AC: 2020 Elektronická fakturácia. Časť 1: Sémantický model základných elementov elektronickej faktúry
- STN P CEN/TS 16931-2: 2017 Elektronická fakturácia. Časť 2: Zoznam syntaxí vyhovujúcich EN 16931-1 (36 9640)⁸

Rozsah smernice o elektronickej fakturácii vo VO je zrejmý už z jej názvu. Odzrkadľuje hlavný záber vo vzťahu k adresátom, na ktorých sa vzťahuje povinnosť dodržiavať povinnosti súvisiace s elektronickými faktúrami. Smernica sa totiž vzťahuje na elektronické faktúry vystavené v dôsledku plnenia zákaziek, na ktoré sa uplatňuje jedna z nasledujúcich smerníc:

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/81/ES z 13. júla 2009 o koordinácii postupov pre zadávanie určitých zákaziek na práce, zákaziek na dodávku tovaru a zákaziek na služby verejnými obstarávateľmi alebo obstarávateľmi v oblastiach obrany a bezpečnosti a o zmene a doplnení smerníc 2004/17/ES a 2004/18/ES,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/23/EÚ z 26. februára 2014 o udeľovaní koncesí,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/24/EÚ z 26. februára 2014 o verejnom obstarávaní a o zrušení smernice 2004/18/ES alebo
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/25/EÚ z 26. februára 2014 o obstarávaní vykonávanom subjektmi pôsobiacimi v odvetviach vodného hospodárstva, energetiky, dopravy a poštových služieb a o zrušení smernice 2004/17/ES.

Z uvedeného vyplýva, že elektronické faktúry podľa stanovenej európskej normy majú byť používané v prípade, že sa jedná o **obchody v rámci verejného obstarávania**, v jazyku e-Commerce ide o model G2B⁹ alebo G2G¹⁰ a teda z povinnej aplikácie sú vylúčené obchodné transakcie medzi súkromnými spoločnosťami - model B2B.¹¹ Tie sa však môžu zapojiť a používať tento typ fakturácie na dobrovoľnej báze.

3 ZARUČENÁ ELEKTRONICKÁ FAKTURÁCIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

⁸ Bližšie pozri webové sídlo Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky: <https://normy.unms.sk/default.aspx?page=ee3244f2-941f-43cf-91bd-a95f7eace349>

⁹ G2B znamená model obchodovania medzi podnikateľom a štátom (z ang. Business-to-Government, B2G)

¹⁰ G2G znamená model obchodovania medzi rôznymi subjektmi štátu (z ang. Government-to-Government, B2G).

¹¹ B2B znamená model obchodovania medzi rôznymi podnikateľmi (z ang. Business-to-Business, B2G).

Zákon o zaručenej elektronickej fakturácii je na Slovensku účinný od roku 2019 a ako už bolo vyššie uvedené, tento predpis prebral smernicu o elektronickej fakturácii vo VO. Upravuje náležitosti zaručenej elektronickej faktúry, postup pri zaručenej elektronickej fakturácii, zriadenie informačného systému elektronickej fakturácii a podmienky jeho používania a centrálny ekonomický systém na jeho používanie. Zároveň tento zákon precizuje, že ustanovenia zákona o DPH o vyhotovovaní faktúr ním nie sú dotknuté, rovnako ako povinnosti vyplývajúce zo Zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve. Rozsah adresátov povinnosti vydávať alebo prijímať zaručené elektronickej faktúry je upravený rovnako ako je to v prípade smernice o elektronickej fakturácii vo VO. Zákon o zaručenej elektronickej fakturácii sa však na rozdiel od smernice o elektronickej fakturácii vo VO sústreďuje aj na objasnenie zaručenej elektronickej fakturácie ako procesu. V nasledujúcej časti sa pokúsime priblížiť problematiku zaručenej elektronickej fakturácie postupne.

Od účinnosti zákona o zaručenej elektronickej fakturácii funguje v slovenskom právnom systéme **zaručená elektronickej faktúra**, ktorej úprava má nadväzovať na európsku smernicu o elektronickej fakturácii vo VO, a teda musí spĺňať kvalitatívne vyššie nároky ako „klasická“ elektronickej faktúra v zmysle zákona o DPH. Zaručenou elektronickej faktúrou sa rozumie *dokument v elektronickej podobe, ktorý obsahuje predpísané zákonné náležitosti, je vyhotovený v dátovej štruktúre a formáte elektronickej dokumentu podľa zákona a všeobecne záväzného právneho predpisu vydaného podľa § 10 písm. a) a vydáva a prijíma sa prostredníctvom fakturačného systému*.¹² Náležitosti sú ďalej priblížené v ustanovení § 2 ods. 2 zákona o zaručenej elektronickej fakturácii a medzi inými ide napríklad o identifikátor obchodného prípadu, poradové číslo, údaje o dodávateľovi a odberateľovi, obsah dodaného plnenia, informácia o zľave, cena za jednotlivé plnenia, číslo oznámenia o vyhlásení verejného obstarávania a všetky náležitosti, ktoré musí spĺňať elektronickej faktúra podľa zákona o DPH. To znamená, že náležitosti elektronickej faktúry a zaručenej elektronickej faktúry sú v podstate rovnaké, ale ten významný rozdiel spočíva v dátovej štruktúre a formáte, ktorý musí v prípade zaručenej elektronickej faktúry spĺňať podmienky európskej normy pre elektronickej fakturáciu a zoznamu syntaxí. Definícia zaručenej elektronickej faktúry teda odkazuje na dve veci:

- a) na dátovú štruktúru a
- b) na formát elektronickej dokumentu.

Zaručená elektronickej faktúra musí byť **vyhotovená a vydaná v dátovej štruktúre v súlade s technickou normou**, ktorá bola vytvorená na základe smernice o elektronickej fakturácii vo VO.¹³ Táto je teda jednoznačná. Zaručená elektronickej faktúra a s ňou súvisiace elektronickej dokumenty, ktoré sa vkladajú do fakturačného systému, musia byť **vyhotovené a vydané vo formáte elektronickej dokumentu** ustanovenom všeobecne záväzným právnym predpisom vydaným podľa § 10 písm. a) zákona o zaručenej elektronickej fakturácii. Formát v tomto prípade nie je jasný, pretože vykonávací predpis, ktorý mal byť vydaný Ministerstvom financií Slovenskej republiky, absentuje.

Povinnosť vydávať a prijímať zaručenú elektronickej faktúru sa týka len určitých subjektov. **V prípade vydávania zaručených elektronickej faktúr ide o:**

- a) dodávateľ a zmluvného plnenia rozpočtovej organizácii alebo príspevkovej organizácii, ktorá je zapojená na štátny rozpočet (táto povinnosť sa vzťahuje aj na osobu, ktorá

¹² Ustanovenie § 2 ods. 1 zákona o zaručenej elektronickej fakturácii.

¹³ Táto bola zverejnená Vykonávacím rozhodnutím komisie (EÚ) 2017/1870 zo 16. októbra 2017 o uverejnení odkazu na európsku normu pre elektronickej fakturáciu a zoznamu syntaxí podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/55/EÚ.

na základe právneho vzťahu s dodávateľom dodáva časť plnenia, tzn. ide subdodávateľa, ak rozpočtová organizácia alebo príspevková organizácia uhrádza plnenie priamo subdodávateľovi),

- b) dodávateľa zo zmluvy, rámcovej dohody alebo koncesnej zmluvy podľa osobitného predpisu (táto povinnosť sa vzťahuje aj na subdodávateľov, ak verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ uhrádza plnenie priamo subdodávateľovi).

Povinnosť prijímať zaručenú elektronickú faktúru sa vzťahuje na:

- a) odberateľa plnenia od rozpočtovej organizácie alebo príspevkovej organizácie, ktorá je zapojená na štátny rozpočet, vo vzťahu k tomuto plneniu,
- b) odberateľa plnenia od verejného obstarávateľa alebo obstarávateľa vo vzťahu k tomuto plneniu,
- c) osobu, ktorá je podľa osobitného predpisu povinná postupovať ako verejný obstarávateľ.

Povinnosť vydávať a prijímať zaručenú elektronickú faktúru, ako aj ju ďalej spracúvať, sa vzťahuje aj na rozpočtovú organizáciu alebo príspevkovú organizáciu, ktorá je zapojená na štátny rozpočet a na verejného obstarávateľa a obstarávateľa. V rámci okruhu subjektov uvedených vyššie existujú výnimky, ktoré sú priamo upravené v zákone a ktorými sú napríklad zákazky s plneniami nepresahujúcimi sumu 5 000 EUR, zákazky obsahujúce plnenie, ktoré je utajovanou skutočnosťou alebo plnenia, ak súvisia s ochranou bezpečnostných záujmov Slovenskej republiky. Ďalšími výnimkami sú odberatelia, ktorí sú fyzickými osobami – nepodnikateľmi, zákazky v pôsobnosti Národnej banky Slovenska a Štátnej pokladnice, kedy povinnosť vydávať alebo prijímať zaručenú elektronickú faktúru nevzniká.¹⁴

V súvislosti s procesom zaručenej elektronickej fakturácie rozlišuje zákon niekoľko úkonov, a to **vyhotovenie, vydanie a prijatie zaručenej elektronickej faktúry** na účely jej ďalšieho spracovania. Postup, ktorý pozostáva z týchto štádií, sa nazýva **zaručená elektronická fakturácia**. Vyhotovenie zaručenej elektronickej faktúry znamená jej vytvorenie prostredníctvom na to určeného programového nástroja alebo funkcie fakturačného systému alebo prostredníctvom iného programového nástroja. O trochu zložitejší je proces vydania zaručenej elektronickej faktúry, pretože v tejto fáze fakturácie je potrebná autorizácia. Vydanie faktúry spočíva vo vložení zaručenej elektronickej faktúry do fakturačného systému, jej autorizácia a odoslanie na účely jej sprístupnenia odberateľovi. Vydanie zaručenej elektronickej faktúry sa vykonáva prostredníctvom na to určenej funkcie fakturačného systému. **Autorizácia zaručenej elektronickej faktúry** sa vykonáva autentifikáciou dodávateľa alebo ním poverenej osoby prostredníctvom na to určenej funkcie fakturačného systému alebo kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou s kvalifikovaným certifikátom podľa osobitného predpisu obsahujúcim identifikačné údaje dodávateľa alebo ním poverenej osoby.¹⁵ Autorizácia a autentifikácia prebiehajú na základe úpravy obsiahnutej v Zákone č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente). Autentifikáciou je preukazovanie identity identifikovaného objektu vo

¹⁴ Ustanovenie § 3 ods. 4 zákona o zaručenej elektronickej fakturácii.

¹⁵ Ustanovenie § 4 ods. 3 zákona o zaručenej elektronickej fakturácii.

virtuálnom priestore, spravidla prostredníctvom autentifikátora.¹⁶ Následné prijatie zaručenej elektronickej faktúry predstavuje jej prevzatie odberateľom po tom, ako bola sprístupnená.

Pre výkon zaručenej elektronickej fakturácie je nevyhnutný **fakturačný systém**. Ide o informačný systém verejnej správy (IS EFA), ktorého správcom je Ministerstvo financií Slovenskej republiky. Každý subjekt, ktorý je povinný uskutočňovať zaručenú elektronickej fakturáciu, sa musí v predmetnom fakturačnom systéme registrovať. Registrácia prebehne na základe aktivácie osobného profilu daného subjektu. Osoby uvedené v ustanovení § 3 ods. 1 až 3 zákona o zaručenej elektronickej fakturácii sú bezodkladne po uzavretí zmluvy, rámcovej dohody alebo koncesnej zmluvy, s plnením z ktorej je spojená povinnosť vydávať alebo prijímať zaručenú elektronickej faktúru, povinné zaregistrovať sa vo fakturačnom systéme, ak ešte zaregistrované nie sú. Všetky elektronickej faktúry, ktorých príjemcom a odosielateľom je štátna inštitúcia, sú následne prostredníctvom IS EFA zverejnené a voľne k dispozícii k nahliadnutiu.

ZÁVER

Hlavným zámerom zavedenia zaručenej elektronickej fakturácie je vytvorenie a celkové zosúladenie procesu elektronickej fakturácie v prípade verejných zákaziek na úroveň požadovanú Európskou úniou. Jedným z primárnych súvisiacich cieľov je dosiahnuť interoperabilitu, ktorá umožní prezentovanie a spracovanie informácií medzi obchodnými systémami jednotným spôsobom bez ohľadu na ich technológiu, aplikáciu alebo platformu. Úplná interoperabilita zahŕňa schopnosť byť interoperabilný na troch rôznych úrovniach: pokiaľ ide obsah faktúry (sémantika), použitý formát alebo jazyk (syntax) a spôsob prenosu.¹⁷ Novým zákonom v prostredí Slovenskej republiky sa má rovnako zabezpečiť štandardizácia procesov fakturácie v obchodnom styku s verejnou správou, zefektívniť a zrýchliť proces prijatia faktúr a zabezpečiť úsporu nákladov na tlač, poštovné a doručovanie faktúr. Ide o ďalší z krokov nadväzujúcich na informatizáciu verejnej správy, ktorá na Slovensku prebieha prakticky od roku 2013.

Z hľadiska budovania nových inštitútov došlo k vytvoreniu pojmu „zaručená elektronickej faktúra“, a to z dôvodu, aby nedošlo k zámene medzi klasickou elektronickej faktúrou, ktorá sa v súčasnosti používa tak vo verejnom ako aj v súkromnom obchodnom styku a elektronickej faktúrou, ktorú požaduje Európska únia pre úsek verejného obstarávania a ktorá musí spĺňať viaceré definované technické normy. Z tohto pohľadu je zámer slovenského zákonodarcu pochopiteľný a domnievame sa, že účel rozlišovania bol naplnený. Zákon o zaručenej elektronickej fakturácii ďalej rozlišuje medzi zaručenou elektronickej faktúrou ako inštitútom a zaručenou elektronickej fakturáciou ako procesom a poskytuje zákonný priestor pre zriadenie informačného systému elektronickej fakturácie, ako výlučného spôsobu vydávania zaručených elektronickej faktúr a rámcovo zakotvuje centrálny

¹⁶ Kým vo fyzickom svete možno identitu overiť prostredníctvom predloženého občianskeho preukazu, na základe porovnania podobizne osoby s realitou, vo virtuálnom svete bolo potrebné vytvoriť elektronickej identitu. Ide o súbor atribútov, ktoré sú zaznamenateľné v elektronickej podobe a ktoré jednoznačne odlišujú jednu osobu od inej osoby. Elektronickej identita osoby sa vo virtuálnom priestore deklaruje identifikáciou a preukazuje sa autentifikáciou. Ak osoba po úspešnej identifikácii a autentifikácii svojej identity hodlá vyjadriť súhlas s obsahom právneho úkonu a s jeho vykonaním, urobí tak pomocou autorizácie. Prostriedok pre uskutočnenie autorizácie je upravený odlišne pre autorizáciu vykonanú orgánom verejnej správy a autorizáciu vykonanú inou osobou ako je orgán verejnej správy. Orgán verejnej správy vykoná autorizáciu elektronickej úradného dokumentu kvalifikovaným elektronickej podpisom vyhotoveným s použitím mandátneho certifikátu alebo kvalifikovanou elektronickej pečatou, ku ktorým pripojí kvalifikovanú elektronickej časovú pečiatku. Osoba, ktorá nie je orgánom verejnej správy, vykoná autorizáciu elektronickej podania kvalifikovaným elektronickej podpisom alebo kvalifikovanou elektronickej pečatou.

¹⁷ Recitál (8) smernice o elektronickej fakturácii vo VO.

ekonomický systém. Keďže je IS EFA informačným systémom verejnej správy v správe ministerstva, jeho zriadenie a fungovanie podlieha pravidlám a regulácii podľa zákona č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov a súvisiacich podzákonných vykonávacích predpisov. Z hľadiska subjektov zákon o zaručenej elektronickej fakturácii explicitne upravuje osoby, ktorých sa povinnosť využívať zaručenú elektronickej fakturáciu týka. V prípade obchodu medzi dvomi podnikateľmi, kedy sa dodávateľ rozhodne dobrovoľne používať zaručenú elektronickej fakturáciu, nevznikajú mu duplicitné povinnosti pri vystavovaní faktúr, a to preto, lebo zákon o zaručenej elektronickej fakturácii požaduje, aby zaručená elektronickej faktúra už obsahovala náležitosti faktúry podľa zákona o DPH. Rovnako to platí pre podnikateľov, na ktorých sa zákon o zaručenej elektronickej fakturácii vzťahuje povinne. Dodávateľia tak nebudú povinní vystavovať jednu faktúru pre účely zákona o zaručenej elektronickej fakturácii a druhú pre účely zákona o DPH.

Smernica o elektronickej fakturácii vo VO upravuje termíny, v rámci ktorých sú členské štáty povinné prijať, uverejniť a uplatniť zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu, a to najneskôr do 27. novembra 2018. Smernica upravuje aj výnimky, na základe ktorých môžu členské štáty splniť tieto povinnosti do 18 mesiacov od uverejnenia odkazu na európsku normu pre elektronickej fakturáciu v Úradnom vestníku Európskej únie, v tomto prípade išlo o termín 17. októbra 2017. Ďalšia výnimka spočívala v ďalšom predĺžení vyššie uvedenej predĺženej lehoty, pokiaľ ide o verejných obstarávateľov a obstarávateľov na nižšej ako ústrednej úrovni, avšak najviac na 30 mesiacov od uverejnenia odkazu na európsku normu pre elektronickej fakturáciu v Úradnom vestníku Európskej únie. Zákon o zaručenej elektronickej fakturácii je v Slovenskej republike účinný od 1. augusta 2019. Dôležité otázky ako sú formáty elektronickej dokumentov pre zaručenú elektronickej faktúru, podrobnosti o spôsobe vyplňania jej náležitostí, podrobnosti o doručovaní a sprístupňovaní v prípadoch, kedy prijímateľ nemá aktivovaný osobný profil a teda nie je registrovaný vo fakturačnom systéme, podrobnosti o rozsahu používania centrálného ekonomického systému, spôsob používania centrálného ekonomického systému a termíny jeho zavedenia, mali byť upravené vo vykonávacom právnom predpise, ktorý však stále nie je zo strany Ministerstva financií Slovenskej republiky prijatý. V takom prípade však vzniká otázka, či Slovenska republika splnila povinnosti vyplývajúce zo smernice o elektronickej fakturácii vo VO, pretože povinnosť nie je splnená „len“ prijatím zákona, v ktorom je smernica implementovaná, ale aj zabezpečením ostatných právnych a technických prostriedkov potrebných k tomu, aby bol dosiahnutý cieľ smernice a Európskej únie, ktorým je v tomto prípade zharmonizovanie elektronickej fakturácie pri obchodnom styku s verejnou správou a následne používanie týchto štandardizovaných elektronickej faktúr.

Použitá literatúra

Metodický pokyn k fakturácii podľa zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov

Zákon č. 22/2004 Z. z. o elektronickom obchode a o zmene a doplnení zákona č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 284/2002 Z. z.

Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty

Zákon č. 215/2019 Z. z. o zaručenej elektronickej fakturácii a centrálnom ekonomickom systéme a o doplnení niektorých zákonov

Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2014/55/EÚ zo 16. apríla 2014 o elektronickej fakturácii vo verejnom obstarávaní

Vykonávacie rozhodnutie komisie (EÚ) 2017/1870 zo 16. októbra 2017 o uverejnení odkazu na európsku normu pre elektronickejšú fakturáciu a zoznamu syntaxí podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/55/E

Ján ŠKROBÁK: Hraničné prípady subjektov verejného sektora v Slovenskej republike¹

Abstrakt

Článok sa zaoberá hraničnými prípadmi subjektov verejného sektora v zmysle čl. 3 ods. 7 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES. Poukazuje na rôzne možné kategórie týchto subjektov, vrátane tých, ktoré sa v teórii označujú ako verejné ústavy a verejné podniky. Ako zásadný definičný znak subjektov, ktoré majú súkromnoprávnu právnu formu, ktorý musí byť naplnený na to, aby sa mohli považovať za subjekty verejného sektora, je to, že v určitej činnosti z ich strany ide o poskytovanie verejných služieb na základe poverenia verejnoprávneho subjektu.

Abstract

The paper deals with borderline cases of public sector bodies within the meaning of Art. 3 par. 7 of Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. It points to various possible categories of these entities, including those referred to in theory as public institutes and public enterprises. An essential defining feature of entities that have a private legal form, which must be fulfilled in order to be considered public sector bodies, is that a certain activity on their part involves the provision of public services on behalf of a public body.

Kľúčové slová:

Nariadenie eIDAS, subjekt verejného sektora, verejné ústavy, verejné služby

Key words

eIDAS regulation, public sector body, public institutes, public services

Autor:

Doc. Mgr. Ján Škrobák, PhD.
Katedra správneho a environmentálneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
jan.skrobak@flaw.uniba.sk

---

¹ Tento príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy grantu APVV-17-0403 Vplyv vzájomného uznávania prostriedkov elektronickej identifikácie na elektronické služby verejnej správy.

Úvod

Subjekt verejného sektora patrí medzi kľúčové pojmy nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES (ďalej aj len „nariadenie“).

V aplikačnej praxi v Slovenskej republike môžu vznikajú problémy pri niektorých menej typických entitách, pokiaľ ide o ich posúdenie ako subjektov verejného sektora na účely nariadenia. Tento článok poukazuje na prípady takýchto subjektov a snaží sa poskytnúť rozhraničujúce kritérium, ktoré umožňuje identifikovať, ktoré z týchto entít – a v akých situáciách – napĺňajú vymedzenie pojmu „subjekt verejného sektora“.

1 Vymedzenie pojmu subjekt verejného sektora

Samotné nariadenie vymedzuje „subjekt verejného sektora“ nasledovne: je ním „ústredný, regionálny alebo miestny orgán, verejnoprávny subjekt alebo združenie tvorené jedným alebo viacerými takýmito orgánmi alebo jedným či viacerými takýmito verejnoprávnymi subjektmi, alebo súkromný subjekt, ktorý aspoň jeden z takýchto orgánov, subjektov alebo združení poveril poskytovaním verejných služieb, keď koná na základe takéhoto poverenia (čl. 3 bod 7 nariadenia).

V slovenskej právnej vede a administratívistike nepanuje jednotný prístup k chápaniu toho, čo je a čo nie je subjektom verejného sektora. Skúmanie týchto otázok komplikuje fakt, že mnohé entity, vo vzťahu k ktorým sa dané otázky riešia, majú hraničný, resp., dvojaký charakter. Podľa môjho názoru existujú navyše dve relevantné roviny, ktoré sa tu prelínajú – aspekt postavenia a právnej formy entity v rovine verejnoprávnej úpravy, a aspekt postavenia a právnej formy entity v rovine súkromnoprávnej úpravy.

Existujú napríklad entity, ktoré nemajú právnu subjektivitu v rovine súkromného práva, to jest na účely napríklad Občianskeho zákonníka sa nepovažujú za právnické osoby, nemôžu vlastniť majetok či vstupovať do záväzkovoprávných vzťahov, no majú to, čo sa tradične označuje ako „administratívnoprávna subjektivita“² – teda disponujú zákonom priznanou pôsobnosťou a právomocou. Ďalšie entity majú rôzne postavenie v závislosti od uhla nazerania. Napríklad Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky je v rovine verejnoprávnej (ústredným) orgánom štátnej správy, ministerstvom, a v rovine majetkovoprávnej je rozpočtovou organizáciou.

V legislatívnej realite máme „komplikované prípady“ typu Rada pre vysielanie a retransmisiu, ktorá je priamo v zákone označená ako právnická osoba, ktoré pri výkone štátnej správy má postavenie orgánu štátnej správy s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky.³

² ŠKROBÁK, J.: Konceptia administratívnoprávnej subjektivity a funkčná príslušnosť v správnom konaní. In *Všeobecné správne konanie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010, s. 93-100.

³ Pozri § 4 ods. 3 zákona č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v platnom a účinnom znení.

2 Typológia subjektov verejného sektora

Možno povedať, že entity, ktoré by prichádzali do úvahy ako subjekty verejného sektoru, možno rozdeliť do viacerých kategórií:

- tie entity, pri ktorých ich posúdenie je v zásade nesporné – sú nimi entity nadané právnou subjektivitou s jasne verejnoprávnym charakterom – typicky „zriadené zhora“, teda zákonom, alebo na základe zákona iným subjektom verejnej správy, nie však v rámci súkromnoprávnej autonómie súkromnoprávných subjektov, typicky plnia úlohy, ktoré sú im aspoň rámcovo stanovené „zhora“, nie také, ktoré sú produktom ich autonómneho rozhodnutia, sú spravidla financované z verejných prostriedkov a typicky disponujú verejnomocenskými oprávneniami a plnia verejné úlohy vo verejnom záujme – takýmito subjektmi sú napríklad obce, samosprávne kraje, Sociálna poisťovňa či verejné vysoké školy, ale aj samotný štát i niektoré jeho orgány, napríklad ministerstvá,

- tie entity, pri ktorých je nesporné, že majú verejnoprávnu povahu, no diskutabilné môže byť, či ich možno označiť za „subjekty“ – toto je problém rôznych orgánov verejnej moci, ktoré nemajú právnou subjektivitu v súkromnoprávnej rovine, ale aj niektorých tzv. verejných ústavov⁴, ktoré nedisponujú dostatočnou mierou „odsadenia“ od svojho zriaďovateľa⁵,

- tie entity, ktoré síce majú nesporne právnou subjektivitu, ale je diskutabilné, či ich možno zaradiť do verejného sektoru.

Svoju pozornosť budem venovať práve najmä subjektom, ktoré možno subsumovať pod „tretiu odrážku“. Ide o entity s právnou subjektivitou, ktoré sú zriadené „zhora“ – teda zákonom, alebo na základe zákona zo strany verejnoprávneho subjektu, ale s využitím typicky súkromnoprávnej právnej formy – napríklad môže ísť o neziskovú organizáciu poskytujúcu verejnoprospešné služby, alebo o akciovú spoločnosť, alebo o spoločnosť s ručením obmedzeným. Jedným slovom, ide o prípady, keď zákon alebo subjekt verejného sektoru kreuje právnickú osobu, ktorá má formu typicky využívanú vo sfére súkromného práva, no pritom s ohľadom na okolnosti jej založenia / zriadenia nemožno hovoriť, že by išlo o realizáciu súkromnoprávnej autonómie.

Takéto subjekty môžu mať dvojaký charakter: buď sú zamerané prevažne na poskytovanie verejnoprospešných služieb, alebo sú založené prevažne na podnikanie. Oba tieto aspekty sa však môžu výrazne prelínať, čo môže ďalej sťažovať jednoznačné posúdenie právnej povahy subjektu.

3 Verejné ústavy a verejné podniky ako subjekty verejného sektora

Predchádzajúci text už predznamenal, že môže existovať prienik medzi kategóriou verejný ústav a kategóriou subjekt verejného sektora. Možno povedať, že táto kategória subjektov verejnej správy sa postupne opäť presadzuje aj v slovenskej administratívistike.⁶

V štúdiu, ktorú som venoval tejto kategórii subjektov verejnej správy, som vymedzil verejný ústav (vychádzajúc z tradične traktovaných vymedzení) ako subjekt verejnej správy

⁴ Pozri napr. BERAN, K.: Pojem veřejného ústavu. In *Právnický*, roč. 2005, č. 9, s. 1007-1023, alebo HAVELKA, J.: Ústav veřejný. In *Slovník veřejného práva československého*, Sv. V. Praha : Eurolex Bohemia 2000, s. 116-120.

⁵ ŠKROBÁK, J.: Verejný ústav ako forma organizácie zložiek verejnej správy. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana*, roč. 28/2010, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, s. 367-386.

⁶ Napr. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 12, alebo CEPEK, B. a spol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer a Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2018, s. 39 a nasl.

nasledovne: je to relatívne samostatný súbor hmotných zložiek verejnej správy, osobných zložiek verejnej správy a prípadne aj nehmotných zložiek verejnej správy, ktoré sú funkčne usporiadané a trvalo určené na účel poskytovania verejných služieb a verejných statkov osobám za rovnakých, vopred stanovených podmienok, ktorý je zriadený z rozhodnutia subjektu verejnej správy a ktorý nie je organizovaný na princípe členskej samosprávy, ale je závislý od svojho zriaďovateľa.⁷

Verejné ústavy sú pojmovo späté s poskytovaním verejných služieb. Medzi ich znaky však patrí aj len relatívna samostatnosť, keďže sú závislé od svojho zriaďovateľa, ktorým môže byť napríklad štát, samosprávny kraj či obec.

Tradične uvádzaným znakom verejného ústavu je aj jeho zriadenie zákonom alebo verejnomocenským aktom vydaným na základe zákona. Tento znak sa však nemusí stretnúť so všeobecnou akceptáciou, keďže napríklad v českej literatúre sa medzi verejné ústavy ako subjekty verejnej správy niekedy zaraďujú aj niektoré právnické osoby založené podľa právnych predpisov súkromného práva. D. Hendrych medzi verejné ústavy „so súkromnoprávnou formou“ zaraďuje napríklad nadácie alebo všeobecne prospešné spoločnosti⁸. Prikláňam sa k názoru, že znak zriadenia verejnomocenským aktom za pojmový znak verejného ústavu považovať nemožno. Za verejné ústavy by sa mali považovať subjekty, ktoré boli zriadené v rámci výkonu činnosti verejnoprávneho subjektu, teda nie na základe autonómne determinovaného rozhodnutia fyzickej osoby alebo právnickej osoby súkromného práva. Nie je však žiaden dôvod obmedzovať právne skutočnosti ich vzniku na zriadenie zákonom alebo iným verejnomocenským aktom. Verejným ústavom teda môže byť napríklad aj spoločnosť s ručením obmedzeným, nadácia či nezisková organizácia poskytujúca verejnoprospešné služby.

Verejné ústavy ako typy subjektov verejnej správy môžu mať vskutku veľmi rôznorodé postavenie. Možno to ilustrovať na príklade verejných knižníc zriaďovaných subjektmi územnej samosprávy: Podľa § 9 ods. 3 zákona č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. v platnom a účinnom znení obec zabezpečuje knižnično-informačné služby zriadením obecnej knižnice alebo mestskej knižnice ako právnickej osoby, prostredníctvom organizačného útvaru právnickej osoby zriadenej obcou, prostredníctvom organizačnej zložky obecného úradu alebo prostredníctvom inej knižnice. Podľa odseku 4 toho istého paragrafu samosprávny kraj zriaďuje regionálnu knižnicu ako právnickú osobu, ktorá pôsobí na území viacerých obcí, a vo svojom sídle plní aj funkciu mestskej knižnice. Vidíme teda, že regionálna knižnica bude vždy právnickou osobou – zrejme typicky rozpočtovou alebo príspevkovou organizáciou samosprávneho kraja. Naproti tomu obecná knižnica nemusí byť právnickou osobou, môže byť len organizačnou zložkou obecného úradu.

Sčasti podobnou kategóriou subjektov sú verejné podniky. Aj verejný podnik možno vymedziť ako súbor hmotných, osobných a prípadne aj nehmotných zložiek, ktoré z hľadiska majetkoprávných vzťahov, prípadne organizačného zaradenia patria do verejnej správy, avšak z hľadiska funkčného ide o zložky podnikania, aj keď vykonávaného verejnoprávnym subjektom, subjektom verejnej správy. Účel, za ktorým dochádza k (relatívnemu)

⁷ ŠKROBÁK, J.: Verejný ústav ako forma organizácie zložiek verejnej správy. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 28/2010, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, s. 367-386.

⁸ HENDRYCH, D.: *Správni věda. Teorie veřejné správy*. 2., doplněné a rozšířené vydání. Praha : ASPI 2007, s. 136.

osamostatneniu sa tohto súboru, je aj alebo najmä výkon podnikateľskej činnosti, a nie (len) uspokojovanie verejných potrieb poskytovaním verejných služieb alebo zabezpečovaním užívania verejných statkov⁹.

Pokiaľ skúmame naplnenie vymedzenia pojmu subjekt verejného sektora v prípade verejných podnikov, treba dôkladne posúdiť, či pri výkone určitej činnosti je prevalentné zameranie na poskytovanie verejných služieb, alebo ide o podnikateľskú činnosť, ktorou sa nesleduje uspokojovanie verejných potrieb, ale dosahovanie zisku.

4 Verejné služby

Pojem verejné služby, ktorý je kľúčový pre vymedzenie subjektov verejného sektora, ktoré nespádajú do kategórií „ústredný, regionálny alebo miestny orgán, verejnoprávny subjekt alebo združenie tvorené jedným alebo viacerými takýmito orgánmi alebo jedným či viacerými takýmito verejnoprávnymi subjektmi“, je sám osebe pojmom viacvýznamným. Ide o:

1. Poskytovanie verejných služieb ako konkrétnych reálnych služieb spravovaných osobám, ktorými sa priamo zabezpečujú určité potreby týchto osôb, resp., spoločenstva osôb. Typicky ide o činnosti v oblasti správy sociálnej a kultúrnej (napr. poskytovanie vzdelávania na základných, stredných či vysokých školách, poskytovanie zdravotnej starostlivosti a služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, služby zamestnanosti a sociálne služby poskytované verejnoprávnymi subjektmi a orgánmi; knižnično-informačné služby a pod.). Ďalej ide napríklad o zabezpečovanie verejnej osobnej dopravy, zabezpečovanie odvozu a likvidácie komunálneho a drobného stavebného odpadu, zabezpečovanie zásobovania pitnou vodou a odvádzania odpadových vôd a pod.¹⁰

2. poskytovanie verejných služieb v širšom zmysle – ide o služby v oblasti administratívnych či organizačných výkonov.¹¹ V týchto prípadoch nejde o to, že by sa priamo a reálne uspokojovali nejaké potreby spravovaných osôb a ich spoločenstiev. Tu treba – osobitne s ohľadom na zameranie príspevku a nášho grantu – upozorniť – že pod vplyvom elektronizácie vo verejnom sektore dochádza k ďalšiemu posunu chápania pojmu verejné služby, a to aj v rovine pozitívnoprávnej úpravy a praxe. Mnohé klasické spravovacie procesy sa už vykonávajú aj, prípadne výlučne, elektronicky. A pre takéto elektronické formy výkonu verejnej správy sa zaužíval pojem „služby“ napriek faktu, že môže ísť o súčasť klasických verejnomoceňských spravovacích aktivít.

Nemôžem nepripomenúť, že verejný sektor vykonáva aj činnosti, ktoré sú veľmi blízke poskytovaniu verejných služieb v užšom slova zmysle, a ich účel sa tiež zameriava na bezprostredné uspokojovanie potrieb spravovaných subjektov. Sú zamerané na vytváranie podmienok na užívanie verejných statkov spravovanými osobami (napr. správa pozemných komunikácií, ktorou sa vytvárajú podmienky na ich užívanie, správa verejných priestranstiev vrátane umiestňovania mobiliáru a pod.). Mám za to, že aj tieto činnosti treba na účel podľa

⁹ M. Kindl v prípade verejných podnikov uvádza, že ich účelom je – kumulatívne – napĺňanie vymedzeného verejného účelu a zároveň dosahovanie zisku. Pozri KINDL, M. – KRAMÁŘ, K. – RAJCHL, J. – TELECKÝ, D.: *Základy správného práva*. Plzeň : Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 122.

¹⁰ Pozri ŠKROBÁK, J.: Verejné služby a vymedzenie verejnej správy vo funkčnom ponímaní. In *Verejná správa v súčasnom demokratickom a právnom štáte*. 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 134-142.

¹¹ Pozri napr. SKULOVÁ, S.: Princípy dobrej správy jako súčasť modernizace veřejné správy. In *Právník*, roč. CXLIV, 2005, č. 6, s. 553-585.

čl. 3 bod 7 nariadenia subsumovať pod pojem verejných služieb. Ak by teda išlo o subjekt so súkromnoprávnou právnou formou, do pôsobnosti ktorého patrí najmä vytváranie predpokladov na užívanie verejných statkov a zariadení na základe poverenia verejnoprávneho subjektu, tiež ho treba posúdiť ako subjekt verejného sektora na účely čl. 3 bod 7 nariadenia.

5 Poskytovanie verejných služieb inými než verejnoprávnymi entitami a vymedzenie pojmu subjekt verejného sektora

Verejný sektor v praxi neraz poskytovanie verejných služieb určitým spôsobom „outsourcuje“ – napríklad obce a samosprávne kraje si buď založia právnickú osobu na zabezpečovanie mestskej a medzimestskej autobusovej dopravy, alebo zveria zabezpečovanie týchto dopravných výkonov subjektu súkromného sektora – teda podnikateľovi vybratému v rámci verejného obstarávania.

V prípade takýchto subjektov potom môžu vzniknúť diskutabilné posúdenia ich postavenia ako „subjektov verejného sektora“.

Z hľadiska čl. 3 bod 7 nariadenia však treba uzavrieť, že podstatné nie je hľadisko samotného subjektu poskytujúceho verejnú službu, pre ktorý táto činnosť môže byť podnikaním, teda činnosťou vykonávanou za účelom dosiahnutia zisku. Podstatné je hľadisko verejnej entity, ktorá túto činnosť tomuto poskytujúcemu subjektu zverila za účelom uspokojovania potrieb verejného záujmu. Ak je teda naplnený znak, že ide o subjekt, ktorý ústredný, regionálny alebo miestny orgán, verejnoprávny subjekt alebo združenie tvorené jedným alebo viacerými takýmito orgánmi alebo jedným či viacerými takýmito verejnoprávnymi subjektmi poveril poskytovaním verejných služieb, keď koná na základe takéhoto poverenia, treba ho považovať za subjekt verejného sektora aj napriek tomu, že sám túto činnosť vykonáva za účelom dosahovania zisku.

Toto posúdenie sa však na daný subjekt vzťahuje iba pri poskytovaní verejných služieb. V iných prípadoch teda ten istý subjekt nemusí byť považovaný za subjekt verejného sektora – napríklad podnikateľ v oblasti autobusovej dopravy môže v pravidelnej doprave prevádzkovať pravidelnú dopravu na autobusovej linke v súlade so zmluvou o službách vo verejnom záujme uzavretou so samosprávnym krajom, a má pri tom postavenie subjektu verejného sektora; no zároveň môže podnikáť v oblasti nepravidelnej autobusovej dopravy a v týchto prípadoch postavenie subjektu verejného sektora mať nebude.

Záver

Ako z článku vyplynulo, na účely čl. 3 bod 7 nariadenia sa za subjekt verejného sektora môžu považovať aj právnické osoby s typicky súkromnoprávnou právnou formou. Podstatné pritom však je, že musia poskytovať verejnú službu – a to na základe poverenia verejnoprávnej entity. Takéto subjekty so súkromnoprávnou formou a prípadne aj so zriadením v rámci súkromnej autonómie však bude možné považovať za subjekty verejného sektora iba v rozsahu, v ktorom poskytujú verejnú službu na základe poverenia verejnoprávneho subjektu.

V zamýšľanom pokračovaní tohto článku rozoberiem niektoré konkrétne príklady takýchto hraničných subjektov, či už takých, ktoré sú založené / zriadené verejnoprávnymi subjektmi za účelom poskytovania verejno-prospešných služieb, hoci ide o právnickú osobu s typicky súkromnoprávnou právnou formou, alebo ide o súkromnoprávnu, podnikateľskú entitu, ktorej bolo zverené poskytovanie verejných služieb.

Použitá literatúra

BERAN, K.: Pojem veřejného ústavu. In *Právník*, roč. 2005, č. 9, s. 1007-1023.

CEPEK, B. a spol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer a Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2018, 492 s.

HAVELKA, J.: Ústav veřejný. In *Slovník veřejného práva československého*, Sv. V. Praha : Eurolex Bohemia 2000, s. 116-120.

HENDRYCH, D.: *Správní věda. Teorie veřejné správy. 2.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : ASPI 2007, 212 s.

KINDL, M. – KRAMÁŘ, K. – RAJCHL, J. – TELECKÝ, D.: *Základy správního práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, 327 s.

SKULOVÁ, S.: Princípy dobrej správy jako součást modernizace veřejné správy. In *Právník*, roč. CXLIV, 2005, č. 6, s. 553-585.

ŠKROBÁK, J.: Koncepcia administratívnoprávnej subjektivity a funkčná príslušnosť v správnom konaní. In *Všeobecné správne konanie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010, s. 93-100.

ŠKROBÁK, J.: Verejné služby a vymedzenie verejnej správy vo funkčnom ponímaní. In *Verejná správa v súčasnom demokratickom a právnom štáte*. 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 134-142.

ŠKROBÁK, J.: Verejný ústav ako forma organizácie zložiek verejnej správy. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana*, roč. 28/2010, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, s. 367-386.

VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 338 s.